

În «Biblioteca pentru toți» au apărut:

730. * * * — *Stinca lui Joe Anchor* (Nuvele australiene).
731. Colette — *Chéri* * *Sfîrșitul lui Chéri*, romane.
732. Paul Claudel — *Cap-de-Aur* * *Schimbul* * *Cumpăna amiezii*.
733. Boleslaw Prus — *Anielka*, nuvele.
- 734-735. * * * — *Dialogul neîntrerupt al teatrului în secolul XX*, 2 vol. (I. *De la Caragiale la Brecht*, II. *De la Lorca la Brook*) («cultură generală»).
736. * * * — *Povestea Dalilei-cea-vicleană* (*Cartea celor O mie și una de nopți*, vol. VII).
737. Yasunari Kawabata — *Stol de păsări albe* * *Vuietul muntelui*, romane.
- 738-739. George Sion — *Versuri* * *Suvenire contemporane*, 2 vol.
740. Heinrich Mann — *Orășelul*, roman.
- 741-742. Alain — *Studii și eseuri*, 2 vol. (I. *Istoria cugetărilor mele*, II. *Părerii despre fericire*) («cultură generală»).

editura minerva

Vol. I—II, lei 10

alecsandri

Coperta: *Cristina Crinleanu*

v. alecsandri
fîntîna blanduziei

TEATRU

★ ★

(DRAME)

EDIȚIE CRITICĂ DE G. PIENESCU

BIBLIOTECA PENTRU TOȚI • 1973

EDITURA MINERVA • BUCUREȘTI

Ediția a II-a (B.P.T.).
Toate drepturile rezervate Editurii Minerva

DESPOT VODĂ

1879

PERSONAJI:

ALEXANDRU LĂPUȘNEANU, Domn Moldovii	50 ani
RUXANDRA DOAMNA, soția lui Lăpușneanu	25 ani
DESPOT ERACLIID, competitor tronului Moldovii	30 ani
MOȚOC VORNICUL, boier conspirator	55 ani
ANA, fiica lui	20 ani
MAICA FEVRONIA, sora lui Moțoc	50 ani
TOMȘA, boier neaș	40 ani
ILIAȘ, copilul lui Tomșa	14 ani
SPANCIOC	35 ani
HARNOV	45 ani
STROICI	25 ani
TOROIPAN	25 ani
} boieri	
CIUBĂR VODĂ	45 ani
ALBERT LASKI, palatinul Siradii	55 ani
CARMINA, soția lui Laski	30 ani
ROZEL, aventurier francez	25 ani
SOMMER, poet german	25 ani
ANTON SECUIUL, șeful secuimei din Ardeal	30 ani
PISOZKI, comandant castelului de la Zips	30 ani
TOMA CALABAICANUL, om de încredere a lui Lăpușneanu	40 ani
AHMED BAIRACTARUL, trimis a lui Soliman sultanul	40 ani
LIMBĂ-DULCE, plăieș	30 ani
JUMĂTATE, idem	30 ani
UN ȚĂRAN	
O ȚĂRANCĂ	
ȚĂRANI — TÎRGOVEȚI — BOIERI — OSTAȘI ROMÂNI	
— MERCENARI UNGURI, FRANCEZI, LEȘI, NEMȚI etc.	
— CĂLUGĂRI	

(Drama se petrece la anii 1558 — 1561)

N o t ă . — Versurile precedate de semnul * pot să nu fie declamate în cursul reprezentațiilor (n. V. A.).

DESPOT VODĂ

Legendă istorică în versuri
5 acturi și 2 tablouri
1558—1561

A C T U L I

T A B L O U L I

Culmea Carpaților ce desparte Bucovina de Transilvania. —
Un brad în dreapta. — Panoramă de munți în fund.

S C E N A I

Jumătate, Limbă-Dulce

JUMĂTATE

(rezemat de brad, cîntă)

Frunză verde de stejar,
Sus pe munte, la hotar,
Zi și noapte stau pîndar...

LIMBĂ-DULCE

(vine din stînga, obosit, aducînd un fedeleș pe umăr)

Uf! iată-mă pe culme cu fedeleșu-n spate!

JUMĂTATE

Venit-ai, Limbă-Dulce?

LIMBĂ-DULCE

Venit, măi Jumătate,
Dar cad de oboseală... Știi tu că dintr-un zbor
Sînt zece mii de stînjeni de-aici pîn' la izvor?

JUMĂTATE

Or fi, dar apa-i bună... Ian s-o cercăm de-i rece.

LIMBĂ-DULCE

(dindu-i fedeleșul)

Na!

JUMĂTATE

(bea)

Adă... A!!

LIMBĂ-DULCE

Îți place?

JUMĂTATE

La inimă chiar trece...

Cuminte zicea tata: «Dă-mi, Doamne, orice-oi vrea,
Iar mai cu seamă apă ușoară-n cale grea».

LIMBĂ-DULCE

Nu se temea de broască, era voinic moș Tincă,
Dar tati-i era groază de apă... și-n opincă.
Iar bei?

JUMĂTATE

Încă o dușcă... Mă arde setea-n pept!

LIMBĂ-DULCE

Bețiv mai ești!

JUMĂTATE

Gîndește... de ieri de cînd te-aștept!
Pe astă culme goală, încredințată nouă,
Mîncăm răbdări prăjite și bem numai cînd plouă;
Cît despre somn...

LIMBĂ-DULCE

Nici vorbă... Pîndarului e seris
C-un ochi închis să doarmă, și celalalt deschis.

(Răsună codrul de un buciun, în stînga.)

JUMĂTATE

Un buciun se aude în codri... Ce-a fi oare?

LIMBĂ-DULCE

Boierii din Suceava fac astăzi vînătoare.
I-am întîlnit devala cu patru urși blăniți,
De somnul cel mai vecinic tuspătru adormiți,
Și mai era cu dîșii... mult am mai rîs văzîndu-l...
Un soi de hop-deoparte cu portul și cu gîndul,
Numit Ciubăr și Vodă.

(Se îndreaptă spre fund.)

JUMĂTATE

Știu, un nebun de soi,
Cu visuri de domnie, cum sînt mulți pe la noi.¹

LIMBĂ-DULCE

Dar ce văd colo,-n vale, în Țara Ungurească?

JUMĂTATE

Ce vezi?

LIMBĂ-DULCE

O ceată-ntreagă cu haină husărească.

JUMĂTATE

Mulți-s?

LIMBĂ-DULCE

Mai mulți de zece, mai mulți, și vin marel...
Dar ceata se oprește... Iaca! doi dintre ei

Descalecă și-n grabă apucă pe cărare
La deal... Îi vezi?

JUMĂTATE

Văd... Iată-i ajunși sub dîmbul mare...
Țin sfat și iarăși pleacă... Or fi niscai fugari,
Ce vreau să treacă-n țară.

LIMBĂ-DULCE

Ce-or fi, maghiari, tătari,
Să-i prindem!

JUMĂTATE

Dar', să-i prindem, căci noi sîntem de pază
Aici, la pragul țării... Feri, măi, să nu te vază!

LIMBĂ-DULCE

Știi ce? Hai de pe culme pe ei să ne-aruncăm.

JUMĂTATE

Ba nu; la pîndă-aice mai bine s-așteptăm.
Vin' còle, după stîncă.

LIMBĂ-DULCE

Ce pîndă? Lupta-i dreaptă!
Ei doi, noi doi!... nu-ncape nici pîndă, nici...

JUMĂTATE

(oprindu-l)

Așteaptă.

Nu fi nătîng, ascultă...

LIMBĂ-DULCE

Române, doi și doi...

JUMĂTATE

Ascultă,-ți zic!

LIMBĂ-DULCE

Ce?

JUMĂTATE

Care-i mai mare dintre noi?

LIMBĂ-DULCE

Tu... fie pe-a ta voie... așași, n-ar fi dreptate
Cu doi voinici să lupte un om și... Jumătate..
(Iese amîndoi prin dreapta)

S C E N A 2

Despot, Laski

LASKI

(după culme, în fund)

Despot, ajuns-ai?

DESPOT

(sărind pe culme)

Iată!

LASKI

(ivindu-se)

Ha! iată-mă și eu.

Greu e suișul, frate!... Dă-mi mîna.

DESPOT

Ține.

LASKI

(sărind pe scenă)

Greu!

Uf... Caldu-i!... de m-ai stoarce, ai face, zău, o baltă..

(Se pune jos, la rădăcina bradului.)

A fost un timp, odată, cînd stîncă cea mai naltă
Mi ți-o urcam eu, Laski, ca cerbul cel ușor.
Acum simt ca o cînge înfîptă în picior,
Și pare că mă trage...

DESPOT

La deal?

LASKI

Ba nu, la vale.

DESPOT

Oricum, ești verde încă și ai oțel în șale.

LASKI

Așa-i!... Mă simt, zău, încă puternic cît un tun.
Mi-e dragă lumea, frate, și-mi place traiul bun..
Eu nu sînt ca evreii, ce zic că viața-i lungă
Sau scurtă, măsurînd-o cu banii lor din pungă.
Eu zic: Hei! deie Domnul mulți ani ca să trăim,
Și planurile noastre curînd să le-mplnim.

(Se scoală și se primblă pe scenă.)

Iată-ne-ajunși cu bine pe naltetele hotare
Ce zac între Moldova și Țările Maghiare;
Loc trist, de lupte crunte, cu sînge plămădit.
Căci fearele-s cumplite, dar omu-i mai cumplit!...
Privește colo,-n față, în zarea luminată:
Ca mantie regală, frumoasă și bogată,
Apare-n ochii noștri Moldova, dulce rai,

Comoară nesecată de bun și dulce trai.
Ea are grâu, și miere, și vinuri, ah! ce vinuri!
Toiag de bătrînețe, viu balsam pentru chinuri;
Și are mii de nade a scumpelor plăceri,
Copile,-ah! ce copile!... muieri, ah! ce muieri!
Îți fură ochii, mintea, și inima ți-o fură
Cu-o rază de sub geană, c-un zîmbet de pe gură,
Și însă moldovenii, orbi, crunți, nepăsători,
Stropesc ades cu sînge grădina lor de flori.

DESPOT

Cum e stăpînul casii, așa-i și grădinarul?

LASKI

Așa, căci Lăpușneanul... el mîină astăzi carul

DESPOT

El bate-n boi.

LASKI

O, Despot, pe-acest mănos pămînt,
Domnea odinioară un Domn viteaz și sfînt,
Un Ștefan! leu năprasnic, a cărui largă gheară
Rupea cumplit dușmanii și-n țară, și-n afară.
Pe vremea lui, boierii ostași erau, ostași
Cum n-au mai fost!...³ Acuma, nepoții lor, trufași,
Mici rîvnitori de tronuri, seci, răi, ieșiți din minte,
Păgîni prin a lor fapte, s-ating de cele sfinte,
De sceptru, de moșie, de neam și de popor,
Iar țara, muma, pere, gemînd sub talpa lor.

DESPOT

Cu Vodă Lăpușneanul ei astăzi nu se-mpacă?

LASKI

Nu! N-ar putea nici dracul pe tron ca să le placă.

DESPOT

Ie trebuie, se vede, un Domn căzut din cer?

LASKI

Ba mai degrabă-un... «despot», cu brațul lung, de fer,
Să bată, să apese pe dîrza lor cerbice,
Și-n capul lor sămînța de vrajbă să o strice...
Și iată de ce, frate, primit-am bucuros
Ca să ajut avîntu-ți de dor ambițios.
Sînt leah; cu moldovenii în veci n-am împăcare.
Tu cauți un tron, Despot?... Eu caut răzbunare!⁴

(Dindu-i mina.)

Fii Domn!

DESPOT

Prea bine, însă nu crezi mai nemerit
Ca ferul deocamdată să fie... poleit,
Și mîna zdrobitoare să fie deocamdată
Ascunsă-ntr-o mînușă?

LASKI

Ca laba cea șirată
Ce unghia-și ascunde?

DESPOT

Întocmai.

LASKI

Minunat!

Bravo!... Mănușa... laba... pricep, ești diplomat.
În arta de capcane ești meșter cu ispită...

DESPOT

(zimbînd)

Am fost crescut la Roma, în școala jezuită⁵.

LASKI

Êşti om cu două daruri: sub haina de oştean
Porţi inimă vitează şi cugetul... viclean!
Aşa spunea Carmina cînd ea glumea cu tine.

DESPOT

Ah! cît a fost de bună soţia ta cu mine!
Eu, un pribeag din lume, un zvînturat străin,
În casa ta mănoasă căzut chiar din senin;
Eu, peatră nestimată din splendidă cunună,
În pulbere zvîrlită acum de-o rea furtună!...
Ah! Laski, multă lume calcat-am pribegind,
Luceferi mulţi în cale-mi văzut-am strălucind,
Dar suflet bun şi nobil ca scumpa ta soţie
Eu n-am văzut, mă crede, la nici o-mpărăţie!

LASKI

Aşa-i c-am avut parte în lume de noroc?
Carmina-i jună, înusă de juni ea-şi bate joc,
Şi numai pentru mine suspină ea.

DESPOT

(în parte, zîmbind)

Sărmanul!

LASKI

Ş-apoi încă-o virtute: urăşte pe sultanul!

DESPOT

În toate-i dar perfectă?

LASKI

(cu mîndrie)

În toate!

DESPOT

Om fericit!

Nimica nu-ți lipsește din cîte ai dorit.
Mărirea?... te alintă ca pe-un copil în fașe;
Tu stăpînești în pace mulțime de orașe,
Ești cap, ești om de cîrmă, neștiutor de frîu.
Averea?... la picioare-ți lin curge, ca un rîu.
Norocul?... o soție frumoasă, iubitoare,
La Zips⁶, castelul falnic, îți luce ca un soare,
Pe inima-i spanioală^a lipindu-te iubit...
Om fericit ești, Laski, de trei ori fericit!
Iar eu, o biată frunză pe vînt în veci purtată,
Putea-voi rădăcină să prind în loc vrodată?
Mă cheamă viitorul la el...

LASKI

Aleargă dar

La glasul lui, și fie-ți mersul nu în zadar!
Colò, jos, în Suceava, găsi-vei răzvrătirea
Clocind și pregătindu-ți mărirea sau peirea.
Fii om, mergi!

DESPOT

Dar'! voi merge... Născut pe-al mării mal,
Deprins sînt din pruncie să lupt cu-al mării val;
Voi ști să-nfrunt eu soarta!

LASKI

Înfrunt-o barbătește!

Iar dacă ea de tine ar rîde muiereste,
Găsind că nu ești vrednic de-a fi ce zici c-ai fost,
Atunci din nou la mine să cauți adăpost.
Eu pentru tine, Despot, aici am întins nada.
Acum îți zic: La luptă, izbîndă, iată prada!

^a. — Citește în trei silabe: spa-nioa-lă.

Moldova-i o comoară!... ferice-ar fi de ea
Să cadă cu-a ei scule pe mîna ta... ş-a mea.
Pas! Eu te las, adio, şi s-auzim de bine!

(Se îndreaptă spre fund.)

Cînd îi fi mare, Despot, să te gîndeşti la mine.

DESPOT

Adio, Laski... Viaţa e plină de furtuni.
Tu cu a ta soţie să faceţi rugăciuni
Pentru Despôt.

LASKI

(coborînd culmea)

Adio!

(Dispare)

DESPOT

Ba nu... la revedere!

S C E N A 3

Despôt (se primblă pe scenă şi priveşte cu mulţămire împrejurul lui)

A!... iată-mă-n Moldova!... Măririi, averi, putere
Aici sînt partea celui ce ştie-a zice: «Vreu!»
Eu vreu!... De-acum ajute-mi în plin norocul meu.
Eu, slugă-odinioară lui Iacob Eraclidul⁷,
Dar nobil prin avîntul suflăturii ca Cidul⁸;
Eu, bulgăr de aramă, schimbat în aur; eu,
Fiu de pescar din Creta, purtat în zborul meu
Prin Spania, Leha, Germania şi Franţa,
Cu-a mea soţie, spada, cu sora mea, speranţa,
Azi vin şi pun piciorul pe-acest pămînt român.

Și zic: Moldovo,-n mine cunoaște-al tău stăpîn!
Deci pune-ți mari podoabe, frumoasa mea mireasă,
Să faci cu mine-o nuntă de mîndră-mpărăteasă,
Îmbracă-a tale haine țesute-n mii de flori,
Încinge curcubeu alungător de nori
Și-ntinde pe-ai tăi umeri, în zi de sărbătoare,
Hlamida ta, ce poartă-o lună,-o stea ș-un soare⁹...
Acum a sosit timpul, de fericire plin,
Ca să-ți alegi un mire viteaz, măreț, străin,
Un mire din Bizanța, cum se cuvine ție,
Ca să fondăm aice greceasca dinastie.
E timpul, o! Moldovo, uniți noi amîndoi,
Să facem visuri, planuri și fapte de eroi,
Să ștergem umiliința din fruntea creștinească,
Să liberăm Bizanța și patria grecească!
Întreaga lume-așteaptă să vadă-n Răsărit
Un soare nou, cu raze de foc, pe cer ivit,
Să ardă semiluna cît nu e lună plină,
Și planta cea păgîină s-o sace-n rădăcină.
Eu fi-voi acel soare aprins de Dumnezeu,
Și tu, Moldovo scumpă, tu fi-vei cerul meu!
A! tremure osmanul sub paloșul dreptăței,
La răcnetul lui Despot și al creștinătăței,
Căci azi începe ziua creștinei renvieri,
Căci jur a fi cu, Despot, stăpîn acestei țări...

(Pleacă și iese în dreapta. — Bucium și glasuri depărtate în stînga.)

SCENA 4

Moțoc, Tomșa, Spancioc, Stroici, Harnov, Toroipan, vînători (aducînd cerbi și urși uciși)

STROICI

(între din stînga, examinînd pe jos urme de feare)

Pe-aici a trecut cerbul.

(între Toroipan.)

Vezi urma, Toroipane?

TOROIPAN

Văd, iaca!... Tomșa, Harnov, Moțoc, Spancioc, Șoimane, Veniți!

(Boierii între, în costume de vînători.)

Stroici, copilandrul, abia scos din pelinci,
A dat de urme...

TOȚI

Urme de cerb?

TOROIPAN

(rîzînd)

Ba, de opinci.

Era-ncălțat cerbul.

(Toți rîd, înaintînd pe sceuă. Vînătorii ce aduc vînatul se opresc în fund.)

MOȚOC

Stroici este copil încă;

El, cîte pasări vede...

TOROIPAN

Le prinde și mănîncă.

STROICI

M-am înșelat întocmai ca vărul meu Spancioc,
Cînd te-a luat pe tine de urs; ca moș Moțoc,
Cînd te-a luat de bivoli; și chiar, zău, ca și tine,
Cînd te crezi om.

TOROIPAN

Ia seama cu cine grăiești...

STROICI

Cine?

Măi, pane Toroipane, goronu-i nalt și gros,
Securea-i mică, însă goronul cade jos.

TOROIPAN

Ie seama, -ți zic!

(Stroici și Toroipan scot paloșii. — Harnov îi desparte.)

MOȚOC

(intervenind)

Ajungă atîte vorbe goale!

SPANCIOC

Hei! de și-ar sparge capul, ce de mai hîrbi de oale
Ar zbura-n vînt!

MOȚOC

Așa e, Spancioc, dar, fătul meu,
Stricatul este lesne, și dresul este greu.
Noi am plecat de-acasă voiși în vînătoare
Prin munți, la cerbi, la iepuri, la urși, la căprioare.
Din jalnica Suceavă cu toții am ieșit
Să răsuflăm un aer mai viu, mai răcorit,

Să azvîrlim în vînturi gîlceava și aleanul,
Să mai uităm în pace de Vodă Lăpușneanul,
Iar nu să facem certe.

SPANCIOC

Moțoace, în zadar
Cutrierat-am munții chiar până la hotar,
Sărind din stîncă-n stîncă, prin dealuri și vâlcele,
Și nopțile pe iarbă dormind sub brazi, la stele.
Eu, unul, pretutindeni zăresc trecînd, zburînd
O umbră urîcioasă, muncită de-un rău gînd,
Ce tainic printre arbori se furișă-n tăcere
Și cu doi ochi de ură ne fulgeră.

MOȚOC

Părere,
Spancioc!... Tu ești lunatic, ți-e frică de strigoi,
De iele, de vîntoase, de stăfii, de moroi,
Și ai ajuns acum, în mintea-ți visătoare,
Să faci din Lăpușneanul o umbră pînditoare...
Nu-i umbră-acel ce mușcă din sînul betii țări,
Nu, chinurile țării nu-s umbre de dureri,
Nu-i umbră tirania călare pe robie!
Da-i umbră, tristă umbră, a noastră bărbăție,
Căci de-am avea vroînță și inimi de oțel,
Tîranul... vai! nici umbră n-ar rămînea din el!

TOMȘA

Moțoace, ești prea aspru, și asprele-ți cuvinte
Îmi par nepotrivite cu vrîsta ș-a ta minte.
Privește împrejuru-ți cu ochi mai bărbătești
Și spune nouă-n față, de cine te-ndoiești?
De mine?

MOȚOC

Ba nu, Tomșa.

SPANCIOC

De mine?

MOȚOC

Niciodată.

STROICI

De mine?

MOȚOC

Nu, copile; ai inimă curată.

HARNOV

De mine, dar'?

MOȚOC

Nu, Harnov.

TOROIPAN

De mine?

MOȚOC

Nicidecum.

Nu mă-ndoiesc de nime, boieri, dar...

TOMȘA

Spune-acum,

Pe-a cărui frunte astăzi vezi scrisă mișelia
Cînd este-anevoiuță de-a-și apăra moșia?
O, vornice Moțoaice, năprasnic luptător,
De Domni ce nu-ți plac ție dibaci răsturnător,
Care-ai văzut atîtea ș-atîtea zile rele,
Răspunde verde-n ochi-mi: în cumpănele grele
Găsit-ai vre odată român nepăsător
Cînd draga lui moșie îi cere ajutor?
Nu, nu! în lumea largă și care ne-nconjoară

Mai lesne tu găsi-vei un vultur mort ce zboară,
Un grec fără trufie¹⁰, un deal fără suiș,
Copaci fără de vîrfuri, văi făr' de coboriș
Decît atunci cînd țara e la neîndemînă
O lipsă de-ndrăzneală în inima română.

TOȚI

Așa e, Tomșa!

MOȚOC

Tomșa, îmi place să te-ascult
Cînd ne grăiești tu astfel... și voi, îmi place mult
Să văd a voastre fețe aprinse de-acea pară
Ce falnic izbucnește din dragostea de țară.
A! simt o nouă viață intrată-n al meu sîn,
Căci întrevăd sfîrșitul tiranului hain...
Acest stolnicul Petre¹¹, un om de rînd, un stolnic,
Ce pînă la domnie s-a prefăcut nevolnic,
Pohoi făr-obîrșie, uitat-a cine-a fost...
Să te ferească cerul de mintea celui prost!
El calcă deopotrivă cu-o oarbă nepasare
Pe capul celui smêrin, pe fruntea celui mare,
Și taie, schinjuiește și trece prin popor
Ca viforul de gheață ce cade pe-un ogor.
Priviți: e țara plină de tristele-i victime,
Ologi, ciuntiți, orbi, mîzeri, slutiți de-a lui cruzime,
Încît de-a sta calăul mult timp domnind aici,
A să prefacă neamul în turmă de calici!

HARNOV

(în parte, arătînd pe Moțoc)

Amară-i este limba de cînd nu-i la putere;
Așa turbează vespea cînd nu mai are miere.

MOȚOC

Ce mormăiești din buze, tu, Harnov, într-ascuns?
Îți place Lăpușneanul? cu el nu ți-c de-ajuns?

HARNOV

Ba... însă-aş zice-o vorbă...

TOMŞA

Eu nu ştiu ce ai zice,
Dar zic eu, Ştefan Tomşa, cu cerul faţă-aice,
Că mie nu-mi prieşte şi ţării nu-i doresc
Un Domn supusă slugă a Craiului leşesc,
Un om a cărui frunte, când mîndră, când pălită,
Stă dîrză-n sînul ţării ş-afară umilită.
Această ţară-a noastră nu ştie-a slugări;
Ea lasă altor neamuri pe brînci a se tîrî.
De însuşi Ştefan Vodă Moldova e deprinsă
Să fie mai sus capul cu cît e mai învinsă.
Deci peară orice pröclet, ţăran, vecin, stăpîn,
Pe tron, sub tron, oricine nu ştie-a fi român!

MOŢOC

Deci peară Lăpuşneanul cu-ntreaga-i seminţie!

SPANCIOC

Prea bine, dar pe cine să-l punem la domnie?
Fî lesne-a schimba Domnii, bătrînii însă spun:
«Schimbare de domnie, fălire de nebun.»

MOŢOC

Cum? tu, Spancioc, om tînăr, cu mintea luminată,
Te-nchini la vorbe proaste din timp de altădată?

SPANCIOC

Mă-nchin şi cred, Moţoace, în datini strămoşesti
Ca-n dogmele preasfinte a legii creştineşti;
Cred că treptat se perde a neamului fiinţă
Cînd el se depărtează de-a bunilor credinţă.
Da! cred că astă ţară, lipsită de noroc,
Sîtulă-i de-a fi astfel tot scoasă-n iarmaroc,

De-a trece ca o vită din mînă-n altă mînă,
Și zimbrul să ajungă un bou ce toți îl mînă.
E rău cu rău, se zice, dar mai rău făr' de rău!
Și cînd privesc în juru-mi, Moțoare, nu văd, zău,
Menit pentru domnie din noi toți nici pe unul,
Doar numai Ciubăr Vodă, Ciubăr Vodă nebunul;
Și de vă place vouă, nu, mie,-ntr-adevăr,
Nu-mi place să văd tronul ascuns sub un ciubăr.

MOȚOC

Spancioc, ești bun de glumă, dar gluma-ți cîteodată...

SPANCIOC

Rostește adevărul?

MOȚOC

Ba-i groasă și prea lată.

STROICI

Dar unde-i Ciubăr Vodă? Noi l-am uitat detot.

TOROIPAN

Lăsatu-l-am în codru, călare pe un ciot,
Crezînd că se găsește pe Ducipal¹² călare
Și intră în Suceava ca Domn cu îngîmfare.

SPANCIOC

Sărmanul! încă unul cu gărgăuni domnești,
Aceasta-i trista boală a minței românești!¹³

(Ciubăr strigă, spăriet, în stînga.)

CIUBĂR

Săriți! ajutor!

TOȚI

Ce e?

MOȚOC

Ciubăr strigă-n pădure.
Aleargă, Stroici!

SPANCIOC

Cu urșii s-a fi-ntîlnit la mure.

CIUBĂR

Săriți! mă mîncă ursul!

SPANCIOC

O, trist al lumii curs!
Cătam un Domn, și Domnul e-n laba unui urs!
(Toroipan, Stroici și alți vînători iese rapide în stînga.)

MOȚOC

(în parte)

În contra tiraniei lui Lăpușneanul ura
Crește, și la toți împle și inima și gura.
Răzvrățul e în aer ca fulgerul în nori.
Răbdare...

SPANCIOC

(privind în stînga)

Ciubăr vine adus de vînători.

SCENA 5

*Cei dinainte; Ciubăr Vodă (purtilnd hlamidă petecită
și stemă de hîrtie poleită, intră, susținut de Stroici și de Toroipan)*

TOROIPAN

N-ai grijă.

CIUBĂR

(slab)

Ah!

MOTOC

Ce este?

STROICI

Nimic... l-am găsit față
C-un urs, ucis de Tomșa, pe care-l credea-n viață.
(Toți rid.)

CIUBĂR

(se pune pe o rădăcină)

Ah! apă, apă...

SPANCIOC

Dați-i mai bine-un pic de vin;
E leac de spaimă.

STROICI

(diind un teas lui Ciubăr)

Ține!

CIUBĂR

(bînd)

A!... dar nu-i teasul plin,
Mai adă! (Bat.) De pe ochi-mi o ceață se ridică;
Ah! sfințe Agaftocle, cum n-am murit de frică!

SPANCIOC

Ce? frică?... Ciubăr Vodă, lui Papură¹¹ nepot,
Fricos?... Îu n-o pot crede!

CIUBĂR

Nici eu, Spancioc, nu pot
Dar cînd am zărit ursul, deodată-am simțit, frate,
(Oțărîndu-se.)

Brrr! un puhoi de sloiuri curgîndu-mi ici, în spate.
Era o matahală cît muntele Ceahlău,
Ce sta, sugîndu-și laba, înfipt în drumul meu.
Îi strig în gura mare să deie într-o parte,
El, nu!... Atunci, în grabă, eu dau să fug departe,
Dar feara mă clocește cu ochii roși, de foc,
Și eu, cu dînsul față, rămîn înfipt pe loc.
Vroiam să-i spun că-s Vodă, Ciubăr Vodă, dar glasul
Mi se tăiase, -o! Doamne, simțeam că-mi sună ceasul.
Era să mor!... o credeți, boieri?... era să mor!
Ce jale, ce durere pe voi și pe popor!
Îmi pare că văzduhul de clopote răsună,
Prin sate, prin orașe, toți oamenii s-adună
Și zic cu-nduioșire: «Ah! lumea-i pe sfîrșit!
Ciubăr, adevăratul Domn, iată c-au murit!»

SPANCIOC

Și Dumnezeu să-l ierte!... s-a dus în iad zăloagă¹⁵...
Păcat numai de dînsul că îi lipsea o doagă.

STROICI

Ș-o sîmbătă.

TOROIPAN

Ș-o joie.

CIUBĂR

Voi rîdeți?

SPANCIOC

Ba, jelim,
Și ca pe-un mort în viață voioși te prohodim.

S C E N A 6

Cei dinainte; Despot, Limbă-Dulce, Jumătate

LIMBĂ-DULCE

(în culisele din dreapta)

Hai, nu întinde vorba, hai!

DESPOT

Dar ce vrei, creștine?
De ce mă-ntorci din cale?

LIMBĂ-DULCE

Mergi, zic, cât e cu bine,
Că jur pe sfânta cruce...

DESPOT

Măi, știi tu cine sînt?

LIMBĂ-DULCE

De-i face-un pas, cu ghioaga te culc mort la pămînt.

(Despot, Limbă-Dulce și Jumătate intră pe scenă.)

DESPOT

Pe mine?

LIMBĂ-DULCE

(împingînd pe Despot)

Mergil

MOȚOC

Ce este, române?

LIMBĂ-DULCE

Ce să fie?

Am prins colă sub stîncă un ungar cu trufie.
Care-a trecut hotarul, ca vulpea, pe furiș,
Dar i-am scurtat eu calea pe dîmb, în stejăriș.

MOȚOC

(lui Despot)

Străine, spune nouă, ce ești și cum te cheamă?

DESPOT

Dar voi, care vă-i dreptul de-a-mi cere mie seamă?

TOMȘA

Al nostru drept înscris e pe țară-n lung și-n lat.
Boieri sîntem de-ai țării în care ai intrat.
Moțoc cînd te întreabă, răspunde cu-nchinare!

CIUBĂR

Și-n fața mea te pleacă!

DESPOT

(îchinîndu-se lui Moțoc)

Moțoc, vornicul mare!

LIMBĂ-DULCE

(lui Moțoc)

Stăpîne, să las robul?

MOȚOC

Să-l lași.

LIMBĂ-DULCE

Da-i prea limbut,
Și limba-i sfredel dulce, de Diavolul făcut.

SPANCIOC

De-aceea Limbă-Dulce te-au poreclit pe tine?

LIMBĂ-DULCE

(rîzînd)

Se poate... (Lui Jumătate:) Hm! boierul m-a
păcălit.

MOȚOC

(lui Despot)

Urmează-ți drumu-n pace; ești liber. Străine,

DESPOT

Nicidecum,
Recunoștința vie mai slav mă face-acum;
Dar cine poartă-n sînu-i curată conștiință
Voios primește lanțul numit recunoștință.
Oricum mi-a fi norocul în lume schimbător,
Îmi voi aduce-aminte de-al meu liberator,
Moțoc.

CIUBĂR

Îi! și de mine, nu?

MOȚOC

Vorbele-ți sînt bune,
Și chipul de om neaoș, dar cine ești, ne spune!

DESPOT

Eu sînt în voia soartei un vecinic călător,
Atras în calea-mi lungă de-un tăinic viitor,
Purtat pîntre popoare din țarmuri depărtate,

Trecut cu spada-n mînă prin lupte înoruntate,
Din frageda-mi pruncie eu sînt...

TOMȘA

(cătră Spancioc)

Un venetic...

DESPOT

(auzîndu-l)

Acel ce-a zis cuvîntul de venetic îi zic
Că a mințit și-s gata de-a-nfige cu-a mea pală
Cuvîntul său în peptu-i... Să iasă la iveală!

TOMȘA

Eu sînt! eu, Ștefan Tomșa!... Văzut-am pe la noi
Mulți pribegiți fățarnici, vermi palizi de gunoi,
Ce vin și-n sînul nostru fac cuiburi veninate.
Cine ești tu? Răspunde!... La vorbe îngîmfate,
La provocări sumețe de-un soi de zvînturat
Arunc disprețul!

DESPOT

Cine-s?... Ascultă înclinat:
Sînt Despot Eraclidul din Paros¹⁶!... Al meu tată
A fost fruntaș de oameni în Grecia bogată,
Prinț falnic! de pe tronul-i căzut și răsturnat
Sub apriga urgie a turcului turbat.

CIUBĂR

Ești prinț?... deci văr cu mine?

TOMȘA

Ești bun de limbuție,
Dar unde ți-e dovada de naltă obîrșie?

(Despot arată un pergament.)

DESPOT

Priviți! Iată diplòma lui însuși Carol Quint¹⁷
Și gloriosu-i nume în litere de-argint.

(Moțoc și cu boierii, afară de Tomșa, examinează diploma.)

MOȚOC

Așa-i!... Fii, Eraclide, partaș de-al nostru soare.
Ești oaspele Moldovii de bunuri dătătoare,
Căci astă țară vecinic primește-n sînul ei
Cu drag pe bunii oaspeți, cu milă pe cei răi.

(Cătră vinători.)

Aduceți tesuri pline de vin pentru ciustire!

TOMȘA

(în parte, ieșind prin dreapta)

Ades în cupa plină se-ascunde o căire.

(Boierii ieu tesuri și închină.)

MOȚOC

(lui Despot)

Noroc și voie bună!

CIUBĂR

(asemine)

Supus să-mi fii deplin!

DESPOT

Boieri, pentru Moldova paharul meu închin!
Să-i deie creatorul în veci zile senine
Ș-un Domn cu omenie, iubit de toți!

CIUBĂR

(înaintînd)

Ca mine!... Domn ca mine se poate-a fi mai bun?
Hai, dar, boieri, la Curte!

DESPOT

(lui Moțoc)

Ce zice?

MOȚOC

(lui Despot)

Un nebun!

SPANCIOC

Boieri!... a sa-nălțime Ciubăr ne poruncește.
La Curte dar', căci tronul de dorul lui tînjește.

MOȚOC

Și dumneata, pribege, purtat din loc în loc
E timp să guști odihna în casa lui Moțoc.
Hai!

(Boierii pleacă și iese prin dreapta. Limbă-Dulce și
Jumătate rămîn singuri.)

LIMBĂ-DULCE

Ce zici, Jumătate?

JUMĂTATE

Îmi țiuie auzul.

LIMBĂ-DULCE

Boierilor de astăzi nebunu-i călăuzul.
Din toți care-i mai tuieș?

JUMĂTATE

Nu știu.

LIMBĂ-DULCE

(arătînd în culise)

Nu știu nici eu,
Dar cel mai cu drăcie, vezi tu?... e robul meu.

(Cortina cade.)

T A B L O U L II

Un salon în palatul de la Suceava¹⁸. — Portrete de Domni pe păreți. — Uși mari în fund. — Alte două uși în dreapta și în stînga. — O masă de stejar pe planul I, în dreapta. — Jilțuri.

S C E N A I

Alexandru Lăpușneanu, Doamna Ruxandra. (Amîndoi stau pe jilțuri, lângă masă. Doamna lucrează la un aër.)

LĂPUȘNEANU

În vremea-ndelungată cît singur, cu smerire,
Am fost spre închinare la sfînta monastire
A Slatinei¹⁹, aice cum ai mai petrecut,
Iubita mea Ruxandră?

DOAMNA

În aur am cusut
Doi îngeri lângă Sfînta Maria Născătoare,
Pe aër.

LĂPUȘNEANU

Îste gata?

DOAMNA

Mai am încă o floare
De crin deschis a coasă în alb mărgăritar,
Și aêrul l-om pune pe-al Slatinei altar.

LĂPUȘNEANU

Îmi plăce, scumpă Doamnă, frumoasă și cu minte,
Să văd măiastra-ți mină lucrînd odoare sfinte,
Gîndirea ce se-nalță la cer, la Dumnezeu,
Din cuget și din casă alungă duhul rău...
Dar spune-mi: auzit-ai de un pribeag din lume,
Un... Despot... mi se pare c-acesta-i al său nume...
Aice, la Suceava, în lipsa mea sosit?
Se zice că-i odraslă de neam preastrălucit,
Că-i Domn de Samos²⁰, Paros și că-i în legătură
Cu împărați... că are întinsă-nvățătură
Și limbă mlădioasă, o limbă ce-n curînd
Pe toți boierii tineri i-a fărmeceat pe rînd.
Ce ai aflat de dînsul?

DOAMNA

(cu sfială)

Am auzit mult bine,
Și... chiar a cerut voie la Doamna să se-nchine.

LĂPUȘNEANU

Și... l-ai primit în Curte?

DOAMNA

Primit.

LĂPUȘNEANU

(posomorindu-se)

Într-adevăr?

DOAMNA

Era o datorie... Despot îmi este văr.

LĂPUȘNEANU

Cum? Văr măriei-tale?... De unde până unde?

DOAMNA

(zîbind)

Mărgăritaru-n scoică de marea se ascunde.
Despot, pe malul mării născut, e fiu curat
Lui Iacob Eraclidul, din Paros alungat,
Ce se rudea de-aproape cu maica-mi răposată.

LĂPUȘNEANU

Crezi?

DOAMNA

I-am văzut chiar spița pe pergament lucrată.

LĂPUȘNEANU

(sculindu-se, în parte)

O spiță-nchipuită de dînsul, pre cît știu,
Ce-l face rudă bună cu Hèrcul Olimpiu²¹.
Hmm!...plastograful! îi zboară sus gîndul... (Tare:)
Și ce cată

Aici, la noi?

DOAMNA

Sărmanul!... cu inima-nfocată
El vrea la pragul ușii măriei-tale-a sta
Și viața-i s-o jertfească pentru măria-ta,

Că-i om de sînge nobil, ce-n apă nu se schimbă.
Viteaz! ce are-n suflet, el are și pe limbă.

LĂPUȘNEANU

Prea bine... Văd că Despot e meșter vrăjitor.
La toți deopotrivă el v-a vrăjit pe dor.
Am grabă de-al cunoaște.

DOAMNA

(se scoală veselă)

Te-nduri să-i faci primire?

LĂPUȘNEANU

Cum nu?... Doresc chiar astăzi să cerc a lui vrăjire.
El are ca să vie cu vornicul Moțoc.

DOAMNA

O, de-ar cădea pe dînsul o rază de noroc,
Ca el să fie-un oaspe plăcut măriei-tale!...
Moțoc și cu în taină am pus de gînd și-n cale
Cu fiica lui, cu Ana, pe Despot să-l unim
Și de corona țării credința-i s-o lipim.

LĂPUȘNEANU

(luînd-o de mină)

Să-ți fie viața dulce ca chipul și ca glasul,
Tu, care cu iubire mă-ntîmpini la tot pasul,
Privind în Domnul țării pe scumpul tău bărbat,
Și-n soțul vieței tale, pe Domnu-ncoronat!

(Se îndreaptă cu Doamna spre ușa din stînga.)

Acum te du să cauți de pruncușori, de casă,
Și, ca o gospodină, gătește mare masă,
Ca să cinstim cu prînzul pe Despot... vărul tău.

DOAMNA

Ah!... Doamne!... (*Vrea să-i sărui.e mîna.*)

LĂPUȘNEANU

(atrăgînd-o la sîn)

Nu, iubito... aici, pe sînul meu.

(Sărută pe Doamna, care iese în stînga.)

SCENA 2

Lăpușneanul (privind lung după Ruxandra)

Muierea tot muierel!... o biată ciocîrlie,
Spre tot ce strălucește zburînd cu veselie...
O inimă comoară, ș-un cap frumos... dar sec!...
A-nduioșit-o Despot cu glasul lui de grec³²,
Și toți boierii dușmani oblăduirii mele
Sînt prinși de-acest paingăn în desele-i rețele.

(Se primblă tulburat.)

A, scorpie grecească!... eu planul ți-am pătruns,
Tu vrei să-mpungi în mine cu ghimpele-ți ascuns,
Tu vrei, ființă-oloagă, născută-n putrezime,
S-ajungi prin tîrîire l-a tronului nălțime?
Dar Vodă Lăpușneanul va ști, prevăzător,
Pe-o scorpie ca tine s-o farnie sub picior,
Și nu-a lăsa în viața-i pe tronul țării sale
Să fluture nici umbra deșertăciunii tale!

(Scoate un ravaș și-l citește.)

Ioan Sigmund²³ polonul, prin mine întronat
În Țara Ardeleană, de știre azi mi-a dat
Și-n țară și-n afară să fiu cu priveghere,
Căci Despot zvînturatul rîvnește-a mea putere.
Te-oi urmări, vrăjmaș, cu aprigul meu veghi,
Păn' ce din priveghere ți-oi face un priveghi
Ș-alătore cu tine vei întilni mormîntul
Cînd tu din întuneric îi vrea să-ți iei avîntul.

(Pe gînduri:)

Cum să-i deschid capcană?... Ce cursă să întind,
Pe el cu-ai lui tovarăși în lațu-mi să-i cuprind?...
A... ce să perde eu timpul cu intrigi mici de Curte?!
Domnia tare cere braț lung și vorbe scurte.
Cînd dușmanul în taină s-apropie de cort,
Scurtează-i drumul grabnic prin moarte, sau ești
mort!

(Merge la ușa din dreapta, o deschide și cheamă:)
Toma!

SCENA 3

Lăpușneanul: Toma Calabaicamul

LĂPUȘNEANU

Tu ești bulgarul Toma Calabaicamul.

TOMA

Sînt Toma, credinciosul rob al lui Lăpușneanul.

LĂPUȘNEANU

Cînd am cuprins Ardealul, ce erai tu?

TOMA

Nimic.

LĂPUȘNEANU

Te-am miluit cu viața în lupta de la Cic²⁴.

(Toma sărută poala lui Lăpușneanul.)

Ești om tu cu credință?

(Toma ingenunchează.)

Vroiesc să fac cercare
De-ai meritat și meriți a noastră îndurare...

(În taină:)

Cunoști pe Despot grecul?... pe-acel străin trufaș
Ce zvîrle bani cu pumnul prostimei din oraș?
El vrea să mă ucigă...

(Toma se scoală, punînd mîna pe hamger.)

TOMA

El trebuie să moară!

LĂPUȘNEANU

Bine, voinice Toma!... Văd, gîndul tău se-nsoară
Cu-a mea dorință... Bine!... tu vei ieși bogat
Din astă însoțire... (*Tainic:*) Azi este la palat
Prînz mare... Vin boierii cu Domnul să cinstească,
Tu să-l slujești pe Despot la masa cea domnească,
Tu singur să ai grijă de-a-i fi paharul plin...

(Dîndu-i un șipuşor.)

Și... tainic șipul ista să-l verși în al său vin.
Ai înțeles?

(Toma ie șipul și se închină în tăcere.)

Fii vrednic și mut pănă la groapă...

(Toma sărută mîna lui Lăpușneanu și iese.)

LĂPUȘNEANU

(singur)

În groapă cade-acela ce altui groapa sapă.

SCENA 4

Lăpușneanul; un căpitan de ciment

CĂPITANUL

(la ușa din fund)

Măria-ta! boierii, la Curte adunați...

LĂPUȘNEANU

Să între... Căpitane, pe lângă-acei chemați
Mai este cine-n sală?

CĂPITANUL

Străinul Despot este.

LĂPUȘNEANU

Prea bine; mergi la Doamna să-i duci această veste.

(Căpitanul iese.)

LĂPUȘNEANU

(singur)

O! sarcină amară de tron amenințat!
Anevoință crudă de-a fi neîmpăcat!...
M-obligă boierimea, în veci ambițioasă,
În gheară să-mi schimb mâna, și scepтрul meu în
coasă...

O! lege-a ospetiei, te calc, dar ce să fac?
Prin moartea unui dușman eu țara mi-o împac!

SCENA 5

*Lăpușneanul; Doamna Ruxandra, Ana,
dame ale Curței (intră din stînga)*

DOAMNA

Măria-ta, dă-mi voie cu-a mele jupănese
Urare să-ți aducem.

LĂPUȘNEANU

(inaintind spre dame)

Flori mîndre și alese
Din stratul boierimei, cu drag vă mulțănesc.

Aşa cunună-o prinde pe Doamna ce iubesc.
(Doamna, urmată de jupănese, se îndreaptă spre masă.)

DOAMNA

(încet, Anii)

Măria-sa e vesel!...

ANA

Dar'.

DOAMNA

Cu-atîta mai bine,

Pentru Despot.

(Se pune pe jilt.)

ANA

(încet, Doamnei)

La Curte el vine astăzi?

DOAMNA

Vine.

(Dancele formează grup împrejurul Doamnei.)

SCENA 6

*Cei dinainte; Măţoc, Hărnov, Spancioc,
Stroici, Toroipan, boieri (între prin fund).*

LĂPUŞNEANU

(pe jilt)

Bine-aţi sosit la Curte, boieri preacredincioşi!

MOTOC

Mulți ani măriei-tale! Boierii azi, voioși,
Lăsînd de ei departe și vrajba, și gîlceava,
Se-nchină toți lui Vodă, întors acū-n Suceava.

HARNOV

Plecați ei se închină în fața celui uns,
Pe care sfînta cruce cu raze l-a pătruns,
De-a potolit în țară pornirile pizmașe,
Dînd scule și icoane la sfintele locașe.

LĂPUȘNEANU

Mă bucur că gîlceava din țară a perit,
Boieri, căci e o boală ce-aduce rău sfîrșit...
Dar nu zăresc pe Tomșa.

HARNOV

El n-a venit.

LĂPUȘNEANU

Cum? oare
Să n-aibă mulțămire de-a noastră sărbătoare?
E Sfîntul Alexandru astăzi, e ziua mea.

HARNOV

La veselia noastră pârtaș a fi nu vrea,
Se vede.

LĂPUȘNEANU

Fie!... însă nu-i nici Ciubăr nebunul?

HARNOV

(rizind)

Păreche minunată, fiind ei tot ca unul,
Se cred deopotrivă meniți, între frunțași,
Să meargă înainte de gloate cu trei pași.

LĂPUȘNEANU

În lipsa lor să facem, boieri, azi, împreună,
Ospăț de sărbătoare, frățesc, cu voie bună.

BOIERII

Trăiască-a ta mărire!

HARNOV

(lingușitor)

În veci slăvit să fii!

MOȚOC

Dar soarele lucește pe munți și pe câmpii.
E drept ca ziua 'ceasta și la străini să fie,
Precum la toți românii, izvor de bucurie.

LĂPUȘNEANU

E drept.

MOȚOC

Deci, învoiască acum măria-ta
Lui Despot, al meu oaspe, să vie-a-l saluta.

LĂPUȘNEANU

Să vie!

(Moțoc iese prin fund.)

DOAMNA

(Anii)

Bun e Vodă!

ANA

Dar'! (*În parte, zîmbind:*) Ca nealtădată.

LĂPUȘNEANU

(în parte)

S-apropie de mine năpîrca-nveninată.

SCENA 7

Cei dinainte; Despot, Moțoc

MOȚOC

(pe prag)

Măria-ta slăvită... Despot!

(Îl prezentă.)

LĂPUȘNEANU

Fii bun sosit

La Curte, Despot!

(Despot înaintează în mijlocul salonului.)

DESPOT

Sire!... cu sufletul uimit
Și tremurînd m-apropii de sacra-ți maiestate,
Ca să-i aduc la rîndu-mi urările-mi plecate.
Să vă-mpletească cerul a gloriei cununi
Și-n veci să le ferească de grelele furtuni!...
Eu, Despot Eraclidul, condus de-o blîndă stea,
Răpit de al meu suflet curat ca spada mea,
Depun în ziua mare, ca lumea să le vadă,
Depun azi, la picioare-ți, braț, inimă și spadă...
Părintele meu Iacob, odinioară Domn,
Păn-a nu-nchide ochii atinși de-al morței somn,
Mi-a zis: «Te du cu bine în cale depărtată
Și mergi drept la Moldova în mari viteji bogată;
Acolo tu găsi-vei un Domn măreț, viteaz,
La pragul țării sale veghind cu ochiul treaz,
Ș-un înger de virtute, frumoasa lui soție,
Ce mie mi-e nepoată și vară bună ție.
Mergi drept la ei, tu, Despot, ca să le duci prinos:
Lui Vodă a ta spadă și brațu-ți credincios,

Iar Doamnei aste scule, şiraguri şi paftale,
Purtate de-a sa maică în ziua nunţii sale.»

(Ie un ecrin din minele unui pagi rămas la uşa din fund
şi vine de-l prezintă Doamnei, îngenunchind dinaintea
ei.)

DOAMNA

Ah, preţioase scule!

ANA

Ce dar strălucitor!

LĂPUŞNEANU

(în parte)

O! greci, vicleni în vorbe şi-n darurile lor!²⁵

DOAMNA

(lui Despot)

Prin aste suvenire mă-ndatoreşti mult, vere.
Admir cu-nduioşire aceste juvaere,
Dar pot să pun pe mine comoara ce-ai adus?

DESPOT

Lumina de sus cade şi iar se-ntoarce sus.

LĂPUŞNEANU

Domniţă, aste scule străbune le primeşte
Şi-n semn de mulţămire cu ele te găteşte,
Ca-să serbăm norocul ce azi ne-a dăruit
Un văr mărici-tale, şi mie-un... neam iubit.

SCENA 8

Cei dinainte; Toma Calabai canul

TOMA

(în fund, pe prag)

Merindele-s pe masă. Noroc și poftă bună!

LĂPUȘNEANU

Boieri, prietinia la sînu-i ne adună.

Hai să ciocnim la masă pahare de Cotnar.

Să bei frățește, Despot... (*în parte*) paharul cel
amar!

(Lăpușneanul dă mîna Doamnei. — Despot, Anii. —
Boierii, damelor, și se îndreaptă spre fund.)

SCENA 9

Cei dinainte; Ciubăr Vodă (se arată în fund)

CIUBĂR

Stați!... încotro vă duceți, boieri, fără mea știre?

Ce-i astă-adunătură? Ce-i astă pregătire

De prînz și de beție aici, în casa mea?

LĂPUȘNEANU

(rizînd)

Ha, ha! Iaca nebunul Ciubăr!

HARNOV

Popa-belea!

CIUBĂR

Dar'... eu sînt!... Ciubăr Vodă, născut din fiu în
tată

Cu tron pe cap, cu stemă sub mine așezată!
Eu, care-n strună dreaptă prin Ștefan mă pogor
Din Caesar, știți, al lumii stăpîn, învingător.
Cum dar, stolnice Petre, cum dar tu, Lăpușnene,
Te rățoiiești la soare fudul cu-a mele pene?
Mult ai să stai tu încă pe tronu-mi strămoșesc?
Destul acum, ajungă-ți, că, zău, te-afurisesc!
Ieși din palat!... Aice eu singur, eu am dreptul
Să stau dîrzoii cu capul, să stau umflat cu peptul,
Și ca o moaște sfîntă să fiu de toți slăvit.
Dă-mi tronul, că mă mîinii...

HARNOV

(rizind)

Nebunu-i mucalit.

LĂPUȘNEANU

Ba, decît să te mîinii, măria-ta Ciubere,
Mai bine mergi în sală, ca să te pui pe bere,
Să te măsoari cu... Despot.

CIUBĂR

(inveselit)

Sub masă-l voi lăsa:

(Se întoarce spre fund și pleacă strigînd :)

Loc, loc!... feriți, că trece Ciubăr și urma sa!

(Cortina cade, în vreme ce toți se îndreaptă spre fund.)

ACTUL II

T A B L O U L I

Salon în casa lui Moțoc. — Ușă în fund, ușă în stînga, ușă în dreapta. — Fereastră în dreapta. — O masă lungă în stînga, planul I, cu jilțuri împrejur. — O icoană la pereții din fund, cu lampă aprinsă.

S C E N A I

\ DESPOT

Calăul, Lăpușneanul, la masa lui dîmnească, Grăindu-mi cu blîndeță, a vrut să m-otrăvească. Dar'!... am simțit amarul ucigător în teas...

Vrăjmașa lui cercare zadarnică-a rămas,
Căci port eu totdeauna un bălsam din Morava
Ce nimicește moartea dezotrăvind otrava.²⁶

* Iată-l! (*Arată un șip.*) O, rouă scumpă din
plaiuri îngerești,

* Esență-apărătoare a vieții omenești!

* Dator îți sînt cu viața, dar mult mai mult datoare

* Ți-a fi a mea gîndire în zi răzbunătoare!

(Stă puțin pe gînduri.)

Calăul, prepuielnic, hrănește-un cuget rău,
Și el a să mă peardă de nu l-oi perde eu.

Răbdare!... toți boierii de răzvrătire-s gata,
Moțoc, precît îmi pare, vrea să-și mărite fata
Cu mine, ca prin mine, de el pe tron urcat,
S-ajungă socru-mare de ginere-ntronat.

* O, de-ar vroi norocul curînd să-și schimbe pasul!
* Cînd el vroiește, anii nu-aduc ce-aduce ceasul.
* Aș fi pe tron, eu, Despot, nalțat și fericit,
* Aș fi... o, vis feeric! cu Ana însoțit,
* Cu Ana, dulce floare căzut-aici din stele
* Să fie floarea vieții și a coronei mele!...
Dar ce-a zice Carmină, de care sînt iubit?...
A... ea-i frumoasă, jună, și Laski-mbătrînit.
Curînd s-a stinge focul și apriga-i durere,
Găsind într-un alt Despot o nouă mîngîiere.

(Se primblă agitat.)

Amorul pentru Ana și glorie m-aprind...
A cărie dulci mreje mai tare mă cuprind?...
Ah, tronul, tronul, tronul!... la el de-a drept m-oi
duce,
Chiar de-a fi păn' la dînsul să calc pe sfînta cruce!

(Se stinge candela icoanii.)

Ce! candela icoanii s-a stins în untdelemn?!...
De-aș fi din astă țară, aș crede că-i rău semn.
Dar omul de-o natură înaltă și vitează
Iubit de ceruri este, și cerul îl păstrează.

SCENA 2

Despot; Moțoc

MOȚOC

(venind din stînga)

Ce faci, iubite oaspe, și cum te mai găsești
Sub sarcina de daruri a dragostei domnești?

De cînd ai fost la Curte poftit la ospătare
L-ai fărmeceat pe Vodă.

DESPOT

O crezi?

MOȚOC

Așa se pare.
Căci nu e zi lasată de bunul Dumnezeu
În care să nu-ți deie dovezi de placul său.
Alaltăieri primit-ai o sabie turcească,
Ieri, un caftan, și astăzi, o iapă arăpească.

DESPOT

Știu, iapa de la Tûnis, pe care nici un brav
A-ncăleca nu poate!

MOȚOC

Haramu-i cu narav,
Pe toți mereu trîntește și, fără de sfială,
I-a tras lui însuși Vodă o sfîntă de trînteală.

(La fereastră.)

Ian-cată prin ogradă cum se frămîntă-n loc!
Să juri c-a fost hrănită de zmei numai cu foc.

DESPOT

Mă duc s-o-ncerc.

MOȚOC

Mai bine o lasă, că-i nătîngă,
De nu ți-ar frînge capul...

DESPOT

N-am teamă să mi-l frîngă.

Deprinsu-m-am cu caii spanioli^a și arăpești,
Ce sub a lor copite au âripi vulturești.
Ș-apoi... ceva îmi spune cu-o tainică șoptire
Că moartea respectează pe omul cu menire.

MOTOC

Dar dacă tu n-ai teamă, eu am, căci mă-ngrijesc
De mîna lăpușneană cu dar... prietinesc.
Cunoscător de oameni sînt eu la bătrînețe;
Tu ai, iubite oaspe, apucături mărețe,
Boierii te admiră; poporu-,adimenit,
Deasupra lui te vede ca pe un Domn iubit.

DESPOT

Domn!...

MOTOC

Și de ce nu, Despot?... Un om de naltă fire,
Unic cu mine, poate s-atingă-orice mărire.

DESPOT

Dar Lăpușneanul?...

MOTOC

Steaua-i în cer ș-a stins de mult.

DESPOT

(în parte)

Mă cearcă...

MOTOC

(observindu-l, în parte)

Priceput-au?

^a - Citește în două silabe: spa-nioli.

DESPOT

(asemine)

Să-l cred?

MOȚOC

(asemine)

Dar'!...

DESPOT

(asemine)

Să-l ascult?

(Se apropie de Moțoc cu o sfială simulată.)

Aș vrea... și n-am curagiul de-a te-nțelege bine,

MOȚOC

În mine ai credință?...

DESPOT

(cu supunere)

Fă ce-i vrei cu mine...

(Aruncă ochii pe fereastră.)

Dar ulița și curtea sînt pline de norod...

Să vază de-s mai tare decît un Voievod.

Mă duc... Vii jos în curte?

(Iese prin fund.)

MOȚOC

Vin, dar'; fă înainte...

Strunește bine gura iepei și fii cu minte.

(Singur.)

Despot e la părere zburdalnic și ușor,
Dar are minte coaptă, și ochi pătrunzător,

Și inimă-ndrăzneată, și-nvățătură multă.
Pe mine mă respectă, de mine el ascultă...
Așa Domn ne convine, așa ginere vreu.
Domnind, el va fi brațul, iar capul voi fi eu!

(Iese prin fund.)

SCENA 3

Ana, Maica Fevronia (între prin stînga)

MAICA

Și Vodă a fost vesel, zici tu, ca niciodată?

ANA

Dar'!... cît a ținut masa, cu fruntea-nseninată
Măria-sa pe Despot zîmbind l-a ascultat...
Era cu Vodă-n față la masă așezat,
Plăcut, isteț la vorbă, purtînd mărirea-n sine,
Sub haina spaniolescă^a ce-l prinde-atît de bine!
Încît, zău, de m-ai crede, măicuță, între noi,
Adevăratul Vodă părea dintre-amîndoi
El, Despot!... Lîngă dînsul, la spate, în picioare,
Sta Toma, vel-paharnic, ținînd două ulcioare,
Din care-i dregă singur vin dulce în pahar,
Făcînd turcești talîmuri, cît poate un bulgar.²⁷

MAICA

Dar spune-mi, Doamna, Doamna era și ea voioasă?

ANA

Voioasă, fericită, la față luminoasă,
Căci ea vedea pe Vodă prin Despot fărmeecat,
Și pe-al ei văr, pe Despot, de lume admirat.

^a — Citește în patru silabe: spa-nio-lea-scă.

MAICA

(zîmbind)

De lume și... de tine?

ANA

(exaltîndu-se)

Și cum să nu-l admire?

El ne-a făcut de viața-i o lungă povestire,
O halimă întreagă și plină de minuni,
Ca cele de pe timpul vitejilor străbuni.
Ne-a spus a sale lupte și trecerile sale
Prin cîmpuri sîngeroase, prin Curți imperiale,
Cînd simplu om de oaste, cînd prinț adevărat,
Recunoscut de Carol, augustul împărat.
*Ne-a spus cum el, viteazul, a răsipit îndată,
*Cu Cavalerii Negri²⁸, a frîncilor armată,
*La Renti, Valenciena, Hezdin și Teruan²⁹,
*Sub contele de Schwarzburg, vestitul căpitan³⁰;
*Și ce-a vorbit cu-a lumii puternică treime,
*Regi, filosofi și papă... și altele-o mulțime.
Apoi ne-a spus de țarmuri scăldate-n aer cald,
Ce sînt cu drag încinse de-o mare de smarald
Și au fructe de aur, și zile-n veci frumoase,
Și nopți de încîntare ca ziua luminoase.
Ah! Ce să-ți zic, măicuță?... Mesenii, încîntați,
Rămas-au, ascultîndu-l, flămînzi și însetați,
Atît era de vie și de atrăgătoare
Vorbirea lui!

MAICA

Nepoată, aș pune o prinsoare
Că, dintre toți mesenii, cel mai cu drag răpit
Ai fost tu, Anicuța.

ANA

(nimită)

Eu?!

MAICA

Tu... Vezi? te-ai roșit...

Ascultă-mă, copilă: Tu ești o dulce floare,
Ce n-a văzut sub ceruri decît zile cu soare
Și nici macar visează de zilele cu nori,
Ămare, furtunoase, cumplite pentru flori.
Alină, înfrînează a ta închipuire,
C-ades ne rătăcește a inimei pornire,
Și cînd din fărmeceare cercăm să revenim,
În brațele durerii cuprinse ne găsim.
Nu zic că Despot este om rău... Doamne ferește!
El e creștin, se-nchină, pe Dumnezeu slăvește,
Și mie totdeauna mîna-mi sărută, dar,
Ca să nu-ți fie lipsă dumnezeiescul har,
Gîndește, copiliță cu blîndă inimioară,
Că pasărea ce cîntă e pasăre ce zboară.
Străin e Despot...

ANA

(răpide)

Despot?!... Ah, maică, nu-i străin,
E văr cu Doamna noastră, e conte palatin,
E cavaler de aur³¹, e prinț de la Elada,
Distins de papa,-n Roma, de Carol, în Grenada³²,
Și de al meu părinte, iubit... într-un cuvînt,
El e oaspele nostru, ș-un oaspe... știi că-i sfînt.

MAICA

Sfînt, sfînt, nu totdeauna. (*În parte:*) Curată
nebunie,

Cu fată mare-n casă asemine-ospeție.

(Tare:)

Ah! Scumpă nepoțică, tu faci un vis frumos,
Dar visul...

(Zgomot de glasuri în curte.)

ANA

(alergînd la fereastră)

Ce-s-aude? ce zgomot?

MAICA

Unde?

ANA

Privește ici în curte!

Jos.

MAICA

(apropiîndu-se de Ana)

Ce?

ANA

O mulțime mare
Se uită-n fund, spre poartă, cu spaimă și mirare.

MAICA

Ce-i oare?... Vai de mine!... a fi iar vre un bunt?

ANA

Ba nu; în depărtare nu vezi lucind un punct?
El vine și tot crește... dar e un om călare...
Ce văd?... e însuși Despot!... Ah! Doamne, sare,
sare

Chiar peste zidul curței!

MAICA

(speriată)

Sărmanul!... s-a zdrobit?

ANA

(veselă)

Ba nicidecum.

MAICA

Nu?

ANA

Iată-l... în loc el au oprit
Fugarul alb de spume și, vesel, cu mândrie,
Se-nchină-n dreapta, -n stînga, la toți zîmbind și...
miel

Ah! pare că-i un rege!

MAICA

Fugi, dragă, din ferești!
Nu stă o fată mare în ochii bărbătești.

(Glasuri zgomotoase afară.)

GLASURI

Ura! — Trăiască Despot! — Frumos viteaz el este!
Să juri că-i sfîntul Gheorghe! — Chiar zmeul din
poveste! —

DESPOT

(sub ferești, în curte)

Na, oameni buni! Voi astăzi să beți în cinstea mea,
Și-n sănătatea Doamnei să beți!

GLASURI

Vom bea, vom bea!

Ura!

MAICA

Fugi din fereastră, fugi... Despot întră-n casă.
Hai în camara noastră.

ANA

Ba, vină lângă masă.

(Merg de se pun pe jilțuri, lângă mesuța din dreapta.)

SCENA 4

Ana, Maica Fevronia; Despot (intră prin fund)

DESPOT

(rîzînd)

Ce vesel a fi Vodă cînd teafăr m-a vedea!

A! dona Ana! (*Se-nchină Anii.*) Maică... (*Sărută
mîna Fevroniei.*)

ANA

(în parte)

Cum bate-inima mea!

MAICA

De ce-i atîta lume în curte adunată?

DESPOT

Ca să mă vadă-n luptă cu-o feară blăstemată,
O iapă tunisiană ce-n fugă păn-acum
A dus pe ceea lume vro zece oameni.

ANA

Cum?

Ș-ai îndrăznit?...

DESPOT

Mai bine era s-arăt sfială
Decît să vadă lumea că-s om cu îndrăzneală?
Ş-apoi... cum de n-ar trece prin foc chiar cei fricoşi
Cînd sînt cu-nduioşire priviţi de ochi frumoşi?
Şi cum, prin ce cuvinte aş spune a mea fală
Văzîndu-te prezentă la lupta-mi triumfală,
Atunci cînd mii de oameni stăteau cu ochi deschişi,
Să mă privească-n curte ucis de-un cal?

ANA

(înfiorată)

Ucis?!

MAICA

Fereşte, Doamne sfinte!

DESPOT

În Spania se spune
Că Linda Raia, fiica lui Boabdil³³, minune
Ascunsă în Alhambra³⁴, la lume s-arata
O dată pe an numai, ş-atunci soarele sta
Pe cer ca s-o admire, uitînd de a lui cale,
Şi mii de flori frumoase ieşeau pe-a vegăi³⁵ vale,
Şi inimele-n sînuri ca ele înfloreau,
Şi maurii în lupte sub ochii săi mureau,
Crezînd că merg în raiul lui Mohamed, ferice...

(Apropiindu-se de Ana:)

O altă Lindă Raie, de la fereşti, de-aice,
S-au arătat azi mie, ş-atunci, cînd te-am zărit,
Mă jur pe-astă icoană, chiar rege m-am simţit!

MAICA

(cu spaimă)

Dar candela e stinsă!... Vai! candela e stinsă!
Semn rău!... nenorocire!... de groază sînt cuprinsă.

(Merge la icoană, ia candela și iese în stînga.)

S C E N A 5

A n a, D e s p o t

ANA

(îngrijată)

Semn rău?

DESPOT

Ce-mi pasă mie!... O candelă s-a stins,
Dar alta, mai cerească, în mine s-au aprins,
Ce luminează tainic o gîngașă icoană.

ANA

(zîbind)

Icoana unei sfinte?

DESPOT

Dar'.

ANA

Care?

DESPOT

Sfinta Ană.

ANA

Patrona mea slăvită?

DESPOT

Și zeitatea mea,
Ce mă conduce-n lume, precum îi conducea
Iuceafărul pe magii din Răsărit, și căre,
Ca să ajung la dînsa, mă-ndeamnă a fi mare.

(Ana voiește a se retrage.)

DESPOT

(oprind-o)

O, dona Ana, lasă pe-un biet nenorocit
S-apropie altarul de care-i despărțit
Și, tremurînd, să-ți zică: Angelică madonă,
Căci nu pot a depune pe frunte-ți o coronă?!

ANA

(rîzînd)

Cum? o coronă, mie?!

DESPOT

Dar', suflet îngeresc!
Ești visul fericirii mele.

ANA

Eu?

DESPOT

Te iubesc!

ANA

(veselă, în parte)

El! Despot mă iubește!

DESPOT

Ieu martur prevedința,
Care-mi cunoaște gîndul și-mi vede conștiința.

Iubesc în tine cerul și naltul creator,
În tine iubesc lumea, prezent și viitor,
În tine am credință, în tine îmi pun traiul,
El făr' de tine-i iadul... Ah! dar cu tine-i raiul!

(Îngenunchează.)

ANA

(în parte)

O! Doamne, îmi perd mintea... Ce-aud? Ce-am auzit?

DESPOT

Ană,-un cuvânt...

ANA

Ah! Despot, mi-e sufletul uimit,
Mi-e mintea tulburată... În casa părintească
N-a îndrăznit nici unul mie-astfel să-mi grăiască,
Cum? Mă iubești pe mine?

DESPOT

Dar'!... te iubesc, perdut,
Mai mult și decît țara în care m-am născut,
Mai mult și decît tronul!

ANA

(cu glas solemn)

Despot, aste cuvinte
Le-aude cerul!...

DESPOT

(apucînd-o de mîină)

Ană, prin mii de jurăminte
Mă leg eu cătră tine...

(Moțoc apare în fund.)

SCENA 6

Ana, Despot; Moțoc

MOȚOC

(simulind indignarea)

De când pe-acest pământ
Trădarea neagră calcă și spurcă pragul sfânt
Al ospetiei?

ANA

(spăriată, în parte)

Doamne!

MOȚOC

Ce?... nici o respectare
Nu mai există-n lume?... și oarba desfrînare
Răpește azi copiii sub ochii părintești?

(Anii:)

Cum de-ai uitat, sărmană nebună, cine ești?
Cum de-ai uitat de muma ce te-a născut, copilă
Lipsită de rușine?...

ANA

Iertare!... Fie-ți milă!...

MOȚOC

Cum de-ai uitat de mine?

ANA

(desperată, cade-n genunchi)

Ah! tată, îl iubesc!

DESPOT

Nu ne-osîndi, Moşoace, cu glasu-ţi părintesc.
Iubirea e un înger ce-n casă cînd păşeşte
Şi pragul, şi căminul cu pasul lui sfinţeşte.
Iubesc pe a ta fiică şi de soţie-o vreau.
Primeşte-mă în braţe ca pe copilul tău.

MOŞOC

(vesel, în parte)

Al meu e Despot!... Planu-mi ie zbor acum mai tare.

DESPOT

(rugător)

Moşoace...

ANA

Tată...

MOŞOC

(după o pauză)

Fie!... şi binecuvîntare,

Copiii mei!

ANA

(aruncîndu-se în braţele tătini-său)

Ah! tată!

MOŞOC

(sărutînd-o)

Trai bun şi cu noroc!

DESPOT

(în parte)

E scară de-nălţare un socru ca Moşoc.

MOȚOC

(Anii)

Acum mergi de te roagă, copila mea, în pace,
La Cel-de-Sus, ce toate le face și desface.

(Ana pleacă în stînga. Despot o conduce până la ușă.)

DESPOT

Cînd te-i ruga, iubito, la sfîntul Dumnezeu...

ANA

(cu dragoste)

Gîndi-voi tot la tine.

MOȚOC

(în parte)

A! Despot e al meu!

SCENA 7

Moțoc, Despot

MOȚOC

Acum sîntem noi singuri!... Să ne privim în față.
Norocul, știi, atîrnă de la un fir de ață,
Slab omului nemernic, bun celui iscusit,
Și tare ca odgonul pentru cel hotărît.
Despot! a sosit timpul ca să cercăm norocul
Noi doi!... cu sumeție în vînt s-aprindem focul.
Te uită drept în ochi-mi și-mi spune: ești bărbat?
În stare să-nfrunți moartea cu gînd nestrămutat?
Ești om în stare-a merge de-a drept cătră mărire,
Pe margini de prăpastii călcînd fără-oțărîre?

DESPOT

Sînt!... Tron, sau moarte!... iată deviza ce-am
înscriș

În falnicul meu suflet, în peptul meu decis.
Venit-am în Moldova cu gîndul și cu planul,
Din scaunul domniei s-alung pe Lăpușneanul,
Și de pe ai săi umeri hlamida să smuncesc.
Sînt gata!

MOȚOC

Gata?

DESPOT

Gata să mor sau să domnesc!

MOȚOC

Bine... Acuma, Despot, mă lasă... timpul trece.
De-a țării boierime, cei mai frun'țași, vro zece,
Aici au să s-adune, spre a ne concerta³⁶.

(Îl conduce până la ușa din dreapta și-i dă mîna.)

Dea Domnul să-ți pot zice curînd: Măria-ta!

(Singur.)

Moșoace, vilva lumii e rîu cu nalte maluri...
Faci bine, nu faci bine să te azvîrli în valuri?
Și oare căzînd tronul pe mîna lui Despôt,
Nu ar cădea și țara cu-ai săi boieri, cu tot?

(Stă pe gînduri.)

Oricare înălțime sub cer se prăbușește,
Tot surpă și doboară ce-n cale-i întîlnește...
Gîndește-te, Moșoace... (*Ho'ări'!*) A! lie cum a fi!
Nu are parte cine nu știe-a se jertfi.

(Ușile din fund se deschid.)

Dar vin boierii... iată-i... La lucru-acum, Moșoace!

Moșoc; Tomșa, Harnov, Spancioc, Stroici, Toroipan și alți cinci boieri intră prin fund, dau mîna³⁷ cu Moșoc și merg de se așază împrejurul mesei; Tomșa în capătul din stînga; Moșoc, în capătul din dreapta.

MOȘOC

Poftim, boieri, prietini, poftim, veniți încoace
Și v-așezați pe jilțuri ca sfetnici înțelepți,
Precît viteji la lupte, pre-atît la cuget drepți.
Poftim!

STROICI

Dar unde-i Despot? să-l lăudăm în față
De fapta lui de astăzi, frumoasă și semeată.
Noi l-am văzut călare pe zmeul arăpesc,
Zburînd cum zboară vîzul din ochiul omenesc,
Și sub fereasta Doamnei, venită ca să-l vadă,
Șilind să steie iapa și pe genunchi să cadă,
Apoi sărînd cu dînsa trei buți de Odobești,
Sub ochii cei de pardoș, sub ochii lăpușnești.

SPANCIOC

Se zice că în vreme ce gloata striga ura,
De ciudă, Lăpușneanul cumplit își mușca gura.
El s-aștepta ca Despot, slăbind ca un mișel,
Cu iapa s-o pățească cum a pățit-o el.

STROICI

Doar un fecior ca dînsul de zmei grijă nu are.
Voinic e din picioare, voinic și de călare.

TOROIPAN

Așa-i, și pre cît Despot pe cal e îndrăzneț,
E și armaș de frunte.

HARNOV

(cu entuziasm comic)

Sumeț... măreț... isteț!

UN BOIER

Și e mintos.

ALTUL

Și darnic.

ALTUL

Și de înaltă viță.

ALTUL

Stejarul bun și trainic dă trainică mlădiță.

MOȚOC

Boieri, îmi pare bine că vă aud, pe rînd,
Pe Despot, al meu oaspe, cu toții lăudînd,
Fiind de lumea-ntreagă iubit, aprețuit,
Căci am o bună veste cu voi de-mpărtaşit...
Cu fiica mea, cu Ana, vrea Despot să se-nsoare.

HARNOV

(lingușind)

Păreche minunată!... Ea, lună; și el, soare!
Și cînd e cununia?

MOȚOC

Cînd? Voi sînteți chemați
A hotărî și ziua, și...

TOȚI

Noi?

MOȚOC

Voi!... ascultați:

Ne-am plîns în multe rînduri de Vodă... măcelarul,
Și-n orice întîlnire ne-am revărsat amarul
Prin vorbe și blăstemuri, întocmai ca muieri.
Ba Lăpușneanu-i aprig și rău pentru boieri,
Ba Lăpușneanu-i tiran, ba-i feară făr' de nume,
Ba-i hoț, calău, urgelnic, ba-i ciumă pentru lume.
Așa-i?

BOIERII

Așa!

MOȚOC

Ei bine, ce sîntem noi aici?

Stăpîni pe soarta noastră, sau robi plecați sub bici,
Ca, fără de păsare și fără sînge-n vine,
Noi să răbdăm pe tronul acestei țări... pe cine?
Pe-un tiran, un fățarnic, o ciumă, un viclean,
Un dușman al Moldovii, un hoț, un Lăpușnean?
Răspundeți: Se cuvine ca noi să fim o turmă,
Și el, cu ghioaga-n mînă, de noi să rîdă-n urmă?

BOIERII

Nu, nu!

MOȚOC

Ce dar să facem?

STROICI

Din tron să-l răsturnăm!

MOȚOC

Jurați pe cea icoană că vreți?...

BOIERII

(se scoală și întind mâinele spre icoană)

Jurăm! jurăm!

MOȚOC

Jurați, boieri, că-n ceasul cînd eu v-oi da de știre,
Voi îți sări la goană cu toți într-o unire?

BOIERII

Jurăm!

MOȚOC

(cătră cer)

Atotputernic! Tu, Doamne, sfînt, sfînt, sfînt!
Primește la altaru-ți al nostru jurămînt,
Și pentru-al țării bine din cer ne luminează,
Și inimele noastre acum le-mbărbătează!

BOIERII

Amin!

(Se pun iar pe jilțurile lor.)

SPANCIOC

Amin! Dar'!... însă, întreb iar pe Moțoc:
Dînd jos pe Iăpușneanul, urcăm pe cine-n loc?

MOȚOC

Pe-un om viteaz și darnic, de viță strălucită,
Armaș, călăreț ager, cu minte iscusită,
Precum ați spus-o însuși... Pe-un om ce-au învățat
De la-mpărații lumii a fi-chiar împărat;
Pe-un om ce are dreptul la tron ca să aspire
Și prin iubirea noastră, și prin a lui rudire.

SPANCIOC

Dar unde-i?

(Moșce se duce la ușa din dreapta, o deschide și aduce pe Despot.)

S C E N A 9

Cei dinainte; 'D e s p o t

MOȘOC

Iată-1!

BOIERII

(sculându-se)

Despot?

MOȘOC

Despot!

(Tomșa se ridică indignat, răsturnând jilțul său.)

TOMȘA

Un bizantin!

Un grec!... Ce? oare-n țară nu crește decît spin?
Ce? tot pămîntul nostru e în așa stîrpire,
Și neamul nostru ager e în așa-njosire,
Cît pe moșia noastră să nu găsim un pom,
Și pentru tronul țării să nu găsim un om?!
Unde-am ajuns, o! Doamne! Ce ți-am greșit noi ție
Ca un boier de-al țării, un moldovan, să vie
C-un zvînturat de mîină, să ni-l arunce-aici
Ca Domn, cum se aruncă pomana la calici?!
Rușine, făr'delega, batjocură, trădare!

MOȚOC

Minți, Tomșo!

TOMȘA

O, Moțoace, mă jur: păcatul mare
Că n-ai intrat, bătrîne, de viu chiar în mormînt
C-un ceas mai înainte de-a zice-acest cuvînt!
Vrei greci tu la domnie?... Deci sufletu-ți răspundă
De răul care-n țară prin greci a să pătrundă!³⁸

MOȚOC

(stăpînindu-se)

Tu aiurești, sărmane... Eu nu-s hain, nebun
Cînd vi-l aduc pe Despot și Domn eu vi-l propun.
Mi-e inima amară precum îți e și ție
De a vedea Moldova un cuib de anarhie,
În care tot smintitul se crede-un om prădat
Cînd vede tronul țării de altul ocupat.
Mi-e inima atinsă de-a morței grea lovire
De a vedea Moldova un cîmp de jăfuire,
Pe care toți aleargă turbați, neodihniți,
Ca să ajungă tronul din care-s îmbrînciți.
Au ochi ca să nu vadă, urechi să nu audă,
Căci inima lor stearpă cu cîrțița e rudă,
Și toți vecinii, dușmani acestei mîndre țări,
Gătesc a ei cădere prin chiar ai săi boieri,
Hrănind în al lor suflet o poftă de domnie
Ce-aduce lor peire, și țării calicie.
Destul!... vreau pace-n țară domnind sub cer senin,
Și iată de ce, Tomșo, propun un domn străin.³⁹

TOMȘA

Cuvîntul tău, Moțoace, mai rău te osîndește.
El laudă străinul, și neamul tău hulește.

(Despot se înaintează cu multă demnitate.)

DESPOT

(grav)

Viteze Tomşa!... Despot, de tine-aici respins,
Respectă tulburarea din sufletu-ţi aprins
Şi-n tine el admiră virtutea strămoşască.
Ce vrea corona ţării pe-o frunte românească.
Dar dacă prin minie acum n-ai fi orbit,
De-ai fi, cum se cuvine, cu gândul liniştit,
Ai înţelege, Tomşa, că naştere şi nume
Sînt jocuri de-ale soartei, care domneşte-n lume.
Nu, Tomşa, nu e locul ce face pe-un bărbat
Străin sau fiu al ţării, om rău sau lăudat,
Căci omul mare-n suflet, moşnean, străin el fie,
În suflet poartă lumea întreagă drept moşie!
Nu, Tomşa, nu-i cu dreptul de-a zice că-i străin ,
Acel care doreşte la toţi noroc deplin
Şi care pentru ţara ce l-a primit cu bine
E gata să jertfească tot sîngele din sine.
Străin este acela crunt, orb, nelegiuit,
Ce-nfige-n rana ţării cuţitul otrăvit!
Străin este acela ce, orice nume poartă,
Nu-i pasă de-a lui ţară chiar de-ar vedea-o moartă!
Nu dar' eu, văr cu Doamna, străin aice sînt,
Ci Lăpuşneanul, duşman acestui drag pămînt!

HARNOV

Jos Lăpuşneanul!

STROICI

Moarte hainului!

TOROIPAN

Sfîrşească

Şi viaţa-i, şi domnia!

HARNOV

Și Despot să trăiască!

BOIERII

(afară de Tomșa)

Dar', dar'!

TOMȘA

(cătră cer)

Sînt orbi, o! Doamne din cer, mu-i asculta!

DESPOT

Boieri, recunoștința...

TOMȘA

Recunoștința ta?

Pe cine vrei să-ntuneci?... Cum, noi s-avem credință
În vorbele-ți viclene ș-a ta recunoștință,
Cînd tu, chiar văr cu Doamna, fațarnic ca un hoț,
Vrei să răstorni din culme pe ea și pe-al ei soț?
A, șarpe, vrei să luneci sub mantia domnească?
În lături!

DESPOT

Lăpușneanul a vrut să m-otrăvească!
În cupa lui perfidă eu moartea am beut,
Și, fără-a mea ispită, de mult aș fi pierdut.
El vrea a mea peire?... Deci gheară pentru gheară!
El zice: «Peară Despot!»... Eu: «Lăpușneanul
peară!»

MOȚOC

Se va-implini cuvîntu-ți, poporul e cu noi.

TOMȘA

Cu voi, poporul?!... Fie!... Eu nu mai sînt cu voi!

Mă duc, vă las orbirei, las țara-n seama voastră.
Să dați seamă de dînsa!

(Trece măreț pe dinaintea boierilor și se îndreaptă spre ușa
din fund.)

DESPOT

Ești dar în contra noastră?
Boieri, Tomșa ne lasă... El are-ntru nimic
Lui Vodă să ne vîndă.

TOMȘA

(cu dispreț)

Pribeag cu suflet mic!...
Românul viețuiește și moare, cînd se jură,
Cu arma albă-n mîină, nu cu trădarea-n gură.
Învăță de la dînsii a fi român, de poți.
Boieri, gîndiți la muma ce v-a născut pe toți!

(Iese. Boierii rămîn pe gînduri. Despot și Moțoc gră-
iesc încet deoparte.)

S C E N A 10

Toți, afară de Tomșa

SPANCIOC

E aspru cu noi Tomșa.

IIARNOV

Lăsați-l ca să fie.
Avea gărgăuni, poate, de Domn, cine mai știe?!

SPANCIOC

Eu știu!... Te-nșeli!... Nu, Tomșa, român dintre
străbuni,
E om în toată mintea ferit de gărgăuni,

El nu vrea Domn pe Despot pentru că-i grec,
dar, oare,
Să n-aibă el dreptate de țară când îl doare?
Străbunii, duși de timpuri prin feluri de nevoi,
Aveau o zicătoare, venită pân' la noi:
«Să te ferești, române, de cui străin în casă».
Pe mine astă vorbă în pace nu mă lasă,
Boieri, și eu ca Tămșa încep a sta pe gând.

HARNOV

Știi că... mai că... îmi vine... firește, judecând...
Mă-ntreb și eu acuma...

MOȚOC

Ce?

HARNOV

Dacă e prielnic,
Deși-am jurat... s-alegem un grec?...

MOȚOC

Om șovăielnic!
Când omul are cuget, cuvîntu-i e cuvînt,
Și fapta-i și cuvîntul deopotrivă^a sînt.

HARNOV

Așa-i, dar voi ce ziceți, boieri?

UN BOIER

Știm noi?

MOȚOC

Rușine!

(Despot vine în fața boierilor.)

^a — Citește în cinci silabe: de-o-po-tri-vă.

DESPOT

Boierii stau pe gânduri, nedumeriți?... Prea bine.
Deci facă-se lumină în ochii tuturor!
Să spuie toți de-a rîndul cu glas deschis, ce vor?
Eu, fără amețeală de visuri de-nălțare,
Vreu gloria Moldovii ș-a ei neatîrnare!
Mai mult... Vreu să rump jugul cumplit și rușinos
Ce-apasă omenirea în fiii lui Hristos!
Mai mult... Vreu românimea, naintemergătoare
În sfînta cruciadă, lui Hrist liberătoare.
Ca nime-n cursul lumei, nici Crai, nici împărat,
De soartă-i să dispuie cu dreptul uzurpat.
Această sentinelă la Răsărit, cu fală,
Are-o menire mare și providențială,
E zidul ce oprește potopul fanatic...
Căzut acum e zidul, eu vreu ca să-l ridic!

(O pauză... Boierii încep a se aprinde.)

STROIICI

(entuziast)

Dar', dar'!

DESPOT

O cruciadă l-Apus se pregătește
În contra sîmilunii lui Mohamed, ce crește
Ca meteor de moarte pe cerul creștinesc.
Doi împărați și papa, vicari dumnezeiesc,
Filip⁴⁰, Ferdinand⁴¹, Pavel⁴², cu fulgerii în mîină,
Stau gata să detune în hidra cea păgîină,
Și tristele victime din tristul Răsărit
Așteaptă-acea minune a lanțului zdrobit.
Sublimă încercare! măreață faptuire,
Ce-nalță omenirea pîn' la dumnezeire!...
Cui se cuvine fala de-a fi începător
De na acestui ager, mărinimos popor,

Ce,-mpărtășind cu Ștefan și inima, și gândul,
Au îngrozit osmanul ani patruzeci de-a rîndul?...
Iată ce vreu eu, Despot, străinul... Însă voi
Ce vreți?

STROIICI

Vrem Domn pe tine, în pace și război!
În ochii mei deschis-ai o zare nouă, largă...
Tot sufletul spre dînsa cu tine vrea să meargă!

SPANCIOC

Despot!... de ți-a fi faptul ca rostul... să trăiești!
Fii Domn... în țara noastră pe Ștefan s-amintești!

HARNOV

Trăiască Despot Vodă!

MOȚOC

Tăcere, cumpătare,
Urechea lăpușneană aude-n depărtare.
Boieri, noaptea se-ntinde și timpul-i priincios.
Hai s-așîțăm răscoala în breslele de jos,
Și mîni, în zori de ziuă, să vadă mîndrul soare
În brînci pe Lăpușneanul, pe Despot în splendoare!

BOIERII

Hai!

SPANCIOC

(se apropie de Despot și-i dă mina)
Să fii român verde!

DEȘPOT

Român m-oi arăta!

STROIICI

(dînd mina cu Despot)

Despot, noroc!

MOTOŢOC
(asemine)

Unire!

HARNOV

(încălinindu-se plecat)

Mulţi ani, măria-Ţa!

(Ceilalţi boieri se-îchină şi iese cu toţii prin fund.)

DESPOT

(singur)

E vis?... Sînt Domn, eu, Despot? Din mic, iată-mă,-s
mare!

Boierii, capi ai ţării, cu-o nobilă mişcare
Mi-au dat frăţeşte mîna, voioşi m-au aclamat...
Un singur numai, Tomşa, din toţi cel mai bărbat...
El mi-a jurat o ură cumplită, nempăcată,
El chiar... mă va ucide, cînd va putea, vreodată...
Un glas de presimţire mi-o spune-n taină... dar
Prudent e să laşi viaţa vrăjmaşului barbar?
Răbdare!... a mea spadă o voi plînta-o-ntr-însul,
Şi dacă moldovenii vor fi năîngi ca dînsul,
Voi şti eu din lei aprigi a-i face mieluşori.

SCENA II

Despot; Toma Calabaicanul, Ana, MotoŢoc, Maica Fevronia, seimenii

TOMA

(la uşa din fund)

Pe dînsul, copii!

(Seimenii se aruncă pe Despot de-l prind.)

DESPOT

(surprins)

Ce e?

TOMA

(ameninșind pe Despot cu pumnarul)

Să nu te miști, că mori!

DESPOT

(zbătându-se)

Săriți, prietini, oameni!

TOMA

Taci, taci, vulpe vicleană!

ANA

(între spărietă din stînga)

Despot!

MOȚOC

(între prin fund și, văzînd lupta lui Despot, se răpede
asupra lui Toma)

Ce-i?... Hoți!

TOMA

(respingînd pe Moțoc)

În lături!... Dreptatea lăpușneană
L-a osîndit pe Despot la moarte!

MOȚOC

O, calău!

ANA

Ce-aud?... Ah, Despot!

DESPOT

(Îngă ușa din fund)

Ană!...

ANA

(cade leșinată pe jilt)

E mort norocul meu!

(Moțoc și Maica Fevronia se apropie de Ana. Seimenii
ies prin fund cu Despot.)

(Cortina cade.)

T A B L O U L I I

Un beci de închisoare. — Fereastă cu gratii în stînga.
— Ușă în fund. — O masă cu două scaune în mijloc.
— Un finar aprins.

S C E N A I

Despôt (pe scaun, lângă masă)

O, soartă schimbătoare ce rîzi de omenire!
Nebun cine se-ncrede în tine cu orbire!
Nebun cine se urcă pe-al muntelui suiș,
Prapastia-l așteaptă cu-adîncu-i prăvăliș!
Așadar eu, sărmanul, a soartei jucărie,
Ajuns, iubit de-un înger, aproape de domnie,
Iată-mă-acum aice din raiul meu căzut
Și din lumina lumii în umbră iar perdut!...
Sînt eu?... Sînt treaz?... În viață?... Și adevăr e
oare?

Eu, Despot, vultur falnic, eu zac la închisoare!

(Se scoală și cată împrejur.)

Acești păreți sînt umezi, triști, negri!... Ah, ei sînt
Nu ziduri de palate, dar ziduri de mormînt!
În ele cine intră din ele nu mai iese
Decît pe-o raclă neagră, cu zilele-i culese!

(Înfiorîndu-se:)

O, reci fiori de groază prin sufletul meu trec,
Răsuflu-abûri de moarte... Un biet străin, un grec,
La cine pot să aflu o rază de-ndurare?
La Doamna numai, însă nici o putere n-are,
Căci Vodă Lăpușneanul de milă-i depărtat
Cît de pămîntul negru e cerul înstelat.
Cum?... mort în floarea vieții?... cum?... mort ca
un mișel,
Ucis de Lăpușneanul, lipsit de tron?... Și el?...
O! nu, nu, nu se poate!... Cu unghiile tocite
Voi sparge-această hrubă ce-n sînul ei mă-nghite.

(Se azvîrle turbat peste păreți și-i lovește cu pumnii.)

Deschide-te, morminte!... dă-mi drumul, să-mi
răzbun!
Cădeți, infame ziduri! (*Căzînd pe scaun:*) Ah!
Doamne, sînt nebun...

(După o scurtă pauză:)

Mizerie!... Cu gîndul pătrund bolta cerească,
Și brațul meu nu poate o peatră să urnească!

(Înduioșîndu-se:)

*Ah, nu-i nici o sperare... Cei ce m-au cunoscut
*Vor zice:-a fost un Despot, a fost... Ce s-a făcut?
*Și toți m-or da uitărei... chiar Ana... lume, lume!
*Uita-va și amorul, și jalnicul meu nume.
Adio, planuri ualte! Adio, mari sperări.

A lunei ideale, sublime aspirații!
Adio, tot: junie, lumină, fericire...
Năluca este omul, și viața — o clipire.

(Privește fereasta.)

O, Despot, te salută a vecinicii zori,
Fii om!... Când vine moartea, te-nchină ei și mori!

(Stă abătut, cu capul plecat pe brațul lui.)

SCENA 2

Despot; Ciubăr Vodă (între; ușa se închide după el)

CIUBĂR

Îi!... Despot, frate Despot, așa-i că ai pățit-o?

DESPOT

(tresărind)

Ce aud? Ce văd?... Smintitul?

CIUBĂR

Cu Vodă-ai împlinit-o?

(Privește beciul.)

Frumos palat!... Privește: ce stofe pe pereți!
Pe jos ce de covoare țesute cu... bureți!
Ce mobile-aurite! Ce mîndre policandre!...
Mărire ție, Vodă, măi Vodă Alexandre,
Ce bine știi în Curte pe oaspeți să primești
Și pe-ale tale rude cu drag s-adăpostești!

DESPOT

(în parte)

Sărmâne Despot!... iată la ce-ai ajuns pe lume:
Să rîdă și nebunii de tine cu-a lor glume!

CIUBĂR

Despot!

DESPOT

Ce vrei, năuce?

CIUBĂR

Năuc ești tu, și prost!

Tu vezi ce sînt eu astăzi, iar nu ceea ce-am fost.
Am fost odinioară un Domn în strălucire,
Cît soarele cu mine era-n nepotrivire;
Puternic ca trei Caesari, frumos ca Machedon,
Călare pe un sceptru, iar nu pe-acest baston.
Și mă loveam cu capul de nouri și de stele
Și măsuram pămîntul cu pasurile mele!...
Dar Vodă Lăpușneanul, un hoț, un destrămat,
M-a prins, și de-a mea vîlfă în drum m-a dezbrăcat.
Și eu, și tu ajuns-am ca două frunzi uscate,
De-o pînză de paingăn în aer aninate.
Tot vîntul, mic sau mare, ne clatină suflînd...
Ei, ș-àpoi?... Vîntul bate, și cîinii fug lătrînd.

(Se apropie de fereastră.)

DESPOT

(în parte; sculîndu-se)

O! Doamne, să fiu oare și eu în a lui stare,
În cîmpul nebuniei, pe-un gărgăun călare?
Cum? visurile mele de falnic viitor
Să fi făcut din mine un om aiuritor,
Ca dînsul?...

CIUBĂR

Îfrate Despot, știi tu ce-i mădrăguna?
O fată ce aleargă pe cîmpi cînd iese luna

Și merge de se scaldă în roua de pe flori,
Cu gînd să se mărite c-un împărat în zori.
Am prins-o într-o noapte, frumoasă, goală, albă,
Dar hoțul, Lăpușneanul, mi-a șters-o, ca pe-o
salbă!...⁴³

Ce-mi pasă! Scaraoțchi îi este lui nănaș,
Iar eu al mădrăgunii sînt mire drăgălaș.

(Ie o poză maiestoașă.)

DESPOT

Dar bine, Ciubăr, spune-mi: Cum ai intrat aici?
Și tu ești, ca și mine, închis?

CIUBĂR

Eu?... Cine zice

C-a îndrăznit vrodată o mîină de capcîn
Măcar să se atingă de-al lumelor stăpîn?
Nu! Am venit eu însumi la tine-n pușcărie,
Trimis de Lăpușneanul, să-ți țin tovărășie,
Ca să-ți grăiesc de moarte ca un prietin bun
Păn' ce-a veni calăul, al temniței tăun.

DESPOT

Cum? Lăpușneanul însuși ți-a dat astă solie?

CIUBĂR

El... și-ți trimite... iată... un dar de berbănție.

(Aruncă pe masă ecrinul oferit de Despot Doamnei
Ruxandrii.)

Șiraguri și pastale, să ai cu ce-amăgi
Nevasta lui Satana, spre a vă îndrăgi.

(Se pune pe un scaun în față cu Despot.)

Ei!... ce mai zici tu, Despot?... Așa-i că viața-i
scurtă?

Aşa-i că nu plăteşte nici cît un dram de turtă?
În faptul via al vieţii ne pare drumul lung,
Trei paşi de-abiè, şi-n capăt picioarele ajung.
Omul, ca iarba!... Viaţa, ca... iapa cea bălţată:
Cît trece dealul mare, nu se mai vede... iată!
Eu, unul, cred că omul nerezemat de tron
È mic ca şi o muscă pe muntele Sion⁴⁴.
Dar tu, ce eşti acum a sosit pe prag de moarte,
Ce zici?

DESPOT

(În parte)

O, ce idee!... (*Tare:*) Eu zic că relei soarte
È drept să ne supunem, cînd altfel nu putem.

CIUBĂR

Cum asta?

DESPOT

Tu, de pildă, lipsit de diadem,
Să duci o viaţă tristă şi plină de nevoie,
Iar eu în astă ţară să fiu Domn fără' de voie.

CIUBĂR

Ce? Tu? Domn?

DESPOT

Eu, Ciubere! (*Tainic:*) Crezi tu că-s
destinat

A trece-n ceea lume tăiat sau spînzurat?
Te-nşeli!... Ai mei prietini sînt gata ca să vie
În zori şi să mă ducă de-a dreptul la domnie.

CIUBĂR

Ce spui? Ce spui?

DESPOT

Și martur mi-e sfântul Dumnezeu
Că eu fug de putere ca de păcat.

CIUBĂR

Nu eu!

DESPOT

Așa-i fatalitatea, și n-am, vai, ce mă face,
Am să fiu Domn, Ciubere, de-mi place, de nu-mi
place.

Ah!

(Face un gest de desperare.)

CIUBĂR

Și te plîngi de asta?... Ești un nebun, nătîng!

DESPOT

Decît păstor de oameni, mai bine, zău...

CIUBĂR

Te plîng...

DESPOT

Eu sînt un biet om simplu, eu n-am visuri deșarte,
De grijile mărireii doresc a fi departe.
Mi-e teamă să fiu capul unui popor.

CIUBĂR

Ba zău,
Decît a fi în coadă, mai bine-n frunte vreu.

DESPOT

(observînd pe Ciubăr, care se exaltează la cuvintele lui)
Nu-mi place pompa lumei, nici la a mea ivire
Poporul să m-aclame, poporul să m-admire,

Și oștile să-nchine stindarde-n fața mea,
Și-n frunte-mi să lucească surghiul, ca o stea,
Și surlele să cînte, și tunul să detune,
Și clopotele toate în cale-mi să tot sune.
Ș-apoi, Ciubere dragă, eu am cugetul drept,
Și mult și greu se bate a mea inimă-n pept
Cînd știu că tronul țării e dreapta moștenire
A lui Ciubăr.

CIUBĂR

(îmbrățișînd pe Despot)

Ah, frate, ești bun, bun peste fire.
Nu eu cînd vine fala aș zice ba!... ~~nu~~ eu!
Hei, căci nu vrea norocul să fiu în locul tău!

DESPOT

Ai vrea?

CIUBĂR

Cum nu!

DESPOT

E lesne.

CIUBĂR

Cum, cum, cum?

DESPOT

Foarte lesne.

CIUBĂR

Dar cum?

DESPOT

Te schimbă-n Despot, din cap și pîn-în -
glezne,

Și mîni, în zori de ziuă, poporul, adunat,
În locul meu te-a ducé pe tine la palat.

CIUBĂR

Mîni?

DESPOT

Mîni. (*În parte:*) S-a prins nebunul!

CIUBĂR

(incintat)

Despot, m-ai scos din minte.
Domn!... éu, Ciubăr!... dă-mi iute a ta
îmbrăcăminte,
Dă-mi pălăria!

DESPOT

Na-ți-o!

(Ciubăr schimbă hlamida pe mantaua lui Despot.)

CIUBĂR

Și-n schimb na stema mea,
Dar fii cu îngrijire, să nu te culci pe ea.

(Schimbă stema pe pălăria lui Despot.)

DESPOT

Ce-ți pasă, mîni te-așteaptă o stemă-mpărătească.

CIUBĂR

(vesel)

A, știu că Lăpușneanul de ciudă-a să plesnească.

DESPOT

Acum, ici, lîngă masă, te-așează liniștit,
Și stăi ca un om mare, pe gînduri adîncit.

(Ciubăr se pune pe scaun.)

Așa, și pălăria pe frunte ți-o apasă,
Nici cum să te cunoască cine-ar intra în casă.

CIUBĂR

Bine-i așa?

DESPOT

Prea bine.

CIUBĂR

Dar tu ce-ai să devii?

DESPOT

Eu, dintre morți, Ciubere, mă-ntorc pîntre cei vii.
Noroc de-acuma nouă!... Cu pene-mprumutate,
Tu zbori cătră mărire, eu — cătră libertate!

(Îmbrăcat cu hlamida și încoronat cu stema lui Ciubăr, vine
în fața scenii.)

Nebun aici întrat-am? Nu știu, dar nebun ies.
Priviți!... din pompă lunei cu ce, vai, m-am ales?
Cu-o stemă de hîrtie, cu-o cîrpă de hlamidă,
Cu tot ce poate face pe oameni ca să rîdă.
Dar bună-i răzbunarea!... pre sfîntul Dumnezeu,
Voi rîde mult mai tare și eu la rîndul meu!

(Iese.)

UN GLAS

(afară)

Stăi! Cine-i?...

DESPOT

(Imitînd glasul lui Ciubăr)

Ciubăr Vodă.

GLASUL

Treci.

(Hohote de ris afară.)

CIUBĂR

(singur)

Prost!... să-mi lase mie
Tot ce-i mai scump: mărire, putere, avuție,
Și el să nu vroiască a fi chiar domnitor!

Nebun! (*Cască.*) Dar eu, cu minte... mă-nalț... și
zbor, și zbor

Sus, sus, pe vârful lumii ce-n visuri se arată
Cînd omul mîndru doarme cu gura lui căscată...

Poznașă întîmplare!... (*Cască.*) Eu, Domn, eu,
Domn, eu, Domn!

Pe tron... mă ure... cu fală și... înusă... cad de somn!

(Adoarme cu capul pe masă.)

C o r t i n a c a d e 46

ACTUL III

Salon în castelul lui Laski, în Ardeal. — În fund, ușă mare și largă, de capelă. — În dreapta, ușă tainică. — În stînga, ușă mare. — Alături cu capela, o fereastă. — Panoplii și portrete de palatini, pe părăți. — O canapea, în dreapta, planul I. — O masă mică lîngă ea. — Pe masă, un ecrin cu juvaere.

SCENA 1

Carmina, Despot (pe canapă)

CARMINA

Tu ești, iubite Despot? !... te-ascult, te simt, te văd!
Tu ești, inima-mi spune, și tot nu mă încred.

DESPOT

Eu sînt, eu, lîngă tine, iubita mea Carmină.

CARMINA

Grăiește-mi, prelungește părerea mea divină;
Îmi pare că sînt prada celui mai dulce vis.
El sufletu-mi îngîină și raiul mi-a deschis.

DESPOT

(cuprinzînd-o cu brațele)

Nu vezi?... a zburat visul, lăsîndu-mi mie prada.

CARMINA

Ah! Despot, scumpe Despot, mă cred că-s în
Grenada!

Vorbește-mi tu de dînsa, cu glasul tău iubit,
Să mă report ferice, în gîndul meu răpit,
La patria-mi cu soare, cu-amor, cu poezie...
O, magică Grenadă! o, dulce-Andaluzie!

(Plînge.)

DESPOT

Carmina...

CARMINA

Ah! mă lasă să plîng... mi-e dor...

DESPOT

Nu vreau.

Vreau să-mi zîmbești.

CARMINA

(zîmbind pîntre lacrimi)

Vrei? fie... (Plînge.) Ah, nu pot, scumpul meu...

DESPOT

De ce atîte lacrimi cînd după despărțire
Ne regăsim ferice în leagăn de iubire?
Cînd Laski-i dus departe, și oaspeții cu el?
Gîndește, sîntem singuri, noi singuri în castel!

CARMINA

Mă iartă... sînt muncită de-o crudă presimțire...
Fantasma morței zboară pe-a mea închipuire...
De ce te-ai dus de-aice, de ce m-ai părăsit?

DESPOT

Pentru că-mi ești tu dragă, pentru că te-am slăvit,
Pentru că-n exaltare, împins de-a mea simțire,
Am vrut sub cer să-ți caut un cuib de fericire;
Am vrut, lărgind în ochi-ți al lumii orizon,
Să-ți pun pe frunte-o stemă, și la picioare,-un tron,
Dar soarta păn-acuma s-au arătat contrară...

CARMINA

Ah! lipsa ta, iubite, a fost mult mai amară!
Ai pățimit tu, Despot, știu, multe-ai pățimit,
Dar eu, eu, fără de tine, aici cum am trăit?
În lacrimi, în durere, în grijă, în muștrare,
Lipsită de-orice sprijin, străină de sperare.
Închisă-n aste plaiuri sălbatice, pustii,
Cătînd ziua și noaptea, pe drumuri, dacă vii,
Și-n loc de tine, Despot, găsindu-mă cu cine?
Cu soțul meu, cu Laski, bătrîn, gelos de mine,
Cu Zay, al său prietin, un ungur îngîmfat,
Ce vecinic mă insultă cu-amoru-i desfrînat!
Și alții, de-ai lui Laski tovarăși de beție,
Care-i mănîncă-avutul, rîvnind a lui soție.

DESPOT

Și eu, în gheara morței de două ori căzut,
Am fost numai prin tine în luptă susținut.
Căci numai pentru tine și pentru altul nime
Am vrut s-ating în zboru-mi a lumii înălțime!
Am vrut și tot vreu încă norocul a cerca,
Alături cu mine pe tron a te urca.

Tu, prin a ta frumseță, regină ești născută;
Eu vreau să fii prin mine în raze învăscută.
Destule zile negre mîlnirei ai jertfit,
E timp ca să reîntri în nimbul strălucit,
Lipită, alintată în dulce legănare,
Pe-o inimă ferbinte și plină de-adorare.

CARMINA

O, vis din soare!

DESPOT

Visul va fi realizat,
Carmină, căci amorul e zeu înaripat,
Și el ne va conduce, păreche-ncoronată,
Pe tronul cu splendoare din țara-nvecinată.

CARMINA

Pe tron?! (*În parte:*) Dorul meu falnic!

DESPOT

Dar'!... Orice tu dorești
Se va-implini!... Zi numai, iubito, că vrei.

CARMINA

A! cine-i la-ntuneric și fuge de lumină?
Dar ce pot face?... Spune-mi!

DESPOT

Mult poate o regină!
Pe Laski ș-ai tăi oaspeți de vrei a-ndupleca
În calea-mi îndrăzneță cu mine-a s-arunca,
Noi doi avem mărirea, ei — fală ș-avuție.

CARMINA

(decisă)

Cu toții, Despot, astăzi se vor închina ție!

DESPOT

O, scumpa mea domniță, tu mă rensuflețești!
Ce jertfe vrei?

CARMINA

Vreu numai... pe tron, să mă iubești.

DESPOT

Ah, viața mea întreagă a ta-i!

(O stringe la pept.)

(Zgomot de cai în curte.)

CARMINA

(mergînd la fereastră)

Ce-aud afară?

A!... Laski și prefectul Zay vin... Iată-i, la scară.
Au și sosit... O, Doamne, ce supărare!

DESPOT

Zay

Dispune de-o oștire cu zece mii de cai.
El poate să m-ajute.

CARMINA

Cum?

DESPOT

Luînd învoire

De la-mpăratul.

CARMINA

Bine; azi am să-i fac primire
Ca niciodată, însă gelos să nu aparî.

(Rizînd:)

Zay crede că-i Apolon⁴⁶ pierdut pîntre maghiari.

SCENA 2

Carmina, Despot; Laski

LASKI

(afară)

Carmina!

(Carmina se depărtează de Despot și merge spre ușa
din stînga)

CARMINA

(lui Despot)

Vine.

LASKI

(întrînd prin stînga, sărută pe Carmina)

Carmen!... A! Despot!... scumpe frate!

DESPOT

Scumpul meu Laski!

LASKI

Cum?... pe neașteptate?
Ce vînt, ce întîmplare la noi iar te-au adus?
Cînd ai venit?

CARMINA

Chiar astăzi.

DESPOT

Și multe am de spus.

LASKI

Zi, sînt cu nerăbdare...

CARMINA

Laski, o întâlnire
Își perde, când sînt martori, sincera ei pornire.
Aveți, cred, multe taine... aice dar vă las.

LASKI

Mergi, dragă, în grădină; acolo au rămas
Și Zay, ș-ai noștri oaspeți...

CARMINA

Mă duc.

(Ea preschimbă cu Despot o ochire furtivă și iese
prin stînga, condusă de Laski păună la ușă.)

SCENA 3

Despot, Laski.

LASKI

(întorcîndu-se rapide)

Acum răspunde!
Prin mari furtuni trecut-ai... o știu; însă de unde
Revii?

DESPOT

De la Moldova, din iad, unde am fost
Zdrobit, și vin la tine să caut adăpost.

LASKI

Cum? Tu renunți?!...

DESPOT

Nu, Laski!... un om viteaz din luptă
Nu se retrage grabnic cînd arma lui e ruptă.
Destinul crunt l-oi frînge din nou sub pașii mei.

LASKI

A! bravo!... Aşa, Despot, te vreul

DESPOT

Aşa mă vrei?

Iubite Laski, crede că-n viaţa-mi tulburată

Nu am pierdut credinţa în tine niciodată.

Deci vin aici iară ca barca la liman

Şi-ţi zic: Întinde-mi mîna... sînt Domn

până-ntr-un an!

LASKI

Şi mîna, şi averea, şi toată-a mea putere

Sînt ale tale, Despot... Dispune,-ordonă, cere;

Ce vrei?

DESPOT

Vreu bani şi oameni.

LASKI

Bani? Voi amaneta

Moşiile, castelul, şi sper a căpăta

Vreo zece mii de galbini... de nu, chiar le voi vinde,

Ca să putem în grabă războiul a-ntreprinde.

DESPOT

Atîta somă numai?

LASKI

Mai mult nu cred să pot.

Căci... ți-o declar în taină, sînt ruinat detot.

DESPOT

Tu, ruinat?

LASKI

A, frate, nu-ntîrzie ruina

Cînd Laski-i palatinul, și Carmen — palatina!

*Eu, știi, cu mîna spartă, născut răsipitor,

*De tot ce-i scump, tablouri, cai, arme, iubitor,

*Ținînd casă deschisă, în care tot drumețul,

*Zi, noapte, își găsește culcușul și ospățul,

*La vristă-naintată perdut de-namorat,

*Cu-o nobilă spaniolă^a voios m-am însurat;

*Carmina din Grenada, silfidă-ncîntătoare,

*Cu foc de soare-n suflet și-n ochi cu foc de soare!...

*Sosită-aici, sărmana... în tristul meu castel,

*Urîtul o cuprinsă; și, ca s-o scap de el,

*Am aruncat cu pumnul întregul meu tezaur,

*Vroind să-ntind pe cale-i un lung covor de aur...

*Am adunat în juru-i poeți și baladini,

*Ș-o curte-mpărătească de neaoși palatini.

*Dar oricare fîntînă de la o vreme seacă...

*Ce vrei?... ș-a mea avere cătră secare pleacă!

Deci, azi, ca jucătorul ce-aruncă, nu-n zadar,

Pe cartea unui altui chiar ultimul-i dinar,

Vroiesc cu tine, Despot, să fac tovărășie

De cîștigat în parte: eu — bani, și tu — domnie,

Ș-arunc pe a ta carte întregul meu avut.

DESPOT

Eu, Dömn, îți dau Hotinul, cu-ntregul său ținut.

LASKI

Primesc! Noroc!

(Dau mîna amîndoi.)

DESPOT

Dar oameni?

^a — Citește în trei silabe: spa-nio-lă.

LASKI

Oameni?... A! hoit să fie,
De corbi nu este lipsă... Cîți trebuie? O mie,
Trei, patru, șapte, zece?... În vînt cît oi striga,
Mulțime de strînsură aici va alerga —

*Hoji buni de ștreang, la ștreanguri meniți, cum li
se cade

*Ce știu numai să ardă, să taie și să prade,
*Chiar în castel acuma avem cîțiva străini,
*Naprasnici șefi de bande, eroici spadasi,
*Ce vîntură-Europa cu spada vecinic goală,
*Cătînd moartea-n războaie ș-avînd groază de
boală —

*Villel, care comandă cincizeci de burghinioni;
*Rozel, ce are-n mîna-i o sută de valoni;
*Și Sedleț, și Legmanul, cu multă călărime,
*Ș-Anton iubit fanatic de crunta secuime,
*Și alții mulți, afară de toți voinicii mei,
*Ce-s lupi cînd n-au prilejul ca să devie lei.

DESPOT

Prea bine, dar cu-o mîna de bravi, cît de bravi fie,
A merge la Moldova ar fi o nebunie:
Știi însuși: moldovanul e iute la război,
Tot omul e în stare a se lupta cu doi.
Ne trebuie-o putere, pot zice-mpărătească,
Nu se învinge lesne o țară romînească...
Ce zici de Zay prefectul?... El este ascultat
De Ferdinand?... Cum oare l-am face aliat?

LASKI

O, de-ar vrea Zay, complotul, cu sprijinul său tare,
Ar merge strună, însă...

DESPOT

Ce strică o cercare?

LASKI

Hai să cercăm, dar află că Zay, prefect regal,
Ți-a cere-n schimb de sprijin ca să devii vasal
Lui Ferdinand.

DESPOT

Eu?

LASKI

Spune! primești cu el a face
Tratat de închinare, fie-n război sau pace?

DESPOT

(după o pauză)

Primesc!

LASKI

Deci, adă mîna... Noroc!... ș-acuma hai
în turn... Acolo tainic să te-nvoiești cu Zay...
Dar, iscăbind tratatul, ăi fi tu cu credință?

DESPOT

Credința cea mai sfîntă! (*În parte:*) Cît mi-a fi de
priință...

LASKI

Moldova închinată lui Ferdinand... Ce dar!
Și pentru-a lui coronă ce scump mărgăritar!

DESPOT

Prea bine; dă de știre lui Zay cît mai degrabă.

LASKI

Merg; tu ascute-ți limba și să te văd la treabă!
(Iese prin dreapta.)

DESPOT

N-ai grijă, -n trei cuvinte pe Zay l-am încurcat
(în parte, vesel:)

Prin farmecul Carminei, frumosul avocat.
(Iese după Laski.)

SCENA 4

*Carmina, Rozel, Sommer, Anton Secu-
iul și alți aventurieri (întă pe ușa din stînga)*

ROZEL

*Contesă, Francisc primul⁴⁷, al Franții galant rege,
*Erou, poet și vesel, iubea mult a culege
*Pe cîmpi de sînge — lauri, în lume — desfătări,
*Și pe frumoase buze — ferbinte sărutări.
*Eu am, francez ca dînsul, aceeași aplecare
*Și pentru vitejie, și pentru sărutare.

CARMINA

(rîzînd)

*Te cred, însă un rege cu titlu de galant,
*Cînd n-ar purta coronă, cum s-ar numi?

ANTON

(posomorit)

*Berbaut.

ROZEL

*A fi berbant e probă de-o inimă-arzătoare
*Și de-o natură vie, artistă, simțitoare,
*Ce lesne se înalță spre tot ce-i luminos,
(rîzînd:)

*Lăsînd pe-Anton Secuiul să mormăie pe jos.

ANTON
(în parte)

*Îrînc tuieș!

SOMMER.

*Francisc primul, rege-n galanterie,
*A și compus, îmi pare, o mică poezie,
*Un cântic, o deviză cu vesel înțeles?

ROZEL

*Dar', Sommer; aste versuri, ce le cînta ades:
*«Femeia este schimbătoare,
*Nebun cine se-ncrede-n ea!»

CARMINA

*A! pentr-un galant rege ideea nu-i galantă.

ROZEL

*Eu am mai completat-o prin astă variantă:
*«Femeia des e schimbătoare,
*Ferice cui se-ncrede-n ea!
*Ah! deie-mi dulcea sa favoare
*Și schimbă-se-apoi cît a vrea!»
(Toți rîd.)

CARMINA

*Bravo, Rozel!

ANTON

*Palavre!... mai bine-n războire
*Aș vrea ca să se schimbe această amorfire
*Ce se numește pace, căci timpul de răgaz
*Preface-n om netrebuic pe omul cel viteaz.

CARMINA

*Cum?! preferați războiul decît o viață lină?!

ANTON

*Dar'! paloşului nostru i-e teamă de rugină.

ROZEL

Contesă,-orice fiinţă se naşte pre pământ
Cu-o tainică menire, c-un dor şi c-un avînt!
Noi să ne batem, floarea să scoată dulci parfume,
Şi dumneata, contesă, să fii iubită-n lume.

CARMINA

Ei bine, fiţi dar veseli; eu cred că nu tîrziu
Se va prefaca-n faptă un dor atît de viu.

ROZEL

Ne-nşeli?

CARMINA

Nu; am o veste, o vestecum vă place...
De cînd a voastră armă dormind în teacă zace,
Urîtul vă mănîncă de vii; sînteţi mîhniţi,
Cu ochii stinşi, la faţă galbini şi vestejiţi,
Cît cine-acum vă vede şi cine vă cunoaşte
Se-ntreabă cu mirare: ce sînt? ostaşi, ori moaşte?

ANTON

Aşa-i!... decît urîtul, mai bine ştreangu-n gît...

CARMINA

Eu v-am găsit de lucru şi leacul de urît.
Sus paloşul, la soare!... sus fruntea!... vîntul bate
Şi-ndeamnă a navală în ţări învecinate.
Vroiţi voi după dînsul cu toţi să vă luaţi?

TOŢI

Vrem!... unde?

CARMINA

Nu departe... colea, peste Carpați.

ANTON

Cum? la Moldova?... *Éljen!*

CARMINA

Acolo stăpînește
Un Domn pe care țara întreagă îl urăște;
Cît îți sufla deasupra-i, din tron el va cădea,
Și toată-a lui avere a voastră-a rămînea.

ROZEL

Dar tronul său?

CARMINA

Acelui cu inima regească
Ce-a ști cu mîna largă pe toți să răsplătească,
Lui Despot.

TOȚI

Despot?

ROZEL

Fiel... de-l vrei, și eu îl vreau.

ANTON

Și eu!

CEILALȚI

Și eu!

CARMINA

(în parte)

O! Despot, ești Domn, iubitul meu!
Curînd dorința noastră va fi realizată!

SCENA 5

Cei dinainte; Despot (vine răpide din dreapta, tulburat)

DESPOT

Amici!... din turn zărit-am o numeroasă ceată
Venind despre Moldova cu steag moldovenesc,
Ei par că vin aice... E poate-un sol domnesc,
Trimis de Lăpușneanul în goană după mine.

CARMINA

Ce?... În castelul nostru?!

DESPOT

(la fereastră)

Priviți! aice vine!
Dar'!... ceata lângă poartă afară s-a oprit.

ROZEL

De-a fi un sol de pace, să fie bun sosit,
De nu, amar de dînsul!... cu astă pală vie
Îi dau pe ceea lume o grabnică solie.

CARMINA

Ba nu, Rozel; stăi pacinic... De-a fi sol moldovan,
Ca să scăpăm pe Despot, urmează al meu plan...

ROZEL

Cum?

CARMINA

Mergi de pregătește capela fluierară
Ca pentru-o mormîntare.

SCENA 6

Cei dinainte; Laski (între din dreapta), Pizozki (între din stînga).

LASKI

Ce vuiet e afară?

Ce oameni sînt la poartă?

CARMINA

(la fereastră)

Pizozki, -n foişor,

De sus cu ei grăieşte... Vom şti curînd ce vor.
Iată-l că vine!

PISOZKI

(întîrînd)

Pane!... sosit-a cu putere
Un sol de la Moldova.

LASKI

Ce caută? Ce cere?

PISOZKI

Nu ştiu, însă de Despot, sosînd, a întrebat.

DESPOT

De mine?... Lăpuşneanul în urme-mi a călcat...

LASKI

(lui Pizozki)

Mergi!... porţile deschide!... ostaşii să se-adune
În şiruri pîn' la scară; fantarele să sune
Şi steagul să se-nchine, deplin desfăşurat,
În calea lui, căci solul e ca şi-un împărat.
Mergi!

(Pizozki iese.)

CARMINA

Laski, astă pompă?...

LASKI

E dreaptă; se cuvine.

CARMINA

Dar se cuvine, spune, din casă de la tine,
Răpind pe al tău oaspe, un braț îndrăznitor
Să lase-o pată neagră pe vechiul tău onor?

LASKI

Contesă, te alină. Bătrînul Laski știe
A-și împăca onorul cu sacra-i datorie.
Lui Sigismund⁴⁸ al nostru credință am jurat.
Respect pe el în solul trimis de-un aliat.

CARMINA

Respectă tu calăul, eu respectez victima.
Țin oaspele în casă și dau afară crima,
Căci e o crimă oarbă de-a vinde-oaspele său.

DESPOT

Mai bine moarte mie!

CARMINA

Tăcere!... Te scap eu.
Cu mine vină-n grabă; prin moarte simulată
Să te ferim, amice, de moarte-adevărată.

(Iese cu Despot prin dreapta.)

LASKI

A! planu-i bun; vă duceți!

(Faufare în curte.)

SCENA 7

*Laski, Anton, Secuicul, Sommer și ceilalți
oaspeți (în dreapta); PISOZKI, Toma Calăbair-
canul, urmat de seimeni; Carmina*

PISOZKI

(intră anunțînd)

Solul!

LASKI

(făcînd doi pași înaintea solului)

Fii bun venit!

TOMA

(intră pe ușa din stînga, întovărașit de doi căpitani
de seimeni)

Eu, Toma, sol de pace, în numele slăvit
Lui Vodă Lăpușneanul, Domn Țării Moldovene,
Și-n numele lui Sigmund, Domn Țării Ardelene,
Vin ca să cer pe Despot, aici adăpostit!
Lui Vodă el e dușman viclean și nemblînzit;
Deci viu și-ntreg am ordîin să-l ieu, să-l duc în țară.
Am zis.

(Carmina reîntre și se oprește lîngă ușa din stînga.)

LASKI

Ești sol de pace?... Deci, Toma, îți zic iară,
Bine-ai intrat în casă-mi... și iată-al meu răspuns:
În zidurile mele oricine a pătruns
Devine-un oaspe sacru, căci legea ospetiei
Îi pune-un scut puternic sub pavăza frăției.
Aici eu sînt stăpînul!... Aici stăpîn sînt eu,
Mai mult decît un rege stăpîn pe tronul său,
Și nime n-are voie, și nime drept nu are,

Cerîndu-mi pe-al meu oaspe, să-mi ceară o trădare!
Un oaspe face parte din zidul strămoşesc,
Precum onorul sacru din suflet omenesc.
O peatră scoasă... zidul, slăbit, se prăbuşeşte...
O faptă rea... onorul ca frunza vestejeşte...
Eu sînt dintr-acei oameni ce vieţuiesc şi mor
În casa lor întreagă cu-ntreg onorul lor!

CARMINA

(înaintînd)

Bine, Laski.

TOMA

Destulă atîta limbuşie!
Nu mă uimeşti pe mine cu seaca ta mîndrie.
Ţi-am spus că vreau pe Despot viu... În zadar pe el
Tu ceri de a-l ascunde în vechiul tău castel...

CARMINA

Castelul n-are teamă de oaspeţi a răspunde.
Pe vii el nu-i trădează, pe morţi el nu-i ascunde.
Despot e mort!

TOMA

Mort, Despot?

CARMINA

Îl ceri tu în zadar,
A fost rănit de moarte trecînd peste hotar
Ş-au expirat aice, în crîncenă durere.

TOMA

Nu cred; e iscodire vicleană de muiere.
Seimeni! naval' cu toţii!... Castelul cercetaţi
În numele lui Sigmund şi Lăpuşneanul!

(Cîţiva seimeni intră pe scenă.)

CARMINA

(se răpede înaintea ostașilor)

Stați!

Vroiți pe Despot?... Iată-l!...

(Deschide ușele din fund.)

(*Notă*: Se vede lăuntru capelii, luminată cu policandre.
— Pe o masă, acoperită de catefea neagră, stă Despot lungit,
palid ca un mort și cu crucea pe pept. — Cîteva călugări îl
încunjură, purtînd torții aprinse. — Rozel, deghizat în
capucin, stă în genunchi lingă catafalc. — Un cor de glasuri,
împreunat de acordurile unui organ, psalmodiază: «*Beati
qui moriuntur in Domino*»^a.)

TOMA

(oprindu-se lingă ușa capelii)

Mort?

CARMINA

Mort!... Te du de spune

Lui Vodă, a sa frunte cu lauri s-o-necumune.

El a ucis pe Despot!

TOMA

E mort... Chiar mort îl vreau!

(Face un pas. Rozel se scoală și se pune în fața lui
Toma, pe pragul capelii.)

ROZEL

În lături toți... Cadavrul este-a lui Dumnezeu.

TOMA

(amenințător)

În lături tu!...

^a — Fericii cei ce mor întru Domnul (lat.).

ROZEL

Profane, turbarea-ți e semeață.
Respectă măcar moartea în omul fără' de viață.

LASKI

(se înaintează maiestos)

Stăi, Toma!... Lăpușneanul a vrut pe Despot viu,
Solia-ți încetează aproape de secriu...

(Toma stă puțin nedumerit, în vreme ce ușa capelii
se închide, după ce mai întâi Rozel și alți ostași de-
ghizați în călugări au ieșit și s-au pus de pază dinain-
tea capelii.)

TOMA

(cătră seimeni)

E mort! pentru domnie deci teamă nu mai este.
Haideți, lui Lăpușneanul să ducem astă veste.

(Iese cu seimenii lui.)

CARMINA

(la fereastă)

S-a dus, curtea-i deșartă și poarta s-a închis.

(Merge la ușele din fund.)

Despot!

(Ușele se redeschid. Despot apare pe prag.)

SCENA 8

Cei dinainte; Despot, Rozel

DESPOT

Iată-mă-s iară mai viu și mai decis!

(Se înaintează în mijlocul scenii, scoțînd spada.)

Din toate-a noastre spade să facem toți o spadă,
Pe Vodă Lăpușneanul la vulturi să-l dăm pradă!

ROZEL

Pas, Despot!... unde-i merge, voioși mergem și noi!

DESPOT

Norocul și izbînda cu mine și cu voi!
Să dăm armelor noastre atingerea frățească.

(Toți, în rond, ating vîrfurile spadelor.)

Scînteia-nflăcărării din ele să zbucnească,
Ș-aceă scînteie zboare ca fulger răzbitor
Lui Lăpușneanu-n frunte, să scrie: «Trădător!».
Acum el mort mă crede... Eu mort, și el în viață.
E timp viul cu mortul să se-ntîlnească-n față.
La arme, frați!

TOȚI

La arme!

DESPOT

Ca Domn sau ca ostaș,
În luptele de moarte mă jur a fi fruntaș!
La lupte, frați!

TOȚI

La lupte!

LASKI

Deci, haideți, fiecare
Să ne-adunăm ostași în codri, la hotare.

TOȚI

Hai!

DESPOT

Gloria vă cheamă!... Zburați la glasul ei!...

LASKI

Hai!... Moarte sau izbîndă!

DESPOT

Izbîndă, frații mei!

(Toți pleacă prin stînga. Laski se întoarce de la ușă și zice lui Despot.)

LASKI

Tu stăi ascuns aice pîn' ce ți-i lua zborul.
Te las.

(Iese.)

DESPOT

(întinzînd brațele)

Carmina!...

CARMINA

(aruncîndu-se în brațele lui Despot)

Despot!

DESPOT

Al nostru-i viitorul!...

C o r t i n a c a d e.

ACTUL IV

Sala tronului în palatul de la Suceava. — În dreapta, pe planul I, o fereastă; pe planul II, tronul cu cortine de catifea stacoșie și cu torsade de aur. — În fund, arcade ce se deschid pe o altă sală mare. — În stînga, ușa apartamentului domnesc. — Pe pilastrele aradelor, panoplii, dintre care una compusă de armele lui Ștefan cel Mare.

SCENA I

Limba-Dulce, Jumătate (în sentinele, lângă arcade)

LIMBĂ-DULCE

Ai fi crezut, fîrtate, acum trei ani ș-o lună,
Că Despot, ca un fulger plecat dintr-o furtună,
Pe Lăpușneanu-n frunte de-a dreptul va lovi,
Și oăstea lui domnească în clipă-o va strivi?

JUMĂTATE

Hei! dacă vînzătorul Moțoc nu-ntorcea cuiul
În broasca țării, Despot, și Zay, și-Anton Secuiul
Nu-ntrau așa de lesne în țară... Dar Moțoc...
Trădarea cică-i feară cu zece limbi de foc.

LIMBĂ-DULCE

Ce vrei?... Așa e lumea! Și iată, ca prin vrajă,
El, Domn, și noi, plăieșii, la ușa lui, de strajă.

JUMĂTATE

Hei, bine zicea tata: «La noi să nu te miri
Nici cînd îi videa plopul dînd flori de trandafiri».
Cîte-am văzut cu ochii de cînd sîntem pe lume!
Războaie, năvălire, locuste, focuri, ciume,
Și dintre toate, răul cel mai îngrozitor,
Luptă-ntre frați, peirea sărmanului popor!

LIMBĂ-DULCE

Adînc ți-e rostul!... parcă te-aud cetind pe carte.
Dar Vodă Lăpușneanul știi unde-i?

JUMĂTATE

Hăt... departe,
În Țarigrad, cu Doamna și copilașii săi.

LIMBĂ-DULCE

Ce-a fi făcînd el oare?

JUMĂTATE

El?... paște bobocei.

LIMBĂ-DULCE

Ba, mai degrabă-aș crede că Vodă, alungatul,
Pe Despot, mări,-l paște întocmai ca păcatul.

JUMĂTATE

Se poate, căci în țară, sub Domnul ist grecesc,
Străinii calu-și joacă și zilnic se-nmulțesc.
Încît noi, pămîntenii, purtîndu-i în spinare,
Nu mai avem în țară nici loc de îngropare.

LIMBĂ-DULCE

Pământul gras prieşte spinoaselor urzici.
Moldova-i năvălită de greci şi eretici⁴⁹,
Şi biruri peste biruri, vînaturi pentru masă,
Ş-un galbin pe tot anul de fiecare casă,
Încît biata sudoare a muncii s-a schimbat
Într-un păriu de aur ce curge la palat.
Pe noi ne duce foamea la margine de groapă,
Şi din avutul nostru locustele se-ndoapă.
Rău e cînd rîde culmea de moşunoi, de jos,
Dar vai de cap cînd talpa-i mîncată pîn'la os!...
Aceste gînduri negre în mine turba-implîntă
Şi, zău, simt cîteodată că dracul mă descîntă,
Minia ferbe-n mine, şi, de n-aş fi plăiaş,
De n-aş fi român, frate, m-aş face ucigaş!

JUMĂTATE

Hei! asta, Limbă-dulce, n-ar fi încă nimică,
Românul rabdă multe, căci el e tare-n chică
El are mîna largă, deşi este sărac,
Lipsit de lumîinare, lipsit şi de colac;
Dar Despot cu pacatul a dat mîna frăţească,
El rîde cu păgînii de legea creştinească,
Icoane şi potire el le topeşte-n bani
Şi vrea pe toţi românii să-i facă luterani.
Crezi tu una ca asta?

LIMBĂ-DULCE

A fi vroind, păgînul,
Îl cred, a fi vroind-o... nu vrea însă românul!
În lege, ca în pele,-i născut; el bucuros
Dă pelea, dar rămîne în lege-i credincios!⁵⁰

(Tropote de cai şi strigăte de «ura» afară.)

JUMĂTATE

Dar ce s-aude?

LIMBĂ-DULCE

Vine măria-sa călare.

JUMĂTATE

De unde oare vine acum?

LIMBĂ-DULCE

De la primblare.
Ca totdeauna... Iaca, a și sosit... La loc!

(Se pun în sentinele, în fund.)

(Nouă strigăte, afară: «Ura, să trăiască Vodă!»)

Bețivii strigă ura cu glas din poloboc.

(După intrarea lui Despot, ei se retrag dincolo de arcade.)

SCENA 2

Despot, Laski, Sommer

DESPOT

A, dulce este viața și bună e puterea
Cînd Domnul răspîndește în țară mîngîierea,
Și mii de mii de glasuri, într-un acord frățesc,
Cu-a clopotelor zvonuri în cale-i se unesc!

SOMMER

Cît vulturul ești falnic și cît albina harnic,
Cît toamna cea mănoasă înbelșugat și darnic!
Cum dar să nu te-aclame poporul fericit?

DESPOT

Sînt vesel, mă simt mare, puternic și iubit,
Și de-ntîlnesc mîhnirea, eu rîd, iar ea dispăre,
Ca negurile dese cînd soarele răsare.

Îmi pare, scumpi prieteni, că cerul mai senin
Creat-au pentru mine cel mai frumos destin
Și cel mai demn de-un suflet cu-avînt de înălțare:
Mărirea-ncoronată de-a lumii adorare!
Căci m-am nălțat prin mine, și brațu-mi, hotărît,
Lovind orice obstacol, minuni a săvîrșit.

SOMMER

Pe-o bună hotărîre cînd brațul se măsoară,
El, mic, printr-însa crește, și munții mari doboară.

LASKI

Așa-i!... Pe Lăpușneanul, învins, rătăcitor,
Silitu-l-ai cu spaimă să fugă la Bosfor,
Ș-acolo să tînjească, în lîncedă sclavie,
De-a tronului Moldovii duiosă nostalgie.

SOMMER

Hmm!... Lăpușneanul însă nu-i om, măria-ta,
Din moartea-i aparentă a nu se deștepta.

DESPOT

O știu: cunosc prea bine a sale intrigi, însă
Politica turcească în punga mea e strînsă.
Ea suferă de-o boală... de aur; eu, bun vraci,
Vro zece mii de galbini i-am dat peste haraci;
Ș-așa de bine, Sommer, i-am lecuît durerea,
Cît Soliman sultanul mi-a confirmat puterea,
Lăsînd pe Lăpușneanul străin de diadem,
Și mie trimițîndu-mi o pală ș-un alem..
Azi trebuie să vie Ahmed baîractorul,
Cu pompă-orientală, ca să-mi aducă darul...
Boierii însă nu știu de birul ce-am mărit.

SOMMER

Oricare act în taină e mult mai nimerit.

LASKI

(rîzînd)

Dar ce-or zice boierii?... dar ce-a zice poporul?

DESPOT

(supărat)

Boierii toți vor zice cum zice domnitorul!

Poporul e din fire-i blajîn și înțelept.

El dă tot pentru Vodă cînd Vodă este drept.

LASKI

Și Vodă-i drept!... o știe în lume orișicine...

(Apropiîndu-se de Despot.)

Ostașii mei cer plata ce lor li se cuvine.

DESPOT

Iar plată, iar?

LASKI

(încet și amenințător)

Gîndește că ei, cu peptul lor,

Fac zid între Moldova și între domnitor!

DESPOT

(încet lui Sommer)

Cînd oi scăpa de dîșii?

SOMMER

(încet)

Cînd s-a îndura cerul.

DESPOT

(lui Laski)

Mergi de te înțelege cu Harnov, vistierul.

(Laski se închină și iese prin fund în dreapta.)

SCENA 3

Despot, Sommer

DESPOT

Omidă nesăţioasă^a!... Sommer, l-ai auzit
Cum căina^b poporul de dînşii calicit?
Dar cine poate zice că-i jertfa nepăsărei?
Că nu doresc a-l pune pe calea-naintărei,
Cînd am fondat cu tine şi Peucer Gaspâr⁵¹,
A noastră-Academie din tîrg de la Cotnar⁵²?
Cînd eu la despărţenii pun stavili numeroase,
Cînd, afirmînd a ţării vechi datini glorioase,
Am şi bătut monedă cu efigia mea?

(Arată o monedă de aur.)

Priveşte şi ceteşte exerga de pe ea.

SOMMER

(cetiⁿd)

IDEŢA CLIDIS * DESPOTAE * PATRIS * PATRIAE *
VINDEX * ET * DEFENSOR * LIBERTATIS * PATRIAE*

Exerga e pompoasă, dar nu este deplină,
Căci a uitat Ardealul şi ţara cea vecină,
Valahia lui Mircea⁵⁴.

DESPOT

Dar eu nu le-am uitat!
Eu vreu cu trei coro[a]ne să fiu încoronat,
Cu-a mea, cu a lui Mircea ş-a lui Sigmund polonul.
O, gîndul meu în zboru-i străbate orizonul.
Peste Carpaţi, pe Sigmund îl săp, şi în curînd
Moldova cu Ardealul vor fi tot într-un gînd.

^a — Citeşte în patru silabe: ne-să-ţioa-să.

^b — Citeşte în trei silabe: că-i-na.

Rozel s-a dus din parte-mi în Țara Bulgărească
Și-n Grecia, răskoala creștină s-o urzească.
Ah, Sommer, vreu a pune, trecînd peste Balcani,
Piciorul meu în cuibul cumplișilor sultani!

SOMMER

Sublim avînt!

DESPOT

Norocul îmi va-ntări avîntul
Cînd spada mea vitează își va rosti cuvîntul.

SOMMER

Pe-a gloriei nălțime pas, zbori, măria-ta,
Și eu, poetul Sommer, triumful ți-oi cînta.
(Sunete de clopote în oraș. Trece o procesie pe sub ferești.)
Dar clopotele sună... Să fie-o sărbătoare?

DESPOT

Ba nu... o simplă rugă de ploaie cerșetoare.
E secetă în țară, și după-un vechi eres,
Toți preoții cu prapuri și cu icoane ies
La cîmp, ca să înalțe la cer o sfîntă rugă,

(rizînd:)

Pe cînd poporul primblă prin sate-o papalugă.
Privește al prostimei cortegi nenumărat,
Conduc de-o psalmodie cu tonul trăgănat,
Cum merge cu spășire și cum îngenunchează,
Crezînd că mîndrul soare se și înnouează.
Ha, ha, popor nemernic și superstițios!...

(Privind cu luare-aminte pe fereastă.)

Dar ce vād?... un călugăr fanatic și bărbos!
Să juri că-i Ciubăr Vodă. (*Strigă afară:*) Părinte,
mucenice,

Ce veste-n ceea lume?... Vin' de mi-o spune-aice.

(Întorcîndu-se către Sommer:)

A, Sommer, te răpede din cale-i să-l oprești
Și să-l trimiți la mine; apoi să te gătești
Ca rector a te-ntoarce l-a noastră-Academie
De la Cotnar; acolo poemul meu vei scrie.
Cu-a mea prerogativă, ce Carol Quint mi-a dat,
Azi te numesc al Curței poet laureat.

SOMMER

Pentru-a cînta pe Despot ar trebui un Ômer!

DESPOT

Nu-s încă Ágamemnon⁵⁵, mă mulțămesc cu Sommer.

(Sommer iese prin fund în dreapta.)

DESPOT

(singur)

Giubăr Vodă călugăr!... Cum?! din senin, din vînt,
Spînzurătoarea face dintr-un nebun un sfînt?!...
Ce-ar rîde-acum Carmina, ea, care este-n stare
A-nnebuni chiar sfinții cu-o simplă sărutare!

(Pe gînduri:)

Carmina!... către dînsa mă simt eu strîns legat
Promîsu-i-am chiar tronul... iubirea i-am jurat,
Și ea, în părăsire văzîndu-se uitată,
Aice de trei zile sosit-au desperată.
Ea stă-n palat ascunsă... Ce-o să devin cu ea,
Căci a se reîntoarce l-al ei castel nu vrea,
Și Laski-i în Suceava!... pericolul sporește...
Dar știe de pericul femeia cînd iubește?
Amoru-i pune-n suflet puteri dumnezeiești.

SCENA 4

Despot; Ciubăr Vodă (în haine de călugăr, intră prin fund)

CIUBĂR

Măria-ta...

DESPOT

(rizînd)

Nu-i glumă?... Cum?... tu, Ciubere, ești?...
Tu, care-odinioară purtai un falnic nume,
Azi te revăd călugăr, rentors din ceea lume?
Prin ce minune stema căzut-au de pe cap?
Și-n locul ei pe frunte-ți crescut-au un potcap?

CIUBĂR

(grav)

Așa vroit-au cerul!

DESPOT

Dar cerului ce-i pasa
Că porți pe ai tăi umeri hlamidă sau o rasă?

CIUBĂR

Ce vrea cu noi el facel!... Tu,-n umbră aruncat,
Din ura lăpușneană prin mine ai scăpat.
Am fost eu dus la moarte în locul tău, și-n urmă
Trimis din mila Doamnei în creștineasca turmă.
Acum eu sînt călugăr smerit, dar luminat,
De vechea-mi nebunie prin rugă vindecat⁵⁶.

DESPOT

Ce? nu mai visezi tronul?

CIUBĂR

Las altor minți ușoare,
Rîvnind deșertăciunea, a rătăci sub soare.
Eu m-am retras în umbră, aproape de mormînt,
Slăvind în lume numai pe Dumnezeuul sfînt.

(Cu estaz:)

Lumin-adevărată!

DESPOT

Duioasă convertire!
Deci nu mai ești, Ciubere, al mădrăgunii mire,
Călare pe un sceptru, frumos ca Macedon,
Cu tron pe cap?

CIUBĂR

Altarul m-a vindecat de tron.

DESPOT

Ha, ha! pricep, hlamida ți-a fost haină fatală?
Tu ai înlocuit-o prin haina monacală,
Ca să înșeli mai lesne poporul credincios.

CIUBĂR

(indignat)

Nu-i înșelat acela ce crede în Hristos!

DESPOT

Îți place peste țară să-ntinzi întunecimea,
Și prin eresuri proaste să speculezi mulțimea,
Făcînd-o, cînd nu plouă, s-alerge cîmpii...

CIUBĂR

Eu?

DESPOT

Tu... vrei să-nșeli și oameni, și chiar pe Dumnezeu!

(Ride.)

CIUBĂR

Tu rîzi de o credință preasfîntă și străbună,
O, Despot, dar ie seama, ie seama la furtună!

DESPOT

Furtuna e în tidvă-ți, Ciubere... Drept să spun,
Erai mult mai cu minte pe cînd erai nebun.
Mergi iar la monastire, să-nchizi a tale zile
Sub sfintele molitve a sfîntului Vasile.

CIUBĂR

Nebuni, odinioară, am fost, Despot, noi doi,
Dar tu rămas-ai singur nebun dintre-amîndoi,
Căci fugi de fapta bună, de cer și de crezare
Ca liliecii nopții ce fug de zina mare.
Tu crezi, beat de putere, că Dumnezeu de sus
Se-nchină ție, verme, și e al tău supus...
Rămîi în întuneric! (Cătră cer:) O, Doamne,
cu-ndurare

Dă orbilor lumină și răilor iertare!

(Iesc.)

DESPOT

Mergi, sfinte, mergi, preasfinte, de-a dreptul mergi
în rai,
Conduc de toți nebulii din lume cu alai!

(Ride cu hohot.)

SCENA 5

Despot; Moțoc (intră prin fund, din stînga)

DESPOT

A!... vornice Moțoace, ce zici de-acest lunatic?

MOȚOC

Primejdios e, Doamne, căci este-un om fanatic.

DESPOT

Ce-mi pasă!... Dar răspunde: ne vii cu bune vești?

MOȚOC

Prea bune!... 'n fericire mulți ani să viețuiești,
Măria-ta!

DESPOT

Ce veste din Țara Muntenească?

MOȚOC

Împinși de noi în taină ca să se răzvrătească,
Boierii sapă tronul lui Mircea, precît știu.

DESPOT

A! bine... Însă Tomșa e mort, sau încă viu?
Ce face? ce urzește vrajmașul?... în ce parte
De țară el se află? aproape, sau departe?
Undit-ai cu-a ta minte în cugetu-i ascuns?
Aflat-ai a lui planuri? Pătrunsu-l-ai?

MOȚOC

Pătruns!

Măria-ta să fie în pace, nepăsare.
Sărmanul Tomșa-i searbăd și suflet nu mai are
De cînd ai prins la mîină zălog pe fiul lui.

DESPOT

O! dar'... am pus piciorul pe puiul șarpelui,
Dar șarpele-i aproape, în umbra mea îl sînt,
Și cercul său de ură se face tot mai strîmt.
De cînd sînt în Suceava, de cînd sînt în domnie,
El n-a dat ochi cu mine.

MOȚOC

*Se teme de urgie...

DESPOT

*Se teme?... Nu, Moțoace... Desigur au aflat
*Că eu pe toți oștenii români am dezarmat,
*— Veniturile țării fiind acum secate, —
*Și că pe lîngă mine, aice, în cetate,
*Nu am decît un număr restrîns de buni plăieși,
*Cu ungurii lui Laski, voinici de cei aleși.
*Eu cred c-a lui dîrzle devine și mai tare
*Văzînd acum scăderea puterei de-apărare.

MOȚOC

Ce-ți pasă dacă Tomșa ar fi înverșunat,
Cînd toți locuitorii, supuși, s-au bucurat
Văzînd pe tronul țării odrasla Eraclidă,
Ce-a scuturat cu mîna-i copacul de omidă
Ș-a scos din al Moldovii pămînt suferitor
Pe Zay, Anton Secuîl și toți ostașii lor?

DESPOT

Așa-i!... am scos din sînu-i locustele străine.
Ce mîncău tot, și-n urmă m-ar fi mîncat pe mine.

MOȚOC

O știm, și noi, boierii, plecat îți mulțămim.
Ne costă mult străinii aduși în țară... Știm

Ce darnic a fost Despot plătind a lor simbrie.
Ei au luat cu dînşii întreaga visterie...
Dar astfel se cuvine să fie dătător
Un Domn măreţ în toate şi... recunoscător.

DESPOT

Îmi place să am mîna deschisă,-mbeleşugată,
Ca bunelor serviciuri să verse bună plată.
*Pe Zay, Anton Secuiul, Rozel ş-alţi căpitani
*I-am încărcat de daruri, de scule şi de bani;
*Le-am dat şi arme scumpe, şi blane de samur,
*Şi haine-n flori de aur cusute pe-mprejur;
*Lui Laski celui lacom, lui Laski palatinul,
*Cu zece mii de galbini i-am dat întreg Hotinul.
*Apoi pe toţi boierii cu care-am complotat
*La ranguri de mărire pe rînd i-am ridicat,
*Ş-apropieţi de mine, sub a coronei rază,
*A lor înaltă frunte acuma scînteiază.
*Ei sînt chiar ai mei sfetnici, deşi,-mprotivitor,
*Nu totdeauna pacinic admit părerea lor.

MOȚOC

Aşa-i... te-ai plătit grabnic de orice datorie,
Da-ţi mai rămîne una de achitat.

DESPOT

Cui?

MOȚOC

Mie!

DESPOT

Ce vrei să ziei, Moțoc?

MOȚOC

Cum?... nu mă înțelegi?

DESPOT

Nu!... Ți-e legată limba? Fă bine s-o dezlegi.

MOȚOC

Nu?... Cît a fost Moldova în luptă mult amară,
Eu am păstrat tăcere... Acum e pace-n țară
Și vin și-ți zic la rîndu-mi cu glasul de părinte:
De Ana, de-a mea fiică, îți mai aduci aminte?

DESPOT

Ah... Ana?... Cum?... trăiește?... Cum?... nu-i ade-
vărat
Că a murit?

MOȚOC

Trăiește, cu-amoru-i neuitat.
Respecti tu jurămîntul de-a o lua soție?

DESPOT

Trăiește încă Ana?

MOȚOC

Dar'!... La călugărie

Se hotărîse-a merge din ceasul ce-a văzut
În cursa lăpușneană iubitul ei căzut,
Dar jertfii sale crude am pus înapotivire.
Ea-i soră numai... Ana așteaptă pe-al ei mire.

DESPOT

Ah, martur îmi e Dămnu'l cît încă o iubesc!
Ea-i cerul meu... și însă de cer mă despărțesc.

MOȚOC

De Ana?... tu?...

DESPOT

(îngăinată)

Pricepe cu agera ta minte.
Domnia cu amorul nu are legăminte.
Nu!... Fiecare treaptă a-ntinsei omeniri
Își are-a sale drepturi ș-a sale-ndatoriri.
Ce vrea ca om, vai, Domnul nu poate să-mplinească,
Silit fiind adese natura să jertfească,
Pe inimă-i să calce, ș-oricît de desperat,
Supus să se închine rațiunelor de Stat.
Aceste adevăruri... te vor convinge ele,
În interesul țării ș-a dinastiei mele,
M-obligă... cît de mare ar fi durerea mea...
Deși iubesc pe Ana... ca să renunț la ea...
Și chiar o alianță să cat ele m-obligă,
Pentru-ale mele planuri... cu spița unui rigă...
Această declarație voi face azi la Sfat...
Nu te mîhni, Moțoc... ce vrei?... sînt obligat...

(Se îndreaptă spre apartamentul său.)

Azi ușele-s deschise... Țin Curte de dreptate...
Moțoc... te-am vrut socru? ...te vreu și mai mult...
frate!

(Iese prin stînga.)

SCENA 6

M o ț o c (păsomorît, privește cu ură după Despot)

Dar'!... frate, precum Abel și Cain!... A! tu crezi
Că mi-i fugi din mîină ca apa?... Și nu vezi
Că palidă mi-e fruntea și scurtă răsuflarea
Sub viforul ce naște în mine răzburarea?
A lui Moțoc copilă nu-i demnă... tu mi-ai spus,
Alături cu tine să steie pe tron, sus?

Îți trebuie-alianță de regi... mi-ai spus tu mie,
Tu, ce-ai avut drept sceptru un băț de calicie?
Aș rîde dacă rîsul ar mai găsi vrun loc
Pe lîngă-a lui mînie în peptul lui Moțoc...
O! grec, atît de mare-i a lui deșertăciunc,
Cît își admiră umbra cînd soarele apune
Și crede, cînd o vede lungită pe pămînt,
Că umbra cu statura-i deopotrivă sînt...
Dar ți-oi scurta eu, Despot, și umbra și lumina
Și-n loc de-a ta mîndrie, ți-i măsura tu vina,
Ș-atunce vei pricepe cît ești tu de pitic.
Nimic ai fost!... și iarăși prin mine-i fi nimic!

SCENA 7

Moțoc; Spancioc, Stroici (se arată în fund)

SPANCIOC

Moțoc șede pe gînduri cu fața nourată?
Semn rău!... Semn de furtună în zare adunată.

(Se apropie de Moțoc.)

Hmm!... Vornice Moțoace, ești trist, posomorît.
De viață, de putere, de lume ți-ai urît?
Viața trece, puterea trece, și lumea trece;
Zi dar mîhnirei tale ca dînosele să plece.
Mîhnirea-i oaspe dîșman, ce trebuie-alungat.
Ea-i parte femeiască, tu ești încă barbat.

MOȚOC

(răpide)

Spancioc, unde mi-e Tomșa?

SPANCIOC

(zîbind)

Nu știu.

MOȚOC

Tu, Stroici, răspunde,
Unde-i Tomșa?

STROICI

N-am știre.

MOȚOC

Ba știți... El este unde
Ar trebui cu toții să fim de mai avem
În vine-un dram de sânge curat de-orice blestem.
Nu știți unde e Tomșa? Nu? Dar cine vă crede?!
Voi știți, o știți, ca mine, că Tomșa se răpede
Acuma spre Suceava cu partizanii săi
Și cu-a lui oaste mică, dar oaste tot de zmei.
Știți că viteazul Tomșa, român cu preștiință,
A spus demult că Despot nu-i țării de priință
Și vine să-l răstoarne!... Sînteți chiar pregătiți,
Și însă voi, ca mine, vă faceți că nu știți.

SPANCIOC

Moțoace, cunoști multe ... iar dacă Tomșa vine,
Gîndești că bine face?

MOȚOC

Dar', dar'! el face bine!
Căci Despot pe toți răii din culme-au întrecut!
Chiar cerul, ca pămîntul, răbdarea și-au pierdut.

SPANCIOC

Cum!... tu ne grăiești astfel?... tu, care-odinioară
Vroiai să legi de Despot pe dulcea ta fecioară,
Pe Ana, și împreună să-i urci pe tron?

MOTOC

Spancioc,
În rana ce mă arde, ah! nu arunca foc.
Am fost orbit de ură în contra tiraniei
Ș-aprins ca totdeauna de dragostea moșiei...
Acest fațarnic, Despot, amar ne-a înșelat
Și-n inimele noastre dibaci s-au încuibat,
Că-i om cu două fețe: în suflet poartă ură,
Și dulcea dizmierdare în ochii-i și pe gură.

SPANCIOC

Așa-i!... el avea miere pe buza lui, și noi
Ne-am adunat în juru-i ca muștele de roi.
Proști!... am crezut că-i matcă de stup, și de odată
Trezitu-ne-am c-un trîntor și cu mierea mîncată.

STROIICI

Îe trîntorul în faguri?... afară el din stup!
E lupu-n stîna țării?... pe lup, zăvozi, pe lup!

MOTOC

Dămol, Stroici!... să fim gata, cînd lupul se arată,
Să-mpingem spre capcană jigania turbată,
Și Despot de la sine în ea va fi condus.
Așa e scris acelui ce cată tot pe sus.
Netotul!... În mărire se-udeasă făr' de cale?
Mărirea să-l înece în valurile sale!

STROIICI

A! bine zicea Tomșa, dar nu l-am ascultat.

MOTOC

Dar'!... Despot e urgia cîmplitului păcat!
El vrea ca să sînuie, lipsit de-orice cîință,
Vroînța omenirii la simpla lui vroînță.
Și-i mîndru cu boierii! și, vai, nepăsător

De țară, de oștime, de lege, de popor!
Căci au umplut moșia de litfe blestemată
Și de naravuri rele, hidoase, desfrinate.
El, lacom, seacă țara... el, grec nerușinat,
Petrece cu-o spanioală^a ascunsă în palat.
Și în disprețul legii, credința lui profană
Din paraclis făcut-a capelă luterană.
Semeață fărdelege ... O! cum nu vă treziți,
Răzbunătoare umbre a Domnilor măriți,
Ca sub privirea voastră, sub fulgerul privirei,
Tiranul să dispară în hăul nimicirii?!

SPANCIOC

Moțoace, lasă morții și cheamă pe cei vii.
Cine-i strechiatul Despot îl știm precum îl știi!
Un grec trecînd prin ște ca sprintena suveică,
Un cuget ce răsună de glas de cucuveică.
Dar ce facem cu dînsul?

MOȚOC

Ce facem?

SPANCIOC

Dar'.

MOȚOC

(în taină)

Ce faci

Cînd cîntă cucuveica pe casă?

SPANCIOC

O alung.

^a — Citește în trei silabe: spa-nioa-lă.

MOTOȚ

Taci!

Boierii și breslașii la Curte se adună...

(Boieri, breslași și țărani întră și formează grupuri în fund. Ostași români și străini se așază în rinduri dincolo de arcade.)

SCENA 8

Moțoc, Spancioc, Stroici; Toroi pan, Harnov, breslași, țărani, oșteni, Ciubăr Vodă (ascuns între popor)

SPANCIOC

Și chiar prostimea vine cu dînșii împreună,
Ca să privească fala deșertului pe tron.
Azi Despot vrea să-ntreacă pe însuși Solomon⁵⁷.

HARNOV

(apropiindu-se)

Ei, vornice Moțoace, ai vre o supărare?
Ești trist!

MOTOȚ

(întorcînd spatele)

Îți pare.

SPANCIOC

(apropiindu-se)

Spune-mi: tot suferi de muștrare?

HARNOV

(oftînd)

Tot!... Ah! eu n-am odihnă și-n veci sînt tulburat
De cînd pe Lăpușneanul din tron l-am răsturnat.

SPANCIOC

Și însă-acea mustrare ți-aduce mari foloase;
Jălești pe Lăpușneanul, dar rozi mereu la oase
Scăpate pentru tine din mîna lui Despôt.

HARNOV

Mustrarea nu m-oprește de a trăi cum pot.

SPANCIOC

Știu! ți-ai făcut dintr-însa o bună moșioară
Și ții prea bună casă cu conștiința chioară.

HARNOV

Nu te pricep.

(Se îndreaptă spre ușa din stînga.)

SPANCIOC

Cu-atîta mai bine... Acum mergi
Domneasca urmă, cîne, cu limba să o ștergi.

(Harnov iese.)

Ciocoi cu falca largă, cu ceafa-n veci plecată!
El s-a făcut lui Despôt uncaltă blestemată.

SCENA 9

Cei dinainte; Despôt, Harnov

(Ușele din stînga se deschid. — Doi copii din casă intră purtînd, pe perne de catifea, unul arcușul și celalalt topuzul domnesc; ei merg de icu loc lîngă tron. — După dîinșii, patru căpitani unguri și leși în uniforme bogate. — Pe urmă, Harnov, și, în fine, Despôt, purtînd coronă și hlamidă.)

HARNOV

(anunțînd)

Măria-sa slăvită! Capetele plecați!

POPORUL

Ura!

(În sunetul muzicii, care ezecează un marș triumfal, Despot intră maiestos, se închină ușor la boieri și la popor și merge de se suie pe tron.)

DESPOT

Azi împrejuru-mi văzîndu-vă-adunați,
Boieri și tu, prostime, simt mulțămire mare.
Azi e ziua dreptăței, și Domnul, cu răbdare,
Dator e să asculte pe-orice jăluitor,
De neam mărit el fie, sau fie din popor,
Chiar dacă-n contra noastră ar fi vreo tînguire.
Cine-are a se plînge?

(Tăcere.)

Nime?... Deci fac de știre
Că vreau prin cununie să leg al meu destin
Cu fiica lui Sborovski, regescul palatin.
Așa cere-nteresul politic, așa cere
Chiar viitorul țării... și buna mea plăcere!...
Cu pompă maiestoasă curînd voi celebra
Această nuntă, care pe toți va bucura.
E dar cu drept ca țara l-a tronului serbare
Voioasă bani să deie și orice bunuri are.
Tu, Harnov, cu asprime, de grijă vei purta
La sporul visteriei.

HARNOV

(închinîndu-se)

Ascult, măriia-ta.

UN ȚĂRAN

N-avem de unde... milă!... nu mai avem nimică...
Sîntem lipiți de țărână⁵⁸ și lumea e calică...

Străinii fără cuget și multe nevoi
Au stors, mărite Doamne, și măduva din noi!

O ȚĂRANCĂ

Nu-ngreuia, stăpîne, a țării grea povară.
Ne plîng beți copilașii de foame.

HARNOV

Ce?... Afară!

Afară, mojici!

(Alungă țăranii și iese cu dinșii.)

— DESPOT

Harnov, să stai pe capul lor.

MOȚOC

(lui Spancioc)

Prea bine... Despot însuși cu foc zvîrle-n popor.

HARNOV

(întorcîndu-se)

Măria-ta ... trimisul lui Soliman sultanul⁵⁹
La ușa ta domnească așteaptă cu firmanul.

DESPOT

Să între!

(Fanfare în curte. Întră prin fund, din dreapta, Ahmed bairactarul, urmat de mai mulți pași, dintre care doi poartă un steag verde și o sabie bogată⁶⁰.)

Cei dinainte; Ahmed bairactarul, Harnov

BAIRACTARUL

(după o temenea)

Alah, ție, mărite beilerbei,
Să verse-a sale dăuri din cer, precum le vrei,
Și fie-ți calea plină de flori de iasomie!..
Sultanul, ce întinde a sa împărăție
În patru părți a lumii, cât ochiul, ostenit,
Nu-i vede începutul și fundul nesfârșit,
Vărsînd azi peste tine lumina-i suverană,
Confirmă-a ta domnie pe Țara Moldovană,
Și-n semn de mulțămire că însuși ai crescut
Cu zece mii de galbini haraciul din trecut,
Prin mine îți trimite o pală-mpărătească
Ș-un steag cu semiluna lui Mohamec⁶¹!

DESPOT

(sculîndu-se)

Trăiască

Sultanul preaputernic!

BAIRACTARUL

Și Despot, robul său!

(La cuvîntul de rob, boierii sînt cuprinși de indignare.)

MOȚOC

(inaintînd)

Rob?!... Domnul țării noastre?!... Pre sfîntul
Dumnezeu,
Ce-aud?... În aste ziduri de capiște străbună
Cuvîntul de robie cu fală azi răsună?!...
Și boltele-nvechite nu cad, sub peatria lor
Să-ngroape-aici cuvîntul de rob umilitor?!...

Ce-ai?... Tu însuși, Despot, din buna ta voință
Ai mai crescut haraciul cu-a țării umilință,
Fără-ntreba de mine, de bresle, de boieri
Și de popor, ce zace în lipsuri și dureri?
Ai mai crescut haraciul cu-o mână de risipă,
Fără a vedea că țara sărmană-o dai de rîpă?
Ce lege-ți învoiește ca să despui de ea?
Ce sfetnic îndrăznit-au?...⁶²

DESPOT

Ce lege? Vrerea mea!
Ce sfetnic? Astă spadă, simbol al demnității,
Unealtă-a vitejiei și cumpăna dreptății!
Eu port toată puterea, pe cap, pe braț, pe pept.
Puterea covârșește universalul drept!

SPANCIOE

(înaintînd)

Vorbești de a ta spadă, tu, Despot?... Unde?...^{față}
Cu armele lui Ștefan?... Privește-le și-ngheață!

(Adresîndu-se către armele lui Ștefan cel Mare:)

Odoare ciocîrtite sub mii de lovituri,
Care-ați tăiat aripa vrăjmașilor vulturi,
Săriți din zid și spuneți lui Despot rătăcitul,
Cu-a voastră zînghenire ce-o știe Răsăritul,
Că cine-și cată reazem afară din popor
Se reazemă pe-o umbră de nour trecător...
Ne-ai zis odinioară tu, Despot, cu glas tare!
«Vreu gloria Moldovii ș-a ei neatîrnare.
Ea-i zidul ce oprește potopul fanatic;
Căzut acum e zidul, eu vreu ca să-l ridic!...»
Așa vorbeai atunci, ș-acum?...

DESPOT

Îți îngădește

Gura, Spancioc!

SPANCIOC

Nu, Despot! Acel care-ți grăiește
Boier e, stîlp de-al țării, cu drept moștenitor
De a vorbi cu Domnii fățiș, îndrăznitor,
Cu capul sus, cu glasul tare!

DESPOT

Gura-ți închide,
Spancioc!... Moartea te paște!

SPANCIOC

Ș-ăpoi! de m-ai ucide?
Ucisu' care moare zîmbind, disprețetor,
Ucide mult mai crîncen pe-al său ucigător...
Despot! am fost cu tine cît ai fost om al țării.
Te-ai lepădat de țară?... De-acum te las perzării!

(Iese prin fund.)

MOTOC

Rămii în părăsire, Despot, cu-ai tăi străini...
Tu porți pe sub coronă cununa cea de spini!

(Iese prin fund, împreună cu alți boieri.)

SCENA II

Toți (afară de Motoc și de Spancioc)

DESPOT

(furios)

Periți, periți din ochii-mi, ființi cutezătoare,
Cu limbă îndrăzneță sub buze cobitoare!

Vî telniți cîrmuite de al trădarei vînt!
Ca să-mi grăiți voi astfel uitat-ați cine sînt?
Înșelători de gloate, umblați cu țara-n gură,
Cercînd a mă atinge cu-a voastră mușcătură.
Ha, ha! v-a lovit mila de țară cînd am vrut
Dintr-un haraci mai mare să-i fac un mare scut?
Ei bine, și poporul, și voi, cu-averea voastră,
Plăti-veți și haraciul, și cununia noastră!
V-oi scoate cu din gură toți dinții cei de lup;
V-oi vinde și cenușa, și pelea de pe trup.

(Ceilalți boieri părăsește sala.)

Și dacă n-a ajunge, voi pune la topire
Icoane, policandre, cruci, tot!...

(Deodată Ciubăr Vodă iese dintre popor, aprins, indignat, fanatic.)

CIUBĂR

Nelegiuire!

Blestem!... Apostazie!

DESPOT

Ce văd? Iar un smintit?

Ciubăr Vodă?

CIUBĂR

Eu însumi! Și-ți spun, cu glas uimit,
Că inima-ți șerpoaică de milă fiind stoarsă,
Apuci pe calea morții ce nu-are cale-ntoarsă.
Tu vrei să-ntinzi pe scule o mîină de tălhar,
Dar trăsnetul, ie seama, te-așteaptă pe altar.

DESPOT

Ai zîs? (*În parte:*) Răbdare, Despot. (*Tare:*) Zi
tot ce ai a-mi spune
Dar cumpănește-ți bine cuvintele, nebune!

CIUBĂR

Păgîne, rîzi de lege c-un rîs neomenos?
Prefacă-ți-se rîsul în bocet dureros,
Și toată veselia din sînul tău să peară!
Străin s-ajungi de lege, străin s-ajungi de țară,
Să fugă toți de tine, toți, chiar ș-ai tăi copii,
Și alungat pe lume de spectrul tău să fii!

DESPOT

Ciubere! meriți moartea!... Dîrzia ta e mare,
Dar mi-ai scăpat tu viața... Eu ție-ți dau iertare...

SCENA 12

Cei dinainte; H a r n o v (vine spăritat din fund)

HARNOV

Măria-ta, boierii orașu-au părăsit,
Și larma se întinde că Tomșa a sosit.

DESPOT

Cum?... Tomșa?...

•

SCENA 13

Cei dinainte; L a s k i (vine din fund, alergînd)

LASKI

Despot, Despot! în zarea depărtată
S-aude zgomot mare ș-o oaste se arată.
E Tomșa!

DESPOT

(în picioare)

Tomşa? Tomşa? (*Cătră ostaşi:*) La ziduri,
bravi ostaşi!

Să nu rămîie-n ţară nici urmă de vrăjmaşi!

(Face un gest poruncitor. Ostaşii ies în grabă după Laski.)

C o r t i n a c a d e .

ACTUL V

Același decor ca la actul precedent. — La ridicarea cortinei se aud tunuri în depărtare.

SCENA I

Carmina, Iliăș

(Carmina, în mijlocul scenii, stă, ascultînd cu spaimă. Iliăș, suit pe un scaun lângă fereastră, cată afară.)

ILIAȘ

Anzi cum bate tunul?

CARMINA

(în parte)

Dar'; azi e luptă cruntă!
Chiar Despot la bataie s-a dus și moartea-nfruntă.
Toți l-au urmat... palatul acum e părăsit.
Eu singură rămas-am cu-acest copil robit,
Cu Iliăș... O, Doamne, cît tremur de uimire!
Mă simt amenințată de o nenorocire...
De-ar ști soțul meu, Laski!... de-ar ști c-aici eu
sînt!...

ILIAȘ

A! cum aleargă caii cu năările în vînt!
Întă-i, s-ajung!... bataia pe cîmp e încleștată...

CARMINA

(în parte)

Și poate chiar acum, în lupta disperată,
Rănit de moarte, Despot!... O! nu, el este-al meu.
Îl apără și gîndu-mi, și-ntreg amorul său.
Nu cade-n fața morței acel ce prin iubire
Își face rai în viață și scut de nemurire.

ILIAȘ

Privește-i!... Cum se bate ostaș lîngă ostaș!
Mă duc și eu la luptă.

(Se coboară de pe scaun.)

CARMINA

(oprindu-l)

Stăi, dragă Iliăș!
Cînd a plecat azi Vodă, te-a conșiat el mie,
Să te păzesc, copile, de crunta vijelie.
Stăi lîngă mine-aice. (*În parte:*) Vai, pot eu
Ce soartă mult cumplită pe noi azi va cădea? ^{prevedea}
(Stringe pe copil la sîn și îl sărută.)

ILIAȘ

Adevărat să fie aceea ce se spune
De-o sfîntă apărută la noi ca o minune?
Se zice...

CARMINA

Ce se zice?

ILIAȘ

Că-i fiica lui Moțoc,

Că-i însăși Ana.

CARMINA

Ana?

ILIAȘ

Dar'!... Cică-n acest loc,
Pe uliți unde zace gramadă-n putrezime
De trupuri nengropate și de răniți mulțime,
O gingașă copilă, cu chipul îngereșc,
Revarsă mîngîiere la cei ce pătinesc.
Poporu-i zice sfîntă și urmele-i sărută...
Așa numeau creștinii pe biata mama!... Hai,
Hai să videm pe Ana.

(Carmina îl oprește.)

SCENA 2

Carmina, Iliăș; Harnov (vine alergînd din fund)

HARNOV

Amar de noi și vai!

Ne-a învins Tomșa!

ILIAȘ

Tata?

CARMINA

(incremenită)

Învins?

ILIAS

Ce bucurie!
El e învingătorul!... el trebuia să fie!

(Alcargă iar la fereastră.)

HARNOV

Taci, taci, nenorocite!... Fugi, peri, te fă ascuns,
Să nu te vadă Despot de furie pătruns.

Ah! Ah! S-au sfârșit toate! Domnia-i la perzare!

(în parte:)

Revino, Lăpușnene, să stingi a mea muștrare!

CARMINA

Învinși!... Dar spune, Harnov, cum Tomșa ne-a
învins?

HARNOV

Ah! Ah! Zadarnic, Despot, cu paloșul încins,
Ieșit-au din cetate ș-a dat pe loc navală
În oamenii lui Tomșa, toți oameni buni de pală.
Eròica-i cercare deodată s-a lovit
Și frînt, ca de o stîncă, de peptul oțelit
Al dușmanului Tomșa!... Mulți au perit în luptă!
Și Despot se întoarce din cîmp cu arma ruptă.

(O bombă lovește în zidurile palatului.)

A! tunurile-acuma chiar în palat lovesc...
Ai noștri fug!... Tomșanii turbat îi urmăresc.

ILIAS

Iaca tătucu!... Vine! (*Deschide fereasta și strigă:*)
Tătucă!

(Un tun. Fereasta se sparge.)

ILIAȘ

(căzînd amețit)

A!

CARMINA

(spăriată, aleargă la Iliaș)

Rănit?

Mort poate!

HARNOV

(plecîndu-se spre Iliaș)

Ba nu...

CARMINA

(frîgîndu-și mince)

Doamne!

HARNOV

E numai amețit.

S-a spîriat copilul.

(Îl ridică pe brațe.)

CARMINA

E rece ca de gheață...

Hai să cercăm de-a-l face a reveni la viață...

(Iese grabnic în strungă.)

SCENA 3

Despot, Laski (vin prin fund)

DESPOT

Învins!... Învins de Tomșa!... O! tristă umilință!

LASKI

Despot curaj!...

DESPOT

O, Laski, lipsit de biruință,
Speranța-mi de pe urmă în tine-i.

LASKI

Nu te las,
Dar dintr-ai mei tovarăși puțini au mai rămas!...

DESPOT

O știu!... Și Râzel însuși, în Țara Elinească,
Perit-au fără-ncepe răscoala creștinească!
Și sfânta cruciadă în care am sperat
Rămas-au amînată pe-un timp îndelungat!

(Se primblă tulburat.)

O! dac-ar fi cu mine Moțoc, Moțoc dușmanul!
De-ar vinde el pe Tomșa, precum pe Lăpușneanul...
Atunci... Dar cum să-nduplec pe crîncenul Moțoc
Cînd am respins pe Ana ș-am stins al ei noroc?
Atît de mare-i ura ce mi-a jurat el mie,
Că numai dacă Ana ar fi a mea soție,
S-ar stinge acea ură de moarte... Însă, vai!
E prea tîrziu!

LASKI

N-ai grijă pe mine cît mă ai!

DESPOT

N-am grijă, căci ne leagă pe amîndoi destinul,
De-oi perde eu Suceava, tu, Laski, perzi Hotinul...

LASKI

A! merg să mor sub ziduri sau să înving!

(Iese răpide.)

DESPOT

Mergi, mergi
Dar mult mă tem, sărmane, la moarte că alergi!

SCENA 4

DESPOT

Învins!... de cer și oameni lasat în părăsire!...
Și Lăpușneanul vine asupra-mi cu oștire.
Și toți vecinii, Sigmund, Mircea⁶³, asupra-mi vin,
Și țara-i în răscoală, și-s singur!... Crunt destin!
Ce groaznic întuneric urmat-au după scare!
Ce vifor aprig după o zi încântătoare!
O! deșteptare aspră din cel mai splendid vis!...
Când mi-am deschis eu ochii, vai, cerul s-a închis!
Ș-acum nu văd în juru-mi decât deșertăciune,
Sub mantia regală văd numai goliciune!...
*Sînt trist ca clătina de arbori desfrunziți
*Cînd suflă vîntul iernii pe codrii înnegriți
*Și-mi par că-s o ruină pe care buhna țipă,
*Și timpul odihnește bătrîna lui aripă...
Destin, destin năprasnic, în pumnul tău deschis
Mi-ai arătat corona dincolo de-un abis.
Eu, orb, dorind lumina, eu, mic, rîvnind mărimea,
Fără a vedea abisul, văzui numai nălțimea.
Ca vulturul vroit-am zenitul să pătrund,
Dar m-au atras adîncul și-acum iată-mă-n fund...

(După o pauză:)

*Ce stranie cădere!... Și însă lumea vie

*Nici cum nu se urnește din vechea-i temelie.

*Nu!... oarba nepăsare rămîne mută cînd
*Pe Despot de pe tronul-i îl vede azi căzînd...
Dezbracă-te, o! Despot, de pompele lumesti,
Căci cerul ține frîul voinței omenesti,
Și nu-i nimic al nostru decît mormîntul rece,
Și el ca noi devine un putregai ce trece!
Ce-am fost cînd, dintre oameni ieșînd, am rupt eu
rîndul?

Culegător de umbră cu mîna și cu gîndul!
Ce sînt?... o părăsire, un vreasăc făr' de rasad!
Ce-oi fi?... un pumn de țarnă pe-o scîndură de brad!
Deci pentru ce răbdare cînd cupa-i deșertată?
Ce-mi face-un rest de viață cînd viața-i
condemnată?

Mișelul rabdă... omul viteaz nu-i răbdător.
Cu brațul lui de sineși el e liberator.

(Privește spada lui cu gînd de sinucidere.)

Dar ce zic?... Naltă spada, Despot!... Un om ca
ține

A nu peri în luptă este-a peri-n rușine!
Decît în cartea țării să las o neagră pată,
Mai bine cu-al meu sînge s-o văd azi inundată.
Despot am fost în culme!... Căzut, tot Despot sînt!
Viteazul nu s-ascunde de moarte în mormînt!...

(Stă adîncit pe gînduri.)

SCENA 5

Despot: Ana (se arată, în fund, în negru și acoperită
pe obraz cu un văl)

ANA

(uimită)

Măria-ta!

DESPOT

(tresărind)

Ce este?

ANA

Poporu-n agonie,
Rugîndu-mă cu lacrimi, mi-a dat trista solie
Pentru Suceava-n doliu a cere mila ta.

DESPOT

(în parte)

Ce glas aud?

ANA

Oraşul întreg, mărija-ta,
Espiră în durerea morţii... Trei luni de luptă,
De foamete grozavă, de spaimă netreruptă
Adus-au poporimea la ultimul ei ceas;
Redusă-n jumătate, ea zace fără glas.
Pe uliţi, pe sub ziduri, o palidă grămadă
Cu ţărna sîngerată s-a prefăcut plamadă.
Bisericele-s pline de morţi şi de copii,
Femeile-s vadane, şi casele pustii.
O! Doamne, fie-ţi milă!... Suceava în ruină
Cade-n genunchi, ca mine, se roagă şi se-nchină.

(Îngenunchează.)

DESPOT

(în parte)

Accest glas mă pătrunde... O, dar'... e glasul ei!...
E Ana! (*Ridicîndu-i vălul:*) Tu eşti, Ană?... te văd
cu ochii mei!

ANA

(confuză)

Măria-ta ...

DESPOT

(în parte, fericit)

Speranța în cale-mi iar răsare!

(Anii:)

Ești tu, copilă scumpă, ființă de-adorare?

ANA

(în parte)

O! Doamne!

DESPOT

Tu?... Ah! cerul tot e îndurător,
Căci îmi trimite-un înger iubit și iubitor
Ca să lumine umbra în care eu dispar
Cînd soarta mă azvîrle deșertului amar...

ANA

(se depărtează, uimită, de Despot)

DESPOT

O, nu fugi de mine, copilă, dulce Ană!
Eclipsul se întinde pe fruntea-mi suverană,
Dar tu-mi rămîi... acumă desfid destinul rău...
Lovească-mă!... nu-mi pasă de am sufletul tău!

ANA

O, Despot, nu e timpul de zis aste cuvinte.
Suceava, te gîndește, e plină de morminte.
Solia mea e sacră, și eu acumă sînt,
În astă-oră solemnă, străină de pămînt.

DESPOT

Străină fii de lume, de cer și de lumină,
Dar tu în veci de mine nu poți a fi străină.

(Ana ridică ochii la cer.)

O! nu invoca cerul... Nu, Ană!... te iubesc!
Cum te-a răpit el mie, și eu lui te răpesc.

(O strînge la pept cu ezaltare.)

Ai fost a mea mireasă, vei fi a mea soție!...

ANA

Ah! te conjur pe lege, pe tot ce-i sacru mie,
Taci, taci, cerul ne-aude! taci!... simt la glasul
tău

Că uit ș-a mea ființă și chiar de Dumnezeu!

DESPOT

Dar'!... uită tot pe lume în ora deșteptărei;
Cînd sînt eu la peire, fii îngerul salvărei,
Tu, singura speranță a mea pe-acest pămînt,
Tu, raza ce dizmiardă o peatră de mormînt.

(Ana se luptă cu simțirile sale.)

ANA

O! Despot, sînt răpită de farmecul simțirei...
Ai milă... nu ne duce în volvura peirei,
Căci nu mai văd lumina în cerul meu lucind,
Și mintea mea în umbră se perde rătăcind...
În munți, la monastire, ascunsă-ntr-o chilie,
Vroind să scap, sărmană, de-a dorului urgie,
Mi-am înălțat gîndirea la cer, la Dumnezeu...
Și Dumnezeu și îngeri aveau tot chipul tău!

DESPOT

(dizmierdător)

O! scumpa mea!

ANA

Și moartă în floarea tinereții,
Afară din cuprinsul ș-al inimei, ș-al vieții
Am vrut să fug de mine, ș-aice am fugit,

Sperînd să aflu moartea acelor ce-au murit,
Dar n-a vrut cerul aspru îndurător să-mi fie,
N-a vrut moartea de mine!

DESPOT

Nu! te-a lăsat ea mie,
Ca să-mi renvii prestigiul cu-al tău ceresc amor,
Făcînd pe-al tău părinte să-mi vie-ntr-ajutor.

ANA

Ei?

DESPOT

Ei! căci ține firul cumplitei mele soarte.
Tu, fiica lui, poți astăzi a-mi da viață sau moarte!

ANA

(veselă)

Eu?

DESPOT

Tu!

ANA

Ah! tot voi face cu dor neobosit,
Chiar de ți-ar fi norocul cu viața mea plătit.
În tabăra lui Tomșa mă duc, alerg îndată,
Cu lacrimile mele să-nduplec pe-al meu tată.

(Carmina se arată pe pragul ușii din stînga.)

DESPOT

(stringînd-o la sînu)

O scumpa mea soție!

ANA

(fericită)

O! Despot, scumpul meu!

DESPOT

A! cine de-acum poate să ne despartă?

SCENA 6

Despot, Ana; Carmina

CARMINA

(inaintind și despărțindu-i)

Eu!

DESPOT

Carmina!

CARMINA

Eu! Carmina!

DESPOT

Tu?

CARMINA

Mi cunoști!... privește.
Eu sînt, și de ai suflet, privindu-mă, roșește!
Dar ce zic?... ești în stare tu ca să mă roșești?
Cinismul și minciuna în tine le-nsoțești.

ANA

(lui Despot)

Astă femeie... cine-i?

CARMINA

Cine-s?... Sînt, ca și tine,
O victimă-nșelată de el fără de rușine.

ANA

Adevărat e, Despot?... taci?... este-adevărat?

CARMINA

Tăcerea lui grăiește.

ANA

(după o mică luptă cu sine)

Rămîi dar neiertat!

(Se îndreaptă spre fund. Cu durere, în parte:)

Ah... cum mă pedepsește cerul, nenorocită!
Ș-am meritat pedeapsa la care-s osîndită!

DESPOT

Nu... Ană... Stăi!

(Face doi pași spre Ana.)

ANA

(în fund, oprindu-l c-un gest.)

Departe...

(Iesc.)

DESPOT

(abătut)

Și tu mă părăsești!

SCENA 7

Carmina, Despot

CARMINA

Infame!... tu, infame!... om infernal ce ești!
Nimic nu-i sacru ție!... A tale jurăminte
Ascund ipocrizia sub magice cuvinte...

O! crudă mișelie!... Trei ani eu te aștept
Cu dorul, cu speranța, cu nerăbdarea-n pept...
Și însă eu de tine eram dată uitărei!...
Ce-am fost dar pentru tine... o pradă-a desfrînărei?

DESPOT

Ascultă-mă, Carmină...

CARMINA

O! taci, nu mai cerca
Prin falsă protestare din nou a te spurca.
Om fără de conștiință, om fără de mustrare,
În mintea-mi dezorbită ai stins orice crezare.
Tu m-ai trădat pe mine?... pe mine m-ai trădat?...
O! Dumnezeu, știi bine cât eu l-am adorat,
Cum sub a lui picioare am pus cu fericire
Onorul meu ca treaptă la scara-i de mărire,
Și el!... O!... cine-ar crede?!... (*Plângînd:*)
Cum poate-n lume-a fi
Pedeapsă pentru inimi ce vreau a se jertfi?!

DESPOT

(luindu-i mîna)

Carmina mea...

CARMINA

Departe, om fără de simțire!
Contactul tău insuflă dezgust și oțărîre.
Ești om?... O, nu, în peptu-ți nimic nu-i omenesc!
Ești Domn?... Nu, în purtare-ți nimic nu e
domnesc!
Porți streanța infamiei ca purpură regală,
Servească-ți ea la moarte de fașă mormîntală.
Și de mai este-n ceruri dreptate, Dumnezeu,
Ajungă-te și ura și tot blestemul meu!

SCENA 8

Carmina, Despot; Laski (venind rapidă prin fund)

LASKI

Despot, întreg poporul vrea porțile să strice,
Vrea să capituleze... Ce văd?... Carmina-aice?

CARMINA

(decisă)

Aice!

LASKI

Cum?... de unde?...

CARMINA

Castelu-am părăsit
Și lângă-al meu complice de crime am venit.

LASKI

Complice tu de crime!... Ce spui?... Care ți-e vina?

CARMINA

Știi tu cine e Despot?... Știi tu cine-i Carmina?
Doi trădători!

DESPOT

Carmina...

CARMINA

Acest om l-ai crezut
Prieten?... Pentru dînsul mari jertfe ai făcut,
I-ai dat și al tău sînge, și bunuri, și domnie?
El, drept recunoștință, a vrut ș-a ta soție.

LASKI

El?... Iadul mă cuprinde!... (*În Despot:*) Tu, tu?

CARMINA

Ascultă tot:
Sînt adulteră, Laski!... victima lui Despot!
Jertfînd onor și lege, în oarba-mi fericire,
Te-am înferat pe frunte cu-a mea prostituire.

LASKI

O, trădători, vreți moarte?

CARMINA

Dar'!... pentr-acest pacat,
Eu cu al meu complice o moarte-am meritat.
Ucide-ne-mpreună, ca pentru vecinicie.
Să fim doi spectri gemeni, uniți prin infamie.
Și-n iadul ce ne-așteaptă deschis, să-l însoțesc,
Căci, cît e de culpabil... ah! tot, tot îl iubesc!...

LASKI

(turbat, scoate hangerul și amenință pe Carmina,
care, înfiorîndu-se, se apropie de Despot)

A!... mori, infamă!...

DESPOT

(scoțînd spada)

Laski!...

LASKI

(înjunghînd pe Carmina)

Cu tine crima-ți peară!

CARMINA

(căzînd moartă)

Ah!... Despot!...

DESPOT

Om de sînge!... turbată, cruntă feară!
A scris a ta osîndă pumnarul tău vrajmaş...

(Ridică spada asupra lui Laski.)

LASKI

Ucide!...

DESPOT

(stăpîniindu-se)

Te-aş ucide de-aş fi un ucigaş!
Ca tine... De-al meu paloş te apără cu spada.

LASKI

Eu să combat cu tine? Nu!... te las a fi prada
Lui Tomşa, care vine a fi răzbnător
Şi mie, şi Carminei, infame trădător!
Rămii cu a ta crimă!... Eu părăsesc cetatea.
Curînd te vor ajunge pacatul şi dreptatea!

(Iese.)

DESPOT

Ucigător sălbatic de gingaşe femei,
În veci să porţi stigmatul ce-nfeară pe mişei!

SCENA 9

*Despot (privind cu durere pe Carmina moartă în mijlocul
scenii)*

Fa, moartă!... uşa morţii eu, Despot, am
deschis-o!
A înjunghiat-o Laski, dar, vai! eu am ucis-o!
Eu!... căci în a mea poftă de zbor ambiţios

Primind, fără iubire, amoru-i generos,
Am profanat, o, bărbar, robît de o idee,
Altarul cel mai sacru — un suflet de femeie.

(Îngenunchează lingă Carmina și-i ridică capul pe
genunchiul lui.)

O, nobilă victimă, amorul tău ceresc,
Acea scînteie vie din ochi dumnezeiesc,
Rîvnit-au pentru mine măriri, pompe deșarte..
Ei bine, măcar moartă de tron să ai tu parte.

(O ie în brațe și o așează pe tron.)

Aici îți era locul!... Pe tron să viețuiești,
Pe tron să mori... Carmina!... cît de măreață ești,
Sub palida, duioasa și sacra maiestate
A morții, pe-acest scaun de naltă vanitate!
Purtînd pe a ta frunte cel mai suprem odor —
Corona de martiră a cruntului amor!

(Se pune în genunchi la picioarele tronului.)

O, dacă eu în ceruri mai pot găsi iertare,
Gîndește tu la mine de sus cu îndurare
Și lasă ca să cadă la glasul meu uimit
O jalnică privire pe-un biet nenorocit!

(zgomote de popor afară.)

Ce larmă se aude?... Poporul strigă-afară...

(Merge de ascultă în fund.)

SCENA 10

Despot: Limbă-Dulce, Jumătate, Poporul.
(palid, sfântăros, desolat):

LIMBĂ-DULCE

(afară)

Hai sus, la Vodă...

DESPOT

Găta se suie-acum pe scară...
Să fie vreo răscoală?

(Vine de acoperă pe Carmina cu cortinele tronului.)

JUMĂTATE

(afară)

Hai sus!... ne-am săturat
De-atâte lupte oarbe, de-atît sînge vărsat!

POPORUL

(năvălind în sală)

Hai, hai!

DESPOT

Ce vrei? Ce este?

LIMBĂ-DULCE

Miria-ta! poporul
De nouăzeci de zile îl seceră omorul,
Încît a noastră grijă nu e cum să trăim,
Nu, Dumnezeu o ştie, dar e cum să murim!
Răbdăm nenorocirea de nouăzeci de zile,
Văzînd cum per de foame nevesti, copii, copile,
Şi ne-au ajuns cuţitul... Nu vrem a mai răbda!...
Poporul vrea lui Tomşa cetatea a preda!

DESPOT

Lui Tomşa, al meu duşman, să închinaţi cetatea?
Români! unde vă este credinţa şi dreptatea?

LIMBĂ-DULCE

Credinţa ne-am plătit-o cu trei luni de dureri!
Dreptatea noi o cerem!... tu n-ai dreptul s-o ceri
Cînd ţara-i chiar prin tine adusă la peire.

DESPOT

Sumete!...

LIMBĂ-DULCE

Sumetia-mi e rod de suferire.
Destul amar!... destulă batjocoră pe noi!...
Hai să deschidem poarta, români!

POPORUL

Hail

DESPOT

Staţi!... O, voi,
Copiii-aceilor oameni giganţi de altădată,
Ce înfruntau sub Ştefan răstriaştea-nviforată,
Ei toţi în locul vostru sub zid s-ar îngropa
Şi poarta cu-a lor trupuri luptînd ar astupa...
Şi voi?... gîndiţi ce-ar zice eroii din vechime
Găsindu-se azi faţă cu-a voastră micşorime?!...
Dar ce-mi perd eu cuvîntul?... Strămoşii erau zmei,
Români de viţă bună, şi voi, nişte mişei!...
Vă plîngeţi voi de lupte?

LIMBĂ-DULCE

Ba nu... de sărăcie.

DESPOT

(aruncînd o pungă cu galbini poporului)

Na... puneți polială la-a voastră mișelie.

LIMBĂ-DULCE

Români!... nu vă atingeți de banii cu păcat,
Ce poartă a lui Despot chip mîndru-ncoronat!
E aur de icoane, e aur de potire,
Topit chiar de Satana cu a lui Despot știre!
E foc ce arde mîna!... Despot, sîntem țărani,
Nu vindem țara noastră, nici cugetul, pe bani!
Ca să-ți culeagă darul ș-a ta pomană seacă,
Ar fi ca să se plece românul... nu se pleacă!

(Respinge punga cu piciorul.)

Opinca îți azvîrle pomana înapoi.
Nici noi sîntem de tine, nici tu nu ești de noi!

(Cătră popor:)

Hai!

DESPOT

(amărit, în parte)

Cîtă umilire mi-a rezervat azi soarta!
S-a sfîrșit tot!... (*Tare:*) Vă duceți, sărmani...!
deschideți poarta!

(Poporul se răpede să iasă. Despot rămîne în stînga, abătut.)

SCENA 11

Cei dinainte; Moțoc, Spancioc, Stroici, boieri și ostași (vin prin fund)

MOȚOC

Poarta-i deschisă, Despot!... Cetatea s-a predat,
Și Tomșa te ajunge; el intră în palat.
Cutremură-te... moartea s-apropie de tine!

DESPOT

Nu eu, boieri, dar Tomșa cutremură-se-n sine,
Căci țin în a mea gheară copilu-i dragălaș.
Un pas... și el rămîne lipsit de copilaș!

(Iese în stînga, pe cînd Tomșa intră prin fund.)

SCENA 12

Cei dinainte; Tomșa, căpitani, seimeni, Ciubăr Vodă

TOMȘA

(arătînd pe Despot)

Pe dînsul!... înainte!... dușmanu-i la strîmtoare.

SPANCIOC

Stăi, Tomșo!... un pas numai, și copilașu-ți moare!

TOMȘA

Copilul meu?

SPANCIOC

Dar'!... Despot, învins, desperător,
E-n stare să-] ucidă cu braț răzbunător.

TOMȘA

(după o scurtă luptă cu sine)

O! rumpe-mi-se peptul în spasmele durerii,
Mai bine rău părinte decît rău fiu al țării!

(Cătră oșteni:)

Nainte!

(Ușile din stînga se deschid. Despot apare.)

SCENA 13

Toți; Despot, și mai pe urmă Ana și Iliș (Despot se arată maiestros, cu hlamida pe umeri și cu corona pe cap)

CIUBĂR VODĂ

(arătînd pe Despot)

Iată-l!... iată cumplitul farisen!
Tu, antihrist! tu, Despot, cuprins de duhul rău,
În țărna ce te-așteaptă coborî din înălțime!...

TOMȘA

Ce mi-ai făcut copilul, calău plin de cruzime?

(Despot se întoarce spre ușă și face un semn. Iliș intră și vrea să alerge la tată-său.)

DESPOT

(apucînd pe Iliș de mină)

Viteze Tomșa, iată copilul tău iubit!
Am respectat zălogul, odor neprețuit,
Și l-am păstrat în viață cu dragoste, cu bine,
Cum merită odrasla unui viteaz ca tine.

(Lui Iliș:)

Mergi, Iliș.

II. I AȘ

(aruncându-se în brațele lui Tomșa)
Tătucă!

DESPOT

(lui Tomșa)

Sărută-l fericit
Și fie-ți gîndul aspru de dînsul înblînzit!
(Înaintînd:)

Eu, Despot, Domn Moldovii prin însăși voia țării
Ș-a ajuns prin mine însumi la culmele puterii,
Azi sînt căzut din tronul lui Ștefan celui Sfînt
Și vin și-n fața lumii declar acum că sînt
De-a mea fatalitate învins contra dreptății...
Deci spada mea ciuntită o-nchin fatalității!

(Aruncă spada lui jos.)

TOMȘA

Despot! pășind spre tronul de tine uzurpat,
Pe un păcat de moarte picioru-ți a călcat,
Și purpura domnească, picînd pe-a ta privire,
I-a fost, nenorocite, o pînză de orbire.

CIUBĂR

Blăstem!

POPORUL

Blăstem lui Despot!

TOMȘA

Auzi?... om nenețelpt!
Această țară bună te-a primit la pept.
Tu, Despot, ai vîndut-o lui Ferdinand germanul,
Lui Sigismund polonul, lui Soliman sultanul,

La toți dușmanii care ți-au fost de ajutor
Să te privești în față c-un vis amăgitor.

MOȚOC

Ai rîs de toate: țară, oștime...

CIUBĂR

Lége...

TOMȘA

Fiți voi judecătorii!... Spunèți: ce se cuvine
Lui Despot ereticul, de țară vînzător?

MOȚOC

Pedeapsa ce așteaptă pe-oricare trădător:
Moartea!

CIUBĂR

Dar', moartea!

POPORUL

Moartea!

DESPOT

(privind în fața tuturor cu mărire)

Boieri, și tu, oștime!
Mormîntul, ca și tronul, e sacră înălțime,
Și cînd vorbește omul pe peatră de mormînt,
E drept să se asculte solemnul său cuvînt...
Rîvnit-am tronul țării, dar rîvna mea regală
A fost însuflețită de-o țintă colosală.
Visînd neatîrnarea, vroit-am prin români
Să dau loviri de moarte osmanilor păgîni.
Am vrut cu-al nostru paloș, frîgînd soarta-n-
cruntată,

Să scol creștinătatea pe-al ei mormînt culcată...
De-mi ajuta norocul s-ating visu-mi din zbor,
Aș fi numit de lume erou, liberator;
Dar nu m-a dus destinul și timpul la izbîndă,
Și iată-mă, eu, Despot, căzut azi la osîndă!
Așa lumea-i deprinsă pe om a-l transporta:
Învingător, pe-Olimp; învins, pe Gòlgota!...⁶⁴

(Mică pauză. Toți îl ascultă cu bunăvoință.)

Vreți moartea mea?... Sînt gata!... Ucideți! căci
n-am teamă

De-a mele fapte-n viață să dau în ceruri seamă,

Dar tronul mai sus este de brațul omenesc,

Și singurul său jude e judele ceresc!

Dar mirul e o rouă cerească, sîncătitoare

Pe fruntea ce-au atins-o, în veci neperitoare!

Nici soarele nu poate să o prefacă-n nor,

Nici omul să o șteargă cu brațu-i muritor!

Vreți moartea mea?... Ucideți!... Dar eu, tristă
victimă,

Istoria Moldovii vreu s-o scutesc de-o crimă,

Să nu poarte stigmatul în ziua renvierii

Că a plătit cu moarte pe Despot, Domn al țării.

(Scoțîndu-și corona de pe cap și aruncînd-o.)

Mi-arunc din cap corona! Din mînă sceptru-mi
scot...

Nu mai sînt Domn!... acumă ucideți pe Despòt!

(Toți rămîn ineremenți.)

ILIAȘ

(cu lacrimi)

Iertare, tată!

BOIERII

Tomșa, iertare!

POPORUL

Îndurare!

TOMȘA

O cereți? Fie!... Despot, de moarte ai iertare,
Dar tu la monastire pe viață-i fi închis.

(Ciubăr, dînd semne de o exaltare fanatică, se înaintază și strigă:)

CIUBĂR

Iertare?... Cui?... Lui Despot?... Iertare?... Cine-a
zis?

În veci nu iartă ceriul pe-acel care-l desfide.

(Se răpede furios și înjunghie pe Despot.)

Ai vrut să ucizi legea?... Mori! Legea te ucide!

DESPOT

(căzînd)

Ah! mori...

TOȚI

(cu reprobare)

O!

TOMȘA

(lui Ciubăr)

Crunt fanatic! Turbat ucigător!

Peri!... Nu e sfința cruce unealtă de omor!

(Ciubăr se retrage aiurit, cu ochii țintiți la trupul
lui Despot. Seimenii îl arestează. În fund răsună
deodată un țipăt dureros.)

ANA

Despot!

(Vine, alergînd desperată, și îngenunchează lângă Despot.)

Mort!... Despot, moartea mă va uni cu tine.
O, Doamne... fie-ți milă... de dînsul... și de mine!

(Cade leșinată pe peptul lui Despot.)

MOTOC

(uimit)

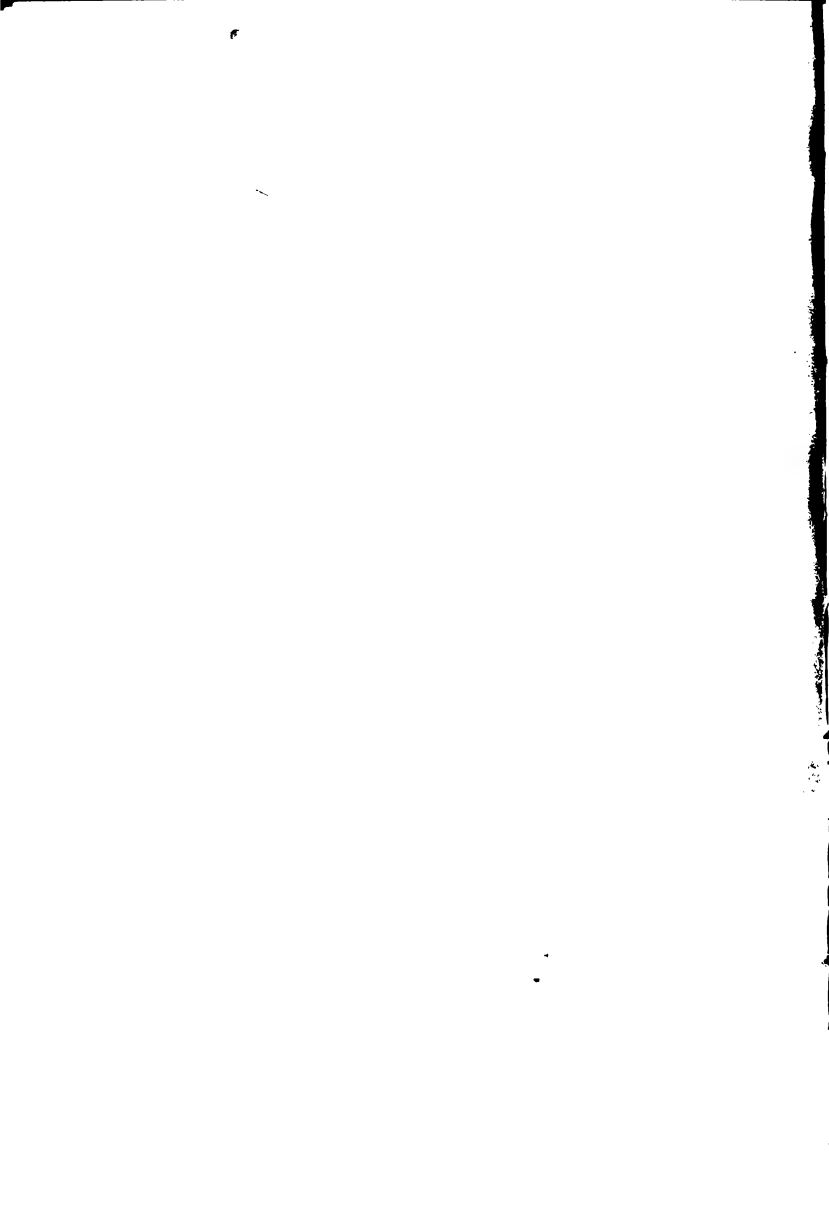
Copila mea!

TOMȘA

(oprindu-l)

Moțoace, așa vrea Dumnezeu,
Acel ce-și vinde țara își perde neamul său!

C o r t i n a c a d e .

FÎNTÎNA BLANDUZIEI

1884

*Iubitului meu frate,
locotenent-colonel Iancu Alecsandri,
fost agent diplomatic al României la Paris,
dedic această piesă:*

FÎNTÎNA BLANDUZIEI;

*compusă la Mircești, în anul 1883, și reprezentată
la București, în 22 martie, 1884.*

V. Alecsandri

PERSONAJE

HORAȚIU	57 de ani
MECENA	60 de ani
POSTUMUS, <i>pretor</i>	65 de ani
SCAUR, <i>libert</i>	50 de ani
ZOIL, <i>parazit</i>	40 de ani
GLUTTO, <i>idem</i>	40 de ani
HEBRO	40 de ani
GALLUS, <i>notari a lui Horațiu</i>	25 de ani
GETTA, <i>sclava lui Scaur</i>	20 de ani
NEERA, <i>celebră oîntăreașă</i>	30 de ani
CEBAL	
STROBIL	
MENAS	
COERAX	

SCLAVI, SCLAVE

Acțiunea se petrece în timpul împărăției lui August. 19 ani
înainte de Hristos.

FÎNTÎNA BLANDUZIEI

Piesă în 3 acturi și în versuri

ACTUL I

Un frumos tablou cîmpenesc în vecinătatea orașului Tibur¹.
— În fund, colnice cu livezi, printre care se zăresc câteva case de țară. O cărare se coboară de pe colnice în mijlocul scenei. — În dreapta, planul I, fîntîna Blanduziei², în umbra unui mare stejar. — Faptul zilei.

SCENA I

GETTA

(Purtînd o cunună de flori pe cap, se pogoară pe cărare și culege ierburi pe împrejurul fîntînei)

A! iaca mintă-creață, și cimbru, și sulcină,
Și ierburi de cîmpie, și plante de grădină...
Ce de mai flori în cale-mi răsar jur-împrejur
Pe locurile-aceste, aproape de Tibur!
S-ar crede că, în grabă, frumoasa zee Flora³
A părăsit culcușu-i, surprinsă de-Aurora⁴,
Ș-a mers ca să se scalde în Anio⁵ cu ea,
Avînd de marturi numai pe mine și o stea.

(Vine lingă fîntînă și așează plantele într-un paner.)

Eu am cules pe urmă-i comoara parfumată
Ș-am împletit pe frunte-mi cunună rourată
Și mi-am împlut, voioasă, cămeșa de la sîn,
Ca să-mi alin simțirea și gîndul să-mi alin.

(Scoate câteva flori din sîn, le privește cu drag și le sărută.)

Hai, scumpe sorioare, uitîndu-ne sclavia,
Să ne-ogîndim în apa fîntinei Blanduzia.
Pe fața ei, se zice, că, dup-al nostru dor,
Apare-n faptul zilei un scump liberator.

(Se pleacă pe fîntină și privește în fund.)

SCENA 2

Getta; Gallus (vine repede, din stînga, grăind în cantonadă; el ține în mînă un papirus și o spadă)

GALLUS

Să duc oda Lydiei⁶, și spada de rugină
S-o șterg? Bine. (*Se oprește.*) A! Cine pe apă se înclină?

Stăpînul meu, Horațiu, cu mîntea camî în zbor,
Ar zice că-i Naiada acestui mic izvor?
Ce face?

(Se apropie pe după stejar.)

GETTA

O! fîntină cu apa limpezie,
Arată-mi pe ursitul, dar, vezi, plăcut să fie...

GALLUS

(plecîndu-se pe deasupra Gettii)

Eu sînt!

GETTA

(speriată)

A!...

GALLUS

Ce te sperii?... doar nu-s de speriat.
Tu ești frumoasă fată, și eu, frumos băiat.
Privește!

GETTA

Dar de unde ai răsărit?

GALLUS

(arătînd în stînga)

De-acasă,
De-aice, vezi? Horațiu invită mîni la masă
Pe gîngașa Lydiã... Mergeam... dar te-am zărit,
Și iată-mă prin farmec deodată-n loc oprit.

GETTA

(observîndu-l)

Îești sclavul lui Horațiu?

GALLUS

(cu mîndrie)

Sînt Gallus! Al meu tată
A fost un breun⁸ puternic în Gallia Comată⁹.
El s-a luptat cu Caesar¹⁰, neîmpăcat, aprins,
Și s-a ucis el însuși cînd s-a văzut învins.
Eram copil atunce; dar tu ce ești?

GETTA

(cu sfială)

Eu?

GALLUS

Cine?

GETTA

(tristă)

Sînt Getta, o victimă a Romei.

GALLUS

O! destine,

Aceeași umilire ne-ai dat la amîndoi:
Sclavia!... Dar ce-mi pasă cînd Venus¹¹ e cu noi,
Cînd zeea de la Pafos¹² te-a scos în a mea cale,
Să prind a mele lanțuri de lanțurile tale,
Și-n veci legat de tine, să fiu un semizeu!...
Precum ar spune-n versuri, cîntînd, stăpînul meu.

GETTA

Bun este el cu tine?

GALLUS

O! bun de pus pe rană,
Încît eu, lîngă dînsul, uit soarta mea dușmană.
Poet, el cu gîndirea se primblă tot prin nori,
În brațe amoroase căzînd adeseori.
Și, pentr-un vers ce saltă pe sprintene dactile,
În loc să guste somnul, preface nopți în zile
Și uită pe Mecena¹³, pe-August¹⁴, amicii săi,
Pe Roma-mpărăteasa și chiar pe dumnezei.
El vine cîteodată aici, lîngă fîntînă,
De muza-i drăgălașă condus cu drag de mînă,
Și pe tăbliși de ceară scriînd c-un stîlețel¹⁵
A muzei blînde șoaapte, ce-aude numai el.

GETTA

Aici?

GALLUS

Dar', căci fîntîna îndeamnă la răcoare
Frumoasele vecine de versuri iubitoare,

Dorite ca să vadă pe-al lor poet visînd,
Și sub stejar, la umbră, minuni improvizînd.

GETTA

Lydia... și ea vine?... Lydia cine este?

GALLUS

Bacchantă-ntre vestale, vestală-ntre neveste!¹⁶
Atît de bine știe, cu chip amăgitor,
Să tulbure simțirea oricărui muritor.
A fost ea multă vreme în strînsă legătură
Cu dragul ei Horațiu.

GETTA

Și...

GALLUS

Bate-m-aș pe gură!...
Destăinuiesc secrete intime de poet,
Ce nu sînt ale mele. (*În taină.*) Și eu am un secret...
Dorești să-l afli?

GETTA

Care?

GALLUS

Aș vrea pe vecinicie
Să fiu al tău Horațiu, și tu a mea Lydia.

GETTA

(cătînd cu groază împrejur)

O, taci!... De-ar duce vîntul cuvintele ce spui
Lui Scaur sau lui Hebro, calău cumplit al lui,
La mari și grele chinuri aș fi pe loc espusă.

GALLUS

Hebro?

GETTA

El! iazmă oarbă, de furie condusă.

GALLUS

Cum?... pe cerescul Joe¹⁷! stăpînul tău barbar
E-n stare?...

GETTA

Dar', e-n stare a mă lega de-un par,
A mă sfîșia^a cu biciul, sau... mintea-mi se-nfioară,
Întocmai ca pe-o vită a mă-nhăma la moară¹⁶,
Căci a decis în gîndu-i să-mi deie de bărbat
Pe Hebro, haldeeanul, un vilic nempăcat,
Urît, viclean și lacom, ce pe stăpînu-i pradă
Și vecinic schinjuiește a sclavilor grămadă.

GALLUS

O! nu mai spune, Getta... m-apucă reci sudori!...
De este așa, însă, cum te găsesc în zori
Pe aice singurică, de casa lui departe?
N-ai teamă de pedeapsa de care-o să ai parte
Cînd te-i întoarce-acasă?

GETTA

N-am grijă-n acest rînd...
Stăpînu-mi, Scaur, însuși mi-a poruncit, oftînd,
S-adun în faptul zilei, și flori și buruiene,
Navalnic, odoleană, sulcină, sînzienne
Și altele, pe Valea Sabină¹⁹, să le scald
În apa Blanduziei cît soarele nu-i cald.

GALLUS

Și ce vrea el să facă din ele?

a — Citește în două silabe: sfi-șia.

GETTA

(zimbînd)

Scăldătoare!

Bătrîna Canidie²⁰, vestita vrăjitoare,
I-a spus ca să se ude în șapte nopți pe trup
Cu sînge de năpîrcă, de buhnă și de lup,
Pe cînd ea-i va tot face descînteci feroase
În dealul Esquilinus, topind la foc de oase
O galbenă păpușă de ceară.

GALLUS

(rîzînd)

E, nebun?

Vide-mi-l-aș călare pe-o creangă de alun,
Luat vîrtej în goana Harpiilor²¹ grozave!
Și pentru ce se spurcă în farmeci și-n otrave?

GETTA

În taină șoptesc sclavii că el e-namorat.

GALLUS

De tine?

GETTA

(oțărîndu-se)

Ba, departe de mine-acest păcat!

GALLUS

De cine dar?

GETTA

Să zice, de una din vecine,
Ce-și bate joc de dînsul, lăsîndu-l în suspine.

GALLUS

(arată în stînga)

A fi Neera, poate? Ea şade colo, vezi?
În villa cea clădită pe-o culme-ntre livezi.

GETTA

(arătînd asemenea în stînga)

Şi colo, mai departe, se-nalţă-a noastră casă,
Cu albă colonadă deasupra pe terasă.

GALLUS

O văd; sîntem aproape şi poate chiar meniţi.
Scurtîndu-ne cărarea, să fim nedespărţiţi...
Ce zici?... de-o înîlnire mai pot avea sperare?...
Cînd?...

GETTA

(coborînd ochii şi zîmbînd)

Cînd i-a fi lui Scaur nevoie de scăldare.

GALLUS

Ascultă: pîntre ierburi aruncă la un loc
Urzici, şi mîtrăguună, şi scai, şi siminoc.
Cînd s-a uda, hurezul, să-l usture la pele,
Să te trimită iară la strîns de floricele.

(Căţînd în stînga.)

A!... vine- aici Horaţiu... Te las, odor iubit!
Mă duc... şi nu m-aş duce... dar vine şi-s grăbit.

(Iese, alergînd, în dreapta.)

SCENA 3

GETTA

(pe gânduri)

Să ne scurtăm cărarea... amor... nedespărțire...
Să fie oare-n lume atîta fericire?...
De cîte mi-a spus Gallus mi-e cugetul uimit,
Dar el s-a dus!... cu mine el numai a glumit.

(Cade mîhnită pe o lață lîngă fîntînă.)

Ah! sclavă osîndită durerii pîn' la moarte
Și fără vină-n viață victima crudei soarte!...
Ce-am fost în a mea țară, ș-aici, acum, ce sînt?
Aveam palat!... aice nici parte de mormînt.
Aveam părinți puternici, și nume, și mărire...
Tot am pierdut!... speranța mă lasă-n părăsire.

(Mică pauză.)

Nu știu ce simt; îmi vine adeseori să plîng...
Cînd văd o păsărică oprită noaptea-n cîrîng,
Aș vrea să zbor la dînsa, rugînd-o: «Scrioară,
Mă du, mă du cu tine pe unde-aripa-ți zboară!...»
Ș-ades mi-aduc aminte, ca printr-un vis duios,
De-un viers cîntat de mama, cu glas armonios.
(Își reazămă capul pe mină, ținînd ochii în spațiu.)

SCENA 4

Getta; Horațiu (între din stînga, inspirat și scriind pe tablă de ceară)

HORAȚIU

(declamînd)

«Fîntînă Blanduzie! vei deveni tu încă
Celebră-ntre izvoare cînd voi cînta stejarul

Ce-nfige rădăcina-i adînc în alba stîncă
Din care ieși vioaie și dulce ca nectarul!
Fîntîna mea iubită...

(Se oprește auzind glasul Gettii.)

GETTA

(cîntă *sotto voce*²²)

În ai Daciei munți mari
Cresc stejari lîngă stejari
Și viteji cu brațe tari...

HORAȚIU

(cu mirare, în parte)

Ce glas pătrunzător
Aud lîngă fîntînă?! (*Zărînd pe Getta:*) Tablou
încîntător!
Poetică ivire!... Romană-i, sau străină?
Ea cîntă-un vîers sălbatic din Dacia Transalpină²³.

• GETTA

(în parte, sculîndu-se)

Destule-atîte visuri; să plec acum e timp.

HORAȚIU

(în parte)

Frumoasă-i ca junia, ca Hebe²⁴ din Olimp²⁵!

(Se întilnesc amîndoi în mijlocul scenei.)

Copilă drăgălașă...

GETTA

(în parte)

Horațiu!

HORAȚIU

Fii ferice,
Ca gîndul ce spre tine m-a îndreptat aice!

GETTA

(în parte)

Ei!

HORAȚIU

Spune-mi adevărul: din care lume ești
Și cine sînt părinții pe care-nveselești
Cu scumpa ta privire?

GETTA

Părinții mei, sărmanii,
Perit-au lîngă Istru²⁶, în luptă cu romanii.

HORAȚIU

(cu milă)

Orfană,-așa de jună?!

GETTA

(plecînd capul)

Și sclavă!

HORAȚIU

Tu?... tu...?

GETTA

Dar'!

Răpitu-m-a de-acasă un crîncen mercenar
Și-n Roma, sub coronă, de el am fost vîndută...²⁷
De-atunci în înjosire și-n umbră sînt perdută.

HORAȚIU

Și cine azi dispune de tine pre pămînt?

GETTA

Ah!... Scaur.

HORAȚIU

Acel libert ce n-are nimic sfânt?...
Căci n-am avut eu parte să te plătesc cu aur,
Răpindu-te sclaviei și ghearelor lui Scaur?!

GETTA

N-au vrut cu mine zeii să fie-ndurători.

HORAȚIU

Goneam din ceriu-ți aspru oricare negri nori
Ș-atîta îngrijire aveam de-a ta jumle,
Că neștiai durerea, uitînd a ta moșie.

GETTA

Ești bun pre cît ești mare; tu poți dintr-un cuvînt
Să mîngîi osîndiții ce-n desperare sînt,
Dar ca să merit raiul ascuns în a ta milă
Ce sînt eu pentru tine?

HORAȚIU

Ce ești, dragă copilă?
Ești nobila odraslă a celui brav popor
Ce știe ca să moară cînd nu-i învingător.
Și meriți cu tot dreptul, de este-n cer dreptate,
Respect în omenire și-n Roma libertate.

GETTA

(exaltîndu-se)

Ah! aste mari cuvinte în veci nu le-oi uita.
Cu ele soarta-mi aspră de-acum voi înfrunta,
Prin ele al meu suflet renaște la mîndrie,
Căci ele de Horațiu au fost rostite mie!

HORAȚIU

Tu mă cunoști?... De unde?

GETTA

De-aici, din depărtări,
Și din al lumii splendid concert de admirări.
Dar cine te cunoaște cu-a ta marinimie
Se pleacă în uimire și se robește ție.
Horațiu, sînt o sclavă, nu am nimic al meu;
Primește-astă cunună, o-nchin numelui tău.

(Seoate cununa de pe frunte, îngenunchează și o prezintă lui Horațiu.).

HORAȚIU

(se pleacă să o ridice)

Copilă, suflet nobil...

GETTA

(ii apucă mîna și o sărută)

HORAȚIU

Ce faci, ce faci?... ai minte?

GETTA

Sărut pe a ta mîină duioasele-ți cuvinte.

(Fuge tulburată, prin fund, în stînga.)

SCENA 5

HORAȚIU

(pătruns)

Ce stranie ființă!... Aș crede c-am visat
De n-aș vedea în mîină-mi cununa ce mi-a dat,

Cunună împletită cu flori de primăvară,
Ca dînsa... De ce însă grăbit-a să dispară?
Era pătrunsă, lacrimi jucau în ochii săi...
Nu îndrăzneă să cate făţiş în ochii mei...
Şi glasu-i în suspinuri... şi peptu-i în mişcare...
Şi faţa-i luminoasă... şi juna-i exaltare...
Să fie?... l-a mea vîrstă!... Să poată?... Sînt uimit...
Ce simt acum în mine de mult nu am simţit,
De mult!... de cînd voioasa şi falnică-mi junie
Împlea tot universul de-amor şi poezie.

(Privind cununa:)

Cununa asta simplă, nepreţuit odor,
Privind-o, are-un farmec mult mai atragător
Decît acele toate corone strălucite,
În Capitolul²³ Romei cu fală dobîndite...
Avut-am mari triumfuri, dar, jur pe dumnezei!
Nu e triumf mai mare în Cîmpii Elizèi²⁹
Pentr-un poet ce-aspiră la gloria divină
Ca sacra-ngenunchere de gîngaşă vergină.

(Stă puţin pe gînduri.)

Cuvintele-i din urmă cuprind în sînul lor
O taină izvorîta din inimă, cu dor.
«Ah! cine te cunoaşte cu-a ta marinimie
Se pleacă în uimire şi se robeşte ţie...»

(Cu indoială:)

Dar cine are parte de-al ei duios amor?...
Poetul ce nu moare, sau omul muritor?
Poetu-n veci e tînăr cînd omu-mbătrîneşte,
Şi geniul, nu fruntea încîntă şi răpeşte.

(Cu tristeţă:)

Amără cugetare!... fior de-al iernii vînt!
Voi puneţi amorţire pe-al inimei avînt

Și umbra îndoielii pe orice nălucire,
Căci soarele cu-amurgul nu pot avea-ntîlnire!

(Se plimbă tulburat.)

Ce-ar zice Roma-ntreagă cînd s-ar vesti prin ea
Că o copilă, sclavă, ocupă mintea mea?
Ar zice cu un hohot ce-ar răsuna în spațiu:
«Satir³⁰ acum ajuns-au satiricul Horațiu!...»
He!! zică!... sucul vieții tot ferbe-n al meu sân.
Corona e căzută dar fruntea nu-o înclin.

(Tare:)

Nebun acel ce vede trecînd o fericire
Și nu-i aține calea, s-o prindă cu grăbire!

SCENA 6

H o r a ț i u; N e e r a (urmată de două servitoare, se coboară pe cărare și se apropie de Horațiu. — Servitoarele rămîn în fund.)

NEERA

Și mai nebun e omul acel nepăsător
Ce scapă dintre brațe-i norocul fugător.
Nu este-așa, Horațiu?

HORAȚIU

Neera?... Ce minune!
Tu, steua Romei, zeea plăcerilor nebune,
Măiastra cîntăreață, pe cîmp, în acest loc?
Cum?

NEERA

(veselă)

Cine știe? Poate c-alerg după noroc.

HORAȚIU

(zîmbind)

Îe lesne pentru tine să-l înfîluești, Neeră,
Cînd tu reverseși lumină pe-a Romei naltă sferă
Și-ai înhamat junimea romană l-al tău car.

NEERA

Sub dulcele-ți cuvinte s-ascunde-un gînd amar,
Horațiu; al tău zîmbet acopere-o muștrare,
Dar oare-am meritat-o?... și vina mea e mare
Că sînt prea adorată, că-mi place a videa
Un lung cortegi de oameni răpiți pe urma mea,
Senători și proconsuli ce poartă laticlave
Și țin în a' lor poale destinul lumii sclave?

HORAȚIU

O știi; e mare gloata de tineri și caduci
Pe care, după placu-ți, c-un deget îi conduci.
Origo³¹ și Cynthia³², puternice rivale,
Rîvnesc cu gelozie triumfurile tale.

NEERA

Așa-i, dar sînt geloasă și eu... precum mă vezi.

HORAȚIU

(ironic)

De cine? de Minerva³³?

NEERA

Nu rîde... Ce? nu crezi?

HORAȚIU

Neero, filomela cunoaște gelozia?

NEERA

Horațiu, sînt geloasă de-Origo și Cynthia.

HORAȚIU

(rîzînd)

Tu?

NEERA

Eu.

HORAȚIU

A te pricepe nu pot, nu sînt augur.

NEERA

Ascultă: de o lună, aici, lîngă Tibur,
Neera, steua Romei, de tine-așa numită,
Trăiește-acum retrasă din Roma, părăsită.
Neera... filomela... e chiar vecina ta,
Și tu n-ai venit încă...

HORAȚIU

(confuz)

Te rog a mă ierta.

Am fost... și sînt...

NEERA

N-am dreptul eu să te iert pe tine.
Ce este o Neeră pe lîngă...

HORAȚIU

(luînd-o de mină)

O știi prea bine!

Tu ești inspiratoarea poezilor, tu ești
Frumuseța, tinereța, puteri dumnezeiești!

NEERA

Dar aste scumpe daruri ce sînt?... o vanitate,
Cînd nu-s de a ta liră în lume celebrate.

Ce-ar fi fără luceferi cortegiul înstelat?
Al meu, fără-un Horațiu, e gol și-ntunecat...
Cunoști acum secretul amărăciunii mele.
Origo și Cynthia, ferice, ah! de ele,
Au partea glorioasă, căci au... și e destul,
Cynthia — pe Virgiliu³⁴, Origo — pe Tibul³⁵.

HORAȚIU

Și tu?

NEERA

Eu?... Eu?... Admiră a inimei pornire.
E stranie-ncercarea-mi, dar are-a sa mărire.
Eu am decis în gându-mi să fac întâiul pas
Spre cel mai viu luceafăr din falnicul Parnas³⁶
Și-ți zic: Vrei tu, Horațiu, să fiu a ta iubită,
Îu, care sînt de-o lume urmată și dorită?...

(Horațiu dă semne de mirare.)

O!... pasul meu, știu bine, e mult cutezător,
Dar astfel mi-e natura sub boldul unui dor.
Neera și Horațiu au dreptul de a face,
În sfera lor înaltă, oricare pas le place.
Eu dintre toți poeții pe tine te-am distins.
Aș vrea să zic: Venit-am, văzut-am și-am învins!³⁷

HORAȚIU

(în parte, cu amărire)

Și ea, și ea în mine numai poetul vede!...

(Tare:)

Neero, ale tale destăinuiri, mă crede,
Ar împlînzii pe Cerber³⁸ și-ar face pe-un mort viu,
Dar...

NEERA

(răpide)

Spune!

HORAȚIU

În auzu-mi răsună-acum târziu!

NEERA

Târziu?... Iubești pe alta?

HORAȚIU

(îngăimăt)

O! nu...

NEERA

Iubești, pe cine?

HORAȚIU

Pe nime... l-a mea vrîstă crezi tu că se cuvine?...

NEERA

Un geniu vrîstă n-are.

HORAȚIU

Dar omul e mîhnit
Cînd în amurgul vieții pășește neoprit...
În tainele naturei e lege ca să zboare
Amurgul cătră noapte, aurora^a cătră soare.

NEERA

(în parte)

Să-l cred?

^a — Citește în trei silabe: au-ro-ra.

HORAȚIU

(în parte)

Oare crezut-a?

NEERA

(observându-l, în parte)

Poet și ipocrit!

Îl cată să-mi ascundă secretul său... gîcit.

HORAȚIU

(luînd-o de mină)

Te-am ofensat, Neeră?...

NEERA

(tristă)

Pe mine?... Nu.

HORAȚIU

Mă iartă.

Cu trista-nțelepciune aprinsu-mi dor se ceartă.

NEERA

Mîhnire, nu ofensă în inimă simțesc
De visul cel mai dulce, ah! să mă despărțesc.

Păcat!... (*Oftînd:*) Așa vrea soarta cu noi,
Horațiu; fie!

Amorul stins rămîne frățească amicie.

(Întinde mîna lui Horațiu.)

HORAȚIU

Și ea nu se va stinge, mă jur pe Apolôn³⁹!

NEERA

(veselă)

Acum, poate, amice, din naltul Helicon⁴⁰,
De-ți va permite muza să te cobori în vale,
Ia villa-mi te-i abate din visurile tale?

HORAȚIU

O! dar', și chiar acumă de vrei...

NEERA

Mă-ntrebi de vreu?

Îmi place-a videa vulturi zburînd la cuibul meu.
Hai! o să fac cu tine primblare triumfală...

(În parte:)

De ne-ar zări-împreună urîta mea rivală!...

SCENA 7

Neera, Horațiu: Mecena și Postum (venind din dreapta)

MECENA

Horațiu cu Neera!

HORAȚIU

Mecena cu Postum!

De unde?

MECENA

De la Roma.

NEERA

(rîzînd)

Pe jos?

POSTUM

Ba nicidecum.
Ni s-a stricat carucea, dar nu sîntem de jale
Cînd Iuno⁴¹ se arată cu grațiile sale.

NEERA

Postum e tot zburdalnic?

MECENA

Tot flutur.

POSTUM

Hei! ce vreți?
Mă arde vecînic focul nebunei tinereți.

HORAȚIU

(incet, Neerii)

Tăciune care scoate mult fum, puțină pară,

POSTUM

(incet, Neerii)

Cu mine nici vulcanul Vezuv nu se compară.

NEERA

(zîmbind)

Te cred.

POSTUM

(incîntat)

Zău?... A!

NEERA

Horațiu, te las cu-amicii tăi.
Cînd îți vroi, acasă v-aștept pe cîtetrei.

POSTUM

Ah! te-om urma oriunde, dar să ne faci plăcere
De-a ne cînta trei imnuri.

NEERA

Oricare le veți cere.
Veniți, concertu-mi astăzi va fi înveselit
Prin comica-ngîmfare a unui bărbar scit.

POSTUM

A! cine?

NEERA

Scaur.

HORAȚIU

(tresărind)

Scaur?

NEERA

Ce-l putred de-avuție,
Ce-n pele-i se îngrașă de-amor...

POSTUM

Și lăcomie.
Am auzit de dînsul... Un sclav înfumurat,
De Scaurus Emiliu⁴² din lanțuri liberat⁴³.

NEERA

(rîzînd)

Ar vrea să mă coboare la el pe punți de aur.
Eu rîd; veniți să rîdem!

POSTUM

(declamînd)

Venim... *Delendus Scaur!*⁴⁴

(Neera se îndreaptă spre fund și apucă pe cararea de
pe coline, urmată de servitoare. Iese în stînga.)

SCENA 8

Horatîu, Mecena, Postum

MECENA

Acum, că sintem singuri, Horatîu, scump amic,
Răspunde: stai pe gînduri, ești trist, ce ai?

HORATÎU

Nimic.

MECENA

De patru luni, amice, din Roma zgomotoasă
Ai dispărut, și lumea, surprinsă, curioasă,
Chiar însuși împăratul, cu tine-obicînit
Se-ntreabă, ce devine poetu-i favorit?

POSTUM

Zoil⁴⁵, pizmaș, pretinde cu zîmbetul pe buze
Că te-ai retras deoparte, cam părăsit de Muze⁴⁶,
Pe-o stîncă din Ciclade⁴⁷, plîngîndu-te mereu
Și-nchipuindu-ți falnic că ești un Prometeu⁴⁸.

HORATÎU

(cu dispreț)

Zoil se crede vâltur ce-ațîntă ochii-n soare,
Și-i oaspe-a-ntunecimei, o buhnă cobitoare.
El vecinic distilează veninu-i mînjitor,
Cu gînd ca să păteze tot ce-i strălucitor.
Nu, n-am fugit din Roma, nu m-am retras pe-o
stîncă,

Dar am avut o sete de liniște adîncă
Ș-am alergat aice, la cîmpul înflorit,
Întocmai ca ostașul de lupte ostenit.

Cum? tu, adoratorul frumseților romane,
 Distins de patriciane, iubit de curtizane,
 La Forum, sub portice⁴⁹, cu drag încungiurat,
 La băile sonore simpatice ascultat?
 Tu, fiul scump al Romei, deprins cu-a Romei
 viață,

Om pizmuit la spate, și admirat în față,
 Ai părăsit deodată și cercul lui Tarquin⁵⁰,
 Și templul lui Apolon pe dealul Palatin⁵¹,
 În care ceteci versuri cu-amicul tău Virgiliu,
 Și marele teatru^a lui Scaurus Emiliu!

Horățiu, orice-ai spune, nu făr-un grav motiv
 Te-ai izolat aice, ca un tablou votiv⁵²,
 Desprețuind a Romei petreceri numeroase.

Cuvinte elocvente, triumfuri glorioase,
 Și cursele de care cu-a lor agitatori,
 Și luptele barbare de sclavi gladiatori.

Un om ca tine, oaspe lui Caesar și Mecena,
 Cînd lumea îl aclamă, nu părăsește scena,

POSTUM

Secretul lui Horățiu e lesne de găsit:
 Neera, cîntăreața, cu care l-am găsit.
 Ea-l ține-ascuns la sînu-i, ca pe un scump tezaur,
 Legat în mii de noduri c-un fir de păr de aur.
 Ferice de Horățiu! ah! eu îl înțeleg,
 Eu, care-așa de lesne mă leg și mă dezleg!

HORAȚIU

Postum, ești încă tînăr și inima-ți tot zburdă.
 La glasul Afroditei a mea acum e surdă.
 Tu ești de-abia în floare, eu sînt cu capul sur,
 Retras din tinerețe sub cortu-mi, la Tibur.

a -- Citește în trei silabe: te-a-tru.

Am fost și eu pe marea iubirei furtunoase
 Și-abie din ea scăpat-am... udat până la oase!...
 E timp să las la alții de soiul lui Postum
 Să schimbe în tămâie a patimilor fum,
 Și pe altarul Gnidei⁵³ la Venus s-o închine,
 În dor ca să atragă zîmbirele-i divine.
 Cît pentru mine, ziua-mi o văd spre asfințit,
 Sub valul vieții focul se stinge potolit.

POSTUM

Ce? nu mai ești ca mine?... În fața frumuseții
 Nu să mai bate peptu-ți ca-n timpul tinereții?
 A ta închipuire nu saltă sprintior
 Prin lumea drăgălașă de visuri de amor?

HORAȚIU

Dar'; însă n-am curagiul s-ascult a lor șoptire...
 Temîndu-mă de-a lumei sardonică zîmbire.
 Căci gîndul de izbîndă sub frunte veștejită
 E chiar o spadă știrbă în teacă ruginită.
 Pe cînd dar tinereța cu pas triumfător
 De mine se desparte, lăsîndu-mă în dor;
 Pe cînd Zoilii latră în umbra mea, departe,
 Cu gînd, pentru a-i scoate din umbră, să mă-n-
 tarte;
 Pe cînd Postumii⁵⁴ zilei, la Cîmpii Olimpîi⁵⁵,
 Se-ntrec în zbor de care cu patru cai libii⁵⁶,
 Eu împlu a mea cupă cu vinul din amforă
 Și-o-nchin, făcînd libații, la vesela Auroră^a,
 Culcat pe iarba verde, aproape de-un izvor,
 Ce-mi fură ochii, gîndul, în cursul său ușor.
 Atunce, la răcoare, gustînd o pace dulce,
 Chem muza drăgălașă pe brațe-mi să se culce
 Și,-ncoronat pe frunte cu foi de trandafiri,

a — Citește în trei silabe: Au-ro-ră¹.

Văd hore vii de Nimfe, de Fauni, de Satiri,
Și uit Senatul Romei cu vorbele-i pompoase,
Și uit chiar omenirea cu poftele-i hidoase.
Ămici! iată secretul...

POSTUM

(rizind)

Dar', îl cunosc acum,
Vezi Nimfe ca Neera!

HORATIU

(rizind)

Și Fauni ca Postum.

MECENA

Horatîu, nu-i acesta motivul ce te face
În viață cîmpenească a te retrage-n pace
Și a brăzda cu plugul ogorul părintesc,
Departe de-al lui Caesar palat împărătesc.
Amice, porți jignire în suflet și în minte
Că Caesar se opune la blînda-ți rugăminte
Să ierte pe Ovidiu, ce moare exilat.⁵⁷

HORATIU

(amărit)

Și oare n-am dreptate să fiu chiar revoltat?
Ovidiu e victimă, ș-August, cezărul mare,
Nu vrea să se mărească mai mult prin îndurare.

MECENA

Ei bine, tot mai este un chip a te-ncerca
Pe Caesar la clemență de a-l îndupleca.

HORATIU

Ah! spune-l!

MECENA

Se vorbește că Nimfa Blanduziei
Ți-ar fi dictat un codex de «Arta Poeziei»⁵⁹;
August vrea să te-audă cetind acel poem.
Supune-te în grabă la ordinu-i suprem,
Și muza ta, sînt sigur, prin nobila-i cîntare
Va scoate pe Ovidiu din trista-i exilare.

HORAȚIU

(desperat)

Ah! ce fatalitate pe mine a căzut!

MECENA

Cum? ce zici?

HORAȚIU

Manuscrisul, Mecena, l-am pierdut!

MECENA

Pierdut?! Cînd?

POSTUM

Unde?

HORAȚIU

Unde?... N-am cea mai mică știre.

MECENA

Ce pierdere fatală!

HORAȚIU

Și ce nenorocire!

În el îmi concentrasem întregul meu talent.
Speram posterității să las un monument.
Dar'!... bine zici, Mecena, e pierdere fatală,
Căci ea pentru Ovidiu va deveni mortală!

POSTUM

Destul! deveniți tragici ca niște corifei.
O carte e pierdută, vei scrie alte trei!
Acum să mergem sprinteni, ca tineri ca-n focare,
Conduși de a Neerii plăcută invitare.

MECENA

Să mergem!

POSTUM

Iii, Horațiu al nostru călăuz!

HORAȚIU

De-a tale grații însă, Postum, nu face-abuz.
Pe scara bătrâneții te urci tot spre junie.

(Încet, lui Mecena)

Și de pe vârful scării cade-n copilărie.

POSTUM

Mă urc spre fericire semeț, învingător!...
Femeea-n veci respinge cu braț atrăgător.

(Pleacă și se suie încet pe cărarea din fund, conversind și
apucind în stînga.)

SCENA 9

*Scaur, Zoil, Glutto (Scaur, în haine scumpe, este
adus dintre culisele din stînga într-o sellă⁵⁹ purtată de patru
sclavi. Doi alți sclavi urmează cu apărători și-i fac vînt.)*

SCAUR

Încet, ba nu, mai iute... ba, mai încet, zic, vite!
Mă urducați... Zoile, hei!... Glutto! parazite⁶⁰!

(Zoil și Glutto se apropie grabnic de sellă.)

Departă-i cea fîntînă a Blanduziei?

ZOIL

(posomorit)

Nu.

GLUTTO

(cu glas blînd)

Colea, umane Scaur.

SCAUR

(cătră sclavi)

Colea? Stați! stați acù!

(Sclavii, ajunși la mijlocul scenii, se opresc și depun
sella jos.)

SCAUR

(pogorîndu-se)

Ați meritat în parte cincizeci și cinci de bețe.
Gătiți-vă spinarea.

UN SCLAV

Stăpîne...

SCAUR

Taci, sumețe!

(Cătră Zoil și Glutto, arătînd, în fund, pe Horațiu,
Mecena și Postum:)

Văd còlo niște oameni pe jos mergînd încet.
Îi știți?

ZOIL

Unu-i Horațiu, ce trece de poet.

SCAUR

Horațiu? care-~~N~~ care?... Cel slab și slut ca tine?

ZOIL,

Ba celalalt, în stînga... Macar de-ar fi ca mine!

SCAUR

Horăţiu! el, Horăţiu!... Acest nume pocit
Mă-nghimpă ca o vespe cu acu-i otrăvit.

ZOIL,

Î-apoi pe mine!...

GLUTTO

(rizind)

Aşa e.

SCAUR

Cum?

ZOIL,

Ah! el e de vină
Că din întunecime nu pot ieşi-n lumină.
El nămoleşte drumul ce duce la Parnas,
Încît de culmea-i naltă departe am rămas.

GLUTTO

(oftînd)

Aşa-i.

ZOIL,

Zoil, rar geniu, sublim, fără păreche,
Nu află să-l asculte o singură ureche,
Cînd el, oriunde merge, de toţi e ascultat
Şi-n laude pompoase la ceruri înălţat.

(Cu amărăciune:)

Şi însă ce-i Horăţiu?... Un om fără simţire,
Îar nu, ca mine, suflet hrănit cu amărăie,

Nu zbuciumat, ca mine, de al furorei spasm,
Nu un poet de frunte, cu turbă și sarcasm...
Îl, om de lume, vesel, încununat cu roze,
Asistă chiar în viață l-a' sale-apoteoze,
Și eu, o! strîmbătate!... infern!... destin amar!

GLUTTO

Stropești cu fere neagră al gloriei altar.

ZOI,

Peri, limbă rea, de-aice!...

SCAUR

Cu tine împreună...
Ce mă interesează invidia-ți nebună?
Ce-mi pasă mie, Scaur, de-un versificator
Schimbat prin turba urei în cîine lătrător?
Eu sînt cel mai de jale, eu am un drept de ură
În contra lui Horațiu, acelui hoț ce-mi fură
Simțirele Neerii.

GLUTTO

(tînguitor)

Așa e!...

SCAUR

Taci, tu!

GLUTTO

Tac.

SCAUR

De-o lună și mai bine eu nu trăiesc, ci zac!
Căci e o lună plină și alta jumătate
De cînd, sosit din Persis⁶¹, cu-averi nenumărate,
Zărit-am pe Neera cu peptu-i voluptos,

Ce pare-o plăsmuire în peatră de Paròs⁶³.
De-atunci sîngele-mi ferbe, și noaptea mă muncește;
Aș vrea... i-aș da tezauri... dar ea nu mă vroiește!
Puteți voi înțelege să nu vroiască ea
Pe-un om cu-a mea figură, un om cu starea mea?

GLUTTO

A!... nu-i de crezut.

SCAUR

Glutto, trimisu-i-am odoare
Mulțime: stofe grele de Tyr⁶⁴, mîndre covoare,
Pariume de la Indus⁶⁴, în vas de chilimbar,
Onixuri, juvaere, tot ce-i mai scump, mai rar,
Ș-un papagal vorbăreț, ș-o albă cățelușă,
Apoi cînd la Neera m-am dus, chiar de la ușă
Dihania cea verde în capu-mi a zburat,
Și totodată haita de pulpă m-a mușcat.

GLUTTO

Dar cred că, spre răsplată, zburdaluica Neeră
Te-a fi primit cu brațe deschise...

SCAUR

Humm, vipëră!
Cînd de-ale mele daruri am vrut să fiu plătit
Măcar cu o zîmbire, ea m-a desprețuit,
Zicînd că pentru dînsa au mult mai scumpe haruri
Trei versuri de Horațiu decît a mele daruri.

ZOIL

(în parte, cu dispreț)

Trei versuri de Horațiu!

GLUTTO

Atunci, ce-ai mai făcut?

SCAUR

(furios)

Era... dar la picioare-i, rugînd-o, am căzut.

GLUTTO

Și ea?

SCAUR

M-a lăsat, Glutto, în trista mea postură
Și a ieșit din casă cu hohotul în gură.

GLUTTO

Cum? Zău, fără sperare?...

SCAUR

Ba, mi-a adăogit:
«Iă-mi ode ca Horațiu de vrei să fii iubit.»
Pe Plutus⁶⁵! ode, ode, cînd nu știu nici a scrie!
Să fac eu ode-n versuri, eu, om cu avuție?...
Nu-i treaba mea!

GLUTTO

Nu, Scaur; cu drept ești supărat.

SCAUR

E treaba unor trîntori ce nu au de mîncat,
Cum sînteți voi... Eu cumpăr tot, și poeți de-mi
Nu mă-njosesc la versuri, nici nu pot a le face.
place...

GLUTTO

(aprobind)

Așa-i...

ZOIL

(în parte)

Ce vită proastă! Și el, ca toți ceilalți:
O vită nencălțată zadarnic vrei s-o-ncalți!

SCAUR

(apropiindu-se de fîntină, în parte)

Mai bine-oi urma sfatul ce-mi dete Canidia:
S-arunc bănuți de aur colea, în Blanduzia⁶⁶,
Și astfel, cu-ajutorul de vrăji ce mi-a făcut,
S-ajung a fi Neerii și altora plăcut.

(Aruncă monezi de aur în fîntină.)

ZOIL

(în parte)

Ce vād?

GLUTTO

(în parte)

Ce vād? azvîrle în apă o comoară!

SCAUR

Acuma la Neera ferice Scaur zboară!
Îa te-a poftit la dînsa, și cine știe?... zău,
Cînd te-a vedea mai bine, vai de rivalul tău!...
Hai, Glutto, hai, Zoile, sărmanilor, veniți,
Pe muza armoniei cîntînd s-o auziți.

(Merge de se urcă în sellă.)

GLUTTO

A?... unde?

SCAUR

Ia Neera! Voi, sclavi, în legănare,
Încet să-mi duceți sella, c-apoi vai de spinare!
(Sclavii ridică sella și încep a urca pe cărarea din fund.)

GLUTTO

(alergînd la fîntînă)

Zoile, lăsa-mi banii?

ZOIL,

(asemînc)

Ba-i scoatem.

GLUTTO

Și-mpărțim?

(Se pleacă amîndoi pe fîntînă și bagă mînele în apă.)

SCENA 10

Zoil, Glutto; Gallus

GALLUS

Ce faceți voi aici?

ZOIL,

(surprins)

Noi?...

GLUTTO

Noi?... ne răcorim.

GALLUS

Profanatori nemernici! Spurcați cu-a voastră mînă
A divului Horațiu poetică fîntînă!⁶⁷
În laturi!

ZOIL,

(indignat)

Noi?

GALLUS

(ridică spada)

În laturi, vă zic, de nu...

ZOIL

(răstit)

Ș-apoi?

GALLUS

Din doi mișei fac patru lovind cu spada-n voi.

GLUTTO

(supus)

M-am dus...

ZOIL

(mîndru)

Mă duc.

(Iese amîndoi pînă fund, alergînd după Scaur.)

GALLUS

(apropiîndu-se de fîntină)

Sînt singur? O! Nimfă Blanduzie,
Sub chipul scump al Gettii arată-te-acum mie,

(Cade în genunchi.)

Îi zeeă noastră blîndă și fă pe gîndul meu,
În schimb de-a mea iubire să-mi deie-amorul său!

C o r t i n a c a d e .

ACTUL II

O terasă largă, cu o colonadă în fund, de-a lungul scenii. — În stînga, o parte din fațada palatului lui Scaur, cu un peron de trei scări de marmură, pe care se deschide ușa principală. — Deasupra ușei, bustul poleit al lui Scaur; de-a laturele ei, statuiele lui Plutus și Mercur⁶⁸. — Pintre coloane se vede o grădină frumoasă. — Pe terasă, cam în stînga, o masă încunjurată cu trei jilțuri, acoperite cu pei de tigru. — Altă masă, mai mică, rotundă, alături, cu două scaune de bronz. — În dreapta, față cu palatul, coloane scurte de porfir purtînd vasuri de bronz pline cu flori. — Etc.

SCENA 1

Cebal, Strobil, Menas, Coerax (Cei doi dîntăi, în picioare, rezemați de coloane. Ceilalți, la pămînt, jucînd murra⁶⁹.)

CEBAL

Te ustură spinarea, Strobil?

STROBIL

(posomorit)

Cebal?

Rău, dar pe tine,

CEBAL

Nu simt durerea pe lîng-a mea ruşine.

STROBIL

Stăpînul nostru, Scaur, n-a vrut a se-ndura
Pe cînd ne bătea Hebro. El sta şi număra
Lovirile de beţe, sorbind în liniştire
O duşcă de Falernum⁷⁰ la fiecă lovire.
Cincizeci şi cinci în capăt sorbit-au, partea mea!

CEBAL

Ah! înghiţi-l-ar moartea!

STROBIL

Nu vezi tu că şi ea
Fuge de dînsul?

CEBAL

Poate, dar sfînta răzbunare
Nu pere niciodată din lume.

STROBIL

Nu... răbdare!...

(Menas şi Coerax, stînd faţă-n faţă jos, deschid dela-
olaltă minele lor drepte şi strigă cîte un număr de la
unu pînă la zece. Numărînd apoi degetile deschise,
acela cîştigă care a pronunţat un număr egal cu ele.)

MENAS	}	{ Trei!
COERAX	}	{ Cinci!

MENAS	}	{ Patru!
COERAX	}	{ Şăşă!

(Se opresc de se răfuiesc. Menas, perzînd, scoate o
portocală din sîn şi o dă lui Coerax.)

Ian privește cum joacă amîndoi
La mura-n nepăsare, deși bătuți ca noi.

STROBIL

Sărmanii! din pruncie sînt a sclaviei pradă.
 Și omul pe brînci cade sub lanțul ce-l degradeă.

(Iese amîndoi printre coloane.)

MENAS } { Doi!
 COERAX } { Opt!

MENAS } { Patru!
 COERAX } { Șasă!

MENAS } { Nula!
 COERAX } { Șapte!

MENAS } { Zece!
 COERAX } { Nula!

MENAS: Oprește, m-ai furat!

COERAX: Minciuni...

MENAS: Acum, la urmă, ce număr ai strigat?

COERAX: Eu? Șapte.

MENAS: Ba nu, zece... A! hoț! Na!

(Îi dă un pumn)

COERAX (*dînd în Menas*): Na și ție!

MENAS: Mai na!

COERAX: Și na!

MENAS: Corb!

COERAX: Șarpe!

MENAS: Guzgan de căsăpie!

S C E N A 2

M e n a s, C o e r a x; H e b r o (iese din stînga, purtînd un bici la brîu. El are părul roș și față arămie)

HEBRO

Ce vuiet e pe-aice?

MENAS

(spăriat)

Vai!

COERAX

(îngrozit)

Hebro!

(Se scoală rapide amindoi și fug, dispărînd în grădină.)

HEBRO

(răpeziindu-se după ei, se oprește între coloane)

Au fugit.

Se vede că le-i poftă de biciul împătrit⁷¹...

Tâlharii! ticăloșii!... *(Revenind în scenă.)* Un sclav
fără bătaie,

Ca moara fără apă, ca vita fără paie...

Stăpînul meu ascară voios mi-a poruncit

Să pregătesc pe astăzi un prînz nepomenit,

Căci au să-i vie oaspeți de frunte, mai cu seamă

Neera, pentru care, sărmanu, și face samă...

Atît l-a scos din minte și mi l-a prins de nas

Vicleana cîntăreață cu dulcele său glas,

Cît el, fiind la dînsa cu tidva tulburată,

I-a zis: «Cea-ntăi ființă de casa mea legată

Ce-ți va ieși nainte cu flori pe pragul meu.

De-a fi un sclav, om liber l-o-i face,-n dorul tău.»

Frumos!... și prin urmare eu, ca un om cu minte,

Cînd a sosi Neera îi voi ieși nainte,
Ș-așa, de-o negliobie de-amor m-oi folosi,
Și Scaur, fără voie, chiar azi m-a dezrobi.
Apoi, ieșind la lume din a sclaviei haină,
Cu-averea grăsulie ce-am adunat în taină...
Dar cine vine? Getta? A! Getta, vin' colea.

SCENA 3

Hebro; Getta (venind din grădină)

GETTA

Ce vrei?

HEBRO

(în parte)

È frumușică... (*Tare:*) Privește-n fața mea.
Cum crezi tu că m-ar prinde fudula libertate?

GETTA

(vrînd să iasă)

Nu știu.

HEBRO

(oprînd-o)

Ba nu, răspunde, dînd frica după spate,
Cum crezi tu că m-ar prinde?

GETTA

Adevărat să spun?

HEBRO

Dar', spune!

GETTA

Ca pe-o buhnă cu pene de păun.

HEBRO

(atins)

Ce-ai zis?... Te-aș crede-o proastă de nu te-aș ști
glumeață;
Dar te găseșc cu mine destul de îndrăzneță
Cînd port și zi și noapte ăst bici la brîul meu.

GETTA

O! nu mă sparii lesne, cît ești de slut și rău.

HEBRO

Nu te-ndîrzi, sărmană, nu-aprinde-a mea mînie
Cînd știi că-n scurtă vreme tu ai să-mi fii soție.

GETTA

Eu?! Mai degrabă, Hebro, în lume s-a videa
Un șarpe din Libia unit cu-o rîndunea.

HEBRO

Cum îndrăznești în față-mi s-arăți împrativire
La ordinul lui Scaur?... Dar știi ce pedepsire
Te-așteaptă?... Închisoare în beci întunecos,
Cu furca-n gît!... flagelul cumplit și nodoros
Ce lasă vîrci pe spate! în frunte, înferarea
C-un fer aprins!...⁷²

GETTA

(în parte)

Ah! tremur.

HEBRO

Auzi? Stigmatizarea

Și moartea, moartea!

GETTA

Fie! Voioasă eu prefer
Să sufăr schinjuirea, rușinea și să per.

Nu-mi pun mintea cu-o fată ce în curînd, smerită,
De a mă strînge-n brațe-i va fi prea fericită.

GETTA

Infame!

HEBRO

(ridicînd biciul)

Iar?

GETTA

(demonă)

În mine?!

HEBRO

Taci!

(Se aude înlăuntrul casii glasul lui Scaur.)

SCAUR

Hebro!...

HEBRO

Ai noroc
Că sînt chemat de Scaur. (*Pe pragul ușei:*) Am să
te pun pe foc! (*Iese.*)

SCENA 4

GETTA

Ce-o să mă fac?... Pedeapsa barbară,-ngrozitoare
M-amenință aice, și sprijin n-am sub soare!
Sînt singură, espusă la crîncenul destin
De a trăi cu Hebro sau de-a peri sub chin!...

Ce-o să mă fac?... În lume să fug... Să fug! Dar unde?

În care bizunie putea-voi a m-ascunde,
Să scap de al lui Scaur braț lung, răzbunător?...
Ah! nime, nime-n lume nu-mi vine-n ajutor!
El singur... Gallus, Gallus!... el singur ar vrea
poate...

La el se duc și doru-mi, și gândurile toate
De cînd la Blanduzla cu el m-am întîlnit;
Dar unde-i?... De atunci, vai! nu l-am mai zărit!

(Plînge.)

SCENA 5

Getta; Gallus (se înțește pîntre coloane)

GALLUS

(cu sfială)

Pst... Getta!

GETTA

Gallus? Gallus!

GALLUS

Am alergat aice
Să-ți dau o bună veste.

GETTA

Ah! cît sînt de ferice
De-a te videa!... Crezusem că tu m-ai fi uitat.

GALLUS

Eu să te uit? Doar moartea să mă fi înghețat!
O! nu; din alba ziua de cînd lingă fiintă

Mi te-am zărit, pe frunte cu flori, cu flori în mână,
Gîndirea mea răpită de-un vis îndelungat.
La tine, tot la tine se-ndreaptă nencetat.
Căci din acea zi blîndă eu nu mai simt durerea,
Ci numai bucuria și numai renvierea.

GETTA

Adevărat să fie?... O! dar', adevărat.
În cuget ceva-mi spune că nu m-ai înșelat.
Ahl Mai grăiește, Gallus, și încă mai grăiește.
Duiosu-ți glas de frate mîhnirea-mi risipește...
Vai! Sînt nenorocită, amice-ndurător,
Cum n-am fost niciodată, încît aș vrea să mor.

GALLUS

Ei bine, Getta scumpă, alungă-ți tu mîhnirea,
Și-n față cu ochi veseli privește fericirea.

GETTA

(cu o tristă îndoială)

Eu? S-o privesc în față?...

GALLUS

Ascultă: am aflat
Că vine azi Neera la prînz în ăst palat.
Și Scaur, prins de dînsa în mreji măgulitoare,
Vroind a recunoaște cu fală-a ei favoare,
Decis-a să libere chiar azi din sclavii săi
Pe-acela care-n drumu-i ieși-va mai întăi.

GETTA

De unde ai aflat-o?...

GALLUS

Din vorbele rostite
Ieri seara de Horațiu și-n treacăt auzite.

Ah! Getta, într-un suflet aici am alergat,
Să-ți dau de știre ție... Pîndește nencetat
Momentul de sosire a veselei Neere
Și-n tainică sperare undește mîngîiere.
Dorita libertate s-apropie din cer.

GETTA

(uimită)

Eu, liberă? Prin tine? Și tu? Tu?

GALLUS

Eu nu sper
Nimic pe astă lume... Din ea gonit afară,
Sînt gemine cu soarta nedreaptă și amară.
Un sclav nu are parte în viață de-adăpost.
Rămîn până la moarte tot sclav, precum am fost;
Dar facă ce-a vrea cerul!... Tu liberă fii, dragă,
Ș-alt om n-a fi ca mine ferice-n lumea-ntreagă...

GETTA

(cu adincă înduioșire)

Tu mă iubești!

GALLUS

(confuz)

Ah! Getta...

GETTA

Dar', văd cît mă iubești.
Dorindu-mi libertatea, amorul tău jertfești,
Căci libertatea sacră de care-aș avea parte
Mai mult decît sclavia de tine m-ar desparte.
O știi?

GALLUS

(plecînd capul)

O ştiu.

GETTA

Şi spune: tot încă mai doreşti
Să nu mai fie Getta ce este?... tot vroeşti?

GALLUS

Ah! cruţ-a mea simţire, uu-mi face întrebare,
Vai! inima-mi slăbeşte sub crunta-i încercare.
Devin neom!... şi poate în stare n-aş mai fi
Dorindu-ţi libertatea amoru-mi a jertfi.
Tu eşti pentru-al meu suflet ca raza de la soare
Ce luce şi mîngîie pe om la închisoare,
Căci din copilărie zi bună n-am avut -
Ca ziua neuitată în care te-am văzut.
Copilă, fii ferice, dar lasă-mă a-ţi spune,
În ora de-a te perde, gîndirile-mi nebune:
Ce faci, mai bun îmi pare de tot ce s-a făcut.
Ce zici, mai mult îmi place de tot ce-i mai plăcut.
Vorbirea-ţi începută se schimbă în zîmbire,
Ca mîgurul de floare deschis în înflorire...
Va frînge despărţirea în pept inima mea,
Dar nu va putea stinge amorul meu din ea.

GETTA

Tu mă iubeşti, amice! şi poţi tu crede, frate,
Că între-a ta iubire şi între libertate
M-aş cumpăni eu, Getta? O! nu!

GALLUS

Getta...

GETTA

Nu vreau
Să fiu din lanț afară, și-n lanț, iubitul meu.
Ce-mi face libertatea cînd inima-i robită?
Mai fi-va cu puțință să fiu eu fericită?
Zadarnic pîntre oameni m-aș arăta zîmbind,
Ca soarele de toamnă prin neguri strălucind;
Zîmbirea de pe buze-mi ar fi în veci legată
Cu-amărăciunea vie în suflet încuibată...
Cum mă iubești tu, Gallus, așa eu te iubesc.
Uitîndu-mă la mine, la tine mă gîndesc.
Renunț pe astă lume de-a fi ce-am fost odată,
Sînt sclavă, rămîn sclavă, dar sclavă adorată!...

CALLUS

Gîndește: libertatea e viitorul tău.

GETTA

(exaltată)

Ea-i o dumnezeire, amoru-i dumnezeu!

CALLUS

Dar Scaur? El e-n stare, în oarba lui furoare...

GETTA

O știi: să mă flagele și chiar să mă omoare?
Nu-mi pasă; mi-e scump chinul plătit cu-al tău
amor.
E splendidă furtuna cînd soarele-i în nor.

CALLUS

Ah! Getta, ne-a dat cerul o inimă ș-o soartă.
Viu cît îi fi în viață și mort cînd îi fi moartă,
M-arunc în lupta lumii.

GETTA

Lupta-vom amîndoi.

GALLUS

(întinzînd braţele)

O! Getta...

GETTA

(aruncîndu-se în braţele lui)

Gallus!...

GALLUS

Cerul se va-ndura de noi!

(Rămîn îmbrăţişaţi, în dulce estaz.)

SCENA 6

Getta, Gallus; Hebro (ieşind din palat)

HEBRO

(în parte)

E timp să-nchid toţi sclavii... Acuş Neera vine.

(Văzînd pe Getta cu Gallus.)

Ce văd? Infern! A!

GALLUS

Getta, te-ncrezi deplin în mine?

Hai să fugim la Istru!

HEBRO

(în parte)

Să fugă! (*Apropiîndu-se:*) Să fugiţi?!

Dar unde sînt eu?!

GALLUS

(cu minie)

Hebro!

HEBRO

(strigă)

Cebal, Strobil, săriți!

(Sclavii răpede vin în scenă din grădină.)

SCENA 7

*Getta, Gallus, Hebro; Cebal, Strobil,
Menas, Coeran*

HEBRO

Pe dînșii! Apucați-i, legați-i iute, n silă,
Ș-aduceți bice triple, și-i bateți fără milă!

GETTA

(cu ton poruncitor, arătînd pe Hebro)

Strobil, Cebal, pe dînsul!

HEBRO

Hein? Ce?

GETTA

Și-l aruncați în beciuri de vreți liberi să fiți.
Îl cetluiți

CEBAL

Noi, liberi?!

STROBIL

Cum?

HEBRO

Ei?! Liberi?!

GETTA

Aici are să vie

Neera... Voi, toți sclavii, ieșiți cu veselie
În cale-i, și chiar astăzi vă dezrobiți cu toți.

HEBRO

De unde-o știi? (*Sclavilor:*) Pe dînșii!

GETTA

Pe dînsul!

CEBAL și STROBIL

(apucînd pe Hebro)

Pe el!

HEBRO

(luptînd)

Hoți!

Voi îndrăzniți?... Pe mine?

STROBIL

(astupîndu-i gura)

Taci!

CEBAL

Taci, feară!

HEBRO

(tremurînd)

Iertare...

CEBAL

Acum ne-a sunat ora de veche răzbunare.

(Îl apucă pe Hebro și-l scot prin grădină.)

GALLUS

Și noi acum la fugă; timp n-avem de pierdut.
În mine ai un frate, și-n peptul meu, un scut!
Hai!...

(Vreu să plece.)

SCENA 8

*Getta, Gallus; Scaur, Zoil, Glutto (ieșind
din palat.)*

SCAUR

(pe prag)

Getta!

GETTA

(cu oțărare, în parte)

Scaur!

GALLUS

(în parte)

Scitul!

SCAUR

(arătând pe Gallus)

Acel străin ce cată?

GETTA

E sclavul lui Horațiu...

GALLUS

Vestesc că el, îndată,
Cu-amicii săi, aice, la masă va sosi.

SCAUR

Prea bucuros de oaspeți cu toții m-or găsi.

(Gallus iese prin fund.)

Tu, Getta, adă cupe de aur.

GLUTTO

(cu lăcomie)

Colosale!

SCAUR

Și flori de pus pe frunte...

GLUTTO

(cu rugămintă comică)

Și copte cu migdale⁷³.

(Getta intră în casă.)

SCENA 9

Scaur, Zoil, Glutto

SCAUR

A!... bună-i bogăția!... Mă simt azi mulțămît
Și darnic.

ZOIL și GLUTTO

(în parte)

Darnic?

SCAUR

Baia de azi m-a răcorit
De-a peleii usturime, pe care-o căpătasem
Acum o săptămână, cînd trupul îmi frecasem
Cu sînge de lup vînat.

GLUTTO

Cum? Sîngele de lup
Mînjit-a pelea fină a divului tău trup?
Și pentru ce, stăpîne? Ah! pentru ce?

SCAUR

Nu-ți pasă.

(Cu emfaz:)

O mare strălucire azi plănă pe-a mea casă!
Mecena vrea să vie, amicul lui August,
Aice!... cu pretòrul Postum, un om de gust,
Ce mi-a făcut mulțime de fine complimente
Privind a mea persoană ș-a mele ornamente.

(Arată brațele și colierii ce poartă.)

Postum și cu Mecena vor fi, cred, în estaz
Cînd mi-or videa tot luxul conform cu-al meu obraz,
Tablouri, mozaice, coloane porfirine,
Ce-mi fac un mare cadru, precum mi se cuvine,
Și, negreșit, Mecena, uimit, se va grăbi
De mine și de fastu-mi cu Caesar a vorbi.
Ș-August, fără-ndoială, va arăta dorință
Cu Scaurus a face de-aproape cunoștință;
Iar cînd prin amicie ne vom lega noi doi...

GLUTTO

(cu rugămintă comică)

Să te gîndești atunce, stăpîne, și la noi.

SCAUR

(cu protecție)

Dar', Glutto; voi, ca umbre, veți fi tot după spate⁷⁴.

ZOIL

(în parte)

Ce cap lipsit de crieri și plin de vanitate!

SCAUR

D-apoi ce vor mai zice cînd vor gusta în plus
Luxosul prînz?

GLUTTO

Vor zice că ești un Lucullus⁷⁵!

SCAUR

(așezîndu-se lingă masă)

Ce vom avea la masă? Rostește, Glutto, spune!

GLUTTO

(cu lăcomie)

De toate cele rare și scumpe... de minune!
Fazani umpluți cu trufe, și stridii de Lucrin⁷⁶,
Cucoare împănate și marinate-n vin,
Privighetori în șiruri pe frigarele-nfipte,
Cegi grase din Tanàis⁷⁷, trei ferte și trei fripte
În untdelemn de Lesbos⁷⁸, și... ce este mai bun,
Un blid de limbi gustoase...

SCAUR

De care?

GLUTTO

(înghițînd)

De păun!

SCAUR

Prea bine, și ce vinuri?

GLUTTO

(răpide)

Falernum, Surrentinum⁷⁹
Coecubum⁸⁰ și Albanum⁸¹, Massicum⁸² și Setinum⁸³,
Și Chium⁸⁴, și Lesbium⁸⁵!... Vechi, galbin, roș,
de toate!

(Își șterge gura.)

Amfôrele sabine, ce zac de mult pe coate,
Stau gata ca să verse plăcutul lor nectar
În cupe mari de aur, de jasp, de chilimbar.

SCAUR

Prea bine: și ce fructe?

GLUTTO

De toate! pere, prune,
Și mere dulci, culese la lună... și alune!...

SCAUR

Îți plac?

GLUTTO

Ah!...

SCAUR

Astă masă mi-a fi bun ajutor
Să-mpingă pe Neera în lațu-mi prinzător.
Stomahu-i văr primare cu inima vecină:
Când el e plin, și dînsa dorește a fi plină.

GLUTTO

Așa-i!

ZOIL

(tresărind, în parte)

Cum?!... iar începe s-a probe? !... Ce neghiob!

SCAUR

Și cît pentru Horațiu...

GLUTTO

Așa e...

SCAUR

Ce?

GLUTTO

(închinîndu-se)

Aprob.

SCAUR

Nu te grăbi... Ascultă, și cînd ți-a veni rîndul...

GLUTTO

E de prisos, stăpîne; eu îți aprob și gîndul.

SCAUR

Aprobă în tăcere, cum să cuvine.

GLUTTO

(umil)

Dar'.

SCAUR

Taci... Cît pentru Horațiu, Neera în zadar
Se-ncearcă să aprindă în mine gelozie
Zicînd că-i amoroasă de-un fleac de poezie.

Sper s-o convingă Bacchus⁸⁶, al vinurilor zeu,
Că e mai mult un Scaur decât un biet Orfeu⁸⁷.

ZOIL

(indignat)

Orfeu! Cine? Horațiu? Orfeu?! O! profanare!
Orfeu! Îmi trec prin vine fiori ce-mi dau turbare.
Un egoist de frunte, interesat, venal,
Un curtizan nemernic de tron imperial,
Împărțitor de ode în veci lingușitoare,
Nesățios de lauri, de bani și de onoare!
Ascultă, Scaur! lumea se-nșală prea de mult
Asupra lui Horațiu, în straniul^a ei cult!
Chiar scumpa ta Neeră de dînsul e orbită,
Și astfel ea de tine nu poate fi-mblînzită.
E timp să smulgem masca acestui scamator
Ce prinde rînjitorii de ochi.

SCAUR

Eu? Rînjitor?

GLUTTO

(distras)

Așa-i!

SCAUR

Ce-ai zis?!

ZOIL

Așa e! repet și eu ca dînsul.
Horațiu nu posedă nici un talent într-însul.

SCAUR

Dar unde?

^a — Citește în trei silabe: stra-ni-ul.

ZOIL

Vrei s-o afli?

SCAUR

Cum nu?

ZOIL

Vrei? Ești decis

În ochii tuturor să-l facem noi de rîs?

Eu singur știu secretul prin care, într-o clipă,
Renumerele-i de fală să cadă în risipă.

SCAUR

(răpide)

Secretul dă-mi-l, dă-mi-l, Zoile... zi curînd!

ZOIL

Pe-o mie de sesterții⁸⁸ sînt gata să ți-l vînd.
Îi dai?

SCAUR

Cu bucurie!

ZOIL

Ascultă, dar': Rivalul

Ce te oprește-n pace de a-ți juca tu calul...

SCAUR

(buimăcit)

Eu? Care cal?

ZOIL

Horațiu, acel poet... vestit,
Posedă-un sclav de merit, cu dînsu-mbătrînit,
Aname Hirsus mutul.

SCAUR

Ei și?...

ZOIL

El cîntă-n liră,
Și proștii pe Horațiu l-ascultă și admiră.

SCAUR

Pricep... ba nu, grăiește mai simplu.

ZOIL

Vreau să zic
Că sclavul face totul, stăpînul lui — nimic.
El scrie-acele ode ce amesc o lume,
Și hoțul de Horațiu cu ele-și face nume.

SCAUR

Așa să fie, Glutto?

CLUTTO

Mi-ai zis să tac, eu tac.

SCAUR

Apoi astfel de versuri și eu știu ca să fac.
Al scamator!... Chiar astăzi te-oi da, zău, de rușine.
Să-nșele el pe Caesar!... ba încă și pe mine!...
În față cu Neera, Zoile, am să-l desfid
Să cînte, să-improvize... ha, ha! mult am să rîd...

CLUTTO

(lingușitor)

Să rizi; te prinde rîsul.

ZOIL

Dar să nu uți cea mică
De sesterții, promisă.

SCAUR
Promisă? Când? Cui?

ZOIL

Mie.

GLUTTO
(încet lui Zoil)

Zoile, parte dreaptă, ori spun că ai mințit.
Cinci sute-mi dai?

ZOIL
Dau, Glutto. (*În parte:*) Ce hoț!

GLUTTO
(în parte, rîzînd)

L-am păcălit!

SCENA 10

*Scaur, Zoil, Glutto; Horațiu, Postum
(vin amîndoi prin grădină)*

SCAUR

A, iaca ș-ai mei oaspeți!... Dar nu-l văd pe Mecena!

POSTUM

El s-a întors la Roma s-asculte «Andriena»⁸⁹.

SCAUR

(supărat)

Așa?

ZOIL

(în parte, rîzînd încet)

Adio visuri și planuri de trufie!
Adio legătură cu Caesar!

SCAUR

S-a dus? Fie!

Postum, ilustre, *salve*!

POSTUM

(ironic)

Bogate Scaur, cred
Că văd pe însuși Plutus de-aproape cînd te văd.
Grădina ta e demnă de Nimfe Hesperide⁹⁰.

SCAUR

La personaje de frunte ea porțile-și deschide
Voios... Horațiu, *salve*! Ce fericit om ești!
Tu, frate cu Apolon, în locul lui domnești.

HORAȚIU

(satiric)

Ai parte prea frumoasă pe lume și tu, Scaur,
Pe brațe de Danae căzînd în ploi de aur⁹¹.
Glykîra⁹² te-ar distinge de-ai fi un Calais⁹³.
Chiar Venus ți-ar surîde de-ai fi un Adonis⁹⁴.

SCAUR

(malițios)

Și chiar Neera?

HORAȚIU

Poate, de-ar vrea blonda Neeră
Să se coboare...

SCAUR

(triumfal)

Sigur... și asta te despără.

(Zgomot în grădină.)

Dar ce-i?

GLUTTO

(privind afară)

Neera!

SCAUR

Vine?

(Aleargă înaintea Neerii.)

POSTUM

(frecîndu-și minele, cu mulțumire)

A și venit?... he, he!...

SCLAVII

(afară)

Neera! *salve, salve!* Neera, *evohè!*⁹⁵

SCENA 11

Cei dinainte; Neera (urmată de toți sclavii lui Scaur, care aruncă flori sub pașii săi)

SCAUR

(alergînd înaintea Neerii)

Neeră, sînt ferice, uimit, nebun... Ah! vină!

NEERA

Îmi faci, bogate Scaur, primire de regină

Scofîndu-mi înainte cu flori pe-ai tăi iloți⁹⁶,
Și astfel liberîndu-i pe toți.

SCAUR

(cu mirare)

Pe toți?

NEERA

Pe toți.

SCAUR

Dar cum? De unde-aflat-au a mea făgăduință?

NEERA

Nu știu... Ți-ai dat cuvîntul... De ai cumva căință...

(Face un pas ca să iasă.)

SCAUR

(opriind-o)

O! nicidecum, Neeră... sînt liberi toți, căci vreau
Să nu găsești aice decît un sclav, pe-al tău,
Pe Scaur.

NEERA

Bravo, Scaur... Ești demn de o favoare.
Sărută-mi mîna... Iat-o!

(Întinde mîna.)

SCAUR

(sărutînd-o)

Ești mîndră ca un soare,
Și dulce ca o lună!...

NEERA

(arătînd sclavii, în fund)

Acum, în fața lor,
Declară-a ta voință și... junele pretor,
Postum, să consacreze a ta maritimie
Lovindu-i cu vindicta pe cap⁹⁷.

POSTUM

E uzul.

SCAUR

(oftînd)

Fie!

NEERA

(cătră sclavi)

Îngenucheți aproape de-al vostru suveran.

(Sclavii se înaintează și cad în genunchi.)

SCAUR

(sclavilor)

Fiți liberi după uzul poporului roman.

POSTUM

(atingîndu-i cu bățul lui pe cap)

Declar că sînteți liberi conform cu uzul nostru.
De astăzi, viață, suflet și trup, tot e al vostru.
Vă duceți și vă tundeți în templul Feronin⁹⁸.

SCLAVII

(sculîndu-se, strigă)

Evohè ! Evohè !

CEBAL

Sîntem scăpați de chin!

(Sclavii iese cu zgomot, nebuni de bucurie.)

SCENA 12

Precedenții, afară de sclavi

POSTUM

Acum, spre celebrarea acestei mîndre zile,
Să bem în sănătatea lui Scaur.

TOTI

Dar'!

SCAUR

Zoile,

S-aducă vin din timpul lui Bîbul⁹⁹, și Massic,
Să facem trei libații în modul cel antic,
Neerii grațioase, a cărei sorioare,
Trei Grații¹⁰⁰, sînt modeste...

POSTUM

(zîmbînd)

Și fără cingătoare.

(Zoil intră în casă și revine îndată, urmat de șasă june sclave de diverse naționalități, îmbrăcate în costume bogate din țările lor. Ele aduc tablale cu fructe, cupe de preț, cununi de flori, paste zaharite etc. și le depun pe masă; apoi se retrag în fund și în dreaptă, formînd grupe grațioase.)

NEERA

Devii poetic, Scaur.

SCAUR

Și cum să nu devin
În față cu-Afrodita, la care mă închin,
Și-n față cu Horațiu, ce-l văd în nerăbdare
Spre Ólimp să ne urce cu dulcea sa cîntare?

HORAȚIU

Eu?

POSTUM

Să te văd, amice; recheamă-acum din cer
Pe muza ta.

NEERA

Horățiu, dă-mi voie ca să cer
Și eu astă favoare.

HORAȚIU

Favoarea-i pentru mine,
Dar nici o inspirație în minte-acum nu-mi vine.

NEERA

Cu greu să poate-admite că nu ai fi dispus
Să cînți.

HORAȚIU

Nu; a mea liră e mută.

ZOIL

(încet, lui Scaur)

Ce ți-am spus?!

SCAUR

(cu sarcasm)

Adeseori să-ntîmplă să-ți fie lira mută,
Sau numai cînd nu-i Hirsus, ce-n taină te ajută?

HORAȚIU

(rîzînd)

Hirsus? Mutul?

SCAUR

Horăţiu, plăteşti tu cu mari sume
Pe sclavul tău să scrie ca tu să-ţi faci renume?

NEERA

(lui Postum)

Ce spune?

POSTUM

Bate câmpii, sărmanul; e gelos...
Cum să vorbească altfel cînd e Zoil în dos?

NEERA

Horăţiu, nu te aperi?

HORĂȚIU

Eu? Orice apărare
M-ar pune deopotrivă cu joasa-i acuzare.

SCAUR

Aşa?!... Să fiţi dar marturi... Desfid, nu în zadar,
Pe falnicul Horăţiu de-a face-un vers măcar.
Şi jur pe însuşi Joe să-i dau orice va cere
Pe-un cîntic în onorul olimpicei Neere!

HORĂȚIU

Mă faci să rîd.

SCAUR

Hei, rîde cît vrei, dar cînt-acum
De poţi.

ZOIL

(tare)

Nu poate!¹⁰¹

Precedenții: Getta (vine din palat, aducînd o amforă de aur¹⁰²)

HORAȚIU

(tresărind în parte)

Getta! (*Tare:*) Voi toți, și mic și mare,
Sînteți aice marturi de oarba-i înfruntare.
A! tu pretinzi în fața-mi că a cînta nu pot?
Cînd te-a cioplit natura nu te-a sfîrșit detot,
Aduceți-mi verbină și mirtul Ioniei^{a 103},
Să mă-ncunun pe frunte la glasul armoniei,
Și voi, amici, pe perne voioși vă rezemați,
Vă-ncoronați cu roze, și beți, și m-ascultați.

(Neera merge de se așează pe jilțul de lingă masă, în fund. Postum se pune pe jilțul din dreapta mesii, și Scaur pe cel din stînga. Zoil și Glutto ieu loc dîndosul lui Scaur, la mesuța apropiată. Toți se încunună cu roze. Horațiu își pune o cunună de mirt și rămîne în picioare. Getta, după ce a umplut cupa lui Horațiu, se retrage deoparte, cu amfora în mînă, spre ușă, în fața cu Horațiu. — Două sclave nubiane umple celelalte cupe.)

HORAȚIU

(inspirat, declamă privind la Getta)

I

Hèbè, tu a lui Joe iubită fiică! Zîină
Ce torni nectarul vesel în cupele cerești;
Tu, care cu-o zîmbire în inimi verși luminează
Și dalba ta junie în doruri sufletești,

^a — Citește în patru silabe: I-o-ni-el.

Privește-n a mea cupă, să se-ndulcească vinul,
În ochii mei privește, de-mi îndulcește chinul!

SCAUR

(mirat, se întoarce spre Zoil)

El cîntă?

ZOIL

(cu dispreț)

Prost.

NEERA

(observînd pe Horațiu, în parte)

La cine Horațiu se tot uită?

(În tot timpul declamărei acestei ode, Neera cată să surprindă privirile lui Horațiu și dă semne de tulburare cu cît se convinge că Getta e inspirătoarea versurilor lui.)

HORAȚIU

(declamă)

II

Mîhnirea, tristă umbră, sub pașii tăi dispăre.
Tu porți o cingătoare de splendid curcubeu.
Tovarășă de cale ai vesela sperare,
Tovarăș de iubire ai tot sufletul meu.
Și eu, în aiurire, devin, cînd te privesc,
Culegător de stele pe spațiul^a ceresc.

SCAUR

(lui Zoil)

Tot cîntă?

a — Citește în trei silabe: spa-ți-ul.

ZOIL

Prost.

NEERA

(în parte, indignată)

La Getta privește și mă uită?

HORAȚIU

(declamă)

III

Amici, a noastre zile sînt pasări trecătoare.
N-avem în scurtul vieții nici timpul de sperat.
Ferice care cîntă cu inima la soare
Și dă chiar nemurirea pe-un dulce sărutat!
Hèbè, săgeata scumpă de care vreu să mor
E-n ochii tăi, în tolba divinului Amor!

(Toți se scoală, cuprinși de entuziasm, și aplaudă,
afară de Zoil.)

POSTUM

(lui Horațiu, golindu-și cupa.)

*Eughè!...*¹⁰⁴

NEERA

(încet, lui Horațiu)

Cunosc, Horațiu, ascunsă ta gîndire.
Ți-am urmărit ochirea.

HORAȚIU

(zimbînd)

Ai darul de ghi ire?

SCAUR

(lui Zoil)

Tu ieși!

ZOIL

(confuz)

Dar...

SCAUR

Ieși!...

(Zoil iese, furișându-se pe după coloane.)

Horătiu, declar că-s încântat
De oda ce din parte-mi tu ai improvizat
Și, drept răsplată, darnic, țin mîna mea deschisă.
Alege dar, poete, averea cea promisă.
Vrei aur, vrei palate, vrei stătuie? Ce vrei?

(Toți stau în nemișcare.)

HORAȚIU

(după o mică pauză se apropie de Getta, îi pune mîna
pe umăr și zice tare)

Vroiesc pe Getta!

TOȚI

Getta?!

GETTA

(transportată)

Pe mine? — O! dumnezei!

(Fiecare din personaje își exprimă simțirea prin jes-
turi și jocul fizionomiei: Neera — aruncînd Gettii o

ochire de minic; Scaur — rizind de Horațiu și arătându-l cu degetul lui Glutto, încremenit; Postum — aprobând alegerea amicului său; Getta — închinându-se cu recunoștință dinaintea poetului.)

C o r t i n a c a d e.¹⁰⁵

ACTUL III

Cabinetul de lucru al lui Horațiu, în stil pompeian. — În fund, două biblioteci cu manuscrise; ele sînt despărțite prin o ușă închisă cu o portieră de covor oriental. — În stînga, o fereastră și o ușă, între care o panoplie cu arme diverse, antice. — În dreapta, pe planul I, o mare fereastră, ce are privire în cîmp, asupra fîntinei Blanduziei, și ușa principală a casii. — Lîngă biblioteca din dreapta actorului, masa de lucru a lui Horațiu, încărcată cu statuete de bronz, pergamente, tăbliți de ceară și un stilețel pentru scris. — Spre fereastra din stînga, o altă masă, rotundă, mai mică, pe care se găsește o spadă goală. — Mobile de bronz. — Statuiele lui August și Mecena, în colțuri, în fund. — La ridicarea cortinei să aude între culisele din stînga preludele unei lire.

SCENA 1

Getta, Gallus (lîngă fereastra din stînga, privind afară)

GETTA

Stăpînul nostru, vesel, la umbră, în grădină,
Cu oaspeții lui Scaur rîd, cîntă și fac cină.¹⁰⁶

GALLUS

Dar Scaur nu-i cu dînșii.

GETTA

Nu, el e supărat,
Căci sclavii lui cei liberi azi prânzul i-au furat
Și au fugit în lume nebuni, plini de beție,
Lăsându-i masa goală și casa lui pustie,
Iar oaspeții, atunci, rîzînd, l-au părăsit,
Ș-aice cu Horațiu la cină au venit.

GALLUS

A! bună festă!... Scitul de ciudă-a să turbeze
Ș-a se ivi prin Roma nici c-a să mai cuteze.

(Prelud mai accentuat de liră.)

Ascultă,-acum Neera preludă-armonios,
Să cînte-un imn lui Bacchus.

NEERA

(cîntă între culise)

*Io, Bacchus! fală ție,
Cel mai vesel dintre zei!
Fă din viață-mi o beție,
Dulce ca și ochii tăi!*

MESENII

(în cor)

Io, Bacchus!

GETTA

(lui Gallus)

Ce glas melodios!

NEERA

*Io, Bacchus! numai ție
Mă închin... fă dar să mor
Între doi butuci de vie,
Sub un soare-mbătător.*

MESENI

Io, Bacchus!

GETTA

Mă simt pătrunsă, Gallus, de-o veselă uimire.
Ce văd, ce-aud aice îmi dă rensuflețire
Și cred că visez încă... Din al răstriștei val
Ieșind, respir ca omul ajuns înot la mal.
Și mă întreb cu spaimă de este cu putință...
Cum? Am scăpat pe Hebro, de chin, de suferință?
Și nu mai sînt eu sclava lui Scaur? Nu mai sînt
Cea mai nenorocită ființă pre pămînt?
Horațiu este astăzi arbitru pe-a mea viață?
Ah! am ieșit la soare din cea mai neagră ceață!...
A fost destul Horațiu să cînte, ș-al său glas
Schimbat-au într-o clipă al soartei mele pas,
Ș-atît este de mare cereasca-mi bucurie,
Că simt chiar libertatea în noua mea sclavie...
Ah! spune-mi, spune-mi, Gallus: e oare-adevărat?
Nu-s prada nălucirei? de lanțuri am scăpat?

GALLUS

Alungă orice grijă, iubită Getta... Crede
În tot ce la luminează acuma ochiu-ți vede.
Nu este-o nălucire... Al tău ș-al meu noroc
Ne-a adunat din lume, ferice, la un loc.
De-acum până la moarte vom fi tot împreună,
Purtînd a fericirii neveștedă cunună.
Privește împrejuru-ți: Aice ne aflăm
În sanctuarul tainic în care noi lucrăm,
Horațiu recitîndu-mi a muzei dulci accente,
Prescrise-n zbor de mine pe-aceste pergamente¹⁰⁷

GETTA

Ce noroc ești, Gallus!

GALLUS

O! dar', sînt norocit
De cînd pe calea vieții zîmbind mi-ai răsărit!
De-atunci toată durerea de mine se ferește
Și toată bucuria în sufletu-mi sporește.

GETTA

Să mă deprinzi, amice, pe vellum să prescriu¹⁰⁸,
Ca tine, lîngă tine, lucrînd, în veci să fiu.
Și să-mi citești comoara de scrieri geniale
Ce sînt încredințate supravegherii tale.
Văd două biblioteci bogate, colo-n fund.
Ah! lasă-mă în ele cu mintea să pătrund.

(Se apropie amindoi de biblioteci.)

GALLUS

Ce zile-o să petrecem plăcute, încîntate,
Cu toți poeții Romei ș-ai Greciei bogate!
Cu Plaut¹⁰⁹, cu Virgiliu, cu Ômer înzeit,
Și mai ales cu-al nostru Horațiu mult iubit!

(Deschide o bibliotecă.)

Admiră-a lui Horațiu poetice volume,
Purtînd fieștecare în frunte-i al său nume.

(Scoate cîteva cilindre și le trece Gettii.)

GETTA

(cetind)

«Epistole» și «Ode», «Epode», «Sătiri»... Tot
A fost compus de dînsul?... A mă opri nu pot
Să le sărut, uimită. (*Le sărută.*) Toate-au fost
scrise-n ceară,
Cu-acest stilet, menite în veci ca să nu peară?

(Ridică stiletul de pe masă și-l privește cu admirare¹¹⁰.)

GALLUS

Aşa-i, dar ne lipseşte acel mai glorios
Din autografe^a.

GETTA

Care?

GALLUS

Poemul preţios
Ce l-a compus Horaţiu în zilele trecute.
El l-a pierdut!

GETTA

Ce? Toate foiţele-s pierdute?

GALLUS

Dar', toate! — erau legate cu artă, înfăşurînd
Un mic şi scump cilindru¹¹¹!

GETTA

Dar spune-mi: unde? cînd?

GALLUS

Nu pot răspunde alta decît că-i de mirare
Cum un poet nu-şi pierde şi capul în visare.

GETTA

(aducîndu-şi aminte)

Aşteaptă...

GALLUS

Ce?

^a — Citeşte în patru silabe: au-to-gra-fe.

GETTA

Horăţiu mi-ai spus că merge-ades
La Blanduzia, unde un loc el şi-a ales
Sub un stejar, la umbră, în pace să lucreze.

GALLUS

Adevărat, acolo îi place să viseze!

GETTA

Ah! ce speranţă! Gallus, poemul nu-i pierdut!

GALLUS

Eşti sigură?

GETTA

Cilindrul.... îmi pare... l-am văzut
Aproape de fântină... în iarba ce-am călcat-o.

GALLUS

În iarbă? Hai degrabă să-l căutăm!

GETTA

Hai!¹¹²

SCENA 2

*Getta, Gallus; Postum (vine din stînga, vesel, cu
ochii stecînd şi purtînd cunună de roze)*

POSTUM

Iat-o! .

Suavisimă^a copilă, eşti singură?

^a — Citeşte în patru silabe: sua-vi-si-mă.

GETTA

(în parte)

Ce vrea?

GALLUS

(în parte)

Postum! Ce gânduri are?

(Se pune la masă și se face că prescrie manuscripte.)

POSTUM

(în parte)

A! Gallus e cu ea?

Nu-mi pasă de prezența-i. Un sclav nu-i om. (*Gettii:*)
Copilă,

Îmi placi, ești frumușică și tânără... Mi-e milă
De tine, căci am suflet duios... și m-am decis
Ca sclavă să te cumpăr.

GETTA

(ironic)

Făcut-ai acest vis?

POSTUM

Mai mult: eu lui Horațiu făcut-am după masă
Propuneri...

GETTA

Și?

POSTUM

Horațiu mi-ă spus că el te lasă
În voie de-a decide cum îi vroi.

GETTA

Eu?

POSTUM
(dizimierdător)

Tu.

Îmi place dar a crede că primești...

GETTA
(răpide)

Ba nu!

POSTUM
(surprins)

Nu?!... Cum să poate? — Ascultă: fii blîndă și-n-
țeleaptă.
O soartă strălucită la mine te așteaptă.

GALLUS
(în parte)

Ce spune gîrbovitul?

POSTUM

Tu nu știi cine sînt?

Pretòr, puternic, mare, bogat și cu avînt
De verde tinereță! Am fost prin lumea-ntreagă
Cuceritor de inimi!... Dar ca să mă-nțeleagă
Nu am găsit nici una... O crezi? Nu crezi... Te cred.
Noi însă ne pricepem... în ochii tăi o văd.
Ai grații tinerele, guriță zîmbitoare,
Ochire ce promite plăceri îmbătătoare.

GETTA
(în parte)

Nebun e, sau glumește?

POSTUM

(încet, Gettii)

Eros¹¹³ îți este drag?

Lași ușa ta deschisă amorului pribag?

GALLUS

(făcîndu-se că citește tare versurile cele scrise)

«Ai măsurat tu marea, ai măsurat pămîntul,
Acum îți mai rămîne ca să-ți măsoari mormîntul.»

POSTUM

(tresărînd)

Ce-ai spus?

GALLUS

N-am spus nimică... Prescriu ici pe
curat

Epoda lui Horațiu către...

POSTUM

Așa? (*În parte:*) Ciudat!

Hmm! (*Gettii:*) Ca să-mi urmez șirul ideei, Getta,
zic:

Păcat de a fi jună, frumoasă ș-alt nimic.

Femeea-n lume are o nobilă menire:

Să fie admirată, să deie fericire

Cu nurii săi, cu chipu-i de minți fărmeacător

Și mai pîrsus de toate cu-ardentul ei amor.

(*Sentețios:*)

De stai fără iubire în primăvara dulce,

Trimite-ți tinereța în groapă să se culce...

(*Grațios:*)

Deci eu fiind pe placu-ți, și tu fiindcă-mi placi,
Propun...

GETTA

Ce?

POSTUM

O păreche cu mine tu să faci.
Consimți?... Aud?... Răspunde.

GALLUS

(declamînd)

«Oițele și lupii
Mai lesne-or ținea casă, și trîntorii cu stupii.»

POSTUM

(surprins)

Oiți? Ce-a zis?

GETTA

(zîmbînd)

Prescrie.

POSTUM

A? (*În parte:*) Pare că-nadins
O face... Pe-a lui față un zîmbet am surprins.

(Gettii:)

Ascultă: Vreu să-ți cumpăr o casă cu grădină
La Roma.

GETTA

Mie?

POSTUM

Unde, în glorie deplină,
Măreț încunjurată de-un fast persienesc,
Vei duce-n lenevire un trai împărătesc.

Cînd te-i trezi, pe-ameazi, din somnul liniștit,
Eu însumi, în tunică brodată învestit,
Pe palmă-ți voi aduce smochine rourate¹¹⁴
Și pe-o tăblie cupe de-onix, frumos săpate,
Cu vin spirtos de Setia, ce-n sînge varsă foc
Și mintea predispune la visuri de noroc.
Apoi, văpsindu-ți părul, sau brună, sau bălaie,
În cadă argintie-notînd vei lua baie
Și te-i orna cu benghiuri, cu roș de crocodil,
Și mînele-ți vei șterge în coame de copil
Sau de pitic... Hein?...

GALLUS

(declamînd)

«Nu e mai tristă nebunie
Ca strechea bătrîneții!...»

POSTUM

(tresare ofensat)

Ce?! Streche?!... Eu?!

GETTA

(liniștindu-l)

Prescrie.

POSTUM

A? Hmm!... Unde rămas-am?

GETTA

În baie

POSTUM

Cum?

GETTA

Pitic.

POSTUM

Prea bine, între prînzuri vei mesteca mastic¹¹⁵
 De Hio și ți-i pune, la mîni și la picioare,
 Inele și brațele cu petre lucitoare,
 La gît o amuletă pentru diochi¹¹⁶, și-n sîn,
 Pentru răcoare-, un șarpe cu ochii de rubin;
 Apoi în plumetită¹¹⁷ pe șolduri bine strînsă,
 Și de-un colan, sub peplum, pe talie încinsă,
 Purtînd cercei de aur cu alb mărgăritar,
 Umbrela într-o mînă, oglindă-n buzunar
 Și sprintene sandale de purpură subțire,
 Te-i arăta la lume, ca lumea să te-admire...
 Ieși-vei la primblare purtată-n baldachin
 De siriani octòfori¹¹⁸ pe dealul Palatin
 Și falnic precedată de negri-n haine albe,
 Împodobiți cu place de-argint pe lîngă salbe.
 Iar eu, de tine mîndru, te voi urma supus.

GALLUS

(declamă)

«Iilmit, fără suflare și gîrbov...»

POSTUM

(furios)

He? Ce-ai spus?

GETTA

(îngrijită)

Prescrie...

POSTUM

Ce? Prescrie? (*Lui Gallus:*) Lipsești!...

GALLUS

(sculindu-se)

Dar...

POSTUM

Ieși afară,
Cutezător obraznic!... Auzi?! Așa ocară!

GALLUS

(încet, Gettii)

Te-aștept la Blanduzia.

(Iese prin dreapta.)

POSTUM

(apucându-l tusa)

De ciudă, na, tușesc.

GETTA

Vroiești un pic de apă?

POSTUM

Ce? să mă-mbolnăvesc?

Falernum adă-mi.

GETTA

Bine. (*În parte:*) Mă duc la Blanduzia.
Prin tusa-i bătrînească i-a trece nebunia.

(Iese în dreapta.)

POSTUM

(singur)

M-a întrerupt, calăul, în cel mai bun moment,
Cînd tocmai începusem a fi chiar elocuent,
În soiul lui Cicèron¹¹⁹, și giugaș, și poetic,
În soiul lui Horațiu... Acum mă simt bezmetic,
În soiul unui... unui... na! iar m-a apucat. (*Tușește.*)
Amorul oftește cînd peptu-i zbuciumat...

Am să mă plîng de Gallus și sper că-n a lui pele
Amicul meu va-nscrie lungi versuri... cu nuiele.

(Cade pe un scaun.)

SCENA 3

Postum; Scaur, Getta, Glutto

SCAUR

(afară)

A! vespe, a! năpîrcă!

GETTA

(afară)

În lături!

SCAUR

A! te-am prins!

POSTUM

Ce este? Parcă-i Scaur de furie aprins.

SCAUR

(intră prin dreapta, trăgînd pe Getta de mîină)

Nu vrei să vii? Iam vin', c-avem o socoteală
În față cu pretorul.

POSTUM

Ce? Ai vro bănuială

Pe Getta?

SCAUR

Dar'.

GETTA

Pe mine?

SCAUR

Tu azi ai îndemnat
Pe sclavii mei să-nchidă în beci întunecat
Pe Hebro și să iasă cu toții înaintea
Neerii... așa este?

GETTA

Așa.

POSTUM

Nu-ți pune mîntea
Cu o copilă, Scaur.

SCAUR

Copilă?... pe Caròn
Zi iazmă infernală din negrul Acheron.¹²⁰
Ea mi-a furat toți sclavii, ea mi-a mîncat festinul!

GLUTTO

(cu jale)

Trei ferte și trei fripte!

SCAUR

Ea mi-a băut tot vinul,
Și eu în ochii voștri rămas-am rușinat.

GLUTTO

(în parte)

Și eu de foame lînced?... Ceva nu-i de mîncat?
(Cercetează prin biblioteci, apoi iese pe furiș în stînga.)

POSTUM

Dar ce vrei de la dînsa? De ce astă turbare?

SCAUR

Vroiesc să o răscumpăr, cu preț oricît de mare,
Ca să o dau lui Hebro! El o va pedepsi
Cum merită.

GETTA

(apropiindu-se de masă, pune mina pe stilet)

Barbare!... tu moartă mă-i găsi
Cînd îi cerca...

POSTUM

Drăguță, nu este caz de moarte.
El vrea cu lanțuri grele de fer ca să te poarte,
Eu vreau cu vii ghirlande de flori să te încing.
Alege!

SCAUR

(repeziindu-se spre Getta)

Ah! îmi vine de gît pe loc s-o strîng,
Șerpoaică-nveninată!...

GETTA

(amenințîndu-l cu stiletul)

Un pas mai înainte
De-i face, mori!

POSTUM

(lui Scaur, rîzînd)

Ie seama, șerpoaica are dinte.
(Scaur rămîne încrîmențit de spaimă.)

SCENA 4

Precedenții; Horațiu, Neera (intră din stînga)

HORAȚIU

Ce este?

NEERA

(veselă)

Ce văd?... Scaur de viu înmărmurit?

HORAȚIU

Și Getta ține-n mîna stiletu-mi ascuțit?
Postum, ce să întîmplă?

SCAUR

Horațiu, răzbunare!
Ea, sclavă, îndrăznit-au a-mi face-amenințare
De moarte! O clipă, eram chiar înjunghiat^a.

HORAȚIU

(Gettii)

Dar pentru ce?

GETTA *

(confuză)

Stăpîne...

NEERA

(lui Scaur, rizînd)

Și tu te-ai speriat?

a — Citește în trei silabe: în-jun-ghiat

HORAȚIU

(lui Scaur)

Oricare-ar fi motivul amenințării sale,
Eu nu-s unealta urei ș-a răzbunării tale.

SCAUR

Așa? Atunci mi-o vinde...

HORAȚIU

Pe ea?... Cine ți-a spus
Că a-ți complăce ție Horațiu e dispus?

SCAUR

Oricare preț ai cere, sînt gata să...

POSTUM

Așteaptă.

Tu vrei să o răscumperi, în ura ta nedreaptă.
Eu încă vreau s-o cumpăr, în dragostea ce-i port,
De cînd cu trei cuvinte ți-a dat aspect de mort.

SCAUR

Ce?! Vrei tu concurență aice să-mi faci mie?!
E mare nebunia-ți!

POSTUM

Cît ș-a ta mojieie!

SCAUR

(furios)

Mojie?

POSTUM

Dar', mojieie de libert îngîmfat!

SCAUR

A! ciung pîrlit!... A! flutur iernatic, degerat!

POSTUM

(cu dispreț)

Sclav bun de ștreang!

HORAȚIU

(lui Postum, vrînd să-l liniștească)

Amice...

SCAUR

A! vulpe deșelată

Strigoi din lumea moartă, cu fața ta zvîntată
Faci grații lingă fete, dai ochii peste cap,
Zbierînd amoru-ți veșted cu glas dogit de țap?

POSTUM

Profiți ca-n saturnale de limba ta cea lată
Ca să-ți probezi, mișele, sclavia de-altădată!¹²¹

SCAUR

Profit de-a mea avere să fac pe placul meu.

(Lui Horațiu)

Sesterții nouă sute îți dau pe Getta...

HORAȚIU

Zău?

Găsește că peste margini a voastră glumă trece.

POSTUM

O mie.

SCAUR

Două.

POSTUM

Patru.

SCAUR

Cinci.

POSTUM

Şăşă.

SCAUR

Nouă.

POSTUM

Zece.

(Emoţiunea Gettii merge crescînd, în vreme ce această scenă continuă.)

NEERA

E tîrguire-n formă aice, pre cît văz.
Staţi, dar, l-acest spectacol pe scaun să m-aşez.
Horaţiu, vin' să rîdem... Acum, urmaţi cu preţul.

(Neera se pune pe un scaun lingă mesuţa din stînga.
Horaţiu, îngrijit, urmăreşte cu ochii pe Getta, care
dă semne de uimire şi de indignare.)

GETTA

(în parte, cu durere)

N-a fost destul sclavia, vai! îmi lipsea dispreţul!

NEERA

Adjudecat o dată.

SCAUR

Ofer treizeci de mii.

NEERA

Adjudecat de două!... Așa îmi plăci să fii...
Postum, nu-ți perde rîndul; privește, marfa-i bună.

HORAȚIU

(vrînd să oprească pe Neera de a urma)

Neeră...

NEERA

(urmînd)

Jună, albă, rotundă ca o lună.

GETTA

(acoperindu-și obrazul cu minele)

O!

HORAȚIU

Taci, te rog, Neeră!

NEERA

Ce păr! ce ochi! ce dinți!

Nu vă opriți!

GETTA

(plîngînd)

Ah!

HORAȚIU

Plînge!

GETTA

(desperată)

Sărmanii mei părinți!

Priviți din lumea voastră cumplita-mi umilire!

Priviți, voi, umbre sacre, la cîta înjosire

Ajuns-a fiica voastră de cînd ea v-a pierdut!

Eu, viță de neam mare! Destinul crunt a vrut

Să fiu, ca o bacchantă, batjocura vînzărei.

(Arătînd pe Scaur și pe Postum:)

Și prețul urei crude sau prețul desfrînărei!

HORAȚIU

(apropiîndu-se de Getta)

Getta!

GETTA

(exaltată)

Nu, sînt sătulă de-atît grozav amar!

È trist a fi victima războiului barbar,

Dar cînd nenorocirea legată de sclavie,

Devine prin cruzime stigmat de infamie,

Un sînge nobil încă zbucnește revoltat,

Căci viața-i o rușine onorul de-i pătat.

O! moarte, strig la tine, ah, vină de mă scapă!

(Ridică stiletul și vrea să se lovească. Horațiu îl oprește brațul.)

HORAȚIU

Getta!

GETTA

(Căsuindu în brațele lui Horațiu)

A!

NEERA

(alergind lângă Getta)

E rănită?

HORAȚIU

Apă! Aduceți apă!

(Postum aduce un jilt, pe care Horațiu așează pe Getta.)

NEERA

(îmbrățișind pe Getta)

Lăsați-mă cu dînsa... Ieșiți!

SCAUR

Eu?

HORAȚIU

(cu autoritate)

Dar', ieșim!

Sîntem nedemni pe Getta în față s-o privim.

(Horațiu și Scaur iese în stînga.)

SCENA 5

Getta, Neera (Getta, leșinată pe un scaun. — Neera
îi deschide puțin tunică, îi varsă în sîn esență dintr-un șipuşor
de aur; o face să aspire acea esență și o îngrijește cu multă com-
pătimire.)

NEERA

Copilă scumpă... Getta! Se mișcă? Lă revine?

GETTA

(deschide ochii)

A!... unde-s?... Ce se-ntîmplă?

NEERA

Nimic; ești lângă mine.

GETTA

Mi-e capul greu... sînt slabă... Ce-i? Oare am visat?
Eram scoasă-n vînzare?

NEERA

Nu...

GETTA

(veselă)

Nu-i adevărat?

NEERA

A fost o glumă numai, să rîdem de o ceartă
Între Postum și Scaur.

GETTA

(cu amărăciune)

Vai! Cruntă glumă!

NEERA

Iartă.

Nu ne-a trecut prin minte că tu ai fi crezut
În casa lui Horațiu s-ajungi iar de vîndut.

GETTA

(sculîndu-se)

Așa-i? Am fost nebună?

NEERA

(observînd-o)

Horațiu... te iubește,
O știi... chiar tu din parte-ți... (*În parte:*) Nicicum
nu se uimește...

GETTA

Știu cât e bun și nobil, măreț, îndurător.

NEERA

(cu intențiune)

Și mai presus de toate cuprins de-al tău amor,
Căci îl iubești... în taină... cum trebuie să fie...

GETTA

O! dar', simt cătră dînsul recunoștință vie...

NEERA

Recunoștință... numai?

GETTA

(cu inocență)

Ce alta?

NEERA

(în parte)

Mă înșel?

Ori Getta ne înșală pe mine și pe el?

GETTA

Mă duc să respir aer... sînt încă tulburată.

(în parte:)

Aș vrea să văd pe Gallus.

NEERA

Cu mine vină-ndată

În atrium, iubită, puțin să ne-odihnim...¹²³

GETTA

Ești bună, generoasă.

NEERA

(susținînd-o de talie și sărutînd-o)

Aș vrea surori să fim.

(Iese amîndouă pe ușa dintre bibliotecă.)

SCENA 6

H o r a ț i u (între preocupat)

Nu-i nime? Unde-i? Poate s-a dus ca să respire
Al cîmpului viu aer, s-aline-a ei mîhnire.

(Se apropie de fereastra din dreapta.)

Îa Blanduzia poate?... Ba nu, nu le zăresc.

(Vine în scenă.)

Ce mare neastîmpăr în cugetu-mi simțesc!...
Era să se ucidă în oarba-i desperare,
Crezînd că-i umilită, ea, fiică de neam mare!...
Ea! Cine-i?... Își ascunde familia, nevrînd
Să vadă al său nume ca dînsa jos căzînd.
Sublimă abnegare și nobilă mîndrie,
Ce pun aureo'ă pe trista ei sclavie!...
O! ce transfigurare pe chipu-i a lucit
Cînd a atins de sînu-i pumnarul răpezit!
Din inima-i fecioară pe fruntea ei senină
Se răspîndise tainic o stranie lumină.
Îmi pare c-o văd încă... și tremur cînd gîndesc...
De-abîe avut-am timpul de moarte s-o feresc.

SCENA 7

Horăţiu; Getta

HORAȚIU

(tresărind)

Ea-i! (*Tare:*) Scumpă Getta, spune, ești bine?...
Cer iertare

De scena, fără știre-mi, ce te-au adus în stare
Să perzi mintea.

GETTA

Stăpîne... fii blînd, fii iertător...
Căci miuțile-mi furase nazaru-ngrozitor...
Ființa osîndită, ce suferă și geme,
Prepune lesne răul... de-o umbră chiar se teme.

HORAȚIU

Dar nu ți-au spus nici gîndul și... nici inima ta
Că-n veci de lîngă mine eu nu te-aș depărta?
N-ai înțeles, copilă, din prima întîlnire
Atragerea-mi spre tine ș-a mea... compătimire?

GETTA

(confuză)

Stăpîne...

HORAȚIU

Cum vroit-ai tu, jună, tu, să mori?
Lumina dulce-a zilei apune oare-n zori?

GETTA

Mă iartă... n-aveam dreptul ca să dispun de mine.
Vai! sclavul n-are suflet și nici se aparține.

HORAȚIU

Dar tu nu mai ești sclavă aici în casa mea,
Regină ești menită să fii... dacă ai vrea.

GETTA

Regina lui Horațiu e soartă triumfală!...
Nu Getta, ci Neera e demnă de-așa fală.

HORAȚIU

Nu vrei a mă-nțelege... sau nu știu ce grăiesc...
Nu vrei...

GETTA

A te pricepe, stăpîne, nu-ndrăznesc.

HORAȚIU

(luptindu-se cu sine)

Ah! sînt un om în luptă cu sine, care tace
Ș-ar vrea, n-ar vrea să facă ce-i nevoit a face.
Dar nu mai pot învinge simțirea ce m-a-nvins...
Iubesc... De-a mea iubire sînt însumi eu surprins.

(Getta, infiorată, se depărtează.)

Și sufăr!... Eu, Horațiu, alesul Asteriei,
A Chloeii, a Glykirei, a Pyrrhăii, a Lydiei,
Ce-au înflorit cararea întregii mele vieți
Cu-a lor nemuritoare și vesele frumseți;
Eu, ce acum ajuns-am pe culmea de pe care
Tot omul cată-n urmă-i cu-o lungă suspinare,
Resimt un foc în sînu-mi mai splendid, mai curat,
Ca soarele-n apusul-i măreț, înflăcărat,
Și văd în orizonuri o lume încă vie
De dulci simțiri, înalte, necunoscute mie...
Tu singură, tu, Getta, avut-ai sacrul dar
Să mă-ngenunchi, ferice, l-al dragostei altar.

Schimbat-ai pe **Horăţiu** din omul nepăsărei
În omul suferinţei, în omul adorărei.

GETTA

(în parte)

Ce-aud?

HORĂȚIU

Copilă scumpă, surprinsă văd că ești
De-a mea destăinuire ș-avânturi sufletești.
Te-ntrebi în tine, poate, de-i numai o părere
A-nchipuirei mele, dorită de plăcere?
Nici eu nu m-aș încrede în doru-mi răpitor
De ar călea hotarul impus de-al tău onor
Și dacă-n mine, Getta, cu dorul meu n-ar crește
Durerea nempăcată ce nopțile lungeste!

(Te pe Getta de mină.)

Poet sînt, și poetul nu e scutit de chin,
De tot ce-i omenire nimic nu-i e străin.
Mai gingaș în durere, mai viu în fericire,
Din patima ce moare el face-o nemurire...
Dar tremuri?... Cobori ochii?... O! dulce, scump
odor,
În glasu-mi de uimire nu simți al meu amor?
Ah! lasă al tău suflet să vie cătră mine,
Cum sufletul meu, Getta, se suie cătră tine.
Ca vulturul spre ceruri izbit în falnic salt,
O inimă înaltă aspiră la ce-i nalt!

GETTA

(cu desperare)

Fatalitate crudă!

HORĂȚIU

Ce ai? Ce simți? Răspunde!

GETTA

Aș vrea în sinul morței de tine-a mă ascunde.

HORAȚIU

Tu?

GETTA

Ochii mei spre tine nu-s demnă să-i ridic.
Sînt o nenorocită, căci nu găsesc nimic
În trista omenire mai trist, respingător,
Ca omul fără cuget, nerecunoscător...
Ai înfrînaturgia grozavei mele soarte.
Tu m-ai răpit lui Scaur, tu m-ai scăpat de moarte.
Datoare-ți sînt cu toate comorile lumești,
Onorul, libertate!... mai mult, tu mă iubești,
Și eu sînt osîndită a pare o ființă
Lipsită de-ndurare și de recunoștință.
Ah! martur îmi e cerul, Horațiu, te ador
Ca pe un zeu de pace, blînd, binefăcător,
Ca pe corona mîndră din fruntea omenirii
Și nu pot adorărei să pun masca iubirei...

(Cade în genunchi.)

Stăpîne, fie-ți milă... Mi-e sufletul robit...

HORAȚIU

(cu dureroasă uimire)

Iubești pe altul? Spune, un altul e iubit?
(În parte:) O! Ceruri!... (Tare:) Ș-acel altul ple-
carea ta o știe?

GETTA

Dar'.

HORAȚIU

Și e demn cu tine alături să fie?

GETTA

(sculîndu-se)

E' fiu de brenn puternic, de căpitan viteaz!

HORAȚIU

Destul!... Mergi și mă lasă.

GETTA

(rugătoare)

Stăpîne...

HORAȚIU

(arătînd ușa)

Mergi...

(Getta iese pînă dreapta.)

HORAȚIU

(singur)

Sînt treaz?

O! lume-nșelătoare! adînc-amărăciune!

Noroc, plăcere, viață, amor... deșertăciune!...

Mă simt trăsînit de-un fulger și-n țărîna răsturnat

Pe pragul unui templu spre care m-am urcat...

Sfîrșit cumplit!... Horațiu, ca om te-ai stîns cu-n
cetul

Și n-au rămas din tine decît numai poetul!...

(Cade pe scaun.)

SCENA 8

Horațiu; Neera

NEERA

Ești amărît, Horațiu?

HORAȚIU

Eu?

NEERA

Dar'; știu tot.

HORAȚIU

(sculindu-se)

Ce știi?

NEERA

Că Getta te domină, și tu nu poți să fii
Alesul ei.

HORAȚIU

(cercind să se arate vesel)

Oricine ți-a dat această veste
Țe-a înșelat... Horațiu nu e nebun.

NEERA

Ba este!

Vorbirea ta cu Getta de-aici am auzit.
Îști adorat de dînsa, nu însă și iubit.

HORAȚIU

(plecînd capul)

Așa-i!... Mi-a declarat-o în fața-mi cu mîhnire,
Și eu...

NEERA

Tu ești victimă de-a ta închipuire.

HORAȚIU

O! nu; pornirei mele cercat-am să rezist.
Ea m-a învins... Poți rîde, Neeră, dar sînt trist.
Ș-acuma lumea-mi pare deșartă...

NEERA

Nu... eroare!

HORAȚIU

Perdut-am judecata de minți conducătoare
Și ce-am rămas pe lume? Nimic, nici cît eram.
Sînt om ce nu fac umbră, căci soare nu mai am!

NEERA

(cu sarcasm)

Tu ești acel Horațiu, filòsof de renume,
Tu, ce vorbeai de patimi ca de-ale mării spume?...
Mi-ai zis, îți adă-aminte, că: «Omul e mîhnit
Cînd în amurgul vieții pășește neoprit;
Că-n tainele naturei e lege ca să zboare
Amurgul cătră noapte, aurora cătră soare».

HORAȚIU

Ești crudă.

NEERA

Pe Neera, Horațiu, ai respins
Cînd, inima-i pe mîna, ea mîna ți-a întins.
Eu ai zis, vrînd în amaru-i să verși o îndulcire,
Că zorile cu-apusul nu pot avea-ntîlnire.

HORAȚIU

Ba nu... ascundeam rana din sînul meu lovit.

NEERA

Lovit? Rănit? De cine? De-o sclavă, de-o copilă,
Menită să inspire nu dragoste, ci milă,
Și tu, n adimenirea de-un vis amăgitor,
Schimbat-ai sclava-n zee, și mila în amor.

HORAȚIU

A! nu vorbi de Getta cu-atîta ușurință,
Neeră; cînd Horațiu distinge o ființă,
Ea dacă nu răspunde la viul său îndemn,
Rivalul ce-i preferă de dînsul nu-i nedemn.

NEERA

(privind pe fereastă, începe a rîde cu hohot)
Rivalul tău?... Privește colò, la Blanduzia!

HORAȚIU

(privind)

Ce?... Gallus?... A!

NEERA

(ironică)

Cunoaște și tu ce-i gelozia.

HORAȚIU

Infamul sclav!

NEERA

(luînd de mină pe Horațiu și apropiindu-l de fereastă)

Privește rivalul tău de soi
Cum ține pe-a ta zee de mîină... ș-amîndoi
Cu fruntele plecate cum stau cetînd pe-o carte...
Lățimea unei umbre abia îi mai desparte.
Ce zic?... Nu, nu; privește-i... Perduți într-un
estaz,

Obrazul lui atinge frumosul ei obraz.
În ochii unui altui se-neacă-a lor privire
Și vezi?... o sărutare consacră-a lor iubire.

HORAȚIU

A! moarte lor!

(Se repede și ie spada de pe masă.)

NEERA

(îngrozită)

Oprește! mă spărie-al tău gând...

(Privind pe fereastră, scoate un răcnet de groază.)

A!... iată-i!... împreună vin vesel, alergînd.

SCENA 9

Horatîu, Neera (în mijlocul scenii); Getta și Gallus (între pe ușa din dreapta); Scaur, Glutte și Postum (apar în stînga)

GALLUS

(cu bucurie)

Stăpîne...

HORAȚIU

Moarte vouă! M-ați înșelat!

GALLUS

(punindu-se dinaintea Gettii)

Iubește!

(Cu mîndrie.)

Sînt breun!... Iubesc pe Getta, și Getta mă iubește.

GETTA

Tu ne-osîndești la moarte? În pace-o așteptăm.
Cu gloria ta-n mîină murind, te salutăm.

(Arată manuscrisul.)

HORAȚIU

(în parte)

Găsit e manuscrisul!! Ovidie, sperare!...¹²³

(Tare:)

Voi, în genunchi! V-așteaptă cumplita-mi răzbu-
nare.

(Getta și Gallus ingenuchează.)

POSTUM

(vrînd să reție pe Horațiu)

Horațiu, de-al tău nume fii demn!

NEERA

(asemine)

Ah! fii uman!

(Horațiu îi respinge, se apropie posomorit de junii
sclavi, ridică spada ca să-i lovească și apoi, zîmbind,
îi atinge ușor cu spada pe cap.)

HORAȚIU

Fiți liberi după uzul poporului roman.

(Azvîrle spada.)

De-acum a voastră-i lumea...

GETTA

(diindu-i manuscrisul)

Și tu al ei!

HORAȚIU

(în parte)

O! carte,

Mă redeștepți din visuri tîrzie și deșarte...

Din bunurile vieții cu tine mă aleg.
O! glorie, Horațiu nu va peri întreg!

(Postum și Neera strâng mâinele lui Horațiu, felicitându-l. Getta și Gallus, mai în fund, dau semne de fericirea ce i-a cuprins. Scaur și Glutto, în stînga, exprimă o adîncă mirare.)

C o r t i n a c a d e .

OVIDIU

1885/1887

PERSONAGII

AUGUST OCTAVIU CAESAR
 OVIDIU
 MECENA
 ALCIDIU PINAX, *histrion*
 IBIS
 HILLARIUS, *augur*
 TIGELLIUS, }
 COTTA, } *patriciani*
 CLEVETIUS, }
 BARRUS, }
 RUTUBA, *gladiator*
 MUSS, *ștrengar din Roma*
 SARMIS, *locuitor din Tomis*
 GETTOR, *oștean sarmat*
 UN LICTOR
 MARCIANUS
 AMBASADORUL REGEIUI COTIZON
 IULIA, *nepoata lui August*
 CORINA
 ACTEA, }
 TYNDARIS, } *curtizane*
 CHLOE, }
 GLYCE, }
 SARMIZA, *tindră fată din Tomis*
 DAVA
 SAGA, *precupeață*
 <PYRRHA, *precupeață*>

Popor roman, popor sarmat, patriciani, lictori, octofori,
sclavi, sclave.

Acțiunea se petrece în <al 9-lea și> al 17-lea an după Hristos.
Primele patru acturi la Roma, cel după urmă la Tomis, în
Sarmația.

OVIDIU

Dramă în 5 acturi și în versuri

ACTUL I

Grădina palatului împărătesc în Roma. — Rediuri despărțite prin straturi de flori. — În stînga actorului, fațada palatului, cu peron de marmură și ușă de bronz. — În dreapta, o stîncă acoperită cu lier, purtînd statua lui Iulius Caesar¹. — Noapte cu nori, printre care luna se ivește din cînd în cînd. — O fereastră luminată la rîndul de sus al palatului.

SCENA I

Ibis și Hillarius (venind din fund)

IBIS

Hillarius, augure, doresc să te consult.
Tu ești talmaci de visuri și mi-ai prezis de mult
O tristă catastrofă, o șotie ciudată.

HILLARIUS

Așa-i, Ibis; grăiește, tu ești om bun de plată,
Eu — bun de sfaturi. Spune, ai iar vrun neajuns?

IBIS

Ah! de-o amărăciune cumplită sînt pătruns!

HILLARIUS

Ți s-a-necat flotila cu sclave lesbiene,
Frumoase, investite în stofe diafane?

IBIS

Nu, sînt muncit în crieri de-un gînd mult mai amar!

HILLARIUS

Tu, cartagèn, tu, rudă cu însuși Amilcar²,
Tu, împlîntat în aur din cap până-n picioare,
Cum? Ce? Nu te mai bucuri de-a zeilor favoare?

IBIS

(posomorit)

Anice, pretutîndeni, vai! sînt întîmpinat
De semne-ngrozitoare, ce m-au înspaimîntat.
Ducîndu-mă la țară, ieri, să prînzesc, o cioară
A cîrîit în stînga!

HILLARIUS

Semn rău! Fire-ar să moară!

IBIS

Apoi, trei iepuri sprinteni, vînați de doi ogari,
Tăiatu-mi-au cărarea ieșind de prin tufari.

HILLARIUS

Semn și mai rău!

IBIS

Augure, crezi tu că în zadar
Ieri, strănutînd³ la masă, stricat-am un pahar?

HILLARIUS

Grozav!

IBIS

Vezi?... Prevestirea de tine au făcută
S-a împlînit!

HILLARIUS

Corina?...

IBIS

Corina e perdută!

HILLARIUS

Și ea?

IBIS

Dar'; astă-noapte de-acasă a ieșit
Și-n taină cu Ovidiu la el s-a întâlnit.

* HILLARIUS

Ovidiu?

IBIS

O! pe lume nu e nici o făptură
Să poată ca s-aprindă în mine-atîta ură
Pre cît acest Ovidiu⁴ corupt, corumpător,
Pescuitor de-amoruri prin versuri de amor.
De cînd el mai cu samă a scris «Arta iubirei»⁵,
Femeile, perdute pe cîmpul rătăcirii,
În brațe-i se aruncă orbiș, într-un noroc,
Ca fluturii de noapte ce dau zburînd în foc.

HILLARIUS

(rizind)

Ce vrei?... berbantul are un farmec de plăcere
Ce-n veci adimenește o minte de muiere,
Căci ea se-ngîină lesne cu-nșelătorul gînd
De-a preschimba în erou pe un mișel de rînd.

IBIS

Corina, înzestrată de calități înalte,
Căzut-a și ea-n cursă, ca toate celelalte,

Ș-a ei deșertăciune, pe-un vers măgulitor,
Jertfit-a lui Ovidiu și cuget, și onor,
Uitînd, fără muștrare, geloasa mea iubire
Și răspunzîndu-i numai cu-a sa disprețuire.

§.

HILLARIUS

Te mîngîie; chiar Venus⁶ pe Vîlcan⁷ a-nșelat⁸.

IBIS

Și însă orice visuri i le-am realizat!
Orice dorință, fie nebună chiar, ei bine,
A fost un ordin sacru, o lege pentru mine.
A vrut prin lux de stofe aduse de la Tyr,
De sclavi, de giuvaeruri, de villa în porfir
Să-ntreacă pe-ale Romei bogate patriciane?
Ea le-a-ntrecut pe toate, pîn' și pe curtizane,
Căci mă simțeam ferice și mîndru de-a vedea
Ca stea în fruntea Romei lucind Corina mea.
Și-n adevăr, Hillariu, cînd ea pleca de-acasă
În lectică, lasată pe perne de matasă.
Frumsețea ei superbă năștea un viu fior
Prin gloata îmbulzită de simț admirător.
Toți o doreau... zadarnic...

HILLARIUS

O crezi?

IBIS

Căci neputința
De-a fi iubit de dînsa descuraja dorința.
Eu, orb! mă credeam singur pe lume-alesul ei.
Ah! nu eu, dar Ovidiu era... Infern!

HILLARIUS

Ce vrei?
Muierea-i ca o rază ce luce cînd pe-o floare,

Cînd pe un scai de toamnă, și-n veci e schimbă-
toare.

IBIS

Ah! ce mi se întîmplă îmi pare că-i un vis,
O rană sîngerîndă în sînu-mi s-a deschis,
Și mintea-mi se frămîntă în dor de răzbunare.

HILLARIUS

Te cred.

IBIS

(în taină)

Augure, spune-mi, la via mea turbare,
Poți tu să-mi faci complice Infernul?

HILLARIUS

Pot... plătit.

IBIS

Întreaga mea avere stă gata de jertfit!

HILLARIUS

Averea ta întreagă?

IBIS

Și știi cît e de multă!
Aș da-o să dispară Ovidiu...

HILLARIUS

Dai?... Ascultă:
Cunosc în pleava Romei un brav gladiator
Ce are meseria de crunt omorîtor.
El, pentru-o sumă bună, e gata să ucidă
Pe cine vrei, și-n urmă e-n stare ca să rîdă,
Murind în aspre chinuri, făr-a destăinui
Secretul tău!

IBIS

Ah! unde-i?... Voios l-oi dărui
Cu mii de mii sesterții, dar vreu a mă ascunde.
Grăiește tu cu dînsul.

HILLARIUS

Eu? Fie, însă unde
Să-l afle pe Ovidiu?

IBIS

Aice, sub palat.

HILLARIUS

În parc?

IBIS

Dar'; de cînd Caesar din Roma aplecat
La insula Caprea⁹, Ovidiu, ca o feară,
După vînat, aice, în fiecare seară,
Se furișă prin arbori și are întîlniri
Că-o fată amețită de-a lui adimeniri.

(Arată ușa de bronz.)

Ea vine tremurîndă pe ușa ceea,-n taină,
Purtînd un vâl pe frunte și o bogată haină.
A fi vro fiică jună de nobil scăpătat,
Crescută cu nepoata lui divul împărat¹⁰.
De-ar fi ucis aice mișelul, noi vom spune
C-a fost surprins de gardă.

HILLARIUS

Dar'; planu-i de minune.
Nu crezi tu însă, Ibis, că dacă mîni, în zori,
Și el și ea ar zace morți, còlea, pintre flori,
Cu mult mai drept în Roma ușor s-ar presupune
Că însuși tatul fetii a vrut să se răzbune,

Sau poate că custozii în sînge au spalat
Onorul locuinței lui Caesar?

IBIS

Minunat!

Dar'!... amîndoi odată ș-alăture să peară!...
Prinzîndu-i moartea crudă pe amîndoi în gheară,
Eu recîștig amorul Corinei și-s ferit
De-orice prepus de crimă... Așa-i mai nimerit.
Mergi, scumpul meu Hillariu, mergi de te înțelege
Cu ucigașul...

HILLARIUS

Bine, dar eu ce voi culege
Din rolul de complice?...

IBIS

Tot ce-i dori.

HILLARIUS

Ce-oi vrea?

Mă duc, tu ne așteaptă.

(Iese; în parte:)

Îl țin în mîna mea.

SCENA 2

IBIS

În fine,-o să văd smulsă o plantă otrăvită
Din calea vieții mele, prin ea nenorocită.
Am să dizbar eu Roma de-un trîndav desfrînat,
Care-n onorul casnic lovește nencetat,
Pe fete și neveste scoțîndu-le din minte,
Și pe bărbați insultă, soț fie sau părinte.

O! scumpă răzbunare, al Furiilor¹¹ dar!
Mi-oi potoli eu setea din acru¹²l tău nectar
Cînd voi videa pe-Ovidiu zăcînd fără suflare,
Precum un șarpe putred lungit pe o cărare.

SCENA 3

Ibis: Corina (vine, agitată, din stînga)

CORINA

(în parte)

Aici să fie oare?

IBIS

(în parte)

Corina? Negreșit

Ea cată pe Ovidiu.

CORINA

(în parte)

Mi-e sufletul uimit

De-o crudă tulburare... Nu-l văd aici.

IBIS

(tare)

Corină...

CORINA

(tresărînd)

Ibis?

IBIS

Pe cine cauți acumă prin grădină?

CORINA

(îngăimată)

Pe... tine!

IBIS

(cu sarcasm)

Cum? Auzul nu mă înșală?... Eu
Recîștigat-am astfel un loc în gîndul tău,
Ca tu, nepăsătoare de frică și rușine,
Prin Roma, -n sinul nopții, s-alergi tu după mine?
Mă-ntreb, uimit, la care zeu bun și-ndurător
Să mulțămesc de pasul ce faci în al meu dor?
Cui să închin prinoase că ți-ai adus aminte
De-a tale numeroase și sacre jurăminte?

CORINA

Sarcasmul nu te prinde nicicum; mai bine taci
Și-ndreaptă cătră însuși muștrările ce-mi faci.
Tu crezi că o femeie preschimbă cu plăcere
Avérea-i sufletească pe-a sculelor avere?
Crezi tu că sub povara de aur mînjitor
Se stinge într-un suflet tot simțul iubitor?
Și că, sorbind în treacăt a luxului otravă,
Femeia-i destinată a deveni o sclavă?
Nemernice!... N-ai dreptul, grăind precum grăiești,
Să stai cu mine față!

IBIS

Tu mă disprețuiești!
Ovidiu te deprinde cu-atîta sumeție,
De mă înfrunți pe mine, Ibis?

CORINA

Ovidiu?... Fie!

IBIS

Pe dînsu-l cați?

CORINA

Pe dînsul... Mi-ai spus, și te-am crezut,
Că el în toată seara, aice, nevăzut,

Prin umbră se strecoară și vine, se-ntilnește
Cu o necunoscută cu care se iubește.
Ai vrut să-mi pui un ghimpe în inimă, ai vrut
Să-l depărtezi de mine, om prost și prefăcut,
Ș-ai răspîndit asupra-i o neagră calomnie.

IBIS

El nu a venit încă, și sperî că n-a să vie?
Cap sec!... Și tu, la rîndu-ți, acum te măgulești
Că pe a lui simțire tu singură domnești.
Ș-atît e de-nțețită a ta mîndrie oarbă,
Că toată judecata din crieri ți-o absoarbă.
Cum? Tu, Corina jună, frumoasă, ce privești
De sus la omenire, cu ochi împărătești,
Tu, care vezi în juru-ți o vastă-ngenunchere
De adorări sfioase și fără mîngîiere,
Mai lesne ai admite chiar cerul răsturnat
Decît a ta cădere din visu-ți adorat?
Ei bine, azi, Corina, cu toată mîndra-i fală,
Pe sînul lui Ovidiu posedă o rivală.

CORINA

(indignată)

Ibis!

IBIS

Ș-acea rivală superbă, fără preț,
La rîndul ei spre tine privește cu dispreț.

CORINA

Ibis!...

(Stăpînindu-se)

Dar a ta gură zadarnic mă insultă.
Invidia, cînd latră, Corina nu-o ascultă.
Cuprins ești de mînie că sufletu-mi, trezit

Din umbră, spre lumină voios s-a repezit,
Și, despărțit de tine, scăpînd de-a ta robire,
Găsit-a în Ovidiu o nouă-nsuflețire.

IBIS

(furios)

Ovidiu?

CORINA

Dar', Ovidiu; în el numai în el
Mă-ncred, căci el nu minte cu vorbe de mișel.

IBIS

Eu mint... cu mișelie? Eu mint?... Dar ce ai zice
Cînd l-ai videa tu însăși, cu ochii tăi, aice,
Ținînd pe-a sale brațe un fraged, nou odor,
Jurîndu-i, ca și ție, tot vecînicu-i amor?

CORINA

A! taci, e clevetire.

IBIS

Ce-ai zice?... Spune, spune,

Ce-ai face?

CORINA

Cu-a mea mîină eu viața le-aș răpune!

IBIS

Așa?... Deci ai rabdare; curînd o să te-ncrezi
De minte sau nu Ibis, văzînd ce ai să vezi.
Și de-a fi adevărul?

CORINA

O, ceruri!

IBIS

Vrei să moară?

CORINA

Vreu, vreu! Și el, și dînsa!... O! turba mă-nfioară!

IBIS

Mergi, dar', și stai ascunsă, cu ochiul pînditor.
Te-oi răzbuna eu însumi de-al tău înșelător,
Ș-atunce vei pricepe cît ești tu de nedreaptă
Cu mine.

CORINA

(cată-n jur)

Dar nu vine... nici a veni.

IBIS

Așteaptă
Colò, după copacii din fund, și-l vei zări.
Dar... de-a muri Ovidiu?...

CORINA

(depărtîndu-se)

Eu încă voi muri.

SCENA 4

IBIS

(privind după dînsa)

Ba nu-i muri; amorul, ce încă mă cuprinde,
Pe capul tău cu milă aripile-și întinde;
El, prin a lui putere, va deveni un scut,
Ce te-a feri de moarte... deși, vai! te-am pierdut.

Ah! cine știe?... poate că jalnica-mi ființă
Va deștepta în sinu-ți a ta recunoștință.
Și...

SCENA 5

Ibis; Hillarius, Rutuba

HILLARIUS

Ibis, iată omul!

IBIS

(observă pe Rutuba; în parte)

Cioplit e din topor.

(Lui Rutuba:)

Ești om cu hotărîre?

RUTUBA

Eu?... Sînt gladiator
Și mă numesc Rutuba; în față mă privește.
Un om nici cît o gîză în ochi-mi nu plătește.

IBIS

Așa-mi convii, Rutuba, viteaz, neomenos.

RUTUBA

O știu, n-am preț; întrebă pe oricare gelos.
Eu îi feresc onorul de orișice ispită,
Căci am o meserie de mulți aprețuită
În Roma... Nu mă laud, dar în glas mare-o zic:
Morală-i susținută de brațul meu voinic.

IBIS

Te-admir!

RUTUBA

Și ai dreptate... Zdrobesc de porunceală,
Ucid, sau rănesc numai, cum vrei, după tocmeală.
Atît, pentru-o bătaie, și pentru-o rană,-atît,
Iar pentru-o înjunghiere, sau strîngere de gît,
Ceva mai mult.

IBIS

Prea bine; deci spune cît mi-i cere
Pe-o moarte de om?

RUTUBA

Tînăr?

IBIS

Dar', tînăr.

RUTUBA

Și-n putere?

IBIS

Și...

RUTUBA

Prețul se socoate pe neamuri și pe ani,
Pentru străini mai ieftin, mai scump pentru romani.
Pentr-un bătrîn, cinci sute sesterții, pentr-un june,
Cinci mii, căci el posedă mai multe zile bune,
Un mai bogat tezaur de fapte și iubiri.
Fac pagubă prin moarte-i sărmanei omeniri.

IBIS

Nu cinci, dar chiar și zece îți dau pe a lui moarte.

RUTUBA

Om generos! Se vede că nu ți-e drag prea foarte
Primesc; însă Rutuba e un artist de soi,

Aş vrea să ştiu pe cine doreşti ca să-l despoi
De zile, să-l trimitem prinos pe ceea lume?

IBIS

Pe un infam netrebnic.

RUTUBA

Şi care-i al său nume?

IBIS

Ovidiu!

RUTUBA

Ce?! Ovidiu?! Poetul glorios?!
Ovidiu, fala Romei, ce cîntă-armonios?!
Amicul lui Mecena¹²?! El, floarea tinerimei,
Nalţat de însuşi Caesar¹³ pe treptele nălţimei?
Ho, ho! se schimbă treaba... Voieşti ca să dizbar
Prezentul, viitorul de-un geniu aşa rar?
E faptă făr' de lege, ce mintea-mi oţărăşte...
Cincizeci de mii sesterţii nu-i scump cine-o
plăteşte.

HILLARIUS

Cincizeci de mii?!... Rutuba, e prea...

RUTUBA

Pentr-un augur

Să poate.

IBIS

Te juri însă că-l vei ucide?

RUTUBA

Jui

IBIS

Ți-i dau fără tocmeală, dar vreu ca, totodată,
Alăture cu-Ovidiu, să mai ucizi ș-o fată.

RUTUBA

O fată? O ființă plăpândă? Un odor
Ce lumea-nveselește cu chipu-i zîmbitor?
O fată ce-i menită ca să devie numă,
Să nască poate-un erou, un Caesar?... Nu e
glumă!
Ah! Îmi slăbește brațul și tremur cînd gîndesc
Să-mplînt pumnarul rece în sînu-i fecioresc...
Cît dai?

IBIS

Cît vrei în totul?

HILLARIUS

Dar', cîte mii?... O sută?

RUTUBA

Să ne-nțelegem bine... De-a fi copila slută,
Cincizeci de mii pe dînsa, cu alți cincizeci pe ei,
Iar de-a fi patriciană cu chipul frumusei,
Nu pot pentru-acea sumă să curm a sale zile:
Eu sînt milos, îmi place privirea de copile.
Deci, ca să-ncheiem tîrgul ce facem între noi,
Cer numai două sute de mii pe amîndoi.
Nu-i mult.

IBIS

(dînd mîna lui Rutuba)

Nu! Adă mîna... Hillariu, vin' de taie.

HILLARIUS

(atingind minile lor)

Să-l rupă-n bucățele a cînilor potaie
Și să-l încolăcească toți șarpîi din pămînt
Pe-acel ce s-ar desface de sacru-i jurămînt!

SCENA 6

Ibis, Hillarius, Rutuba; Corina

CORINA

(alergînd)

Sosește, iată-l!

RUTUBA

(scoțînd pumnarul)

Unde-i?... E mort!

IBIS

(oprindu-l)

Așteaptă încă.
Nu a sosit momentul... Aice, lîngă stîncă,
Curînd are să vie odorul așteptat.
Cînd amîndoi vor face un grup îmbrățișat,
Cu-o singură lovire, ca fulgerul de iute,
Îi vei schimba, Rutuba, în două leșuri mute.

CORINA

(revenind)

S-apropie... și-i singur.

IBIS

Mult singur nu va fi.
Veniți să stăm la pîndă și gata de-a-i jertfi.

CORINA

(în parte)

O, ceruri!

IBIS

Haide!

HILLARIUS și RUTUBA

Haide!

(Ieșe cu toți în dreapta.)

SCENA 7

Ovidiu și apoi Iulia

OVIDIU

O! noapte-ndurătoare,
Întinde a ta umbră dorită, protectoare,
Pe cel mai viu, mai dulce, mai dragalaș odor,
Pe-al Iuliei ș-Ovidiu misterios amor.
Și tu, o, Venus, zee, născută-n marea lină,
Tu, cărei al meu suflet în veci cu drag se-nchină,
Pe Iulia-mi iubită îndeamn-o cu-al tău glas
Aice, lângă mine, să-ndrepte al ei pas!

(Privește la fereastra luminată.)

Ah! iată sus fereastra cu tainică lumină,
La care se arată precum o stea divină.
Văd umbra-i în mișcare... Ea pleacă, a plecat.
Lumina de fereastră acum s-a depărtat.
Ah! inima uimită saltă-n bataie deasă
Și pare că din sînu-mi vroiește-acum să iasă.

(Ascultă.)

Dar', vine. (*Exaltat:*) Fericire, puteri
dumnezeiești!...

(Iulia deschide ușa. Ovidiu aleargă spre ea.)

Ah! Iulie-adorată!

IULIA

(coboară scările)

Ovidie!... Tu ești?

Nu-i nime în grădină? Nu-i nime să ne vadă?

OVIDIU

Nu, nu, privește, norii s-au adunat gramadă
Ca să ne-ascundă lumii și zeilor din cer.
Privește, ceru-i negru, și stelele, ce per,
Cu toate-ale lor raze s-au concentrat în tine,
Ca numai a ta față în ochi-mi să lumine.

(Se apropie amândoi de bancă, lângă stincă.)

IULIA

La glasul tău, amice, simt grija că s-a dus.
Tu mă iubești?

OVIDIU

Amorul mă-nalță-atît de sus,
Cît uit, în fericire-mi, eu, om perdut în gloată,
Că ești în culmea Romei, a lui August nepoată,
Și mintea-mi nebunită mă face să-ndrăznesc
Ca să apropii doru-mi de-un crin împăărătesc.

IULIA

Ai inimă cu aripi, ce-n sus la cer aspiră.
Semeața nebunie îmi place și-mi inspiră
O dulce-nduioșire ce gîndul mi-a furat
Și-l duce tot la tine, amice, nencetat.

Un geniu are drepturi ce nime nu le are,
Căci geniul posedă și tronuri, și-altare.

OVIDIU

Semeț sînt, dar amorul ar fi zeul Amor
De-ar măsura distanța cînd el s-avîntă-n zbor?
Dar inima ce bate în toată-a ei simțire
La scumpa-i aspirare cunoaște-mprotivire?
Am fost nebun, să poate, că ochii n-am închis
Cînd Iulia părut-a în ceru-mi, ca un vis,
Dar este cu puțință de-a-nchide-n zi senină
Și sînul la iubire, și ochii la lumină?

IULIA

O! nu! nu îi închide cînd e ca să privești
Cît te iubește-n lume ființa ce iubești
Și cită fericire, necunoscută încă,
Renvie și mîngîie simțirea sa adîncă...
Pe culmea înalțată, pe care m-am născut,
Nu poate să s-oprească nici dorul cel tăcut.
A lui August odraslă de soartă e menită
Să-apară ca o zee de-abia întrezărită
Și să inspire teamă în loc de dulce dor.
Dar zeea, cînd tresare de-al dragostei fior
Spre omul ce-o slăvește, din culme se coboară
Și-i pare, la tot pasul, că tot mai sus-ea zboară.
Așa voit-a Joe¹⁴, ca Olimpul¹⁵ ceresc
Să-l lege prin iubire cu raiul pămîntesc,
Să șteargă dintre inimi oricare departare.
Iubirea-i cea mai dulce și sacră nobilare!
Regina Cnidei¹⁶, Venus, iubit-a un păstor¹⁷,
Eu te iubesc pe tine, poete-ncîntător!

OVIDIU

Ești dulce și augustă!... Mărire ai și milă,
Mărire de regină și farmec de copilă,

Încît ades îmi pare un vis norocul meu
De-a fi iubit de tine fără-a fi dumnezeu,
Ș-atîta maiestate în jurul tău domnește,
Că, de-a-ți atinge mîna, dorința-mi se sfiește,
Și mintea mea, în luptă cu sufletu-mi robit,
Mă pleacă la picioare-ți, îngenunchet, uimit.

(Cade-n genunchi.)

CORINA

(lingă stîncă, în parte.)

Infamul!

IULIA

(ridicînd pe Ovidiu)

Iată mîna-mi... Amorul cînd ne-adună,
Eu uit că sînt princesă și mi-amintesc că-s jună,
Întăia-oară Eros¹⁸ mă duce-n Empireu¹⁹,
Și sînt a ta, Ovidiu, precum tu ești al meu.

(Șed amîndoi pe bancă.)

Eu te iubesc, amice, chiar din copilărie.
Amorul meu cu mine crescut-a în frăție,
Căci te-am văzut adese la bunul meu venind,
Cu toți poeții Romei în Roma strălucind,
Cu-amicii tăi, Mecena, Virgiliu²⁰ și Horațiu²¹,
A căror geniu falnic străbat al lumii spațiu,
Stimați, iubiți de Caesar, v-am auzit ades
Cetînd a voastre innuri, și-n taină te-am ales
Pe tine ca poetul închipuirii mele.
Ador a tale versuri și am undit în ele
O gingașă comoară de visuri cu fiori,
Ce ziua mă încîntă și noaptea până-n ziori...
Ah! spune-mi, în ce plaiuri culegi a tale cînturi?
Ce muză îți inspiră poeticile-avînturi?
Corina? Ce-i Corina?... Există? Cine-i ea?

OVIDIU

(îngăimat)

Tu, Iulio, tu numai ești, dragă, muza mea,
Corina e un nume... poetic... ce de lume
Ferește-a noastră taină și dulcele tău nume.
Simțirea iubitoare ne vine de la cer,
Ea fuge de lumină ca cel mai sfânt mister,
Și sacră e ființa cu suflet generos
Ce face din iubitul-i un rege glorios.

(Se scoală.)

Ah! Iulie-adorată, de-aș asculta mândria
Ce simt gândind la tine, aș face nebunia
Să strig în lumea-ntreagă cu glas triumfător!
A mea, a mea e fiica lui Iupiter Statôr²².
Dar nu, al tău Ovidiu în nime nu se-ncrede.
Sub soare și sub stele neconținut te vede.
Și-i place-n tăinuire, redevenind poet,
Să spuie numai nopții mult-scurtul lui secret.
Atunci când pacea umbrei, domnind peste câmpie,
Îndeamnă la iubire, la vis, la poezie,
Când mii de șapte blinde, sub cer trecînd în zbor,
Deșteaptă-n al meu suflet răsunete de dor,
Atunci cu-nvăpăiere eu le descriu pe toate,
Sperînd c-a mele versuri te vor pătrunde, poate.

IULIA

O! dar', ca dulce fulger în sînu-mi a-î pătruns,
Și, vezi, amoru-mi gîngaș eu nu ți l-am ascuns.

(Pleacă capul pe sinul lui Ovidiu.)

OVIDIU

(o strînge în brațe)

Ah! Iulie!

IULIA

(cu glasul slab)

Ovidiu!

OVIDIU

(arătînd luna plină)

Iubita mea, privește,

Regina albă-a nopței din ceruri ne zîmbește.

SCENA 8

*Ovidiu, Iulia; Corina, Ibis, Hillarius,
Rutuba*

CORINA

(cu durere, în parte)

Ah! inima-mi se rumpe.

IBIS

(lui Rutuba, venind de după stîncă)

Ucide-i!... Moarte lor!

(Ibis, Hillarius și Rutuba se înaintează repede, cu fețele
ascunse sub mantale.)

CORINA

(voind să-i oprească, disperată)

O, nu, nu, nu pe dînsul...

IBIS

(se apropie de Ovidiu)

Infame trădător!

OVIDIU

Ce vreți voi, mizerabili?...

IBIS

Acum mi-ai căzut pradă!

(Lui Rutuba:)

Ucide-o-ntăi pe dinsa... el moartă să și-o vadă.

OVIDIU

(vrind să apere pe Iulia)

În lături, hoți!...

(Ibis și Hillarius îl apucă de braț și-l țin în loc. Rutuba ridică pumnarul asupra Iuliei.)

IULIA

(ridicindu-și vâlul și arătindu-se)

În lături!... Priviți în fața mea!
Sînt Iulia, nepoata lui Caesar!

IBIS

(lăsînd pe Ovidiu)

Cum?

CORINA

Ea?

RUTUBA

(scăpînd pumnarul)

Ea?

(Toți răminu incremenți. Ovidiu și Iulia se apropie unul de altul.)

IULIA

Ovidiu, vin' cu mine... Iar voi...

(Face un semn poruncitor către ucigași, ca să se despărteze; Ovidiu și Iulia pleacă repede și intră în palat.)

CORINA

O, durere!

Rivala mea-i princesa!

HILLARIUS

Sîntem perduți!

IBIS

Tăcere!

Ovidiu dispărut-a cu Iulia-n palat...

Triumf!... De însuși Caesar voi fi eu răzbunat!

Cortina cade.

ACTUL II

Forum al lui Caesar²³. — În dreapta și în stînga, de-a lungul culiselor, galerii cu coloane de marmoră (portice), începînd de la al doilea plan și întinzîndu-se pînă în fund; ele sînt ridicate de la pămînt pe două trepte. — Fundul scenei e ocupat cu templul zeei Venus Genitrice, precedat de o largă scară, ce se coboară în piață. — Pe laturile lui se deschid două strade ducînd spre Capitol²⁴, ce se vede în fund. — Patriciani și matroane se primblă sub portice, unde sînt espuse tot soiul de mărfuri. — Mișcare animată de popor în piață. — Trecătorii intră prin culisele libere, atît în dreapta, cît și în stînga. Unii intră în templu, alții se opresc pe treptele porticelor și formează grupe variate

SCENA 1

*Rutuba, Muss, Pyrrha, Saga, histrioni,
popor*

*(Mai mulți precupeți intră din toate părțile, strigînd
mărfurile lor.)*

PRECUPEȚUL I

(purtînd o cutie)

Paste!

PRECUPEȚUL II

(purtînd două ulcioare)

Apă de Virgo²⁵!

PRINCUPEȚUL III

(purtînd dinți de elefant.)

Ivoriu de Iibîia²⁶.

PYRRHA

(cu un paner pe cap)

Naraunze de la Chius²⁷!

SAGA

(cu un paner pe brațe)

Iămîi de Messenia²⁸!

MUSS

(luînd o lăușie)

Dulce-s?

SAGA

Nu pune laba!

MUSS

Zbîrcite sînt de ger,
Priviți, numai mătușa lipsește din paner.

(Fuge spre fund.)

SAGA

Ce-ai zis, picîler^a obraznic?

(Aleargă după Muss. Poporul rîde cu hohot.)

RUTUBA

(apropiîndu-se de Pyrrha)

De unde vii, zvîrlugă?

^a — Citește în două silabe: picî-ler

PYRRHA

La Forum Cupedinis²⁹ am dat numai o fugă,
Ca să v-aduc naramze... Uf! cît m-am ostenit!

MUSS

(revenind în scenă)

Cum, Pyrrha, la Ovidiu azi nu te-ai odihnit?

PYRRHA

Ce vrei să zici, gîndace?!

RUTUBA

(împingînd pe Muss)

Fugi, Muss, lipsești de-aice!

MUSS

(răstit)

Nu-mîpinge, că, pe Hercu³⁰...

RUTUBA

Peri, șoarec de portice!

MUSS

Gladiator de crîșmă, zăvod flămînd, năuc!

RUTUBA

(amenințîndu-l)

Măi, piciule...

MUSS

(cu o demnitate comică)

Gios puma! Te-am priceput, mă duc.

PYRRHA

(strigă, plecînd spre fund)

Naramze de la Chișus!

RUTUBA

(opriind-o)

Frumoasă Pyrrha, -mi spune:

De ce cînd vinzi naramze, naramzele-s mai bune?

PYRRHA

(rizînd)

Știu eu?

MAI MULȚI TRECĂTORI

Dă-mi mie una.

PYRRHA

(împărțindu-le portocale)

Na, na!

RUTUBA

Și mie opt.

SAGA

(revenită în scenă)

Ce vra să zică pofta de fruct încă necopt!
Ea vinde poame crude; ar vinde porumbèle,
Și proștii, zău, ar crede că cumpără mărgelă,
Cînd eu, ca vai de mine, pe strade strig mereu!

(Strigă:)

Lămîi de Messenia!... dar le mănînc tot eu.

(Merge de se amestecă între poporul retras în fund.)

SCENA 2

Ibis, Hillarius (întrînd din dreapta și primblîndu-se în fața scenii.)

IBIS

Augure, n-am odihnă de-acum o săptămîină.
Ovidiu tot trăiește!...

HILLARIUS

El ne-a scapat din mînă
Ca apa.

IBIS

Și Corina, deși chiar l-a surprins
Cu Iulia, amoru-i nu scade, nu s-a stins!
Din contra!...

HILLARIUS

Cum?

IBIS

Se luptă cu gîndurile sale
Și singură pe sine tot cată să se-nșale.

HILLARIUS

Iar tu?

IBIS

Îi sînt — ai crede? — tot mai nesuferit.

HILLARIUS

Așa ți se cuvine; de ce n-ai reușit?
Succesul încunună oricare faptă, fie
Sau rea, sau bună... Lumea-i o vastă neghiobie.

IBIS

O sper, însă e greu.
La un grozav pericol cunosc că m-aş expune.

HILLARIUS

August câteodată are furori nebune.

• IBIS

Aşa-i.

HILLARIUS

A lui minie, în primul său avînt,
Îi dă porniri de feară ce urlă pe-un mormînt.

IBIS

Cum dar, ferîţi, departe de crîncena lui gheară,
Să facem pe Ovidiu în cangea ei să peară?
Ascultă: un custode de la palat mi-a spus
Că l-al Iunonei³² templu azi Iulia s-a dus,
Pe-altarul zeităţii ofrande ca să facă.
Cortejul ei pe-aice, prin Forum, a să treacă...
Eu am urzit îndată un infernal complot.

HILLARIUS

Cum?

IBIS

S-o insulte pleba... Pe bani ea face tot.

HILLARIUS

Tot, însă...

IBIS

Noi, în piaţă, hai să-mpărţim mari sume
Din partea lui Ovidiu, lucrînd în al său nume,
Şi astfel împăratul, gelos de-al său onor,
Va crede pe Ovidiu un laş, insultător,
Ş-atunci nici chiar Apolon³³ nu-l scapă de osîndă.

HILLARIUS

Complotu-i bun, dar cere bani mulți pentru
izbîndă

IBIS

(dînd trei pungi lui Hillarius)

Na bani; mergi de-i împarte la cine crezi, mergi,
zbori!

HILLARIUS

Privește, piața-i plină de bravi răzvrătitori.

IBIS

(arătînd pe Rutuba, în fund)

Rutuba e cu dînșii, mă duc la el; tu cată
Să ne cîștigi pe Pinax, el are limba lată
Și multă influență în clasele de jos.

HILLARIUS

Ca dînsul în batjocuri nu-i nime generos.

IBIS

Găsește-l și-i vorbește, dar fii cu chibzuință.

(Merge în fund de se sfătuiește cu Rutuba.)

HILLARIUS

(singur)

Întăi gîndesc la mine, ca om de conștiință.

(Cintărind pungile:)

Trei pungi rotunde, pline și scumpe la privit...
Ca să-mi rămîie mie, ce-ar fi de chibzuit?

(Pleacă spre stînga și se întîlnește cu Pinax, care intră.)

SCENA 3

Hillarius; Pinax

(Pinax histrionul, cărunț, slab și îmbrăcat în haine sarace, intră posomorît prin stînga și se întâlnește cu Hillarius. El se privește lung, cu un aer de sarcasm.)

HILLARIUS

(în parte)

Ha! iacă tocmai Pinax... E istovit la față.

PINAX

(în parte, trist)

Nu am mîncat nimică de astăzi dimineață.

(Oftează greu.)

HILLARIUS

Tot slab?

PINAX

Și tu tot gras?

HILLARIUS

Privește, în pele nu-mi încap.

PINAX

Dar'; seameni cu Silenus³⁴.

HILLARIUS

Și tu cu un proțap.

Pe două căi contrare ne-am apucat noi drumul,
Eu, îmbucînd coliva, tu, mirosînd parfumul,
Eu, speculînd prostia, cîmp lat, bogat, cu rod,
Tu, mila o nenească, pomana... O! nerod!

PINAX

Dar'; ești dibaci, Hillariu, o recunosc aice.
Tu ești augur de piață; știința ta prezice
Tot ce dorește omul supus la slăbiciuni
Și rizi de el, șirete, purtându-l cu minciuni.
Te-ai înrudit cu Plutus³⁵ prin falșa-ți meserie.

HILLARIUS

(rizind)

Și tu rămas-ai rudă cu trista sărăcie.

PINAX

Decît bogat ca tine, prefer sărac să fiu.

HILLARIUS

Dar'; histrion și leneș.

PINAX

(mindru)

Așa, din tată-n fiu.
Străbunii mei, în Roma, toți filosofi ca mine,
Avut-au mare faimă în gloatele latine,
Lăsîndu-mi o maximă ce-am practicat mereu:
«Mănîncă de la alții, iar nicicum dintr-al tău.»

HILLARIUS

Maximă înțeleaptă! Ea te-a adus în stare
Prin pelea ta uscată să te prevezi în zare.
Stomahul tău se-ntinde păn' la calende greci³⁶,
Căci, bute danaidă, el nu se umple-n veci³⁷,
Și însă prin mulțime de chipuri... rușinoase
Cercat-ai să prinzi carne pe șirul tău de oase.

PINAX

(cu amărăire)

Aşa-i! Ah! pentru-o pâine cît geniu cheltuiesc!
Minciună cu minciună neîncetat cîrlesc,
Dar, vai! din toată-această maiastră cîrpitură
Nu mă cîrlesc adese cu nici o-mbucătură.
Zadarnic dimineaţa patronilor dau zor,
Ei mistuit-au lacom chiar inimele lor,
Şi numai la-mpăratul găsesc cîte-o pomana
Cînd sînt cu istovire lihnit, lipsit de hrană.

HILLARIUS

Şi însă-ai fost odată un acrobat uşor...

PINAX

Dar'; ce entuziasmuri năşteam eu în popor
Cînd alergam pe-odgonul întins lung peste Tîbru³⁸,
Săltînd, făcînd chiar tumbe cu meşter echilibru!...
(Arătîndu-şi genunchii:)

Dar aste balamale acum s-au ruginit...

(Cu emfaz:)

Sînt soare fără raze, ajuns la asfinţit!...

HILLARIUS

Şi ai mai fost, îmi pare, poet chiar, în junie.

PINAX

Dar'; ş-am comis atunce o vastă tragedie,
Sperînd că voi întrece pe însuşi Euripid³⁹.

HILLARIUS

Tu?... Care?

PINAX

«Cleopatra!»

HILLARIUS

A! spune-mi-o, să rîd.

PINAX

Antoniu⁴⁰ în Egipt triumfător sosește...
Să vezi cum Cleopatra⁴¹ de-amor îl nebunește!...
Pontifii, l-al ei ordin plecînd vroința lor,
Închină lui Antoniu un lung și lat covor.
Îți îl aduc pe umeri cu alte scumpe-odoare
Și-l dau de-a tăvălucul în față-î, la picioare.
Iar cînd întreg covorul pe scenă s-a destins,
Ce văd în el eroul și publicul surprins?

HILLARIUS

Un leu, sau boul Apis⁴² fript gata în frigare?

PINAX

Ba, Cleopatra-n Venus cînd s-a născut din mare!

HILLARIUS

(rîzînd)

Sublimă tragedie! Aș fi vroit s-o văd.

PINAX

(cu amărire)

Și însă-au șuierat-o rivalii mei.

HILLARIUS

Te cred...

Ș-acum ce faci, sărmane?

PINAX

Politică de strade
Cu plebă, care-n Roma stă gata ca s-o prade.

HILLARIUS

Aș plînge a ta soartă dac-aș putea să plîng.
Tot ce pot face, Pinax, dă-mi mîna...

(Pinax întinde mîna deschisă, ca pentru pomana.)

Să ți-o strîng

PINAX

O! suflet buu și nobil!... Ce? Mîna ta-i deșartă?

HILLARIUS

S-a deșertat și-i goală de mult ce a fost spartă.

PINAX

(cu dispreț)

Ești grec.

HILLARIUS

Ca tine, Pinax, sînt grec și mă fălesc.

PINAX

Dar': iusă n-aduci daruri.⁴⁸

HILLARIUS

(rîzînd)

Din contra, le primesc.

PINAX

Om scump! cînd îi fi bôlnav, mă cată-aici în piață.

HILLARIUS

Ești medic?

PINAX

Nu, dar vesel te-aș vindeca de viață.

(Hillarius rîde cu hohot. Pinax, furios.)

Mîncău de șasă prînzuri pe fiecare zi!
Gras egoist! de mine tu pari a te păzi,
Crezînd că foamea tristă e boală lipicioasă.
Hei! căci nu am avere și masă-n veci mănoasă?
Ți-aș arăta eu, Pinax, ce este-un om fudul
Și ce e, mai cu seamă, un egoist sătul!

(Pleacă spre fund.)

HILLARIUS

(arată o pungă)

Pinax, privește!

PINAX

(întorcîndu-se grabnic)

O pungă?... Om infernal... Și-i plină?
Tantal¹⁴ renaște-n mine; fugi, aprigă jivină,
Că, pe Mercur¹⁵...

HILLARIUS

Ascultă și nu te agita:
Această pungă plină vrei tu să fie-a ta?

PINAX

Mă-ntrebi?... Degrabă spune-mi, ce vrei tu de la
mine?
O crimă?... căci degeaba nu cred s-o dai...

HILLARIUS

Vezi bine!

Vreu o manifestare în piață, cu ocări,
Cu huiđuiri, cu zgomot, cu zvon de fluierări.

PINAX

Ceva complet? E lesne, dar trebuie bună plată,
Căci o să am nevoie de-o plebă îmbătată,
De marînari, de leneși, de histrioni, de hoți.

HILLARIUS

Gătește-ți tu amicii, și-ți dau toți banii.

PINAX

Toți?... Spune-mi, cui să facem așa ovațiune? Toți?

HILLARIUS

Te prinzi s-o faci? Răspunde!

PINAX

Cum nu, amice; spune!

HILLARIUS

Pe-aici prin Forum, Pinax, a să vedeți trecînd
A lui August nepoată...

PINAX

Ce?! Iulia?! Și cînd?

HILLARIUS

Chiar astăzi pe l-ameazi.

PINAX

Ea! ruda maiestoașă
A lui Octaviu Caesar!... Știi tu că gluma-i groasă?

HILLARIUS

Știu, dar și punga-i grasă... privește-o. Hei? ce
nuri!

PINAX

(lacom)

Ah! dă-mi-o, și sînt gata să fluier, să...

HILLARIUS

Te juri?

PINAX

Jur! Fapta-i îndrăzneată, e demnă de Alcidiu⁴⁶.
Dar cine o plătește?

HILLARIUS

(dându-i punga)

S-o spui la toți... Ovidiu!

PINAX

(mirosind punga)

Hmm! Bine zic evreii: monezele nu put⁴⁷.

(În parte:)

Cu ele de la Roma mă fac azi nevăzut.

(Iese pe furiș din piață.)

HILLARIUS

(singur, cîntărind pungele)

Mi-au rămas două!

SCENA 4

Hillarius; Ibis (revine din fund)

HILLARIUS

Ibis, ți-ai pregătit răsplata?

Rutuba?

IBIS

Se aține; dar Pinax?

HILLARIUS

Este gata.

(Să aude risete multe în dreapta. Ibis se uită între enlise.)

IBIS

Ovidiu vine-aice; ca să mu-i dăm prepus,
Hai noi să stăm la pîndă în templu, colo sus.

(Pleacă amîndoi spre fund.)

SCENA 5

Ovidiu, Cotta, Cleve tius, Tigellius;

Ibis, Hillarius

(Mai mulți tineri patriciani intră cu Ovidiu, veseli și
eleganți.)

OVIDIU

(zărind pe Ibis)

Pe Bacchus Corniferul¹⁸!... e Ibis!... *Salve* ție,
Om ghiftuit de toate, de-amor, de avuție.
Cum? Mai consulți augurii? Ce vrei, ce mai preținzi
Cînd ai tu pe Corina și-n ochi-i te oglinzi?

IBIS

(posomorît)

Rîzi tu, Ovidiu, astăzi, dar poate mîni vei plînge.
Cînd nu s-așteaptă omul, atunce capu-și frînge...

(Se suie scările templului, cu Hillarius, și intră în el.)

COTTA

Vorbește-n aforisme ca un filòsof grec.

TIGELLIUS

Și ate meș la vorbă.

CLEVE TIUS

Cît are fructul sec.

COTTA

Hei, voi glumiți, dar Ibis, îl știu, e rău de gură.
Să mă ferească Joe de-a lui ascunsă ură!

OVIDIU

Tu nu cunoștii ce-i ura cu infernalul chin.
Am numai oaspeți veseli și blînzi în al meu sîn:
Amor, prietinie, senin, compătimire,
Tovarăși scumpi de cale, ce duc la fericire;
Ei îmi arată lumea prin vâl trandafiriu,
Făcîndu-mă-al iubirei poet iubit să fiu,
Și-mi spun că nu-i ființă mai tristă, mai muncită
Ca omul ros de ură și-invidie urîță.

COTTA

Tu ești un om, în viață, condus de năluciri,
Și aerul din Olimp în Roma îl respiri.

OVIDIU

E dulce acel aer cînd trece-n răsuflare
Prin buze alipite cu dulce sărutare.

COTTA

Cum să cunoaște omul de-amoruri îmbătat!
Corina ta, amice, deplin te-a fărmeceat.
Zîmbirea-i te conduce pe-o cale înflorită,
În care-nțelepciunea se perde, rătăcită.

CLEVE TIUS

Corina și-alte multe zburdalnice frumseți,
Ce-l țin legat de pragul nebunci tinereți...

Se spune chiar, în taină, că falnicu-i avînt
Vinează dulci amoruri nu numai pre pămînt,
Dar mai presus mult încă, în regiuni înalte,
Spre care numai vulturi au dreptul ca să salte.

OVIDIU

(îngrijit)

Ce vrei să zici, Clevetiu?

CLEVETIUS

O veste din senin
S-a răspîndit în Roma, că-n parcul Palatin⁴⁹,
Îndurătoarea lună și stelele mișcate
Zărit-au două umbre cu drag întrulocate,
Și că din ele una erai tu însuși.

OVIDIU

Eu?

CLEVETIUS

Iar cealaltă — o fiică de neam de semizeu.

OVIDIU

Clevetius, prin gură-ți bîrfește-n veci minciuna.
Tu minți, făcînd să mintă și stelele, și luna,
Căci n-ai nimic sacru în gîndu-ți urîcios,
Ești un Zoil⁵⁰ de strade, un rău invidios,
Și nu permit ca limba-ți în față-mi să profane
Divina inocență a fiicei suverane.

COTTA

(lui Clevetius)

Dac-ar afla-mpăratul ce vorbe-n lume porți,
El te-ar trimite-n Tărtar⁵¹, să minți pintre cei
morți.

CLEVETIUS

N-am grijă, căci lui Caesar eu am făcut pomână.

COTTA

Tu?

OVIDIU

Lui?

CLEVETIUS

Eu.

TIGELLIUS

Unde?

CLEVETIUS

Lângă Colona Pompeană⁵²,
August mi-a întins mîna şi datu-i-am un as.

COTTA

Şi, negreşit, cu gura căscată ai rămas.

(Toţi rid.)

OVIDIU

Nu rîdeţi... Într-o noapte, August, din înălţare,
Văzutu-s-a prin visuri căzut în cruda stare
De cerşetor... De-atuncea, în fiecare an,
Cerşeşte-o zi întreagă sub haine de sărman.
Aşa vroit-au zeii, ca, n culme de putere,
Să ştie ce-nsemnează nălţare şi cădere.

CLEVETIUS

Ba e zgîrcit şi lacom... El însuşi a dat foc
Căsuţei sale proaste, vrînd un palat în loc.
Apoi, prin mii de chipuri, tirane sau viclene,

Și-a căptușit cuibarul cu ale țării pene.
Schimba-s-ar toate-n spinuri mortale!

OVIDIU

August, optzeci de stătui de-argint, ce le avea
În Roma ridicate, a pus de le-a topit
Și la poporul mizer în bani le-a împărțit.

CLEVERTIUS

Dar', el a vrut ca-n Roma să aibă fiecare
O mică părțică de Caesar, spre gustare,
Și astfel să câștige renume în popor
De om cu dărnicie, de binefăcător.
I-a sale fapte, înșă, de lume lăudate,
Nu gloria-l îndeamnă, ci seaca vanitate.
În minte-i tot e calcul profund de ipocrit:
Simplicitatea-i?... mască de mîndru parvenit,
Clemența-i aparentă?... cruzime-ndestulată,
Mărirea-i?... pe nisipuri o stătuie nălțată⁵³.

OVIDIU

(cu dispreț)

Orb!

CLEVERTIUS

Tu ești în orbire de nu vezi, sub August,
Cum s-a caprius junimea de-al vieții chiar dezgust.

OVIDIU

O! știu că voi, junimea romană... ce junime!...
Nimic nu vă mai place și nici iubiți pe nime.
A voastre inimi stoarse în nesimțire zac,
Sărmani! nici chiar lumina, nici Venus nu vă plac,
Vă sinucideți zilnic în modul cel mai jalnic,

Vrînd să ucideți timpul!... (*Aprinzîndu-se:*) În
secolul ist falnic,
Cînd artel frumose, ajuase-n culmea lor,
Schimbat-au Roma-n splendid muzeu neperitor,
Cînd geniul pășește la templul nemuririi,
Încunjurat cu fală de stelele-omenirii,
Horațiu și Virgiliu, Tit Livi⁵⁴ și Tibul⁵⁵,
Nu e permis în Roma de viață-a fi sătul.
Nu! Cînd acest imperiu domnirea lui întinde
În patru părți a lumii și-n mîină-i le cuprinde,
Tot omul, tot romanul, privindu-l, e dator
Să aibă-uu suflet mare, ca el predomnitor,
Să simtă vieți o sută în nobila sa viață
Ș-un foc care topește a nesimțirii gheață.
A fi *Civis Romanus* este-a fi om de fer!
Așa ziceau străbunii, și nu-ncăpeau sub cer.
Noi ne-am schimbat credința, căzînd din înălțime.
Priviți, iată-un specîmen de-a Romci tiuerime!

(Arată pe Barrus.)

SCENA 6

*Precedenții; Barrus (istovit și grotesc, întră prin stînga,
întovărășit de doi negri, servitorii lui)*

CLEVETIUS

He! bun sosit! o! Barrus!... tot încă pîntre vii?
Noi te credeam *ad patres*.

BARRUS

Bufon!...

COTTA

De unde vii?

BARRUS

(cu glas femeiesc)

Amici, vin de la baie și am ieșit la soare...
Am căpătat o tusă și...

(Tușește.)

OVIDIU

Barrus, pun prinsoare
Că iar ți-ai smuls în baie tot părul de pe trup.

BARRUS

Ai zice că-s Diana⁵⁶; îmi vine să mă pup!
Am mușchi vînușoși, ca dînsa... Privești, așa-i!
(Își golește brațele.)

TOȚI

(pipăindu-le)

Așa e!

CLEVEŢIUS

Dar ai pierdut, îmi pare, cîțiva din ei în baie.

BARRUS

Nu, căci mai dinioare zvîrlit-am ușurel
Vro zece javeline și discul de oțel
Pe Cîmpul lui Mart⁵⁷.

TOȚI

Bravo!

BARRUS

Apoi, la Capenea⁵⁸,
Am întîlnit pe Chloe, pe Glyce și Actea.
Mi s-au jurat tustrele că port pe cap un nimb

Ș-ar vrea a lor figură cu-a mea să facă schimb.
Tuspatru mă urmează, în stofă diafană
Mergînd ca să se primble pe Calea Apiană⁵⁹.
Acolo mă așteaptă, zburdînd, catîrii mei,
Mă duc să-i mîn, cu caru-mi să alergăm tustrei.

(Privind în culise.)

A! iată-le, tuspatru!

CLEVETIUS

Catîrii?

BARRUS

Ba nu, ele.

CLEVETIUS

Acuma zici tuspatru, acuma zici tustrele,
Încalte zi tussăpte, să fie-un cont deplin.

BARRUS

(supărat)

Cum de mai ești cu viață avînd atît venin?

(Toți rid.)

SCENA 7

Precedenții; Actea, Tyn d a r i s, C h l o e, G l y c o
(între din dreapta, în tuatele elegante, și urmărite de tineri
patriciani)

BARRUS

Ha! iaca ș-ale mele frumoase-admirătoare.

ACTEA

Ovidiu, *salve!*

CELELALTE

Salve!

OVIDIU

(dindu-le mina)

Fragmente vii din soare,
Ce zeu propice nouă aice v-a-ndreptat?

CLEVETIUS

È negreșit Manasiu, zaraful cel bogat,
Ce vinde sub portice parfume indiane
Și scumpe sulimanuri, și coame lungi, germane,
Tot ce frumseții poate s-adaoge un spor.

ACTEA

Seca-ți-ar limba-n gură, obraznic lătrător!

TYNDARIS

Năpîră de lagumuri...

CHLOE

Paingăn mînjitor!

OVIDIU

Nu vă-njosiți, iubite, a sta la convorbire
C-un om ce face pată în toata omenire;
Mai bine sub portice veniți să vă primblați,
Și cu-ale voastre grații pe noi să ne-ncîntați.

ACTEA

Unde-i vroi să mergem, noi mergem bucuroase;
Ovidiu, de-a ta liră sîntem prea amoroase.

COTTA

Învîingător ferice! Priviți, toate-l iubesc!

CLEVETIUS

(cu sarcasm)

Păn' și ființi înalte, de sânge-mpărătesc!

OVIDIU

De-i mai rosti, nebune, acest cuvînt o dată,
Ești mort!

(Se înalță spre Clevetius, amenințător. Amicilor
lui îl opresc.)

CLEVETIUS

(depărtîndu-se)

Mă face-a rîde mînia-ți îngîmfată.

(Lui Barrus:)

Pe Calea Apiană vin', Barrus, să te-admir...

(Iese.)

ACTIUA

Ba vină cu noi, Barrus, și fugi de-acest satir.

(Curtizanele, întovărășite de toți junii patriciani,
se suie pe treptele porticelor și se primblă pîntre co-
lonade, admirînd stofele, obiectele de artă etc. espuse
de vinzători greci, indieni etc.)

SCENA 8

Ovidiu (rămas în urmă, este abordat de) *Corina*
(care vine din dreapta)

CORINA

(foarte agitată)

Ovidiu, stăi!

OVIDIU

Corina?!

CORINA

De astăzi dimineată
Te caut... Un pericol te-amănință în piață.

OVIDIU

Cum?

CORINA

Un complot sub mînă în contra-ți e urzit
De-un om ce te urăște, un dășman nemblinzit.

OVIDIU

Ibis?

CORINA

Oricine fie... Pe-ascuns, din a ta parte,
La pleba de pe strade mari sume se împarte,
Ca să insulte astăzi pe Iulia în drum,
Ș-astfêl să-nfurieze pe-August asupra-ți.

OVIDIU

Cum?!

Și tu, Corină, însăși atîta ești de bună,
Cît aperi pe Ovidiu cu Iulia-mpreună?
Eu sînt nedemn de mila ce încă îmi păstrezi.

CORINA

O! nu, prea generoasă ori simplă tu mă crezi;
Mi-ai dat lovire crudă prin crudă ofensare.
Corina, ca și Ibis, dorește răzbunare.
El vrea a ta peire, căci eu te-am adorat,
Eu vreau de-o infamie să nu fii acuzat...

Te-am prevestit... Adio! de-acum îți sînt străină,
E moartă pentru tine de-acum a ta Corină...

(Cu înduioșire:)

Corina ta!... o! ceruri, am fost, dar nu mai sînt...
Ovidiu, fii ferice, Corina e-n mormînt!

(Cu lacrimi:)

Adio!

OVIDIU

Ah! Corină, întoarce încă-o dată
Asupra lui Ovidiu privirea-ți împăcată,
Căci dacă-a fi să peară poetu-ți favorit
Și care pe Corina cîntînd a nemurit,
Să aibă mîngîierea de-o moarte liniștită,
Gîndind că-și perde viața iertat de-a lui iubită.

CORINA

Dar nu vrei a pricepe că nu vreu ca să mori?
Nu vezi că sînt cuprinsă de-a groazei reci fiori,
Căci întrevăd ce soartă cumplită și fatală
Te-așteaptă?... Ah! acuma uit chiar pe-a mea rivală
Și mă gîndesc la tine, și simt că-nnebunesc,
Și vreu să scapi de moarte, căci încă te iubesc.

OVIDIU

Corina mea...

CORINA

Ovidiu, la luptă, fii om verde,
Mergi, apără-mi rivala de-un scandal ce te perde,
Tu o iubești, iubește-o ferice, cu onor,
Corina se răzbună jertfind al ei amor...
Adio...

(Se depărtează rapide și iese din scenă.)

OVIDIU

(singur)

Suflet nobil!... S-a dus. O! umilire!
Cît-mă simt mic în fața cu nobila-i jertfire!

(Iese, pe gânduri, trist și se duce sub porticul unde sînt amicii lui.)

SCENA 9

Retuba, Muss, popor, Iulia, un lictor
(Poporul, înșirat pe piață de-a lungul porticelor, avînd pe Retuba în frunte. — Cortejul împărătesc intră prin fund, preceădat de patru lictori și urmat de alți patru, toți înarmați cu scuturi și spade. Opt siriani duc pe umerii lor o lectică aurită, în care Iulia stă întinsă și rezemată pe perne de purpură. Două sclave, pe lângă lectică, poartă, una un cortel înșipt într-o trestie de India; și alta, o apărătoare de pene de păm, cu care face vînt și răcorește pe Iulia. Doi sclavi în urma lor duc două scări poteite, pentru coborîrea din lectică⁶⁰. Cortejul înaintează încet. — Ibis și Illarius se arată la ușa templului.)

MUSS

(alergînd din fund)

Cortejul vine, iată-l!

RETUBA

(la un grup de oameni)

Colea voi vă grupați.

(La alții:)

Și voi în ceea parte fiți gata să strigați:
«Jos lectica! la Tibru!» cînd vi s-a da semnalul.

(Cortejul intră.)

RUTUBA

Muss, piciule, începe!

MUSS

(scotînd un fluier din sin)

Stăi, să-mi gătesc cavatul.

(Fluieră.)

CAPUL LICTORIILOR

Ce?

(Alte suierături se aud în grupuri.)

RUTUBA

Dați gură!

PLEBA

La oarba!

LICTORUL

Hoți buni de spînzurat!

PLEBA

La Tibru.

MUSS

(arătînd pe lictor)

Ce-mi văd ochii? Un morcov degerat?

(Rîsete în grupuri.)

RUTUBA

Taci, Muss, el e lictorul Mănîncă-foc.

MUSS

Grozav e!... Cu-a lui spadă chiar vîntu-n două-l taie.

Ba paie.

RUTUBA

(apostrofînd pe Iictor)

Ce duceți voi pe umeri? E marfă de vîndut?
E proaspătă? Cît cereți în preț detot scăzut?

MUSS

Cît poate ca să ceară? Un as, atîta face. ?

(Pleba se-ndeasă împrejurul lecticei.)

IICTORUL

(scotînd spada)

În lături, plebă sclavă!

MUSS

În lături tu, măi dace!

RUTUBA

(înaîntînd)

Jos lectica în fața poporului roman!
La Fòrum și la circuri el este suveran.

(Lectica a sosit în mijlocul scenii. Sub portice, curti-
zanele și patricianii privesc. Zgomot.)

IULIA

(ridicîndu-se pe coate)

Sus lectica, octòfori, sus, pleba să mă vadă!
Cît de mai sus pe dînsa disprețul meu să cadă.

PLEBA

La Tibru!

SCENA 10

Precedenții; Ovidiu și amicii lui

OVIDIU

(se arată sub porticul din stînga; indignat, cu glas tare)

Miserabili!

IULIA

(zărindu-l, în parte)

Ovidiu!

OVIDIU

Sacrilej!

Voi atacați în Forum al Iuliei cortej?!

Amici! pe dînșii! Moarte acelor ce-o insultă!...

(Coboară grabnic treptele porticului, cu patriciani,
se izbesc asupra grupului ce-au înconjurat lectica și-l
resping.)

POPORUL

A! a! a! moarte vouă!

(Luptă crîncenă. Ovidiu se apropie de lectică.)

IULIA

Ovidiu, pleba-i multă.

Voi n-aveți arme.

OVIDIU

Arme cu-acești bețivi mișei?

Privește și ascultă ce trebuie cu ei.

(Cătră plebă:)

Popor măreț, eroic, al Romei scump tezaur!
Cunoști moneda nouă, moneda cea de aur
Ce poartă a lui Caesar augustă efigie?

GLASURI DIN GRUPE

Ba nu — nu încă — unde-i? — arat-o — să ne vie

OVIDIU

(aruncînd în aer un pumn de monede)

Iat-o!

PLEBA

(vesel și lacom)

He!

OVIDIU

(aruncînd iar bani)

Na, în țarnă cădeți și adunați,
Ș-apoi pentru Ovidiu cinstiți și vă-mbățați.
(Pleba se depărtează de lectică, cîtînd bani pe jos.)

IULIA

(coborîtă din lectică)

Ovidiu, ți-oi fi vecinic mult recunoscătoare.
(îi întinde mîna.)

OVIDIU

(sărutîndu-i mîna)

Nu cer decît o rază ferbinte de la soare.

(încet:)

Și soarele meu dulce s-aprinde-n ochii tăi.

(Cătră amicii săi:)

Acum să mergem grabnic. Voi toți, amicii mei,
Și voi, lictori, octofori, toți, în cohortă deasă,
Să ducem la palatu-i pe-a noastră împărăteasă.

(Cortejul pleacă și iese prin dreapta, patricianii încunjurînd pe Iulia. Hilarlus și Ibis au coborît scările templului și s-an amestecat cu pleba, fără a fi zăriți de Ovidiu.)

IBIS

(lui Rutuba)

Pe urmă-i!

HILLARIUS

(plebăi)

După dînşii!

OVIDIU

(rămînînd în urma cortejului)

Eroi, acum strigaţi

În cor: *Èvohe* Caesar şi Iulia!

PLEBA

Bani daţi?

OVIDIU

(azvîrlînd iar monede)

Na, na!

PLEBA

(strigă)

Èvohe Caesar şi Iulia!

OVIDIU

Prea bine!

(Iesc.)

IBIS

(în faţa scenii)

N-a reuşit complotul; o! plebă! o! ruşine!

HILLARIUS

Întăi de toate banii, virtutea — după bani!
Aceasta e deviza modernilor romani!

C o r t i n a c a d e.

ACTUL, III

Sala de primire în palatul lui August, cu statui între coloane și ferești ce dau pe grădină. — În stînga, ușa care duce în apartamentul împăratului. — În dreapta, altă ușă, pe planul întâi, și tronul. — Galerie cu colonadă, în fund.

SCENA 1

Marcianus, Ibis și Pinax (între în galerie, unul din stînga, altul din dreapta, și vin în scenă)

PINAX

Marciane, favorite al lui August slăvit!

MARCIANUS

Ce este?

PINAX

(îchinîndu-se)

Salve!

IBIS

(asemine)

Salve!

MARCIANUS

(lui Ibis)

Ce cauți?

IBIS

Am venit

Ca să salut pe Caesar în casa palatină.

(Vrea să înainteze.)

MARCIANUS

(oprindu-l)

Nu-i voie.

IBIS

Cum?!

PINAX

Iubite, la fața lui divină

Vreu să mă-nchin.

MARCIANUS

Nu-i voie.

PINAX

Ce spui?... Acest palat

Deschis e ca și mîna lui Caesar, nencetat.

Oricînd, oricine poate să vie-aice, frate,

Să ceară de la Caesar sau milă, sau dreptate.

MARCIANUS

Așa-i, dar astă-noapte abia s-a înturnat

Din insula Caprea, în care el a stat

O lună-ntreagă bîlnav, ș-acum se odihnește!

PINAX

Odihna fie-i dulce!

MARCIANUS

El astăzi nu primește.

Mergeți!

IBIS

(dându-i un papirus)

Aș avea însă a-i spune tăimuit.
Ceva care-l privește; te rog, dar, umilit,
Să-i dai papirul ăsta chiar astăzi dimineață.

PINAX

(asemine, dind un papirus)

Ș-al meu mai înainte.

IBIS

Voi aștepta în piață

Răspunsul.

PINAX

Și eu.

MARCIANUS

Mergeți la poartă amândoi.

(între în apartamentul lui August.)

PINAX

(lui Ibis)

Și până-atunce, vere, ce crezi să facem noi?

IBIS

(cu dispreț)

Cum?... Vere?... Îmi zici vere, așa, deopotrivă?
Tu mă compari cu tine?

a — Citește în cinci silabe: de-o-po-tri-vă.

PINAX

Cu mine?... Dimpotrivă,
Nu se compară prostul cu omul învățat.

IBIS

Nici cel pe brînci, ca tine, cu omul învățat.

PINAX

Te-ai învățat?... Această izbîndă e prea mică.
Și fumul din gunoaie în aer se ridică.
Te crezi și tu o gîscă din vechiul Capitòl¹⁶¹,
Și ești un pui de curcă, fără tiuleie, gol.

MARCIANUS

(revenind)

Ce? tot sînteți aice?

IBIS

(lui Pinax)

Tu ai noroc, sărmane,
Că ne găsim în templul puterii suverane...

PINAX

(cu emfaz)

Nu se uimește-un vultur de-un bîzet de țînțar.

MARCIANUS

Ieșiți, vine-mpăratul, fugiți...

IBIS

Mă duc.

PINAX

Dispar.

(Iese cu Ibis prin fund)

A u g u s t (ieșind din stînga, se dirije spre fereastră, pe gînduri)

Căzut-a rouă noaptea?... *(Privind în grădină:)* Dar',
vesela natură

Pe tot firul de iarbă a pus o picătură.
Semu bun!... Ajute-mi zeii ș-acest prielnic semu
Prin fapte bune astăzi de mine să fiu demn...
Opt lustri de domnire⁶² aproape sînt la număr
De cînd acest imperiu îl port pe al meu umăr,
Și cît mai multă lume s-adună-n mîna mea,
Povara-mpărătească devine tot mai grea.
Sub jugul Romei pus-am mulțime de popoare;
Sciți⁶³, lupi flămînzii de iarnă, indiani striviți de
soare,

Cantabri⁶⁴, suevi⁶⁵, iliri⁶⁶, egiptiani⁶⁷, dalmați⁶⁸
Respins-am în trei rînduri pe dacii nempăcați...⁶⁹
Ferice pus-am capăt războaielor civile,
Ce spintecau moșia și o scurtau de zile,
Ș-am răzbunat în sînge pe Caesar, tatăl meu...
Azi Roma-i capul lumii, ș-al Romei cap sînt eu.
Sînt tot: August și Caesar... Pontif cu daruri sfinte,
Imperator cu nume de-al patriei părinte.
Am tot: putere, faimă, a lumii avuții,
Și însă n-am nimică, căci nu mai am copii!...
A morței ș-a rușinei familia mea toată
A fost și e victimă!... O singură nepoată
Îmi mai rămîne-n casă⁷⁰, și pentru ea mă tem,
Căci maică-sa atras-a eternul meu blestem
Prin desfrînări hidoase... și sîngele corupt
Ades din sînul mamei cu laptele e supt...
Dar nu... Iulia-i albă în suflet și pe frunte,
Întocmai ca zăpada lucind pe vîrf de munte.
În iuima-i vergină, mult-limpede izvor.

Nu-i încă nici o umbră lasată de vreun nor...
Ea-i dulce ca lumina frumoasei dimineți,
Și-n ochi are văpaia fecioarei tinereți.

(Privește pe fereastră.)

Iat-o!... Colò-n grădină se primblă și citește,
Ea m-a zărit, se-nchină la mine și-mi zîmbește,
O! farmec al prunciei, putere, blînd mister!
Cînd ne zîmbesc copiii, fug norii de pe cer.
Un prunc în fașe este pre cît un zeu de mare.
Cu cît el e mai fraged, cu-atît el e mai tare.

SCENA 3

August; Iulia (vine alergînd din dreapta)

IULIA

A! scumpul meu părinte!

(S-aruncă-n brațele lui.)

AUGUST

Copila mea!

IULIA

(muștrindu-l)

Frumos!...

Te duci din Roma singur, fugar, misterios,
Petreci o lună-ntreagă departe-n, tăinuire,
Ș-apoi revii cu noaptea și tu nu-mi dai de știre!

AUGUST

(zîbind)

Mă iartă; să-ți cer voie, drăguță, am uitat.

IULIA

Nu râde... n-ai dreptate... Ești mare, împărat,
Îa tine universul cu fală se închină,
Nici o profană mînă de toga-ți cezarină
Nu poate să s-atingă... Ești zeu și fiu de zeu!
Și însă vezi ce splendid e privilegiul meu.
Eu vin oricînd îmi place, și Caesar se-mblînzește,
Și ochiul său de vultur pe loc se limpezește.
Îl cert... cu dizmierzare, mă joc cu sceptrul său
Și-mi pare că-s un flutur pe coama unui leu.
Deci care-i mai puternic și cine pasul are?
Eu?

AUGUST

Tu.

IULIA

Cui se cuvine să deie ascultare
Stăpînul lumii?

AUGUST

(cu dragoste)

Ție.

IULIA

Așa, m-ai împăcat.

AUGUST

Mă ierți?

IULIA

Ca totdeauna, c-un dulce sărutat.

(Îl sărută.)

AUGUST

Ce-ai mai făcut în lipsă-mi?

IULIA

(confuză)

Nimică.

AUGUST

Cum? Nimică?

IULIA

Ba, ți-am cusut o togă, nici largă, nici prea mică,
Precum îți place ție... s-o porți la zile mari.

AUGUST

Ce mîndru-oi fi la circuri în loja de cezari!
Dar spune-mi, în grădină primblîndu-te citeai
O carte, și cu dînsa dulci ore petreceai.

(Îi ia manuscrisul.)

Unde-i? Care-i?... Ovidiu!... Ce văd? «Arta iubi-
rei»!

(În parte:)

Cum de-a ajuns sub ochi-i?... (Iuliei:) A! te-ai
dedat citirei?
Îți place poezia?... Și spune-mi, cum găsești
Acest nămol de versuri... ușoare?

IULIA

(cu entuziasm,

O! cerești!

AUGUST

Cerești? (În parte:) Ea le declară cerești... Și ea-i
cuprinsă
În mreaja lui Ovidiu, cu mintea sa aprinsă!...

(Iuliei)

Ș-ai înțeles subiectul poemei... lămurit?

IULIA

Ba!... n-am priceput totul, dar multe am ghicit
Din el.

AUGUST

Ghicit? (*În parte:*) Ovidiu corupe Roma-n-
treagă.
Veninul de pe buze-i în miere se descheagă
Și curge dulce-n inimi... (*Iuliei:*) Spune-mi, te-ai
întîlnit
Cu el în a mea lipsă?

IULIA

Cu cine?

AUGUST

Ai vorbit

Cu dînsul vre odată?

IULIA

Cu cine?

AUGUST

Cu poetul

Ovidiu!

IULIA

(confuză)

Nu!

AUGUST

(în parte)

Cum oare să aflu tot secretul?
O văd că e confuză... Ce se petrece-n ea?
Enigmă e femeia...

IULIA

(în parte)

Ce are?

AUGUST

Draga mea,

Purtarea ta-i corectă, precum ți se cuvine,
Distanța e prea mare între-un poet și tine,

IULIA

Cuvîntu-mi pare aspru ieșit din gura ta
Cînd știu că-n tinerețe cercat-ai a cînta
În versuri hexametre Sicilia stîncioasă.
Un geniu poartă bine corona maiestooasă;
O vād, privind la tine, poet și împărat!
E rudă cu Apolon poetul inspirat!
Si, dar, nici o distanță n-o pot eu înțelege
Între-a lui Caesar fiică ș-al poeziei rege.
A zis chiar Iuliu Caesar: «E mult mai glorios
De-a-ntinde-n ochii lumii hotarul spațios
Al geniului sacru, cu-avînt de înălțare,
Decît a lărgi cercul romanelor hotare».

AUGUST

Pentru poeții noștri ce viu entuziasm!
Îaci versuri poate?

IULIA

Caesar, mă mir de-al tău sarcasm,
Tu, care cu poeții trăiești în confrăție...
Horațiu și Virgiliu posedă-o-mpărăție,
Ca tine; al lor geniu, cu-al tău, în zbor unit,
Clădesc din timpul nostru un secol strălucit⁷¹.
Ovidiu...

AUGUST

Taci; Ovidiu, profanator de muze,
Nu vreau prin al său nume să spurce-a tale buze.

IULIA

Profanator de muze, Ovidiu, care-a scris
«Metamorfoze»⁷², «Arta iubirii»?!

AUGUST

Taci, am zis!
Tu ești copilă încă, nu știi ce otrăvire
Ascund unele plante sub mîndră înflorire
Și nu poți înțelege, și nu vreau să-nțelegi
Cît rău Ovidiu face Italiei întregi.

(Azvirile manuscrisul pe fereastră.)

Azvirile-această carte ce mînele-ți pătează
Și-n sin, pe nesimțite, otravă infiltrează.

IULIA

(în parte)

Ce sacrelej!

AUGUST

(îmblînzindu-se)

Ascultă, tu știi cît te iubesc,
Mai mult decît la tronul-mi la tine mă gîndesc.
Și vreau să calci ferice, în cursul vieții tale,
Pe treptele virtuții străbune și regale.
Ajunsă ești acuma pe al juniei plai,
Cînd inima se mișcă de-un dor venit din rai,
Și eu, privind la tine, visez de-o însoțire
C-un rege supus Romei și demn de-a ta mărire.

IULIA

Un rege? care? cine? Vrun part⁷³, vrunchet⁷⁴ turbat,
Ce vrei prin înrudire să-l faci un aliat?

Nu mă simț demuă, Caesar, de-a ta maritimie,
Jertfirea-i prea antică, nu sînt Ifigenie⁷⁵,
N-am sînge grec în mine.

AUGUST

O! Nu te revolta...
Ți-ai liniști pornirea de-ai vrea a m-asculta.
Alesul meu e rege al țărilor daciane^a,
E Cotizon cel tînăr⁷⁶... Fruntarele romane
Aleseori supuse la crunte năvăliri,
Imperiul^b meu simte grozave zguduiri.
E timp să pui tu capăt la luptele barbare
Ș-a m-ajuta cu fală l-a Romei apărare.

IULIA

Ce vis! Cum? sînt chemată a salva Roma, eu?!
Să-i fac de-a lung pe Istru⁷⁷ un zid cu brațul meu?!

(Devine din ce în ce mai nervoasă.)

Al tău imperiu, Caesar, e putred, e de milă,
De-și cată astăzi reazem un umăr de copilă?
A tale legioane^c intrate-s în pămînt,
Și singura putere a Romei azi eu sînt?
O! dacă-au decis zeii ca Roma să dispară,
Și tu din cartea lumii să fii respins afară,
Ei bine, peară Roma cu toți bărbații săi,
Decît a fi datoare cu zile-unei femei!

AUGUST

Gîndește-te la rangul ce îl ocupi... Tu ești
A Romei fiică; trebui cu drag să te jertfești.
Mărirea ne impune îndatoriri mărețe,
Și lauru-nflorește în suflete-ndrăznețe.

^a — Citește în trei silabe: *da-cia-ne*.

^b — Citește în patru silabe: *im-pe-ri-ul*.

^c — Citește în patru silabe: *le-gi-oa-ne*.

Ești Iulia! domniță de neam împărătesc...
Și nu uita că-s Caesar... Să faci ce-ți poruncesc!

IULIA

(demonă)

Caesar Augustul poate, în oarba-i părtinire,
Să înfrîneze-o lume, iar nu a mea simțire.
Voința ta-i deprinsă să plece tot sub ea,
Dar se găsește față azi cu voința mea,
Ce-mi spune: de o crimă să te scutesc pe tine,
Pe mine — de-o jertfire, pe Roma — de-o rușine!

(Iese în dreapta.)

AUGUST

(singur)

Copilă!... Am deprins-o a-și face tot pe plac...
Cunoaște slăbiciunea-mi... Mi-e dragă... Cum să fac?

(Cu mîndrie:)

Ce foc! Ce exaltare! Ce splendidă mînie!
E maică-sa-n picioare, și-mi seamănă și mie!

SCENA 4

August; Marcianus

AUGUST

Ce este?

MARCIANUS

(dîndu-i papirii lui Pinax și Ibis)

Până-n ziuă doi oameni au venit
Cu-acești libeli.

AUGUST

(deschizind unul)

Iar Pinax? bufonul flămînzit.

(Citește:)

«Cînd între lingușire și tine închizi ușa,
Nu-ntoarce detot cheia pîn' ce ne-om umplea gușa.
Ești tare,-ntinde mîna sărmanului slăbit.
Ești mare, te coboară spre cel mai mic, smerit,
Și nu uita pe Pinax, ce n-are, drept avere,
Decît o foame vastă ș-o mîna care cere.»
Marciane, unde-i Pinax?

MARCIANUS

În piață el s-a dus.

AUGUST

Să-i dai ce se cuvine!

(Deschide al doilea papyrus și citește:)

«August, cel mai supus,
Cel mai cu umilință, cel mai cu devotare
Voiește ție grabnic să spuie-o taină mare.»
O taină mare? (*Lui Marcianus:*) Unde-i străinul
ce ți-a dat
Acest libel?

MARCIANUS

Așteaptă aici lîngă palat.

AUGUST

Să vie. (*Marcianus iese.*) Taină mare?... A fi, ca
totdeauna,
Vreun basm țesut maestru de muma sa, minciuna.

SCENA 5

August; Ibis (vine prin fund)

AUGUST

Tu scris-ai aste rînduri?

IBIS

Eu, Caesar.

AUGUST

Și cum te cheamă?

Ești străin?

IBIS

Ibis, rob ție și hain
Acelor ce au gînduri în contra ta țesute.

AUGUST

Un fapt ai să-mi descoperi? Ce lucru?... Spune iute!

IBIS

(oftînd)

Un lucru fără seamăn, un fapt atît de rău,
Cît nu se poate spune făr-a ofta din greu.
Tu știi, acum o lună, scandalul fără cale,
Insulta cea făcută...

AUGUST

Cui?

IBIS

De pleba Romei...

Chiar nepoatei tale

AUGUST

(sculindu-se)

Pleba, zici tu, a insultat
Pe Iulia? Cînd? Unde?

IBIS

Cum? Încă n-ai aflat?...
Pe cînd lipseai din Roma, augusta ta nepoată,
Trecînd în Forum, fost-a oprită-n loc de gloată
Și, sacrilej de moarte! infam! nepomenit!
Expusă fluierărei poporului plătit.

AUGUST

Plătit?... plătit de cine?

IBIS

De-un om la gînd subțire,
Ca vîrfu' unui ghimpe otrăvitor din fire.

AUGUST

Dar cine-i el?

IBIS

Ovidiu!...

AUGUST

Ovidiu?!

IBIS

L-am văzut
Zvîrlind cu pumnii banii poporului căzut
În turbă de beție; apoi, cînd pleba strînsă
De el fu de lictorii cortejului respinsă,
Ovidiu, luînd masca de falnic salvator,
A aruncat o ploaie de aur în popor
Și l-a făcut să schimbe insulta în urare.

AUGUST

Dar cu ce gînd... Ovidiu?... De ce astă purtare?

IBIS

Cu gînd de-a naște-n sînul domniței dulci simțiri,
Recunoștință vie, plăpînde-adimeniri.

AUGUST

(indignat)

Ce îndrăznești a zice, mișel defăimător?

IBIS

De nu spun adevărul, sînt gata ca să mor!
Pe Iulia văzut-am, uimită, mîna dîndu-i,
Și-n ochii tuturor el mîna sărutîndu-i.

AUGUST

(se repede furios și-l apucă de gît)

Minciună!... Calomnie!... Infame, o hulești!

IBIS

(cade-n genunchi)

Iau martor Rîma-ntreagă... Tu poți să mă turtești
Ca pe un fir de iarbă... A lui Ovidiu gînduri
Le știu... dar n-am curajul...

AUGUST

Grăiește!

IBIS

'N multe rînduri,
Ca umbră nevăzută pe urmă-i lunecînd.
În casa palatină surprinsu-l-am întrînd,
Colò, jos, în grădină, l-a stelelor clipire
Cu Iulia avut-a ascușă întîlnire.

AUGUST

Ei?! Ea?!... Mîntea-mi s-afundă în hău întunecos...

IBIS

Stăpîne...

AUGUST

Destul, du-te!... mergi și așteaptă jos.

SCENA 6

AUGUST

Ce?... Adevărat să fie?... Cum?! Ea, nevinovată,
Ca frunza încă-n mugur de vînt nesărutată?
Îa! o copilă încă!... născută pe un tron!
Ea! limpede-auroră din vastu-mi orizon,
Să-și fi pierdut mîndria, onorul, rușinea,
Să fi căzut?... Ce este, dar, nevinovăția?
Un putregai, un verme în fruct atrăgător?
Sub mască de virtute, un vițiu zîmbitor?...
În ce să cred de-acuma cînd mă-ndoiesc de dînsa.
Cînd roua dimineții ascunde glod într-însa!
O! de-a fi adevărul, amar va fi de ea!
Amar va fi de dînsul, expus la ura mea?

SCENA 7

August; Mecena, Ovidiu (vin din fund)

AUGUST

Adevărat, Mecena, că Iulia, pe stradă,
A fost victima plebei ș-a hoților grămadă,
În Forum, ziua mare?

MECENA

- Dar', este-adevărat.

AUGUST

Și cum de-această crimă n-am fost eu informat
În insula Caprea? —

MECENA

Avut-am îngrijirea
De orice supărare să-ți apăr liniștirea,
Culpabilii de-atunce au fost, ca niște hoți,
Supuși pedepsii aspre, executaji...

AUGUST

Nu toți.

Cel mai culpabil, șeful acelei oarbe gloate,
Trăiește încă.

MECENA

Cine-i?

AUGUST

(arătînd pe Ovidiu)

Iată-l!

OVIDIU

Eu?!

MECENA

Nu se poate.

August, ești în eroare!

OVIDIU

Aceasta, minte!
Oricine ți-ar fi spus

MECENA

Caesar, respinge-orice prepus.
De tot ce se înalță, invidia-i legată,
În urma strălucirii stă umbra tupilată.
Ovidiu a fost vecinic leal și cumpănit.
Lealitatea are un suflet liniștit.

AUGUST

A! Crezi tu pe Ovidiu leal?

MECENA

(zimbînd)

Ovidiu este

Un vînător ferice de versuri și neveste.
Poetii și amanții, de visuri îngînați,
N-au timp pentru comploturi, ei sînt prea ocupați.

AUGUST

Orb ești de-1 judeci astfel... A! tu nu-l cunoști încă.
Cinismul fără margini, brutal cît și o stîncă,
Nebuna cutezare și vițiul² abject
În mintea lui secat-au tot simțul de respect,
Corumpător de inimi, poet de saturnale,
El ofensează cerul cu scrierile sale,
Încît, după opt lustri de lupte, de ani grei,
Văd Roma-n decădere, zăcînd sub ochii mei.
Am vrut să fac din Roma regină suverană,
El cată ca să facă din ea o curtizană.

OVIDIU

Pre cît ești just în toate, cu mine ești nejust,
Prin glasul tău grăiește mînia, nu August,
Mînia, umbră deasă, întunecă gîndirea...
Alină al tău suflet chemînd nepărtinirea

² — Citește în trei silabe: vi-ți-ul.

Și-i recunoaște, Caesar, c-al tău admirator
Nu poate să devie un laș insultător.
Tu m-ai primit aice, în casa palatină,
Cu toți poeții Romei ce ție se închină,
Căci însuși fiind geniu pe tron imperial,
Protegi în orice spirit avântul genial.
Comis-am poate versuri de tine rău văzute,
Dar jur pe mîna-ți dreaptă, pe sacra ta virtute
Că n-am avut în viață-mi alt țel și alt îndemn,
Decît, stimat de Caesar, să fiu de dînsul demn.
Un pom produce fructe și bune, ș-ades rele,
Nu se condamnă pomul securei pentru ele,
Cu timpul, tot ce-i putred se scutură, perind,
Și fructele frumoase rămîn pe crengi lucind.

AUGUST

Știi bine-a te preface... În nerecunoștință,
Uitînd însă prea lesne a mea bunăvoință,
Uitînd că-n a mea casă ai fost oaspe iubit,
Priu neagră lașitate iubirea mi-ai plătit.

OVIDIU

Care mi-e crima?

AUGUST

(indignat)

Crima? Zi crime, și de-acele
Ce merită asprimea întregi uri a mele.

MECENA

August, te rog, alină furtuna de amar
Ce-ți tulbură simțirea.

AUGUST

Mecena, în zadar...

OVIDIU

Dar ce-am făcut?

AUGUST

Întreabă mîrșava-ți conștiință.

Pe cînd eu la Caprea zăceam în suferință,
Pe Iulia, în Forum, cu scop ai insultat,
Cutezător infame!

OVIDIU

Eu?!

SCENA 8

August, Mecena, Ovidiu; Iulia (care ascultase la ușa din fund)

IULIA

(intră rapide)

Nu-i adevărat!

o neagră calomnie asupră-i aruncată.
La Forum prin Ovidiu de plebă-am fost scapată.
El a-nfrînat-o singur, făcîndu-mi el un scut
Cu brațul său, ș-aice, luptînd, m-a petrecut.
Acesta-i adevărul; iau martor însuși cerul.

AUGUST

Taci, nu cerca, semeață, a mă orbi... Misterul
Ce între voi există îl știu.

OVIDIU

(în parte, oțărît)

O! cer!

IULIA

Știi?

AUGUST

Tot.

IULIA

Îl știi?... Decidă soarta!... În sînu-mi nu mai pot
Să-l țin ascuns... Natura-mi cu taina nu se-mpacă,
Și inima-mi, trezită, nu poate să mai tacă.
Amor pentru Ovidiu în sufletu-mi simțesc;
Fă tot ce-i vrea cu mine, o! Caesar, îl iubesc!

AUGUST

(revoltat)

Ce zici acum, Mecena, de-atîta îndrăzneală?
Ce zici de-al tău Ovidiu, de inima-i leală?

MECENA

La dreapta-ți tulburare cu tine mă unesc,
Dar și l-a ta mărire permite-mi să gîndesc.
Nu te-nțeși-n asprime cînd poți să dai iertare
Și fie-ți mîna blîndă cît simți că e mai tare.
Nu întreba el cine-i, întreabă cine ești.
Iertarea-i o podoabă în garile domnești.

AUGUST

Nu-s Caesar, ci părinte atunci cînd dezonorul
S-apropie de mine, mai crunt decît omorul,
Și vine de-nferează pe frunte-ai mei copii.

MECENA

Ba Caesar ești! Și Caesar voiesc în veci să fii.
Căci sceptrul nu dă roade cînd e stropit cu sînge,
Și cerul nu zimbește cînd omenirea plînge.

AUGUST

(cu durere)

Ah!... n-ai copii, Mecena!

MECENA

Dar am mai mult, căci vreau
Să poarte acest secol măreț numele tău.

AUGUST

(încet, lui Mecena)

Ah!... de ce simț în mine, Mecena, nu-ți dai seamă.
De furia-mi aprinsă chiar mie mi-este teamă.

(Lui Ovidiu:)

Ce meriți?

OVIDIU

(plecînd capul)

Merit moartea!... Culpabil, o aștept.
N-am dreptul, nici speranța în ochi-ți să mă-ndrept.
Cuvintele rostite de Iulia sublimă
Dictează-a mea osîndă... Lovește!... De-i o crimă
A ne iubi-mpreună ș-a spune-o-n fața ta,
Pe mine numai, Caesar, e just de-a nu ierta.
Am fost atras spre ceruri de-a Iuliei splendoare.
Distrage-n mine-atomul ce zboară cătră soare.

IULIA

(îngenunchiază)

Ai fost și tu-n junie ca mine simțitor.
Ah! fii, o, scump părinte, cu noi îndurător!

AUGUST

Destul! Lipsiți din ochi-mi, perfid, și tu, vicleană...

(Amenințător:)

Aproape-i Capitolul de Stînca Tarpeeană⁷⁸!

(Face semn lui Ovidiu, care iese abătut.)

IULIA

A!... Nu vrei să te-ndupleci la ruga mea?... Nu
vrei!

Gîndește l-a mea mamă, am tot sîngele ei!
M-oi compromite astfel, ș-așa departe-oi merge,
Cît lustrul de coronă pe frunte-mi se va șterge.

AUGUST

Un pas greșit de-i face, pedeapsa cea mai grea
Te va lovi, nebuno!

IULIA

(amenințătoare)

Ei bine, vei vedea!

(Vrea să iasă.)

AUGUST

(apucînd-o de braț)

Stăi! Stăi pe loc!

IULIA

(furioasă)

A!

(Se aud fanfare în curte. Clienții încep a intra prin
galerie.)

MECENA

Caesar, devii stăpîn pe tine,
Fanfarele răsună, al Daciei sol vine.
E ora salutărei, clienții au intrat.
În fața lor te-arată nu om, dar împărat.

(Iese prin fund.)

SCENA 9

*August, Iulia; Cotta, Tigellius, Cleve-
tius, Barrus și alți patriciani (între și
se așază în rând în fața tronului). — Ibis (mai deoparte,
în stînga)*

COTTA

Noroc, Auguste Caesar!... a ta reînturnare
În Roma, peste Roma ca soarele apare.

(Clienții se închină.)

AUGUST

Prea bine!... *Salve* vouă!...

CLEVE TIUS

(cu umilitate)

Ani mulți, în toate buni!

AUGUST

Amici, clienți! Cunoașteți o vorbă din străbuni:
Destinul ne aduce, în timpurile grele,
O mîna cu vești bune, și alta cu vești rele.
Azi el e favorabil... Viteazul Cotizon
S-apropie în pace de-al Romei splendid tron.

(Faufare mai apropiate.)

SCENA 10

*Cei dinainte; Mecena, apoi Solul (între prin fund,
cu cortajul său)*

MECENA

(anunțînd)

Solul!

SOLUL

(înaintează și vine în fața lui August)

Salut pe Caesar și Roma glorioasă!
Venit-am sol de pace din Dacia muntoasă
Și zic tot ce-al meu rege mi-a poruncit să zic:
Poporul vostru-i mare, **poporul** nostru-i mic,
Dar ei sînt deopotrivă ca două vii șiroaie
Ce vin clocotitoare, umflate după ploaie,
Și se-ntîlnesc în cale, și-n frunte se lovesc,
Păn' ce cu înfrățire ei apele-și unesc.
Voi tari! Noi tari!... Și ura mai mult ne întărește.
E timp să ne dăm mîna cu toți prietinește...
În numele și-n dorul lui Cotizon, deci, vin
Să cer pe-a ta nepoată, August, pentru-al său fiu.
Sau luptă necurmată, sau pace... Hotărăște!

AUGUST

(indignat de atîta îndrăzneală, face un semn de minie;
apoi, privind la Iulia, se stăpînește)

Primesc!

SOLUL

Însă domnița?...

IULIA

(demnă)

Domnița... nu primește!
Lui Cotizon îi spune tu, sol, din partea mea
Că înrudiri cu bîrbari nici eu, nici Roma vrea.
Nepoată sînt de Caesar! mai mult, eu sînt romană!
Și nu dau astă mînă pe-o pace de pomană!

(Iese maiestosoasă-n dreapta. Ambasadorul se-nchină și
iese prin fund. Tablou.)

IBIS

(apropiindu-se de Caesar, coborît de pe tron)

Ți-am spus tot adevărul?

AUGUST

(posomorît)

Așa-i!... Grăiește-ncet.

Dar te-a împins păcatul să afli un secret
Ce pune deopotrivă în ochi-mi ș-osîndește
Pe cel pîrît de-o crimă cu cel care pîrăște.

IBIS

Stăpîne,-aste cuvinte mă umplu de fiori...
Sînt criminal în ochi-ți?

(August face un semn afirmativ.)

Și ce-mi ordoni?

AUGUST

Să mori!

(August pleacă în dreapta. Toți rămîn consternați. Tablou.)

<C o r t i n a c a d e.>

ACTUL IV

La villa lui Ovidiu. — Salon de lux⁷⁹, despărțit de triclinium prin o cortină de purpură. — Masă mare în triclinium, în fund, așezată pe o estradă. — Candelabre, mobile de bronz, panere cu flori. — În salon, statuiele zeițelor Venus și Hebe⁸⁰. — Ușă în stînga și altă ușă în dreapta. — Din dosul cortinei din fund, ce este închisă, se aud instrumente, executînd un imn, și următoarele toasturi: «*La Chloe! La Actea! La Tyndaris! La Glyce!*»

SCENA 1

O v i d i u (între pe ușa din stînga, urmat de un sclav)

OVIDIU

Zici tu că o străină mă caută aici?
Să vie...

(Sclavul se-nchină și iese pe ușa din dreapta.)

OVIDIU

(singur)

Însă de-amoruri simt un profund dezgust.

SCENA 2

Ovidiu; Iulia (intrînd rîpide pe uşa din dreapta)

IULIA

Ovidiu, fugi, te-ajunge urgia lui August...

OVIDIU

Tu, Iulio?!

IULIA

În grabă, nebună, îngrozită,
Am alergat...

OVIDIU

(luînd-o de mînă)

Tu însaşi, copilă mult-iubită,
Ai îndrăznit prin Roma?...

IULIA

Ovidiu, eşti spus
La trăsnetul de moarte ce fulgeră pe sus.
N-am teamă pentru mine de orişice-ntîmplare,
Căci n-am altă gîndire decît a ta scăpare.
Fugi!

OVIDIU

(coprinzînd-o în braţe)

Iulie...

IULIA

Fugi grabnic, amice, eşti perdut...

OVIDIU

O ştiu.

IULIA

Octaviu Caesar de tine-i cunoscut.
E blînd, ca primăvara, cînd e în amicie,
Dar aspru, cît și iarna, cînd e în dușmănie.
În contra ta, iubite, grozav el e pornit.
Cercat-am să-l înduplec, dar nu am reușit.
Amorul nostru sacru în ochii lui e crimă,
Lui Caesar nempăcatul îi trebuie-o victimă.

OVIDIU

(cu amărire)

Îi trebuie-o victimă, zici tu, pentru că-n sîn
Port flacăra ș-avîntul amorului divin?

(Se aude după cortina din fund toasturi:

«La Venus, cea blondă!... la bruna Asterie⁹¹!»)

IULIA

(tresărind)

Ce?... Villa ta răsună de glasuri de orgie?...
Cînd eu de grijă tremur, și plîng, și simt că mor,
În valul desfrînărei arunci al tău amor?

(Se depărtează de el.)

OVIDIU

Ah! nu vezi tu în astă nebună desfrînare
Cea mai vădită probă de crunta-mi desperare...
Din casa palatină ieșit-am azi nebun.
Am vrut pe pragul vieții amicii să-mi adun
Și ultima mea noapte s-o fac ca să devie
O epohă sinistră de falsă veselie...
De Stînca Tarpeeană August mi-a pomenit.
E un decret de moarte, o știu, sînt pregătît.
Fie!... A mea cenușă de-acum pe vînturi zboare,
Rămîn a mele versuri a patriei gloare.

IULIA

O! taci și te ascunde o zi, o zi macar.
Dă vreme lui Mecena să cerce...

OVIDIU

(nimit și trist)

În zadar!
De-acum grăbita moarte oriunde mă așteaptă.
Octaviu, triumvirul, sub Caesar se deșteaptă⁸²
Ca să răzbune tronul, ce-l crede ofensat.
August, la bătrînețe, de nori întunecat,
Nu suferă privirea juneței arzătoare.
Nimic mai plin de jale ca un apus de soare!
Nimic mai plin de umbră ca un apus de tron!
Octaviu vede golul de jur în orizon
Și-n ceruri pretutindeni o deasă, neagră ceață.
El simte și răspînde fiori mortali de gheață.
Acei fiori din sînu-i în sînu-mi au intrat.
*Vae victis!*⁸³... fie Caesar de mine salutat.

IULIA

Trezește-te, Ovidiu... rațiunea ta declină,
Alungă desperarea, urmează-mă!...

OVIDIU

Nu.

IULIA

Vină!

OVIDIU

(desperat)

Dar viața pentru mine ce-a devenit? Nimic
Cînd Iulia-i perdată din viață-mi.

IULIA

(apucându-l de braț și trăgându-l spre ușă)

Vină, -ți zic.
Nu vrei să perzi din ochi-ți pe Iulia?... Ei bine,
Ori în ce parte-a lumii, ea va fugi cu tine.

OVIDIU

(pătruns)

Tu să împarți exilul c-un bet nenorocit?
Vai! nu-i destul, iubito, că te-am adimenit
A nimici distanța ce-n lume ne desparte,
Din razele coronii făcându-mi mie parte?
Ah! du-te, fugi de mine, căci sînt un om fatal.
Respiri în a mea casă un aer infernal.
Mergi, lasă-mă în umbră, și tu, cu-a ta splendoare,
Tu, rază virginală, te-ntoarce iar în soare.

IULIA

Eu să te las aice, de Caesar prigonit?
Renunț la tot, la Roma, la tronul strălucit,
Și te urmez oriunde, păn' și-n pustietate.
Nenorocirea crudă te face al meu frate,
Precum amorul nostru în zeu te-a prefăcut.
Vin', ah! iubite, vină, timp nu e de perdut.
Îmi pare c-aud pasuri în atrium, ai milă
De-a mea durere, vină...

OVIDIU

Sublimă ești, copilă,
Dar glasul conștiinței...

IULIA

O! nu, nu-l asculta.
Ascultă-mă pe mine, Ovidiu, sînt a ta!

Avem același suflet, avem aceleași soarte,
E drept aceeași viață s-avem, ș-aceeași moarte.

(Strigăte în fund, după cortină:
«Ovidiu, hei, Ovidiu!...»)

OVIDIU

Auzi amicii mei?
Te rog, nu te espune a te-ntîlni cu ei.

IULIA

Nu-mi pasă; desperarea ce inima-mi zdrobește
Stă față cu rușinea și o nesocotește.

OVIDIU

(rugător)

O! nobilă princesă, o! suflet înzeit,
Ascultă rugămintea acelui osîndit.

IULIA

(decisă)

Nu!

OVIDIU

Mintea mi se perde sub crîncena mustrare.
În numele iubirei, implor a ta-ndurare.
Fugi!

IULIA

Nu!

(Glasuri după cortină, mai apropiate: «Ovidiu!»)

OVIDIU

(desperat)

Iată-i... Nu vrei? Deci îți ordon!
Nici pată pe-a ta frunte, nici pe al Romei tron!

(Iulia, surprinsă de tonul poruncitor a lui Ovidiu,
pleacă capul. Ovidiu o apucă de mină cu violență și

iese cu dinsa pe ușa din dreapta. Îndată, după plecarea lor, cortina din fund se deschide, lăsînd a se vedea masa din triclinium și oaspeții ce vin în salon.)

SCENA 3

Actea, Chloe, Tyndaris, Glyce (în splendide costume), Cotta, Clevețius, Tigellius și alți patriciani (veseli și puțin amețiți)

ACTEA

A dispărut Ovidiu, s-a dus leul orgiei
Și ne-a lăsat aice cu drojdia beției.

(Arată pe bărbați cu dispreț.)

Priviți-i, sorioare, cum șovăiesc mergînd.

TYNDARIS

(rîzînd)

Să juri că-i bate vîntul.

TIGELLIUS

Știți voi ce-mi trece-n gînd?

TOȚI

Ce? Ce?

TIGELLIUS

Să dăm foc Romei.

COTTA

Ba nu, alta mai bună.
În circ să facem praznic cu fearele-mpreună.

CLEVEȚIUS

Ba, să le dăm pe Caesar hrană...

TOȚI

(rîzînd) .

Și mai bun plan.

ACTEA

Dispare zilnic faima stomahului roman!
O singură amfără de vin mai generos
Învinge azi pe-un tînăr și îl răstoarnă jos!⁸⁴
O! tinerime tristă, bastardă,-n decădere!

(Curtizanele rid.)

COTTA

Cum vreți până la urmă să mai păstrăm putere
Cînd vinul și frumsețea ne varsă foc în sîn?

ACTEA

Se stinge lesne focul movilelor de fîn...
De voi e numai vorba și lauda pompoasă.
Sînteți uscate plante, nevrednice de coasă.
Aveți în vine lapte, nu sînge de străbuni.
În lături, pitici vestezi, născuți în șapte luni!

COTTA

Ce mîndră ești, Actea, în juna ta pornire,
Cînd ea pe noi revarsă a sa desprețuire!
Îmi plac, în gură dulce, accente de furori.
Pe fruntea mea cad ele ca frunzele de flori.

TYNDARIS

A! șărpi de lingușire, cum știți, pe nesimțite,
Din noi să faceți lesne victime... fericite!

COTTA

Ah! scumpe-nșelătoare, cum rîdeți de bărbați!

CHLOE

(rîzînd)

Bărbaților le place să fie... înșelați.

COTTA

Femeilor le place să rupă-n nepăsare
Și inima ce crește, și floarea ce răsare.
Dar dacă-ai vrea, Actea, să nu rîzi cînd îți spun
Că te iubesc, aș trece-n Empireu.

ACTEA

(întorcîndu-i spatele)

Drum bun...

CLEVETIUS

(rîzînd)

Ha, ha, ian admirați-i, ha, ha, ce parodie
A scenii lui Horațiu cu gingașa Lydie.⁸⁵

SCENA 4

Precedenții; B a r r u s (sculîndu-se de la masă, vine în scenă, șovăind)

BARRUS

Trăit-am ieri? Să poate... Trăi-voi mîni? Nu știu.
Dar azi am trăit bine; mă simt parcă mai viu.

ACTEA

Ha, iaca Barrus!

TYNDARIS

Hercul.

CLEVETIUS

Cu mușchii săi de ață.

CHLOE

Apolon.

GLYCE

Eros.

CLEVETIUS

Vultur clocit în ou de rață.

BARRUS

Destul! de-a voastre daruri nu vreau să vă dispoș,
Eu sînt pontif! în sînu-mi port zeul cel de soi,
Pe Bacchus, drăgălașul!... Golit-am o amfără,
Ce-a pus pe fruntea nopții lucire de-auroră,
Ș-acum mă cred în Ōlimp, văzînd cu ochii mei
Pe Iuno, pe Minerva, pe Venus... cu ai săi.

(Arată curtizanele.)

Ce grup! ce scump tezaur de forme-a tinereții:
Sînteți cu toate demne de premiul^a frumseții.
Cui să dau mărul oare?

(Scoate un măr din buzunar. Curtizanele întind minile, ca să primească mărul.)

Stați, să gîndesc adînc.

(Oferă mărul Actei.)

Cui?... Ție.

(Oferă mărul Chloe.)

Ție.

(Oferă mărul lui Tyndaris.)

^a — Citește în trei silabe: *pre-mi-ul*.

Țic... Ba mie, și-l mănînc.⁸⁶

(Mușcă din măr. Patricianii rîd.)

CURTIZANELE

(indignate, se depărtează de el)

A!

BARRUS

È cam acru mărul... Voi, Aspazii⁸⁷ de frunte,
Ce faceți peste inimi și punți o largă punte,
Priviți: sînt june, tare, isteț, jigî, frumos,
Chiar Pàris în ființă. (*Tragic:*) Și însă ce folos!
Aș vrea să mor, o credeți? căci viața-mi pare seacă;
Puah! ghiftuit de toate, dezgustul mă îneacă.

ACTEA

Cum!... să ne lași în laorimi?

BARRUS

O! dar', căci mi-e destul
De lume!

CLEVETIUS

Mistuieste cam greu cînd e sătul.

BARRUS

Clevetius, răspunde, așa-i că am dreptate?
Stomahul și averea ne sînt azi ruinate.
Eu nu mai am nimică; tu ai ceva?... dar rîd,
Căci mîni în zori de ziuă am gînd să mă ucid.

CLEVETIUS

Ucide-te, iubite; îi face, zău, prea bine
Și tu să scapi de lume, și ea, Barrus, de tine,

BARRUS

A! mulțănesc, amice, de sfatul ce mi-ai dat.
Deci lasă-mă-n extremis să-ți dau și eu un sfat!
Ești lacom; pune capăt acestei poște slute,
Ce te-a-ngrășat, privește, de seameni cu o bute.

CLEVETIUS

Beție fericită!... Mă vede împătrit.

BARRUS

Dar bute care-o umple veninul otrăvit!

(Toți rid. Clevetius începe a se supăra.)

Ești trîndav, cuib de vițiuni, bătrîn, cam smuls
de pene,
Și... cine-ar putea crede?... alergi după Sirene⁸⁸!
Mai bine fă odgoane de vînt sau de nisip
Decît să-ți cerci norocul cu ele... Tu ai chip
Nurliu, plinuț și rumen, ca persica gustoasă,
Ai nuri chiar de bacchantă, nebună, voluptoasă.
Rotund ești ca bobîța ce s-a umflat de must,
Și pelița-i plesnește la ploi... Ai cap îngust
Și o guriță largă, ca o ciupercă veche.
Cînd rîzi, te muști cu dînsa de nas și de ureche.
Amice, te păstrează ca un specîmen rar,
De tot ce-i în natură mai estraordinar.

(Toți rid.)

ACTEA

Portretu-i de minune!

CLEVETIUS

(lui Barrus)

Obraznică dîrdală!

BARRUS

(atins)

Ce? uiți că-s Hèrcul?

CLEVIETIUS

Hèrcul?... Vai de a ta Omfală⁸⁹!
Lămîie stoarsă, grier zvîntat, sarbăd moroi.

BARRUS

(suflecîndu-și minicele)

vezi tu aceste brațe?... De-aș vrea... însă nu vroi.
Mînia mă sluțește și gîtița mi-o uscă.

(Măreț:)

Nu se răstoarnă-un munte ca să turtească-o muscă.
Te las încă pe lume să tîrîi trupul tău.
Eu, mîni, gîndind la tine, otravă am să beu,
Sau poate-mi voi deschide în baie patru vine.

(Cu înduioșire:)

De m-ai iubi, Clevetiu...

CLEVIETIUS

Ce?

BARRUS

(stringînd la pept pe Clevetius)

Ai muri cu mine.

ACTEA

Clevetiu, n-ai ce face, mergi să mori.

CLEVIETIUS

(respîngînd pe Barrus)

Ești nebun?

BARRUS

(cu dispreț)

Adio dar; ești numai de viață demn și bun.

ACTEA

(în jale prefăcută)

Adio deci!

CHLOE

(asemine)

Adio!

GLYCE

Adio, scump tezaur!

TYNDARIS

Adio!... Noi te-om pune în sarcofagi de aur.

BARRUS

(plângind)

Adio, merg în haos! (*Se duce până la ușă.*) Ba nu,
decît să mor
M-am răzgîndit, mai bine mă fac gladiator.

(Se întoarce.)

(Rîs cu hohot.)

SCENA 5

Precedenții: Ovidiu (revine din dreapta)

OVIDIU

(palid)

Amici!

ACTEA

Ovidiu, vină s-azvîrli un snop de raze
Pe-acești lihniți de istov, cu sarbede obraze.
Dar ce văd?... Ca și dînșii ești palid, aiurit.
Ce ai?

OVIDIU

(nervos)

Eu?... Ți se pare... Sînt vesel, fericit
Și vin să rîd de moarte cu rîsul nebuniei.
Venii pe lîngă mine, regini a veseliei,
Să beu pe-a voastre buze nectarul plin de foc.

ACTEA

Venim cu fericire.

(Curtizanele încunjură pe Ovidiu.)

COTTA

Ce om plin de noroc!

OVIDIU

Așa-i!... Din tinerețe mă bucur de-a fi-n lume,
Scriind pe sîmuri albe a lui Ovidiu nume,
Amici! a noastre zile se sting ades în ziori,
E drept să le așternem un lung covor de fiori^a
Și să gustăm estazul, avînd pe cer un soare,
Și pre pămînt femeia, de-amor inspiratoare.

CLEVETIUS

Femeia?... rătăcire...

OVIDIU

Îmi place-a rătăci
În lumea cea menită pe om a-l fericii

^a — Citește într-o singură silabă: fiori.

Și unde la tot pasul, cu farmec, scînteiază
Zîmbirea de femeie, ce viața luminează.

COTTA

Pygmalion, cu tine, înamorat, artist,
Nebun de Galatea...⁹⁰

OVIDIU

Și cum vreți să-i rezist
Cînd darnica natură i-a dat, ca la o soră,
O formă-atrăgătoare și albă de amfôră,
Un glas care pătrunde și varsă, dulce dar!
Urechei — armonie, și inimei — nectar,
Un sîn cu două cupe rotunde, adorate,
Din care sorbi și viața, și dulcea voluptate?

ACTEA

Poete, peste inimi tu cum să nu domnești
Cînd știi atît de bine să ne adimenești?

CLEVETIUS

Sărman poet! ajuns-ai în tristă nebunie!

OVIDIU

Voi rîdeți? Rîsul vostru e rîs de comedie.
Toți voi sînteți ca mine: supuși femeiei, sclavi,
Dar faceți ca fricoșii ce vreu să pară bravi,
Eu le iubesc pe toate, ș-aș vrea pe toate ele.
Să le confund într-una, să fie toate-a mele!
Păn' la sfîrșitul lunei, lungind al vieții fir,
Aș vrea, cîte s-or naște, cu drag să le admir,
Căci eu iubesc în ele acea divinitate
Ce viața ne-o urzește cu zile încîntate
Și leagă faptul vieții cu-apusul ei mîhnit
Prin lanț în înflorire de-amor fără sfîrșit.

CLEVE TIUS

(sarcastic)

Dar timpul nu-ți șoptește, trecînd, de bătrînețe?

OVIDIU

Cît am simțire-n suflet, am parte de junețe.
Iubesc, căci am menire în veci ca să iubesc.
De sînt poet, talentu-mi femeiei datoresc.

COTTA

Oricare-ar fi făptura-i, femeia pentru tine
Posedă săvîrșirea făpturilor divine?

OVIDIU

Dar'!... Tot ce altor oameni le pare un defect,
În ochii mei lucește plăcut, viori, perfect;
De-i mică, nu e mică, ci astfel nimerită
Cît poate să încapă în inima-mi răpită.
E naltă? vād pe luno, cu mersul maestos,
Chemîndu-mi adorarea prin chipul ei frumos.
E gîngașă? în minte-mi ea-i gîngaș comparată
Cu trestia mlădie de Zêfiri⁹¹ legănată.
E brună? vālul nopții, pe fruntea sa întins,
Ascunde-nflăcărarea amorului nestins.
E blondă? coama-i lungă, în vînt filfiitoare,
Maiestru se-mpletește cu razele din soare.
E simplă? un ce tainic mă face să doresc
Natura-i adormită în brațe-mi s-o trezesc.
E vie? mă-nviază; isteată? îmi promite
Un drag și scump tezaur de zile-nveselite.
Și astfel, eu, Ovidiu, neprețuind nimic
Mai sus decît femeia, mă-nchin la ea și zic:
Mai dulce-i răsufarea din buzele cojiiei
Decît aromul nopței sorbit de faptul zilei!
Fevice dar de omul setos de sărutări

Ce soarbe fragezimea verginei răsuflări!
Ferice de acela ce-n farmecul ei crede,
Și rai, dumnezeire în ea numai le vede,
Căci soarele undește lumina-n ochii ei,
Și ea de nu-ar fi-n lume, n-am crede-n dumnezei
Deci, adă-mi tu, Actea, o cupă nencepută,
Ș-întăi cu-a tale buze ferbinte o sărută,
Ca s-o deșert în fala zburdalnicei juneți
Și-n dragostea eternă a veselei frumseți.

ACTEA

(prezentindu-i o cupă)

Ovidiu, iată cupa!

OVIDIU

Lasat-ai tu să cadă
În ea a ta iubire?

ACTEA

O! dar', Ovidiu.

OVIDIU

(luînd cupa)

Adă!

Acum, amici, ca mine, durerile uitați,
Și până-n ora morței beți vesel și strigați:

(Declamă:)

Toarnă-n cupa mea de aur
Vinul roș ce-mbărbătează,
Și aprinde, și turbează,
Ca și sîngele pe taur.
Io, Bacchus! cînd oi zice
Că-s sătul de vin ș-amor,
Pe-al meu cap din ceriu pice
Trăsnetul fulgerător!

TOȚI

(bind)

Io, Bacchus și Venus!

SCENA 6

Precedenții; Iulia (apare în fund, pe estrada din triclinium)

IULIA

(cu glas tare)

Noroc și veselie!

OVIDIU

(scăpînd cupa din mînă)

A! Iulia!

IULIA

Ovidiu, fă-mi parte la orgie.
Nepoata lui Octaviu ie loc azi pîntre voi,
Frumoase curtizane a Romei!

ACTEA

Pîntre noi?

IULIA

Și ea, -nvocînd pe Venus, sub ochii zeităței,
Își schimbă tronul splendid pe-altarul voluptăței.

(Se coboară în scenă.)

OVIDIU

(apropiîndu-se de Iulia, tulburat)

O! ceruri! știi tu bine ce faci? știi unde ești?

IULIA

Aice îmi e locul, aice te găsești.

OVIDIU

Dar tu te perzi, copilă, desfizi aspra furtună.

IULIA

O știu, mă perd, nu-mi pasă; ne perdem împreună.
Nu ne iubim?

ACTEA

(cătră amicele ei)

Ce spune?

IULIA

Și dacă-al tău destin
Te duce la peire, eu lângă tine vin.
Vreu Roma să mă vadă, vreu Caesar să mă știe
Tronînd lângă Ovidiu în ultima-i orgie,
Și astfel dobîndindu-mi în lume dreptul meu
De a dispune liber de mine precum vreu.

(Cătră curtizane:)

Deschideți-vă rîndul, în cor să se-ntrunească,
Cu voi, *Lais*⁹² a Romei, odrasla-mpărătească,
Și-mi dați o cupă largă de vin îmbătător,
Cu voi să fac libații nebunului Amor!

ACTEA

(cătră curtizane)

Strigați cu toate: *Eughè*!⁹³ rivalei suverane,
Ce se proclamă soră cu-a Romei curtizane!

CURTIZANELE

Eughé!

OVIDIU

(atrăgînd pe Iulia deoparte)

Ah! pîntre ele, iubito, nu şedea.
Gîndeşte-te la Caesar, din ceruri nu cădea.

IULIA

(depărtîndu-se)

Prefer azi chiar Infernul, n-am teamă de nimică.
Rămîn!

OVIDIU

(apucînd-o de mîină, cu violenţă)

Nenorocito! perzi mintea!

IULIA

(privindu-l drept în faţă)

Ce? Ai frică

De moarte?

OVIDIU

Frică? Mie?... A! dacă ai decis
Să-nfrunţi orice osîndă, păşind peste abis,
Să întri-n gura lumii, mai neagră, mai grozavă
Decît a unui şarpe cu limba de otravă,
Vină,-n orgia nopţii voioşi să ne-aruncăm,
Şi-n cupele de aur norocul să-necăm.

(Ezaltat, cu desperare:)

Amicilor! daţi zborul nebunelor avînturi!
Întunece-se mintea şi ducă-se pe vînturi!
Şi valurile mării înalţe-se-n zenit
Şi cadă, pe noi cadă tot cerul prăbuşit.
Noi, i niînd S tirii⁹⁴ şi datina c a ve he,
Sî ne a rmîm ferice cu-o gîngaşă păr che
Şi fiecare facă-şi un scut apărător

Din două brațe albe ș-un sîn încîntător.
A mea păreche iat-o, din cele mai alese,
Frumoasă, iubitoare, coronă-ntre princese.
Desfid cu dînsa-n brațe pe Caesar și pe zei,
Plecați-vă toți capul și toate-n fața ei,
Și tu, a mea iubită, tu, dulcea mea soție,
Închină-te la Venus... De-acum ce-a fi, să fie!

IULIA

(merge în fața statuiei lui Venus și, ridicînd cupa, declamă)

Venus! Zeea voluptăței,
Varsă-n mine focul tău,
Ca să las eternității
Falnic suvenirul meu.
Viața noastră e divină,
Cerul nostru e senin
Cînd de spume-i cupa plină
Și de-amor sufletul plin!

(Se aude un zgomot de pasuri afară.)

OVIDIU

Ce zgomot se aude?!... Mergi, Cotta, și vezi cine?

COTTA

(se suie pe estradă și privește în dreapta; speriat)

E însuși Caesar! Caesar!

TOȚI

(îngroziți)

August? A!

COTTA

Iată-l, vine!...

OVIDIU

Ah! Iulie, fugi grabnic; amicilor, fugiți,
Lăsați-mă-aici singur.

IULIA

(cu glas poroncitor)

Nu, stați, nu vă clintiți!

(În fund apar lictorii, care precedă pe August)

SCENA 7

Precedenții; August, Mecena, lictori

AUGUST

(pe estradă)

Aice-i! Iat-o!... fiica cezarilor căzută
În lupanar, la rîndu-i, și-n veci de-acum perdută!
O! lume, nchide-ți ochii, o! cer, te-ascunde-n nori,
Să nu vezi tu, ca mine...

IULIA

(îndrăzneată)

Ce?

AUGUST

Cum mă dezonorî!

Cum Roma devenit-a lagum de putrezime,
Ce-nflectă și altarul, ș-a tronului nălțime!
Rușine! degradare! mizerie! gunoi!
Vai! âcvila romană e roasă, în noroi,
De vermi! Ea cătră ceruri, murind, ochii țintește,
Spunîndu-le că Roma ca dînsa putrezește.
Grozavă decădere!... A fi romani, nepoți
De cei mai falnici eroi, ș-a deveni iloți⁹⁵!

A fi de-același sînge cu-nvingători de-o lume
Ș-a geme sub povara mărețului lor nume!
Ce ziceți, umbre sacre, gigantici luptători,
Tu, Romulus, tu, Remus, ai Romei fondatori⁹⁶,
Privind acești nemernici ce zac în infamie,
Nedemni de libertate și copti pentru sclavie?!
A căror braț, în țara bătrînului Tarquin⁹⁷,
Nu poate să ridice decît un teas de vin,
Pe cînd străbuna spadă, de regi umilitoare,
Le stă cu umilire călcată sub picioare!
Dar nu, nu se va zice că judele suprem,
August, permis-a Crimei să poarte diadem,
Și-n Roma lui Virtutea să fie nimicită.

(Cătră Ovidiu:)

Tu, coruptor infame! (*Iuliei*.) Și tu, nenorocită,
Exilul vecinic fie al vostru crunt martir!

MECENA

August, iertare!

TOȚI

(umili și rugători, afară de Ovidiu și Iulia)

Caesar!

AUGUST

(arătînd pe Ovidiu, ca să-l aresteze)

Lictori!

OVIDIU

(față cu August)

Crunt triumvir!
Tu ți-ai proscris amicii, copiii tăi chiar... Fie!
La rîndu-i viitorul pe tine te-a proscie.

AUGUST

(lictorilor)

La Tomis, între bârbari, să moară neiertat!

IULIA

(îmbrățișind pe Ovidiu)

Trimite-ne-mpreună pe țărmul depărtat,
Nu mă despart de dînsul.

OVIDIU

(stringind-o la pept)

O! scumpa mea iubită!

IULIA

O! scumpul meu Ovidiu!

AUGUST

Lictori...

(Face un semn.)

(Lictorii apucă pe Ovidiu și-l trag deoparte; Iulia
vrea să-l urmeze.)

AUGUST

(smuncește pe Iulia din brațele lui Ovidiu)

Prostituită!...

(Iulia scoate un răcnet dureros și cade în brațele lui
Mecena; toți rămîn încremeniți. Tablou.)

C o r t i n a c a d e .

ACTUL V

La Tomis. — O cameră cu mobile simple. — În dreapta, planul întâi, un horn cu vatră, în care arde focul. — Dincolo de vatră, un pat roman, lângă el, o masă mică cu manuscrise și tăblițe de ceară. — În stînga, o fereastră largă, prin care se vede portul, și, în depărtare, dealuri acoperite cu zăpadă.
— În fund, ușă.

SCENA I

Sarmiza, Dava, cîteva femei sarmate.
(*Vînt mare afară*)

SARMIZA

(pe un scăunăș, lângă vatră, ațîță focul)

Ce crivăț! Ce furtună! Cum vîjîie prin horn!

DAVA

Bătrîna iarnă albă mereu suflă din corn
De șapte nopți și zile, ca lupii din răstoace
În Tomis să s-adune pe gheață și să joace
La nunta ei cu gerul.

O FEMEIE

Au nun viscolul orb.

ALTA

De frig în cuiburi crapă și ouăle de corb.

DAVA

Grozav timp!... Nu țin minte să fi văzut vrodată
Așa cumplită iarnă, furtună-asa turbată.
Să crezi sfârșitul lumii!... Și bieții de bărbați
Se luptă-acum sub ziduri cu geții nempăcați,
Care-au trecut calare pe Istrul prins de gheață
Și-nconjură orașul... (*S-apropie de fercastră.*) Ei se
zăresc prin ceață
Precum un cârd de vulturi la prada lor zburînd
Și zidurilor noastre cu toți navală dînd.
S-aude-n cîmp, departe, nechezuri sunătoare
Și larmă, raget, vuiet de roți scîrțîitoare,
Și-n aer, vîjîitul de malduri de săgeți;
Dar nu ne pasă nouă de fearele de geți
Cînd astăzi chiar Ovidiu s-a dus, chiar el, romanul,
Ca să comande gloata tomișilor.

SARMIZA

Sărmanul!

DAVA

De ce oftezi, Sarmiză? La Gettor te gîndești?
N-ai grijă, el e tînăr, viteaz, și tu-l iubești.
N-are ce face moărtea cu el.

SARMIZA

Așa e, mamă;
Dar oaspele Ovidiu... Oh! pentru el mi-e teamă.
Slab, suferind și gîngaș, el încă nu-i deprins
Cu-a noastră climă aspră. La față pare stîns,
De-abia stă pe picioare, cu greu se mai răsuflă,
Ș-acum el e-n zăpadă sub crivățul ce suflă.

S-a fi sleit într-însul și măduva din os...
Mă duc să-i dau să beie vin fert și călduros.

(Ia un ulcior de la foc.)

DAVA

Drăguța! l-îngrijește întocmai ca pe-un tată.
Și el o adorează ca pe-a lui însași fată,
Căci seamănă aievea cu-a sa copilă.

SARMIZA

Dar',

Și astă-asemănare cuprinde scumpul dar
De-a alina în treacăt cumplita lui mîhnire⁹⁸;
E rar cînd pe-a lui față lucește o zîmbire.
Ș-oricine-l întîlnește își pleacă fruntea jos,
Căci sub durerea naltă e chipul maiestos.

DAVA

Așa-i, el te uimește, și graiu-i cu plăcere
L-ascuți curgînd din buze-i ca cea mai dulce miere.

SARMIZA

Îl roade dorul țării de cînd el a plecat
Din Roma... Vai de omul pe lume-nstrăinat!
El este zi și noapte muncit de-a lui gîndire,
Ce-n lumi de întuneric pătrunde-n rătăcire.
Cînd vine primăvara și cîmpul e-nverzit,
Atuncia mai cu seamă Ovidiu e mîhnit,
Căci urmărește jalnic cu lungă lui cătare
Pe valurile mării corăbiile-n zare,
Și nori, și păsărele, ce vin din țara lui...
O, credeți?... Recunoaște suflarea vîntului!
Atunci el pleacă ochii, suspină greu și plînge.
I-e dor, i-e dor de țară și inima-i se frînge.

(Vuiește de glasuri afară.)

Dar ce s-aude afară? (*Ascultă.*) E zvon îngrozitor.
(*Iese.*)

DAVA

Puternice Zamolxis⁹⁹, ne vină-n ajutor!
(*Sarmiza revine înte.*)

FEMEILE

(*speriate*)

Ce-i?

SARMIZA

Veste bună — Ovidiu cu-ai noștri, într-o clipă,
Respins-au năvălirea ș-au pus-o în risipă.
Toți sciții fug, toți geții, luați de goană, fug,
Și Gettor cu tomiții din fugă îi distrug.
Acum a noastre cete revin triumfătoare.
Furtuna trece, Tomis e azi în sărbătoare!¹⁰⁰

SCENA 2

*Precedenții; Ovidiu, Sarmis, locuitorii din
Tomis*

(*Ovidiu apare, slab, ostenit, înghețat, cu părul sur, și
înaintează încet, cuprins de fiori*)

POPORUL

Ura! Ura! trăiască romanu-nvingător!

OVIDIU

(*în parte, obosit*)

Zadarnică urare!...

SARMIS

(lui Ovidiu)

Mărește luptător!

Poporu-ți hărăzește onorul cel mai mare,
Corone de verzi lauri!

OVIDIU

(în parte)

Corone funerare!

(Cătră popor:)

Amici! Voi lui Zamolxis ofranda o-nchinați.
Depuneți-o-n altaru-i, la templu-i alergați.
El ne-a condus la luptă, el e triumfătorul.
Lui se cuvine ruga, mărirea și onorul!

POPORUL

La templu!

SARMIS

Fală ție, Ovidiu, și noroc!...

(Iese cu toții prin fund, atară de Sarmiza.)

S C E N A 3

O v i d i u, S a r m i z a

(Ovidiu, cuprins de fiori, cearcă a se apropia de vatră)

OVIDIU

Noroc și fală mie?... Mai bine-un pic de foc...
Din tălpi și până-n crețet îmi trec fiori de moarte,
Piciorarele,-nșhețate, nu pot să mă mai poarte.
Sarmiză, vină, dragă... dă-mi sprijin brațul tău.

(Sarmiza îl susține, ca să s-apropie de vatră, și trage
un jilt în partea focului.)

SARMIZA

Așează-te pe scaun... Așa... Cum te simți?

OVIDIU

Rău!

(Își întinde minele, tremurînd, spre vatră.)

A! bun e focul!... dulce pătrunde el în vine,
Ca glasul mîngîierei în peptul cu suspine.
Amic răpit din ceruri de divul Prometeu¹⁰¹,
Ești cel mai scump tezaur plătit cu chinul său.
Tu ne dai tot: lumină și veselă căldură,
Și el, legat pe-o stîncă de Joe-n a sa ură,
Sub cîngi de vultur rabdă martirul cel deplin...

(Trist:)

Așa-i decretul aprig al orbului destin...
Tot omul ce se naște supus e la cădere...
Învîgător?... mărire!... Învins?... îngenunchere!¹⁰²

SARMIZA

(în parte)

În gîndurile-i negre el iar s-a adîncit...
Cum tremură!... la față cît e de istovit!...

(Îi prezintă un teas de vin fert.)

Bea vinul ist ferbinte, cu miere-n jumătate,
Din pept alungă frigul ș-aduce sănătate.

OVIDIU

(luînd teasul și bind)

A! mă simțesc mai bine... Ades tu te-ai spus
Săgeților dușmane în cîmp și mi-ai adus
O caldă băutură, pe cînd, alb de zapadă,
Luptam sub asprul crivăț cu-a geților gramadă.
O! lume nențeasă!... Din Roma alungat,

Nici o înduioşire în urmă n-am lasat,
Şi-aice, pe-aste ţărmuri, sălbătice, mortale,
O gingaşă străină de mine-i este jale!...
Ah! viuă lângă sînu-mi, de-aproape să-mi vorbeşti,
Să te privesc de-aproape cu ochii părinteşti,
Tu, care pentru mine înlocuieşti, copilă
Pe fiica mea iubită, pe gingaşa Perillă.
Sîrmana!-nstrăinată departe, lângă Nil
Ea mi-a lipsit din braţe în ora de exil.
Şi vai! n-am avut parte în cruda-mi desperare
De-a ei mîngîietoare şi dulce sărutare.¹⁰³

(Sarmiza plînge. Ovidiu o dizmiardă pe obraz cu
mîna.)

Tu plîngi, Sarmiză dragă, tu plîngi?... Perilla mea
Ca tine, cu durere, mult ar fi plîns şi ea
În noaptea cea fatală de jalişte adîncă.
Pe care-n orice noapte o văd şi-o revăd încă.

SARMIZA

(duios)

Stăpîne!...

OVIDIU

(scoţînd un valet de durere)

Ah!

SARMIZA

Ce este?

OVIDIU

În pept, ici, am simţit
Trecînd ca o săgeată cu vîrful otrăvit...

(Mică pauză.)

Iictorii de acasă veniră să mă ieie
Şi, ca pe-un om de crime, osîndei să mă deie.
Sub trista rază-a lunii, plîngînd şi suferind,

Plecai cu moartea-n suflet prin lume pribegind.
Trecui și câmpi, și dealuri, și mări, timpit de minte,
Mergînd tot înainte, nainte, tot nainte,
Până ce-am pus piciorul pe-acest pămînt pustiu,
În care-mi pregătise exilul un sicriu...
Și iată-mă aproape de pragul vecinicii!
Pe dînsul nu mai pere amarul nostalgiei.

SARMIZA

(în parte)

Cum sufer!

OVIDIU

Știi, dragă, ce țară-i țara mea?
Tu meritai, Sarmiză, ca să te naști în ea,
Atît e de frumoasă și de-nveselitoare
Cu sînu-i dulce, verde și poleit de soare,
Cu proaspătul său aer de viață dătător,
Cu-a sale vii izvoare pe cîmpul roditor.
Cu florile-i deschise, cu fructele-i de aur,
Cu al naturei blînde în veci mănos tezaur!
În dulcea Ausonie¹⁰⁴, cu nume-armonios,
Lîn curge riul vieții sub soare luminos,
Cu drag el se strecoară prin rediuri vuietoare
De cîntice voioase, de șoapte uimitoare,
Și pe mișcarea lină a mării de smarald,
În care la lumină copilele se scald...

(Înfiorîndu-se:)

Aice-i întuneric, tristeță necurmată!
În loc de flori, zăpadă... și marea-i înghețată!

(Arată fereastra.)

Privește prin furtuna ce viscolă sub cer,
Se pare că văzduhul chiar tremură de ger!
În nori se suie corbii, să vadă alba iarnă

Cum vine pe câmpie troiene să aştearnă,
Şi luptă greu cu vîntul cumplit, vîjîitor,
Ce ca pe frunzi uscate îi spulberă din zbor...
Dar ce văd?... Două vase cu pînzele latine
În port, colò... De unde-s?

SCENA 4

Ovidiu, Sarmiza; Gettor şi, mai pe urmă, Ibis
(între prin fund)

GETTOR

Sarmiză!

OVIDIU

Cine-i? Cine?

GETTOR

Eu, Gettor; de la goană acum am revenit
Ş-aduc un rob.

SARMIZA

(s-apropie de Gettor)

A! Gettor, pe frunte eşti rănit?

GETTOR

(vesel)

M-a îndrăgit în luptă o sabie duşmană,
Şi-n semn de-a ei favoare m-a dăruit c-o rană.

SARMIZA

Te doare rău?

GETTOR

Nu.

OVIDIU

(privind la Gettor)

Gettor, mi-e drag cum te rostești.
Unde ți-e robul?

GETTOR

Iată-l!

(Aduce pe Ibis.)

OVIDIU

Ce? Ibis?... Rob tu ești?

IBIS

(posomorit)

Eu.

OVIDIU

Tu, aici? Tu, -n viață?

IBIS

August mă urgisise
Și, fără nici o vină, să mor îmi poruncise.
La ordinu-i năprasnic n-am vrut să mă supun,
Căci mai întâi de toate aveam să mă răzbun.

OVIDIU

De cine?

IBIS

Chiar de tine, căci ura mea tot crește...

OVIDIU

Cum? dușmănia-n tine și astăzi mai trăiește?

IBIS

Dar'! Și va fi tot vie cît fi-vom amîndoi
Pe lume... Ura umple văzduhul dintre noi.

OVIDIU

Nu, Ibis; exilatul, cînd vede-un om din țară,
Chiar dîșman fie, ura-i o lasă ca să peară
Și-ntinde cu drag mîna, zicînd cu glas uimit:
Fii în aceste locuri, o! frate, bun venit!

IBIS

Nu vin din Roma; frate nu vreau să fiu cu tine.
Tu nu-mi inspiri, Ovidiu, decît simțiri haîne.

GETTOR

(făcînd un pas)

Mișel!

OVIDIU

(lui Gettor)

Tăcere, Gettor! (*Lui Ibis:*) De unde vii acum?
Și cum tu rob ajuns-ai?... Răspunde-n pace.

IBIS

Cum?

Ascultă... Deși Gettor un semn numai așteaptă,
Ca unui rob din luptă, să-mi taie mîna dreaptă,
Deși a mele vorbe au să aprindă-n zbor
Furoarea ta cumplită, setoasă de omor,
Voiesc, rîzînd de viață în ultima-i clipire,
Să-ți spun c-am fost unealtă l-a ta nenorocire.

OVIDIU

Tu?

IBIS

Îți aduci aminte de timpul depărtat
Cînd pleba zgomotoasă în strade-a insultat
Pe Iulia, nepoata lui Caesar...? Eu plătisem
Insulta, și complotul cu bani îl pregătisem
Din parte-ți.

GETTOR

Infamie!

(Vrea să s-arunce pe el; Ovidiu îl oprește c-un gest.)

IBIS

Așteaptă încă... Eu
Am întărit pe Caesar, pîrînd amorul tău
Cu Iulia, și astfel, avîndu-l de complice;
Din culmea fericirii te-am aruncat aice.
Ți-am otrăvit nectarul din cupă, dar am vrut,
Perzînd eu pe Corina, să fii și tu pierdut.

OVIDIU

Din inima-ți vrăjmașă ai stors, zîmbind, amarul,
Și, fără de muștrare, tu mi-ai umplut paharul.
Om rău și fără suflet!

IBIS

Dar tu fost-ai muștrat
Cînd dragostea Corinei din sînu-i mi-ai furat?
Ascultă tot: În urmă, cu-o dreaptă așteptare,
Dorind ca să mă bucur de mîzera ta stare,
În Dacia fugit-am pe-ascuns, la Cotizon,
Ca să te am aproape, sub ochi, în orizon,
Și prin a urii mele dibace uneltire
Pe geți condus-am însumi la-a Tomii năvălire,
Sperînd să fac din tine, fiind învingător,
Un sclav, pe brînci, în țărână, călcat d-al meu picior
Ș-ajuns în cea mai tristă și-adîncă degradare...

OVIDIU

Ș-ai dat o viață-ntreagă pe-un dor de răzbunare?...
Orb! În mormînt de ură tu însuși te-ai închis.

(Ride.)

A!... Sub a mea povară sînt ani de cînd n-am rîs.
Sărmane!... Conștiința-ți, de întuneric plină,
Precum o neagră buhnă, fugit-a de lumină...
Și, vezi cum a vrut soarta, rîzînd de planul tău,
Să fim nu sclav eu ție, dar tu, tu sclavul meu!

IBIS

Sclav, însă a ta soartă e-n mîna mea cuprinsă.
Nu crezi?... Tu știi ce luptă de mult este aprinsă
Între romani cu dacii... August, pe-al morții pat,
N-a vrut să lase-n urmă-i un dușman nempăcat,
Ș-al dacilor nou rege, condus de-a mea povață,
Cerut-a de la Caesar ca să te ierte-n viață.
Iertat ești tu, Ovidiu.

OVIDIU

Iertat?

IBIS

Ș-acuma poți

Să te rentorci la Roma; ești așteptat de toți
Cu brațele deschise, și-n semn de sărbătoare
Ausônia-nflorită te-așteaptă cu-âl ei soare.

OVIDIU

(palpîtînd)

Eu să mă-ntorc!... O! ceruri!... Ce zic? Mă-nșeli
amar.

IBIS

Sigiliul lui Octaviu tu îl cunoști?

OVIDIU

O! dar'.

(Ibis desfășură un pergament sub ochii lui Ovidiu.)

IBIS

Privește, iată-l! iată-l pe-acest papir... Cetește!

OVIDIU

(cetind)

«Tertare lui Ovidiu!...» A! mintea-mi aiurește,
Sînt liber, liber!... Dă-mi-l, decretu-mpărătesc.
Vroiesc să plec îndată.

IBIS

(cu zîmbet infernal)

Vroiești?... Eu nu vroiesc.
Ți-am spus că astă mînă cuprinde a ta soartă.
Corina-i moartă!... Fie și libertatea-ți moartă!

(Aruncă papirul în sobă.)

OVIDIU

(desperat)

Ah! barbar, ce lovire în inimă mi-ai dat!

GETTOR

A! feară-nveninată!

IBIS

Acum m-am răzbunat!
Cu mine fă ce-ți place; aștept a ta lovire.

OVIDIU

Te-ai coberit prin faptă-ți mai jos de omenire.
Nu meriți nici osîndă, nici milă, chiar, nimic;

Om crunt, pentr-o lovire din parte-mi ești prea mic.
Purta-vei pe-al tău nume eterna înferare.
Mergi... fugi!

GETTOR

Îl lași?!

OVIDIU

Cînd omul pogoară spre mormînt,
Cuvîntul de iertare e ultimu-i cuvînt.

(Ibis iese cu fruntea plecată.)

Acum, Sarmiza, Gettor, veniți ici, lîngă mine,
Privirea voastră-mi face plăcere și mult bine.
Voi vă iubiți în floarea juniei și zîmbiți
Cu veseli ochi la ceruri... Copii, fiți fericiți!
Și cînd în calea voastră veți întîlni morminte,
De cainicul Ovidiu aduceți-vă-aminte.

(Sarmiza și Gettor se apropie de Ovidiu și îi sărută minele.)

Sînt ostenit... Vă duceți în port și cercetați,
De la străinii astăzi în Tomis dezbarcați,
Din care parte-a lumii vin vasele ușoare
Și dacă pentru mine nu au vre o scrisoare...

(Sarmiza și Gettor, oprindu-se la ușă:)

GETTOR

Mergi tu la port, Sarmiză, eu, după robul meu.

SARMIZA

Cum? L-a iertat Ovidiu...

GETTOR

(scoțînd un pumnar)

Dar nu l-am iertat eu!

OVIDIU

Sînt singur... e mai bine; pe marginea de viață,
Cu moartea voiesc singur să mă găsesc în față.
S-apropie sfîrșitul... cu ochi păingenit
Să mai admir cerescul abis nemărginit.

(S-apropie șovăind de fereastră, se reazemă de ea și privește
în departe.)

În orizonul tainic, prin a zăpadei valuri,
Văd Roma ce se-ntinde pe șapte nalte dealuri,
Cu templuri mari, cu circuri, cu Forumi spațioși,
Și pretutindeni stătui de oameni glorioși.
Tot ce-a fost mare, nobil, model în omenire
De-amor pentru virtute, de-a patriei iubire,
Sub chipuri făurite în bronz neperitor
Domină-n nemișcare poporul mișcător,
Și gloria-i aclamă cu voce triumfală,
Poeții sînt cu dînșii... Iar eu?... Soartă fatală!

(Se apropie încet de masă.)

Te naști, te crezi un geniu: în zborul tău înalt.
Aspiri să iei, pigmeie, Olimpul cu asalt.
Dai lumii ce te-admiră o singură clipită
Întreaga ta comoară din inimă-ți undită,
Și care e răsplata mărețului tău dar?
Amara nepăsare! Exilul mult amar!

(Luînd manuscrisele de pe masă.)

Copiii mei, voi, «Tristii»¹⁰⁵, și voi, «Metamorfoze»,
Și tu, «Arta iubirei»... Ce mîndre-apoteoze,
Ce lauri vă așteaptă în timpii viitori?
Paingănul urzi-va pe voi învălituri.
Și eu, căzînd în haos, ca grindina în marea,
Avea-voi două giulgiuri: și moartea, și uitarea!

(Se pune pe fîlt, obosit, și ia de pe masă o tăbliță de ceară.)

Fie de-a fi de-acum... om sînt... un pai în vînt...
Să cerc încă o dată pe lira mea să cînt.

(Serie pe tăbliță cu stiletul, declamînd:)

«O! soare, veselie, izvor de-ntinerire, -
A lumilor podoabă, a cerului zîmbire,
Ochi splendid care-n tine oglinzi tot universul,
Tu Iuliei și Romei pe raza ta du-mi versul.

(Slăbind:)

Pe raza ta... du-mi versul... pe raza...»

(Adoarme cu capul rezemat pe braț.)

SCENA 6

Ovidiu; Iulia, Sarmiza (între prin fund)

IULIA

Tu mi-ai spus

Că-i aice?

SARMIZA

Dar'...

IULIA

Unde-i?

SARMIZA

Colò pe jîlt s-a pus,

Să caute odihnă.

IULIA

(în parte)

Mi-s mințile pierdute

Și tremur de uimire... (*Sarmizei:*) Ce face? -

SARMIZA

Doarme.

IULIA

Du-te.

(Sarmiza iese.)

SCENA 7

Iulia, Ovidiu

IULIA

(se apropie de Ovidiu și-l privește oțărindu-se)

El e?... Cum! El? Ovidiu? Acesta-i? Nu mă-nșel?
O! ceruri! un cadavru apare-n ochi-mi... El,
Pe care-odinioară, cu-o tainică ardoare,
Văzutu-l-am la Roma în toată-a lui splendoare?
Crunt destin! Cum sperasem aici să-l întâlnesc,
Și cum... durere cruntă!... în ce stare-l găsesc!
Nu pe al meu Ovidiu din timpul strălucirii,
Dar spectrul său!... un spectru în ghearele peirei,
Slab, palid, pe-a lui frunte purtînd asprul sigil
Înfîpt cu nendurare de crînceul exil.

(Cu furie:)

O! Caesar August, feară odată-ncoronată,
Nu poate chiar Infernul să-ți deie o răsplată
Mai lungă, mai grozavă decît a fi silit
Să vezi pe-Ovidiu astfel, de tine prigonit!

(Înduioșindu-se:)

Ovidiu, fala Romei, Ovidiu, a mea fală,
Îl strînge-n brațe moartea, cumplita mea rivală.

(Plîngînd:)

Și eu?... Vai, pe ce lume ființa-i rățăcește
Cînd Iulia-i aproape și el nu o simțește?!

(Chemîndu-l:)

Ovidiu!

OVIDIU

Ce glas? Cine-i?... Sînt prada unui vis?

IULIA

Nu, Iulia-i cu tine.

OVIDIU

(privind lung la ea)

Tu, Iulia, mi-ai zis?

Dar', tu ești, umbră sacră... văd forma ta divină,
Venit-ai să mă mîngîi cînd soarele declină,
Venit-ai mult departe, vai! după ani de dor...
Te-ntoarce iar la Roma și lasă-mă să mor.

IULIA

Să mori, tu?... Nu se poate cît sînt eu lîngă tine...
Nu-s umbră... mă privește, simte-a mea mîină...
ține.

(Îi apucă mîna.)

OVIDIU

(tresărind)

O! ceruri! dar', tu însăți, tu, viața mea, tu ești!

(Atrăgînd-o în brațe:)

La Tomis!... lîngă mine!... Puteri dumnezeiești!
Mi-ați învoit cu milă în ora de plecare
Să strîng în brațe viața-mi pe-a zilelor hotare.

(Dezmierdînd-o plîngînd:)

Ah! dulce, neuitată, stea vie, scump odor,
Tu patrie, tu Roma, tu glorie, amor,
Tu ești!... tu ești!... O! Venus, îndurătoare zee,
Aprinde-mi focul vieții din ultima-i scînteie...
Dar ce zic? Înșiși zeii sînt surzi la al meu glas.
Ce-mi mai rămîne încă pe lume?... Abia un pas.

IULIA

Un pas numai, amice? De ce aste cuvinte
Cînd viitorul vesel ne luce înainte
Cu-a sale dulci promiteri de scumpe desfătări?
Amorul nimicește a morței încercări.

OVIDIU

Amorul poate-n brațe-i tot cerul să cuprindă,
Dar nu cenușa rece din nou să o aprindă...
Din cale-i al meu suflet pe buze-mi s-a oprit
Să se-ntîlnească-o clipă cu sufletu-ți iubit.
Grăiește-mi, ah! grăiește de nu vrei să-și ia zborul,
Și pune moartea crudă în luptă cu amorul.
Abia-abia răsuflu... (*Arată inima.*) Mă doare-aici
cumplit,
Ah! inima-mi slăbește.

IULIA

O! Nu, căci am venit!
Din recea nepăsare, în fine, deșteptat-am
Pe-amicii tăi din Roma, și grabnic alergat-am
La Tomis, lîngă tine, de-aicea să fugim,
Și restul vieții noastre iubind să-l mai trăim.

OVIDIU

Speranță goală, oarbă!... Sînt gata de intrare
În lumea unde-i umbră și mic cezarul mare...
Ani mulți cu umilire la el m-am prosternat,
Rugîndu-l să mă ierte... și el nu m-a iertat.

Curînd, ca dînsul, umbră, voi zice umbrei sale;
Octaviu, a mea moarte e pata vieţii tale.

IULIA

Aşa-i! Octaviu Caesar a fost nenduplecăţ,
Dar Roma te doreşte cu fală aclamat.
Exilul lui Ovidiu va fi celebru-n lume,
Legînd numele Romei cu a lui Tomis nume.
Ai suferit, destinul cu tine-a fost barbar,
Dar pentru mine fost-a el mai puţin amar?
Opt ani eu, lepădată în lacrimi pe o stîncă,
C-un singur trist tovarăş, durerea mea adîncă,
Trăit-am cum trăieşte un val răătăcitor,
Cînd fărămat de maluri, cînd preschimbat în nor.
În zori, în mezul zilei, în orele de noapte,
Am aşteptat din ceruri ale-ndurării şoapte
Să-mi spuie că urgia lui Caesar va cădea,
Că Iulia cu-Ovidiu iar, iar s-or revedea.
Şi iată-mă acuma, o! lucru necrezut,
Aproape de Ovidiu!... Trecutul e trecut!...
Avut-am zile negre? S-au şters ca o părere.
Uit tot ca prin minune, — exil, lacrimi, durere, —
Şi-mi pare că-s ieşită dintr-un grozav mister.
Te văd?... renviu ferice; te simt?... mă naţ la cer.
Priveşte, în extazu-mi de gîngaşă răpire,
Iau o transfigurare de îndumnezeire
Şi-mi vine să strig lumii: iubesc, iubesc, iubesc!
Ovidiu e cu mine, nimic nu mai doresc.

OVIDIU

Dar', eşti dumnezeire sub chipu-ţi de femeie,
Şi farmecul tău poate iluzii dulci să-mi deie.
Ah! mai vorbeşte, spune-mi de timpul neuitat
Cînd pe-amîndoi Amorul la sîn ne-a adunat.

IULIA

(in parte)

O! crud e de-a ascunde în ora de jălire
Amarul trist din suflet sub buze cu zîmbire
Și de-a grăi ca mine de timpul fericit
Cîng glasul-i plin de lacrimi și sufletul zdrobit.

OVIDIU

Îți mai aduci aminte de prima întîlnire
La Bajes¹⁰⁶, într-o noapte?

(Ascultă cu uimire, cînd reînviind, cînd slăbind.)

IULIA

O, scumpe suvenire!

Era o noapte lină, cu cerul înstelat,
Duios îndemnătoare de vis îndelungat.
Febè¹⁰⁷, regina lumii, din fața ei bălaie
Lăsa, zîmbind, să cadă o ploaie de văpaie
Pe undele mișcate alene de Zefiri
Și-n larg acoperite cu foi de trandafiri.
Deodată-o barcă mică trecu în repejune
Ș-un glas uimit îmi zise: «Olimpică minune!
Acel ce-ar avea parte de tot amorul tău
Ar fi, mă jur pe Venus, rîvnit în Empireu!»
Surprinsă, ofensată de-atîta sumeție...
Ovidiu, într-o clipă mi-am dat inima ție.

OVIDIU

(palpitînd)

Dar'... parcă te văd încă în barcă luncînd...
Măreai cu-a ta frumseță al nopței faimec blînd...
Mai spune... Ah! mai spune.

IULIA

(emoționată, ștergându-și ochii pe ascuns)

De-atunci, în exaltare,

Gîndind la tine numai, la tine, poet mare,
Mi-am îmbătat simțirea cu-a tale poezii,
Ce pot să redeștepte pe morți între cei vii.
O seară, prin frunzișul grădinei, fără știre,
Te-am întîlnit... O! ceruri!... Cuprinsă de uimire
Era să cad... (*Cu dragoste:*) Căzut-am, iubite, pe-al
tău sân,

Destăinuind amoru-mi într-un duios suspin.
Mi-ai zis atunci, Ovidiu, îți mai aduci aminte?
Mi-ai zis: «Amorul nostru, cît soarele ferbinte,
Prea mare pentru spațiul acestui mic pămînt,
Din templul nemuririi ne-a face un mormînt!»

OVIDIU

(căzînd treptat în aiurări)

Mormînt și nemurire... Cuvinte mari, deșarte...
Absurdă antiteză, fără-nțeles... De-o parte,
O urnă ce așteaptă ca să înghiță-n ea
O mîna de cenușă răcită... A cui? A mea!
De alta, o speranță ce naște închipuirea...
Mormînt și nemurirea... mormînt și nemurirea...

IULIA

Ovidiu! (*În parte:*) A lui minte se perde, e-n delir.

OVIDIU

(cu o zimbire amară)

Și nemurirea... Viața atîrnă de un fir...
Un liliac în zboru-i îl rupe de-l atinge...
Și iarba crește grabnic pe omul ce se stinge...

(Cu un țipăt de durere:)

Ah! iar săgeata cruntă!

SCENA 8

*Iulia, Ovidiu; Sarmiza, Sarmis, popor,
apoi Gettor*

TOȚI

(intrind grabnic prin fund)

Ce este?

IULIA

(desperată)

El espiră!

SARMIZA

(alergind lingă pat)

Sărmanul!

GETTOR

(intrind)

Vă vestesc

Mai mulți străini din Roma, ce-n urma mea sosesc.

SCENA 9

Precedenții; Cotta și amicii lui Ovidiu

COTTA

Ovidiu unde-i?

SARMIZA

(arătându-l)

Iată-l în ultimele-i ore!

IULIA

(în parte)

Amicii lui în Tomis!

(Se pleacă pe mort¹⁰⁰ și strigă:)

Ovidiu, în picioare!

Roma lui Iuliu Caesar, privește, a venit
Să te salute.

OVIDIU

(tresărind)

Roma?

IULIA

(în parte)

Din moarte l-a trezit

Al patriei scump nume.

(Ovidiu se reazimă pe braț și-și privește amicii.)

COTTA

Ilustre, tu, romane,
Ovidiu, fala Romei ș-a gintei suverane,
Victimă neferice al cruntului destin,
Azi Roma te recheamă cu drag lângă-al ei sân.
Primește-aste corone; prin noi ți le trimite...
Salut și onor ție, poete strălucite!

OVIDIU

(se scoală-u picioare, rezemîndu-se de pat)

Din morți, la glasul Romei, pe lume iar reviu.
Sînt rechemat de Roma îmi spuneți voi?... Tîziu!
Opt ani de exilare, opt ani de lungă jale¹¹⁰
M-au dus pe-a vecinicei nemărginită cale...
Pe mine-a vieții poartă, amicilor, s-a-nchis,

Și ce mai văd în față-mi îl văd ca printr-un vis.
Ah! Văd și mă cutremur, cum timpul aprig vine
Mărirea sacră-a Romei s-o schimbe-n mari ruine.
Și cum din depărtare potopul cel barbar
Se-ntinde să distrugă al zeilor altar...
Văd Roma cum expiră... Vai! Roma nu mai este!
Puterea ei? — legendă! Istoria-i? — poveste!
A fost, s-a șters, cu nume, cu glorie, cu tot...
Văd multe, multe, multe, dar a grăi nu pot...
Fiorul mă cuprinde... și glasul mi se curmă...

(Mică pauză.)

Stați!... Norul greu dispare... lumina crește-n
urmă...

Trec secoli!... o! minune!... Aici, în răsărit,
Vlăstarul, fiu al Romei, stejar a devenit,
Și Istrul moștenește al Tibrului renume...
Se naște-o nouă Romă, renaște-o nouă lume.
Mormîntu-mi se deschide... din el, în viitor,
Un lung torent de viață se-ntinde roditor.

(Cu entuziasm:)

Dumnezeiri!... Nu, ginta latină-n veci nu moare!

(Șovăie și cade pe pat.)

Ah! iată... noaptea... noaptea... ah! mor!... ah!...
soare!... soare!...

(Expiră.)

IULIA

(c-un strigăt desperat)

Mort! Mort!

(Cade-n genunchi și-i sărută mîna plîngînd.)

(Toți cad în genunchi.)

COTTA

(întinzînd corona spre Ovidiu)

Adio, geniu în veci neperitor!

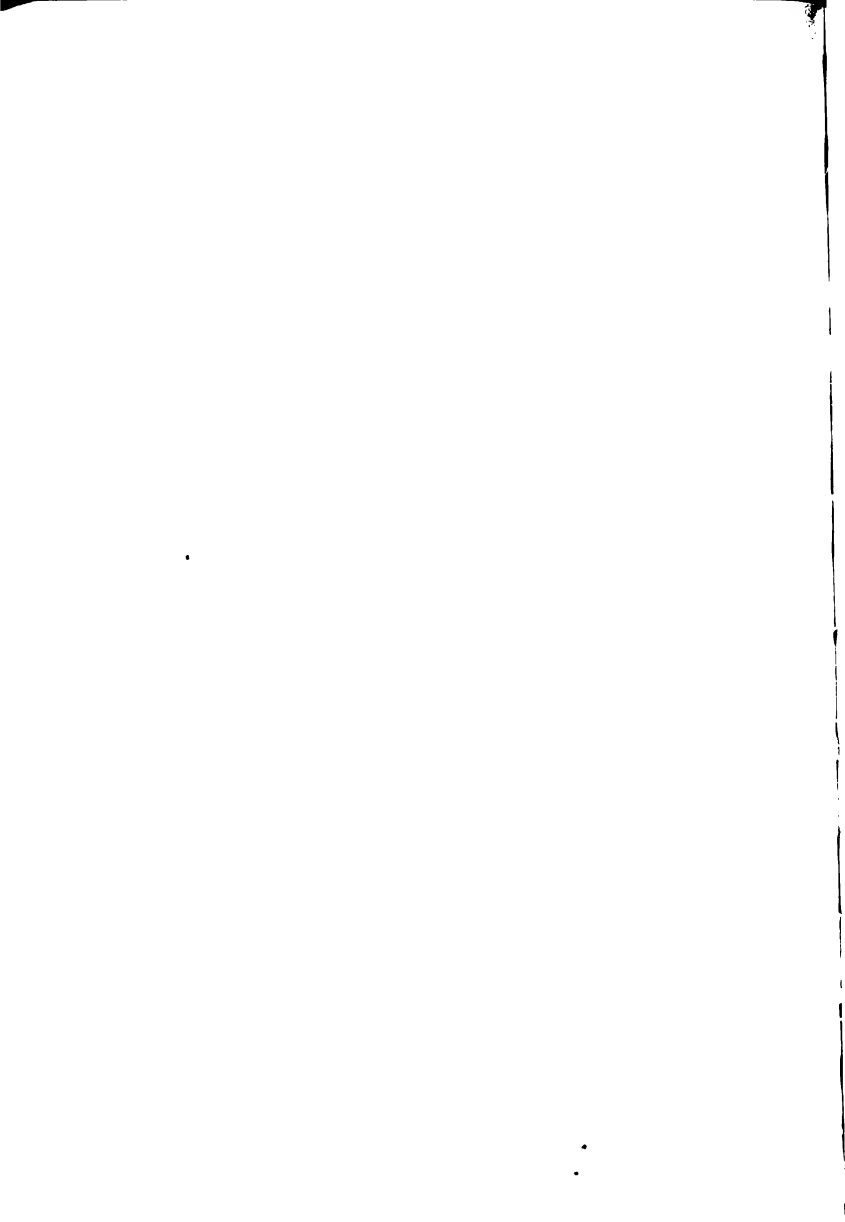
IULIA

(cu lacrimi)

Adio, suflet nobil, iubit și iubitor!

C o r t i n a c a d e .

NOTE

DESPOT VODĂ

1879

1. Deși într-o scrisoare către A. Cantacuzino, care precede, în ediția originală, textul «legendei istorice», Alecsandri îl numără pe Ciubăr Vodă printre «figurile create... pentru țesătura intrigii», și nu printre personajele împrumutate din istorie, s-ar părea, după opinia vechilor cronicari moldoveni și a istoricilor, că totuși un Ciubăr a domnit în Moldova — e drept, cu mult timp înaintea lui Despot Eraclidul. Scrie Grigore Ureche cronicarul: «...după moartea lui Pătru Vodă, au domnitu Cimbăr Vodă doaă luni». (Ureche, *Letopiseșul*, p. 85). Pe acest Cimbăr Vodă al cronicii, istoricii l-au identificat cu un anume Csupor, comandant al corpului de oaste pe care Iancu de Hunedoara (1388—1456) îl trimisese în ajutorul cumnatului și vasalului său, voievodul Moldovei, Petru al II-lea, sau Pătru Vodă, de care aduce vorba Grigore Ureche. Acest Pătru Vodă domnește în două rînduri «supra Moldovei, prima oară între anii 1443 și 1445, a doua oară în anul 1448, cînd, pare-se, a și murit.

2. Prin aceste cuvinte fără vreun temei documentar în secolul al XVI-lea și, din fericire, fără nici o consecință în conflictul «legendei istorice» *Despot Vodă*, Laski exprimă resentimentul bardului de la Mirccești față de cămătarii evrei, de la care, după cum reiese din corespondența lui, era adeseori obligat să împrumute mari sume de «galbeni».

Totodată iusă această butadă «trădează» prin generalizare impresia eronată a lui Alecsandri despre cauzele corupției relațiilor sociale «patriarhale» — recte feudale — din

Moldova, la începutul secolului al XIX-lea, cauze pe care scriitorul, prins în ambianța luptelor pentru afirmarea naționalității, specifice momentului și locului; nu le deslușește în fenomenul obiectiv al ivirii noilor relații, capitaliste, ci numai în tendințele antinaționale ale alogenilor.

3. Laski are în vedere, aici, un obicei foarte vechi, din prima perioadă a feudalismului: boierirea pentru fapte de arme excepționale, săvârșite în războaiele de apărare a țării. Ultimul mare domnitor care și-a bazat politica internă și forța ostirii pe acest obicei a fost, în Moldova, Ștefan cel Mare (1457—1504). Oponind tradiția cavaleriească, anulată de însăși dezvoltarea feudalismului, disputelor pentru domnie dintre partidele boierești, Alecsandri face aluzie, probabil, la contemporanii lui din partida conservatoare, care, «trufași», urmăriseră, în toiu luptelor pentru Unire, acapararea tronurilor din cele două țări românești, fără a se sînchisi de «moșie», adică de țară, și de «popor».

4. Nemotivată din punct de vedere istoric (sub anul 1560 se poate vorbi, dimpotrivă, despre o tradiție a relațiilor de bună vecinătate între șleahicii polonezi și boierii moldoveni), nemotivată lexical (în limba românească termenul «leah» nu a fost niciodată antinomic termenului «moldovean») și nemotivată psihologic (nimic din ce spune Laski pînă aici nu ne îngăduie să presupunem că ar avea motive să se răzbune pe «moldoveni»), această «izbucnire» a «palatinului Siradii» este unul din numeroasele artificii retorice cu care Alecsandri ornamează în stil romantic intriga «legendei istorice» despre domnia lui Despot Heraclidul.

5. «Școala jezuită» nu este, cum s-ar putea presupune, o imagine și nici o aluzie la afirmația lui Antonio Maria Graziani, contemporan cu Iacob Eraclid Despot, autor al unei biografii în latinește, intitulată *De Ioannae Heraclide Despota, Vallachorum principe* (*Despre Ioan Heraclid Despot, principele valahilor*); că Despot s-ar fi îndeletnicit, mai mulți ani, cu copierea manuscriselor din Biblioteca Vaticanului, ci expresia unei opinii fără temei istoric, împărtășită de Alecsandri, după care Despot Vodă ar fi studiat, în tinerețe, la Roma, în «Colegiul ieziștilor» — institut de învățămînt

catolic, fundat de ordinul monahal al «Companiei lui Iisus», în anul 1552.

6. *Zips* era numele german al unui comitat și al unui castel din Ungaria feudală, la poalele munților Tatra, numit ungurește *Zsépes*, și de Alecsandri, *Șepuz*.

7. Datele istorice referitoare la acest Iacob Heraclidul sînt sumare și contradictorii. După unii biografi contimporani cu Despot, Iacob Heraclidul descinde din despoții insulelor Samos și Paros; domeniile fiindu-i cîtropite de otomani, el s-a refugiat, cu familia, în Spania, devenind comandantul unui corp de cavalerie grecească («stradioți»), în slujba lui Carol Quintul. Umanistul german Philip Schwartzerd supranumit Melanchton (1497—1560), într-o scrisoare către regele Danemarcei, în care îl recomandă «grației» acestuia pe Despot Heraclidul, menționează că Iacob Heraclidul, Despot de Samos și Paros, fusese ucis, împreună cu soția lui și cu un fecior, de sultanul (Melanchton scrie «tiranul») Selim (mort la 22 septembrie 1520). Ilustrul elenist francez Émil Legrand (1841—1903) conchide asupra acestor informații considerîndu-l pe Iacob Heraclidul «un simplu căpitan de stradioți», în slujba lui Carol Quintul. (*Deux vies de Jacques Basilicos*.)

8. *Rodrigo Ruy Diaz de Bivar*, supranumit *Cid Campeador* (aproximativ 1043—1099) — cavaler feudal spaniol, erou al Reconquistei (amplă mișcare de recucerire a teritoriilor iberice ocupate de arabi, desfășurată în Spania medievală, în secolele al XII-lea și al XIII-lea), ale cărui viață și fapte de armă, idealizate de imaginația populară, sînt cîntate în două poeme celebre — *Cîntec despre Cidul meu* (1140) și *Rodrigo* (secolul al XIV-lea) — și în mai multe *romances*.

9. *Luna*, *steaua* și *soarele* — elemente heraldice secundare, figurate pe stema Moldovei feudale în jurul capului de bour.

10. Termen de comparație istoricește absurd, căci «boierul neaș» Tomșa nu are de unde cunoaște, la mijlocul veacului al XVI-lea, «trufia» funcționarilor diplomatici fanarioți ai Porții otomane, care vor veni mult mai tîrziu, prin secolul

al XVII-lea și mai cu seamă în secolul al XVIII-lea, în țările românești. Aici, ca și aiurea în această «legendă», avem de-a face cu un anacronism, provenit probabil din citirea neatență a cronicilor lui Miron Costin (1633—1691) și Neculai Costin (1660—1712), unde profilurile caracterologice ale fanarioților, agenți ai Porții otomane, sînt adeseori, și de cele mai multe ori pe drept cuvînt, încondeiate cu meșteșugite cuvinte de ocară.

11. *Petre Stolnicul* — acesta era numele lui Alexandru Lăpușneanu înainte de a lua domnia Moldovei.

12. *Ducipal* — numele popular românesc al legendarului Bucefal, cel «cu un corn între urechi, de un cot de lung», pe care ar fi încălecat regele Macedoniei, Alexandru cel Mare (356—323 î.e.n.).

13. În această reflecție a lui Spancioc, ca și într-o replică anterioară (scena 1) a plăieșului Jumătate, relativă la personajul Ciubăr Vodă («un nebun de soi / Cu visuri de domnie, cum sînt mulți pe la noi»), se descifrează o aluzie ironică a pașoptistului și unionistului Vasile Alecsandri împotriva acelor boieri din partida conservatoare, care, la mijlocul veacului al XIX-lea, încercaseră să acapareze prin intrigi politice, numai pentru a lor meschină chiverniseală, tronul țărilor românești.

14. Acest Papură Vodă nu are nici o legătură cu Ștefăniță Lupu, domnitor al Moldovei între anii 1659 și 1661, ci este, — aici, ca și în «comedia cu cîntice» *Chirița în provincie*, — o imagine, de astădată menită să sugereze caracterul fabulos și grotesc al descendentului Ciubăr Vodă.

15. Înlocuind, din necesități prozodice, «zălogul» (= «chezășie», «garanție», «gaj») cu «zăloaga» (= «capitol de carte», «semn de carte»), Alecsandri depășește limitele admise licenței poetice.

16. *Paros* — insulă în bazinul Mării Egee, în arhipelagul Cicladelor, cucerită de otomani în anul 1533.

17. *Carol Quintul* sau *Carol al V-lea* (1500 - 1558) -- rege al Spaniei (1516) și împărat al Sfântului Imperiu Roman de Apus (1519).

18. Aici, ca și în alte indicații scenice, Alecsandri, luându-se după moda timpului său, greșește atât împotriva adevărului istoric, cât și împotriva veridicității, sau, cum ar spune scriitorii romantici, împotriva «culorii locale», căci în nici una din cele două surse documentare fundamentale pe care le avea la îndemână — Dimitrie Cantemir, *Descrierea Moldovei* și Gheorgachi, al doilea logofăt, *Condică ce are întru sine obiceiuri vechi și nouă a preafînălțașilor Domni* — nu se pomenește de vreun «salon», fie în palatul de la Suceava, fie în casele boierești, ci numai de «săli» și de «cămări» (camere). După cum reiese din cele două izvoare menționate, domnitorul lucra, de obicei, în «spătăria cea mică», «spătăria cea mare» — un fel de sală a tronului — fiind rezervată ceremoniilor.

19. *Mănăstirea Slatina* — ctitorie a lui Alexandru Lăpușneanu (Domn al Moldovei între anii 1552—1561 și 1564—1568); construirea ei s-a terminat în anul 1558, iar tirnosirea (sfințirea) s-a săvârșit la 27 septembrie 1559. Întimplările din acest act petrecându-se la sfârșitul lui august 1558, bineînțeles că voievodul Lăpușneanu nu putea sta «spre închinare la *sfinla* mănăstire a Slatinei» în timpul istoric pe care-l hotărăște Alecsandri, decât ca personaj al acestei «legende în versuri».

20. *Samos*, insulă în bazinul Mării Egee, aproape de coastele Asiei Mici, vechi leagăn al culturii ionice, cucerită de otomani în 1550.

21. *Hercul Olimpîul* — sau, mai bine, *Heracle Olimpianul*, ori *Heracles Amphitryoninul*, — fiu legendar al lui Zeus și al Alcmenei, soția «regelui» Amphitryon, cel mai de seamă erou al mitologiei elene, adoptat, sub numele de Herculeș, și de mitologia romană, simbol al forței elementare puse în serviciul omenirii.

Nu numai eroul acestei «legende istorice în versuri», care moștenise de la suzeranul său Iacob Heraclid «hrisoavele familiei Despoților», ci o puzderie de Heraclizi, descendenți din Despoții mai multor regiuni ale Greciei antice, își revendicau gloria de a fi urmașii legendarului Tlepolem Heraclidul — sau, cum îl numește Alecsandri, Eraclie Ptolomeu, — unul din comandanții oștilor grecești care au participat la războiul Troiei, cîntat de Homer, în *Iliada* (II, v. 643 — 660).

22. Alexandru Lăpușneanu neavînd de unde să știe, la jumătatea veacului al XVI-lea românesc, ce farmece ascunde «glasul de grec», înclinăm să credem că și aici, ca și într-o scenă anterioară (vezi p. 23), Alecsandri, însușindu-și fără spirit critic și atribuindu-i lui Vodă Lăpușneanu, nemotivat, opinia cronicarilor moldoveni din veacurile al XVII-lea și al XVIII-lea, și generalizînd, plătește tribut propriei sale opinii, eronate, xenofobe, confundînd — așa cum nu făcuse Nicolae Bălcescu — «zdravăna nație elenică» care luptase și lupta pentru eliberarea Greciei de sub stăpînirea Imperiului Otoman, cu fanariții — funcționari greci ai Porții otomane, împilatori, vreme de un secol, în numele «puterii suzerane», ai poporului român.

23. Ioan Sigismund de Szapolyay, nepot al regelui Poloniei Ioan Sigismund August (1548 — 1572), a domnit asupra Transilvaniei între anii 1556 și 1571.

24. Cic (*Csik*) — ținutul Ciuc din Transilvania; «lupta de la Cic», la care face aluzie, aici, Lăpușneanu, s-a dat în anul 1553: «În ziua apostolului Matheu, au năvălit românii în Cic... și-au ars Cicul mai jumătate» (Șincai, *Chronica*, II, p. 314).

25. Acest sentențios «în parte» aduce aminte cuvintele preotului troian Laocoön — «Timeo Danaos et dona ferentes» (lat., «mă tem de danai și cînd aduc daruri») — rostite în fața prea-lesne-ncrezătorilor săi concetățeni, care,

văzându-i pe ahei retrăgându-se, credeau sfârșit războiul, și chibzuiau, în nesocotita lor bucurie, cum să introducă în cetatea Troiei, «cea cu ziduri tari», darul lăsat, pasămite, de danai — un cal de lemn «cit un munte», în al cărui pintece se ascunseseră, înarmați, cei mai de seamă dintre vitejii și viclenii lor dușmani (Vergiliu, *Encida*, II, v. 13—804). Probabil că aici avem de-a face cu o reminiscență de bibliotecă (vezi și p. 492, nota 43), pe care Alecsandri o utilizează, forțînd încă o dată verosimilul, în sensul opiniilor sale despre «veneticii greci» (vezi p. 439, nota 10 și p. 442, nota 22).

26. Observînd că nu a existat niciodată un panaceum care să «dezotrăvească otrava», critici contemporani premerei i-au reproșat lui Alecsandri introducerea acestui artificiu, al «balsamului de Morava», împotriva «adevărului științific», uitînd însă că «drama» *Despot Vodă* e o «legendă», adică o ficțiune, în care adevărurile trebuie să fie nu «științifice», ci numai «potrivite», adică artistice.

27. Și aici, ca și aiurea în «dramele istorice», Alecsandri nu respectă nuanțele specifice împrejurării, care compun «culoarea locală». Astfel: Toma Calabaicanul nu poate fi, cum îl numește Ana lui Moțoc, vel-paharnic, în primul rînd pentru că, ținînd seama de obiceiul pămîntului, Domnul nu putea acorda un titlu de mare boierie unui prins în război, și, în al doilea rînd, pentru că, după regulile păzite de ceremonialul ospățului domnesc, în Moldova, vel-paharnicul nu stătea tot timpul în spatele lui Vodă, ci doar îi întindea Domnului primul pocal cu vin, luînd mai întii «credința», adică după ce gusta vinul spre încredințarea vieții și sănătății Domnului. Slujba împlinită, după spusele Anei lui Moțoc, în vremea ospățului, de vel-paharnicul Toma Calabaicanul, cădea în sarcina unuia din «păhărniceii» — boierinași «care slujesc la masă și dau de băut oaspeților».

Tot Dimitrie Cantemir, în *Descrierea Moldovei* (din care cităm mai sus), ne lasă a înțelege că pe vremea lui, deci cu aproape două veacuri mai tîrziu de timpul cînd se petrec

întimplările din această «legendă în versuri», la asemenea zile mari, Doamna și jupînesele prinzeau în «casa femeilor», nefiindu-le îngăduit să intre în «spătăria cea mare», unde ospătau bărbații, într-un strașnic chiolhan, la care participau, respectînd însă un strict protocol, Domnul, mitropolitul, episcopii, marii boieri, boierii de rangul al doilea și alții. Ritualul «inchinărilor» era atît de complicat și de riguros, încît abia a doua zi, într-un adevărat Divan, boierii ajungeau să-i mulțumească Domnului pentru cîntea cu care îl bucurase și i se rugau de iertăciune «pentru greșelile săvîrșite la beție». E de presupus că pe vremea lui Alexandru Lăpușneanu năravurile erau încă și mai puțin rafinate decît pe timpul domniei luminatului prinț Dimitrie Cantemir.

28. *Cavalerii Negri* (germ. *Schwarze Reiter*) — renumit corp de cavalerie grea din oastea imperială a lui Carol Quintul, înarmat cu spade și arme de foc.

29. *Renti* (*Renty*), *Valenciena* (*Valenciennes*), *Hesdin* (*Hesdin*), *Teruan* (*Thérouanne*) — localități în nordul Franței, în care, la mijlocul secolului al XVI-lea, au avut loc mai multe bătălii, cu noroc schimbător, între oștile împăratului Carol Quintul și oștile regilor Franței Francisc I (1515—1547) și Henric al II-lea (1547—1559). Dintre aceste bătălii, două sînt mai vestite în istorie: bătălia de la Thérouanne (1552), cîștigată de oștile împăratului Carol al V-lea, și bătălia de la Renty (13 august 1554), pierdută de imperiali.

30. «Contele de Schwarzburg, vestitul căpitan», este, probabil, *Gunter al XLI-lea de Schwarzburg* (mort în 1583), conte al Sfîntului Imperiu Roman de Apus, unul din cei mai vestiți comandanți de oști din armata imperială a lui Carol Quintul și protector al lui Despot.

31. «Cavaler de aur»: (probabil) cavaler al Ordinului «Lîna de aur» (în evul mediu, cea mai înaltă decorație spaniolă).

32. *Grenada* — vechi oraș în sudul Spaniei, în regiunea Andaluzia.

33. *Boabdil* sau *Abu-Abdalah* (1481—1491) — ultimul rege maur al Emiratului Grenadei, învins și alungat din Spania de oștile lui Ferdinand al V-lea (1468—1516), rege al Aragonului și Castiliei.

34. *Alhambra* — palatul regilor mauri ai Emiratului Grenadei, vestit prin arhitectura lui și prin grădinile ce-l înconjurau. Alecsandri l-a evocat, în 1853, într-o *Seguidilă* — *cîntic popular spaniol* (*Opere*, vol I, p. 218—219).

35. *Vega*: nume care se dă în Spania meridională cîmpiilor străbătute de riuri și fluvii.

36. Termen anacronic într-o «legendă istorică» ale cărei peripeții se desfășoară în veacul al XVI-lea, pe malurile riului Suceava.

37. Aici, ca și într-alte drame istorice, Alecsandri își obligă personajele să facă un gest nepotrivit timpului, căci nu acesta era salutul obișnuit între boierii moldoveni din veacurile vechi, ci, după cum scriu memorialiștii, «închinarea» sau, cînd cei care se-ntîlneau erau de același rang: îmbrățișarea.

38. În această filipică antigrecească în versuri, atribuită, fără nici un temei istoric, boierului Tomșa (vezi, mai departe, p. 448, nota 49), răzbate zvonul luptelor politice duse de aripa democratică a pașoptiștilor împotriva domniilor fanariote și împotriva înscăunării pe tronul Principatelor Române Unite a unui principe străin, dintr-o familie domnitoare din Europa, așa cum hotărîse Divanul ad-hoc din 4 octombrie 1857.

39. Această tiradă a lui Moțoc, replică patriotardă la tirada lui Tomșa (patriotică în esență), este asemănătoare cu multe intervenții parlamentare din anii 1861—1866 ale lui Ion Brătianu, intervenții în care șeful partidei liberale afirma că Al. I. Cuza este ultimul domnitor pămîntean și că, în interesul țării (citește: al burgheziei și al moșierimii), el este decis să respecte hotărîrile Divanului ad-hoc din 4 octombrie 1857 relative la înscăunarea unui principe străin, dintr-o familie domnitoare din Europa, pe tronul României.

Evoluția celor două personaje, Tomșa și Moțoc, în această «legendă» istorică în versuri, aureolarea lui Tomșa, în final, cu nimbul de luptător patriot și stigmatizarea lui Moțoc ca «vinzător de țară» («Moțoace, așa vrea Dumnezeu, / acel ce-și vinde țara își pierde neamul său»), nu lasă loc, credem, niciunei îndoieli asupra atitudinii antibrătieniste a lui Alecsandri și asupra rezervelor sale față de hotărîrea Divanului ad-hoc din 4 octombrie 1857. Spre această concluzie ne îndrumă, de altfel, și o amară aluzie la trădarea de la 11 februarie 1866, pe care o citim într-o scrisoare adresată de poet amicului său Al. Papadopolu Calimah, la «11/23 faur 1884»:

«Iubite Alecu,

Data de <mai> sus este aniversarul unei infamii care merită porecla de Haralambiadă... <Aluzie la căpiuanul Nicolae Haralambie, comandantul Poliției din București, participant la complotul împotriva lui Al. I Cuza.> Bucură-se ilustrul trădător, care a legat astfel numele lui de o răsturnare de Domn...

Pe la noi cerul e sur, trist, rușinos; el se simte stigmatizat prin data de 11/23 februarie.» (*Scrisori*, I, p. 169.)

Cîteva cronicari dramatice, printre care și I. N. Șoimescu, încondeiat de Alecsandri în *Sînziana și Pepelea* (vezi, în volumul I al acestei ediții, p. 357 și p. 471, nota. 14), sesizînd în schimbul de replici Tomșa—Moțoc sensul politic al aluziei lui Alecsandri, au încercat s-o minimalizeze, considerînd-o «antiartistică» și «inoportună» de vreme ce, se afirma, problemele politice în chestiune erau de mult și pentru totdeauna rezolvate.

40. *Filip al II-lea* (1527—1598) — rege al Spaniei și al Țărilor-de-Jos, fiu al împăratului Carol Quintul.

41. *Ferdinand I* (1504—1564) — rege al Boemiei și al Ungariei și împărat al Sfîntului Imperiu Roman de Apus (1556—1564).

42. *Pavel*, sau, mai bine, *Paul al IV-lea* — Papă între anii 1555—1559.

43. Variantă propusă de Alecsandri, în ediția de bază (București, Editura Librăriei Socec & Comp., 1880, p. 151):

Am prins-o într-o noapte, frumoasă, albă, goală,
Dar hoțul, Lăpușneanu, mi-a șters-o ca din oală.

44. *Muntele Sion* — una din colinele pe care e clădit Ierusalimul; prin metonimie — Ierusalim.

45. Cronicarii spectacolului de premieră au criticat, aproape fără excepție, acest tablou, obiectindu-i autorului că a creat de dragul unui monolog retoric o scenă inconsistentă dramatic prin neverosimilitatea ei, obiecție întemeiată, căci în letopisețele Moldovei uzurpatorii prezumtivi nu au timp de tirade cît aria lui Cavarradossi, într-o temniță mobilată și cu «ușa» descuiată, și nici nu-și petrec ultimele clipe în prezența măscăricilor domnești, ci cad, la prima bănuială, — adeseori fără «județ», adică fără nici simulacru de judecată, — răpuși de buzduganul domnitorului, de junghi, de otravă sau de securea călăului.

46. *Phoebus-Apollo* (în mitologia vechilor greci și romani) — «fiul lui Iupiter și a Latonei, născut în insula Delos; zeul poeziei, a muzicei, a medicinei, al augurilor și al arcașilor. Se numea și Phoebus (Febus), și Sol (Soare). Era reprezentat sub chipul unui frumos tînăr cu plete lungi (*intonsus, crinitus*), purtînd un arc și săgeți în mîna dreaptă, iar în stînga, o liră sau o harpă. Era coronat cu laur, acest copac fiind consacrat lui. Apolon mîna carul soarelui, înhămat cu patru cai cerești; în povestele române acel car este tras de nouă cai.» (1884)

47. «Francisc primul» — *François I* (1515—1547) — rege al Franței, a rămas vestit în istorie prin războaiele lui norocoase și nenorocoase împotriva lui Carol Quintul și, mai cu seamă, prin sprijinul acordat artelor, prin încurajarea tiparului și prin întemeierea uneia din cele mai vestite școli europene — «Collège de France» (1529).

48. Acest *Sigismund* este «Ioan Sigmund, polonul», pomenit de Alexandru Lăpușneanu în actul I, tabloul al II-lea, scena 2.

49. Istoria nu ne spune că Despot Vodă a deschis Curtea grecilor țarigrădeni sau nețarigrădeni, cum insinuează Alecsandri prin cuvintele lui Limbă-Dulce, ci ne informează numai, prin cronicarul Grigore Ureche (1592—1647) în primul rînd, că, pentru a cuceri tronul Moldovei — și, adăugăm, pentru a-l menține, cu ajutorul Sfîntului Imperiu Roman de Apus, împotriva vrerilor Poloniei, căreia îi erau binevoitori și boierii moldoveni, — Despot «s-au încleștat cu o samă de evangheliști (că el încă n-au fostu pravoslavnic)», că după ce a dobîndit domnia, «blînd să arăta și tuturor cuvios și aievea pravoslavnic, iară la taină eretic și avea sfetnici de ai săi, de o lege cu dinsul», și că printre motivele răscoalei boierilor împotriva lui Despot ar fi fost — pe lângă cel nemărturisit, al îndepărtării boierilor «de țară» din slujbele Curții — și acela că Domnul lăsase «și lègea... cu totul... de batjocură» (Ureche, *Letopisețul*, p. 172, 175, 180). Gheorghe Șincai, folosind mai multe surse istorice, printre care și «biografia» lui Despot Vodă scrisă de Johann Sommer, (*Vita Jacobi Despotae, Moldavorum reguli* — lat., *Viața lui Iacob Despot, principe al moldovenilor* — Witebergae, 1587), ne spune, sub anul 1563, că «Despot, carele numai cît să arăta a fi binecredincios, ci întru adevăr era eretic, au început a aduna în Moldova pre mai mulți eretici, cum au fost episcopul cel cu muiere, Lusinie Gaspar Peucer, ginerile lui Melancton, Ioachim Reticul, Ioan Sommer, acesta carele îi scrie viața, și alții... din scopul acela ca pre urmă pre toți moldovenii să-i facă luterani» (Șincai, *Chronica*, p. 338-339).

Dacă la aceste mărturii ale cronicarilor adăugăm și considerentul că grecii erau de aceeași «lege» (credință religioasă) cu moldovenii — nu cu Despot, — putem conchide că includerea lor printre «veneticii» exploataatori, ~~unelte~~ ale tiraniei lui Despot, nu corespunde adevărului istoric, ci, pe de o parte, tendinței de nuanță națională pașoptistă, de a condamna amestecul agenților unor interese străine în politica țării, și, pe de altă parte, opiniei eronate, care se străvede pe-alocuri și în această piesă, că vinovați de exploatarea poporului sînt numai «străinii», boierii «de țară».

«moșneni» și «neaoși», fiind, de-a valma, «stilpi» și «scuturi» ale norodului, luptători, în unire cu «țara» (poporul), pentru «moșie» (patrie), și nu și pentru a rămânea singurii beneficiari ai dregătoriilor și ai exploatării «proștimii».

50. Religia ortodoxă — «legea» — a constituit, de-a lungul istoriei statelor feudale românești, un puternic argument al boierimii pămîntene pentru realizarea unității politice între diversele grupuri și categorii sociale, unitate politică necesară împotriva tentativelor de cotopire ale unor state feudale catolice vecine, și, mai cu seamă, împotriva invaziei otomane. Dar din aceste categorii sociale nu făceau parte iobagii, «vecinii», ci doar marii boieri, boierii mazili, negustorii și, pînă pe la mijlocul veacului al XVII-lea, razeșii. În nici un caz nu poate fi vorba despre o «conștiință națională românească», cum insinuează Alecsandri prin antinomia «păgin — român», a cărei nuanță pașoptistă, deci anacronică, e cu atît mai evidentă cu cît e stabilită de un plăieș moldovean, care nu avea de unde să știe, la mijlocul secolului al XVI-lea, nici măcar atîta cît va ști peste aproape un veac cronicarul cărturar Grigore Ureche — că «de la Râm ne tragem»; la 1561, cuvîntul «român» sau «rumân» indica starea socială de «șerb», «vecin», nu naționalitatea.

51. *Gaspar Peucer* (1525-1602) — savant umanist german, profesor de filosofie, matematică și medicină.

52. Această «Academic de la Cotnar», întemeiată de Despot Heraclidul în folosul protestanților sași din partea locului, a fost condusă, în puținul timp cît a funcționat, de Johann Sommer.

53. HERACLIDIS * DESPOTAE * PATRIS * PATRIAE * VINDEX * ET * DEFENSOR * LIBERTATIS * PATRIAE * (lat.): (monedă a lui) HERACLID * DESPOT * PĂRINTELE * PATRIEI * RĂZBUNĂTORUL * ȘI * APĂRĂTORUL * LIBERTĂȚII * PATRIEI * — Această exergă este gravată pe moneda mare de argint și pe moneda mică de aur, ambele bătute sub domnia lui Despot Vodă, în anul 1563.

54. Mircea al II-lea, supranumit «Ciobanul» — Domn al Țării Românești între anii 1546—1554 și 1558—1559. După moartea lui Mircea Ciobanul, scaunul Țării Românești a fost ocupat, pînă în 1568, de fiul său nevîrstnic, Petru Voievod, supranumit «cel Tânăr», care a domnit multă vreme sub epitropia mamei sale, Chiajna, eroina narațiunii *Doamna Chiajna* de Alexandru Odobescu (1834—1895). Deci prin 1560—1561, cînd se petrece în piesă (nu în istorie!), această scenă a 3-a, Țara Românească nu mai putea fi numită, decît la figurat, «Valahia lui Mircea».

55. Agamemnon — «rege» legendar al Micenei și Argosului, conducătorul suprem al războinicilor achei tăbăriți sub zidurile Troiei.

56. Vindecat? Nu! Căci, schimbînd coroana de carton poleit și hlamida cu potcapiul și rasa, Ciubăr va trece de la monarhomanie la exaltare mistică. Demența lui va atinge apogeul în finalul acestei «legende istorice», cînd, închipuindu-se întrupare a «legii», a dreptății divine, într-un acces de fanatism, îl va înjunghia — împotriva adevărului istoric — pe Despot. Contrariantă în această devenire a lui Ciubăr, de vreme ce ne găsim pe teritoriul literaturii, nu este atît absurditatea medicală a transformării unei monomanii într-o altă monomanie, remarcă făcută la premieră de unul din cronicarii spectacolului, ci, și mai cu seamă, implicarea personajului în deznodămînt, numai pentru a permite lui Tomșa să exclame: «Nu e sfînta cruce unealtă de omor!», exclamație contrazisă de numeroase dramatice întîmplări din istoria țărilor românești, cea mai apropiată de momentul în care se desfășoară scenele acestei «legende» fiind ipotetica otrăvire, pe patul de moarte, cu acordul mitropolitului, a lui Alexandru Lăpușneanu, pentru «vina» de a fi scurtat de capete pe potrivnicii săi, boieri ai Moldovei, scenă magistral transfigurată de Costache Negruzzi (1808—1868).

57. Solomon sau Șelomo — rege al Israelului între anii 970 și 935 î.e.n., autor, după tradiția ebraică, a trei cărți din *Biblie*. Legende atribuiu-i o mare înțelepciune și un desăvîrșit spirit justițiar, numele lui Solomon a intrat în tradiție ca simbol al înțelepciunii și al dreptății.

58. Țăranii «lipiți pământului» locuiau în sate care aparțineau domnitorului, boierilor sau mănăstirilor, fiind obligați să muncească pentru feudal. Vecinii (lobagii, șerbii) nu aveau voie să părăsească pământul (satul) pe care erau «așezați», de unde și expresiile «lipit pământului» și «sărac lipit pământului».

59. *Soliman al II-lea*, supranumit «cel Mare» sau «Magnificul» — sultan al Imperiului Otoman între anii 1520 și 1566.

60. Sabia turcească, topuzul, steagul verde al profetului Mahomed — alemul (sau tuiul) — și calul împăărătesc erau insignele prerogativei domnești conferite de sultanul Imperiului Otoman prinților vasali.

61. *Mahomed* (570—632) — reformator religios arab, autor al *Coranului*, cartea sfântă a musulmanilor, fondator al doctrinei teocratice a islamismului.

62. În veacul al XVI-lea moldovenesc, domnitorul nefiind obligat să consulte, înainte de a majora haraciul către Poartă, nici «breslele» și nici «poporul», ci doar, și numai cind însuși socotea de cuviință, pe boierii de Sfat, adică pe marii boieri, în genere favorabili domniei și deci de acord cu hotărârile voievodului, retorica lui Moțoc, cam «parlamentară», sună fals în cadrul istoric determinat al piesei și nu are nici meritul unor replici anterioare, de a lovi pieziș în stări de lucruri contemporane scriitorului. De altfel, deși bine exprimată, indignarea lui Moțoc pare la nelocul ei în economia generală a «legendei dramatice», de vreme ce între momentul acaparării tronului de către Despot și momentul acestei scene, a 10-a, au trecut, prin culise, mai bine de trei ani — «trei ani și-o lună», spune în scena 1 *Limbă-Dulce*, — timp în care Moțoc nu a prea luat seamă la înrobirea țării. Și cuvintele sale nu pot fi interpretate nici ca o reacție veridică la refuzul lui Despot de a se căsători cu Ana. Dacă Moțoc a «uitat» să și-l facă ginere pe ambițiosul Heraclid atunci cind acesta era în toiul ascensiunii, acum, cind Domnul «tiran», «nepăsător de țară, de oștime, de lege și popor»,

cînd și-a ridicat împotriva pînă și pe boierii prietnici (scena 7), năzuința vornicului contravine însuși scopului căsătoriei.

63. Deși în acest monolog al lui Despot adevărul istoric strict nu interesează, fiecare nume simbolizînd, la urma urmelor, cîte o forță ostilă Heraclidului, iar aglomerarea lor, după un procedeu de care Alecsandri izează și în *Legende*, un fel de a motiva disperarea lui Despot și de a sugera spectatorului destiul inexorabil al «tiranului», menționăm că, în realitate, nici Mircea și nici Lăpușneanu nu au venit cu ostire asupra lui Despot, primul pentru că murise încă din 1559, iar al doilea pentru că pe acel timp (august – octombrie 1563) era încă la Constanținopol, de unde se va întoarce, investit domnitor, în decembrie 1563. Cît despre Sigismund, nici acesta nu a participat direct la răscoala boierilor împotriva lui Despot, ci a trimis, spun cronicarii, doar cîteva sute de ostași, sub comanda generalului Ladislau Radac.

64. Olimpul fiind, în mitologia vechilor greci, sălașul zeilor cerului și al pămîntului, și locul de petrecere, după moarte, a eroilor deveniți semizeci, este, prin metonimie, simbolul gloriei absolute, nemuritoare, după cum Golgota sau Dealul Căpățînii, locul de răstignire a lui Hristos, simbolizează, în mitologia creștină, supliciul și jertfa supremă pentru o credință.

F Î N T Î N A B L A N D U Z I E I

1884

1. *Tibur* oraș în Latium (regiune pe coasta Mării Tirenene, leagănul Imperiului Roman și al gîntei latine), pe malurile lui Anio, nu departe de Roma. Împrejurimile lui erau incintătoare. Horațiu posedă în vecinătate o *villa*

(casă de țară) dăruită lui de Maecena, amicul său. Tibur poartă astăzi numele de Tivoli.» (1884).

Amiciția aristocratului Caius Cilnius Maecenas (72—8 î.e.n.), membru al tagmei cavalerilor, pentru poetul Quintus Horatius Flaccus (65—8 î.e.n.), fiu de libert, adică de sclav eliberat, trebuie înțeleasă în limitele rigorilor de clasă și castă care dominau relațiile sociale romane. Deși genial, Horațius nu era decît un «client» — ca și alți poeți contemporani, de extracție socială inferioară (Vergilius de pildă) — al lui Maecenas, datorînd «patronului» său, ca orice «client», respect și devotament. Și am spune chiar, că, pe plan social, situația lui Horațius nu era cu mult deosebită de a «paraziților» pe care Alecsandri îi satirizează în această «dramă romană» (Zoil și Gluto), de vreme ce Octavianus Augustus, oferindu-i «patronajul» imperial — onoare pe care Horațius o va refuza, — numește masa lui Maecenas (la care lua parte ca «umbră» a «patronului» său și poetul) «masă parazitică» (*parasitica mensa*). Vezi și p. 465, nota 60.

2. «Horațiu a cîntat în oda XIII această fintină, din care izvora păriul ce curgea pe moșia lui din Latium» (1884). Adăugăm acestei note două precizări: 1 — în latinește *oda* (*odarium*, -ii), era considerat ca un neologism, avînd același înțeles cu *carmen*, -inis, adică: «poem, poezie lirică»; 2 — «moșia» lui Horatius, era, bineînțeles, o modestă fermă cu *villa*, care-i permitea să ducă o viață decentă în umbra lui Maecenas. Pentru înlesnirea cititorului, reproducem în versiunea lui E. Lovinescu, oda *Fîntînii Bandusia* sau, cum scrie Alecsandri, preluînd o lecțiune admisă de edițiile critice ale operei scriitorului latin, *Blanduzia* (*Blandusia*):

«O, fintină a Bandusiei, mai limpede ca cristalul, vrednică de prinosul vinului dulce; încununat de flori, mine îți voi dărui un ied, pe care fruntea umflată de cornițele abia incolțite în zadar îl hărăzesc dragostei și luptelor; odrasla zburdalnicei turme va stropi totuși cu singele-i roșu recele-ți ape.

Arșița lunii lui Cuptor nu te ajunge; tu îmbii la o răcoare plăcută boii osteniți de jug și turmele oboseite de somn.

Și tu vei ajunge printre fiintinile slăvite, deoarece-ți voi cînta stejarul ce umbrește peștera din care-ți țîșnesc apele gilguitoare.» (apud: Horațiu, *Ode și epode*, p. 103.).

3. *Flora* (în mitologia romană) — zeița florilor și a vegetației renăscînde.

4. *Aurora* (în mitologia romană) — zeița cu «degete trandafirii» a zorilor de ziuă.

5. «*Anio* sau *Anien*, — astăzi numit Teverone, — fiu mic din Latium, ce se aruncă în Tîbru» (1884). Izvoarele lui erau în ținutul aequilor, populație tribală vecină cu latinii.

6. «*Lydia* pare să fi fost cea mai iubită de Horațiu dintre toate frumusețile Romei cîntate de el. Poetul i-a adresat mai multe ode. Cea mai mișcătoare poartă titlul de *Horatii et Lydiae dialogus*» (1884), adică *Dialogul lui Horațiu și al Lydiei*. O versiune românească a odei cu titlul de mai sus, potrivit, după conținut, de editorii lui Horatius, se poate citi în Odobescu, *Opere*, I, p. 182.

7. «În clasa dumnezeirilor inferioare — *semones* — erau cuprinse Nimfele, care prezidau în toate locurile de pre pămînt: pe munți — Oreadele; în păduri — Driadele, Hamadriadele, Napeele; la riuri și fîntini — Naiadele; pe mări — Nereidele, Oceanitidele etc.» (1884).

8. «Cuvîntul *brenus* sau *bren* pare să fi avut în Gallia înțelesul de rege sau de cap de armată» (1884).

9. «În timpul cuceririi Galliei de către Caesar (59 ani înainte de Hristos), această țară era împărțită în două mari provincii: *Gallia braccata* (numită astfel după pantalonii strînși pe picior, un fel de ițari, purtați de localnici) și *Gallia comata* — așa numită de pe coamele lungi ce purtau locuitorii» (1884).

10. *Caius Iulius Caesar* (100—44 î.e.n.) — vestit comandant de oști și om politic al antichității, cuceritor al Galliei (59—53 î.e.n.), dictator al Romei între anii 49—44

i.e.n., autor al *Însemnărilor din războiul gallic* (*Comentarii de bello gallico*), importantă sursă documentară pentru cunoașterea vechilor locuitori de pe teritoriul Franței de azi.

11. *Venus* — veche divinitate italică, identificată, la Roma, prin secolul al II-lea î.e.n., cu Aphrodite, zeița iubirii și a fecundității, în mitologia elenă. Vezi, în volumul de față, și p. 485, nota 6.

12. «*Pafos* (<*Paphos*> — numele unui oraș din insula Cyprus<s>, unde zcea Venus sau Venerē <de fapt, Aphrodite> avea un templu în care se făceau oracole» (1884).

13. *Caius Cilnius Maecenas* (72—8 î.e.n.) — «favoritul împăratului August, coborîtor din anticii regi ai Etruriei <regiune în vechea Italie; între Tibru, Munții Apenini și Marea Tireniană>, a fost însărcinat, în multe rânduri, cu administrarea imperiului, în lipsa lui August. Om înzestrat cu mare bun-simț și cu fineță politică, el a fost amicul devotat al lui Horățiu și protectorul celor mai celebri poeți din timpul lui August» (1884). Despre originea «regală» a lui Maecenas pomeneste Horatius în mai multe ode (I, 1; III, 29), dar în realitate Maecenas era fiu de cavaler, provenea adică din rîndurile tagmei secundare a aristocrației romane, dintr-o familie de oameni de afaceri (Mașkin, *Principatul*, p. 476).

14. *Caius Iulius Caesar Octavianus Augustus* (64 î.e.n. — 14 e.n.) — primul «împărat» din istoria Romei. În timpul lui Augustus, datorită consolidării societății sclavagiste, instaurării «păcii civile» în imperiu și «păcii romane» în relațiile cu vecinii imperiului, s-au creat condiții favorabile pentru dezvoltarea tuturor artelor și științelor lumii vechi. Literatura și îndeosebi poezia latină, dirijată cu abilitate dar și cu generozitate de Maecenas, a cunoscut epoca sa de aur. Acum scriu poeții Sextus Propertius (60—15 î.e.n.), Aulus Albius Tibullus (55—19 î.e.n.), Publius Vergilius Maro (70—19 î.e.n.), eroul acestui poem dramatic, Quintus Horatius Flaccus (65—8 î.e.n.) și Publius Ovidius Naso (43 î.e.n. — 17 e.n.). Tot în această epocă, numită și «epoca lui Augustus»,

trăiește și marcele istoric al Romei antice, Titus Livius Patavinus (59 i.e.n. — 17 e.n.).

15. «Romanii se serveau, pentru a scrie, de tăbliți coperte cu o pătură subțire de ceară și numite *pugillaria*. Condeiul întrebuințat era un *stylus*, cu unul din capete ascuțit și cu celalalt turtit în formă de daltă. Aceasta ștergea cuvintele scrise, când era nevoie de îndreptări... Pentru compuneri, autorii preferau tăblițele de ceară, fiind ele înlesnitoare corecturilor; iar când opera se găsea desăvârșită, ei o prescriau pe hirtie sau pe pergament. Tăblițele erau de ivoriu sau de lemn de lămiie, sau de pele groasă» (1884).

16. «*Bacchantele* erau femei frenetice, închinat cultului zeului Bacchus; ele purtau numirile de *Bacchae*, *Tryades*, *Maenades* și personificau toate desfrinările orgiilor. Statuiele antice le înfățișează goale și coronate cu frunzi de vie.

Vestalele, din contra, erau fecioare consacrate cultului Vestăi, dumnezeirei focului. Funcțiunile lor consistau în păstrarea focului sacru, vecinic aprins în templul Vestăi, și se bucurau de mari onoare și de mari privilegiuri. Dacă o vestală își perdea virginitatea, ea era osîndită a fi înmormintată de vie, și înșălătorul ei era bătut cu vergi până la moarte» (1884).

17. *Joe* sau *Iupiter* (în mitologia romană) — «părintele zeilor și al oamenilor, este reprezentat pe un tron de ivoriu, ținînd în mîna stîngă un sceptru, și în mîna dreaptă fulgerul. O acvilă stă lingă el. Joe era adorat sub diverse numiri de: *Sator* (Ocroitorul), *Capitolinus* (Capitolinul, pentru că cel mai vechi templu roman dedicat zeului era pe colina Capitolului) et *Tonans* (Cel cu voce de tunet), *Tarpeius* (Tarpeeanul, vezi și p. 501, nota 78), *Latialis* (sau *Latiaris*, sau *Latiarius*, adică al Latiumului, sărbătorit anual de populația din Latium), *Diespiter* (Tatăl zilei) («diei et lucis pater» (tatăl zilei și al luminii)), *Optimus* (Preabunul), *Maximus* (Preamarele), *Olympius* (Olimpicul), *Summus* (Supremul, Atotputernicul)... etc.» (1884).

18. «Pintre numeroasele pedepsi la care sclavii erau supuși, una din cele mai aspre consista a fi înhămați la moară ca să macine griul» (1884).

19. *Valca Sabină* -- bazinul superior al râului Tibru, în vecinătatea nord-estică a ținutului Latium, leagănul gin-tei latine.

20. «*Canidia*, *Veia* și *Sagana* erau vrăjitoare cunoscute pe timpul lui Horațiu; ele pregăteau farmeci, noaptea, pe dealul Esquilinus -- una din cele șapte culme pe care se găsește clădită Roma. Ca și acum, în țările noastre, vrăji-toarele romane aveau obicei a face în păpuși de ceară chipu- rile persoanelor supuse descintecilor lor. Vezi epoda 5 a lui Horațiu, *In Canidiam veneficam* <Împotriva vrăjitoarei *Canidia*> și satira VIII (*Libr. I*)» (1884).

21. *Harpiile* (în mitologia elenă și în mitologia romană) -- «monștri fabuloși, cu chipuri de femei bătrine și urite; aveau corp de vulturi, cu cângi ascuțite. Fiicele lui Neptun <zeul mărilor și oceanelor> și a Mărci. Ele reprezentau vinturile rele» (1884).

22. Bineînțeles că în reprezentăția scenică acest *sotto voce* (=în surdină) trebuie să preceadă, sau cel puțin să se audă concomitent cu declamația lui Horațiu, altfel Horațiu nu are de ce să se «oprească».

23. *Dacia Transalpină* poate fi toată Dacia, «Dacia mun-toasă», cum îi spune, în «drama» *Ovidiu*, solul trimis la Ro-ma de Cotizon (vezi, în volumul de față, p. 500, nota 76), sau numai Transilvania. Oricare ar fi însă teritoriul astfel numit de Horațiu-Alecsandri, nimic din ce cunoaștem că știa poetul latin despre daci și Dacia nu ne îngăduie să presupunem că el ar fi putut recunoaște, ca un instruit culegător de folclor, «un vîers sălbătîc din Dacia Transalpină», ciutat *sotto-voce* de o sclavă.

Oprindu-se asupra acestui «aparté» al personajului Hora-țiu, istoricul literar Aron Densușianu (1837 - 1900) observa

că întrebarea pe care și-o pune simulacrul poetului latin («Romană-i sau străină?») este «neiertată în gura unui roman față cu un sclav... pentru că sclavilor nu le era permis să poarte vestimentele romane, și prin urmare, Horațiu, numai de pe port putea să vadă că este sclavă, prin urmare și străină, și nu romană» (Densusianu, *Cercetări*, p. 226).

24. *Hebe* (în mitologia elenă și în mitologia romană) — «zece tinereții, fiica Iunonei și a lui Iupiter. Ea vărsa nectarul în cupele dumnezeilor, la prăznuirile lor în Olimp» (1884).

25. *Olimp* — masiv muntos în Thessalia (Grecia continentală), pe a cărui înaltă culme (peste 2 400 m.), pierdută veșnici nouri, sălășluiau, după credința vechilor greci și romani, zeii nemuritori ai cerului și ai pământului.

26. *Istru* — numele vechi, grecesc, al Dunării.

27. «Dușmanii prinși pe cîmpul de război sau în urma asaltului unui oraș erau vinduți *sub corona*, pentru că purtau corone cînd erau scoși în vinzare, ca un semn de onor» (1884).

28. *Capitolul* (*Capitolium*) — citadelă romană, ridicată în secolul al VI-lea î.e.n., pe una din cele șapte coline ale Romei — colina sau muntele Capitolului. «Acest edificiu conținea trei templuri, consacrate lui Iupiter <vezi p. 456, nota 17>, Minervii <vezi, p. 459, nota 33> și Iunonei <vezi p. 460, nota 41>. El era clădit pe Culmea Tarpeeană <vezi, în volumul de față, p. 501, nota 78> sau Capitolină, locul cel mai nalt din Roma. Istoricii asigură că întregul edificiu era înăurit și că poliala lui costase 12 000 talanți, adică 55 800 000 franci... De aceea se și numea *Aurea*» (1884).

29. «Cimpții Elizêi reprezentau, la romani, Raiul, unde se întâlneau sufletele oamenilor mari, care ilustrase viața lor cu fapte bune și glorioase» (1884). Acest Rai, după cum ne încredințează Vergilius (*Encida*, VI, v. 637—665), era în

Infern, adică, folosind terminologia creștină din nota ediției «Socec, 1884», în Iad.

30. «*Satirii* — semizeii care locuiau pădurile și se alungau după Nimfe. Ei aveau coarne mici pe frunte și picioare de țap» (1884).

31. *Origo* — nume de femeie întâlnit în opera lui Horațiu.

32. *Cynthia* — nume de femeie, menționat de Propertius.

33. *Minerva* (în mitologia romană) — zeița înțelepciunii, a literelor, a științelor și a tuturor artelor.

34. *Publius Vergilius Maro* (70 — 19 î.e.n.) — poet latin, «client» al lui Maecenas, autor al poemelor *Bucolice* și *Georgice* și al epopeii *Eneida*.

35. *Aulus Albius Tibullus* (55 — 19 î.e.n.) — poet elegiac latin, contemporan cu Propertius, Vergilius, Horatius și Ovidius, «client» al aristocratului Marcus Valerius Corvinus, care a fost orator celebru în epoca lui Augustus, consul în anul 31 î.e.n., apoi, în 26, prefect al Romei.

36. *Parnas* — munte în Grecia antică, în Phocida, reședință simbolică a Muzelor și a poetilor.

37. «Venit-am, văzut-am și-am învins» (lat.: *Veni, vidi, vici*) — formulă celebră, prin care Caius Iulius Caesar a comunicat lapidar amicului său din Roma, Amantius, în anul 47 î.e.n., rapiditatea și ușurința cu care a înfrânt oastea regelui Pontului, Pharnaces. Lupta a durat numai patru ore.

38. *Cerber* (în mitologia elenă și în mitologia romană) — «cine colosal, cu trei capete (Hesiod îl înzestrează cu cincizeci de capete, Horatius cu o sută), păzitorul porții Infernului (Iadului). Oricine vroia să treacă pragul (Infernului) trebuia să-i arunce în gură turte făcute din grâu cu miere (coliva)» (1884).

39. *Phoebus-Apollo* — vezi, în volumul de față, p. 447 nota 46.

40. *Helicon* — munte în Phocida, consacrat Muzelor (1884).

41. *Iuno* sau *Iunona* (în mitologia romană) — zeița-soție a lui Iupiter, protectoare a Romei și a femeilor romane, îndeosebi a femeilor măritate.

42. *Scaurus Aemilius* (secolul I î.e.n.) — aristocrat roman, foarte bogat, vestit prodig. A înzestrat Roma cu un arafiteatru pentru 50 000 de spectatori.

43. «Sclavii purtau adeseori prenumele stăpînilor» (1884).

44. *Delendus Scaur* (lat., «Scaur să fie răpus!») — parafrază a celebrei sentințe «Ceterum censeo, Carthaginem esse delendam!» (lat., «Pe de altă parte, socot că trebuie să fie distrusă Cartagina!»), cu care, se spune, își încheia discursurile rostite în Senatul Romei scriitorul și oratorul politic Marcus Porcius Cato (234 - 140 î.e.n.), înverșunat dușman al Cartaginei.

45. *Zoilus* (secolul al IV-lea î.e.n.) — «critic grec, cunoscut prin invidioasele sale censuri (critice) în contra lui Omer. Se zice că a fost ucis cu petre de compatrioții lui. Numele de Zoil a rămas sinonim de critic pizmaș, părtinitor, veninos și ridicol» (1884).

Într-o epistolă în limba franceză, adresată lui Ion Ghica (1817 - 1897) și datată 9 ianuarie 1883, referindu-se la poetul Alexandru Macedonski, care, în mai multe note și articole, îi negase, cu brutalitate, talentul și meritele în dezvoltarea literaturii naționale, Alecsandri scria: «... acest biet M... ski se înverșunează împotriva mea cu o furie ce dovedește la el o supraabundență de fiere neagră, de care va sfîrși prin a fi sufocat, într-una din zilele acestea...

De altfel, îmi face un serviciu, fără s-o bătuiască, pozînd pentru personajul lui Zoil, care joacă un rol în noua mea piesă. Va fi recunoscut din cap pînă în picioare. Aceasta îmi va fi răzbunarea.» (*Correspondență*, p. 132--133).

Că ținta a fost atinsă, o mărturisește însuși Macedonski în epigrama cu care i-a răspuns «bardului de la Mirești» îndată după premieră:

«Orbit de-al gloriei nesațiu,
Albit de ani, dar tot copil,
E lesne să mă faci Zoil,
Cînd singur tu te faci Horațiu... »

46. «*Muzele* <în mitologia romană> — nouă surori, fiice ale lui Iupiter și Mnemosinei, locuiau munții Pierus, Helicon și Parnas și se răcoreau la fîntinele Castalia, Aganippa și Hipocrena, de unde li se trage numirile de Heliconide, Parnaside, Pieride, Castalide, Thespiade etc.» (1884).

47. *Ciclade* — «insule din Archipel <Marea Egee>, dispuse în formă de cerc» (1884).

48. «*Prometeu* <în mitologia vechilor greci> — unul din Titanizi <divinități puternice, care au precedat pe zeii Olimpului>, răpi focul din soare și-l dăde oamenilor. Pentru pedeapsa lui, el fu legat, din porunca lui Iupiter, pe vîrfurile Caucazului, unde un vultur îi rodea ficatul. Poetul Eschil (525—456 î.e.n.), autorul unei trilogii intitulată *Prometeu* <din care nu ni s-a păstrat decît drama *Prometeu încătușat*>, desemnă pe acest personaj sub chipul unui civilizator» (1884).

49. «*Forum* era o piață oblungă și mare <de cca. 150 m lungime>, între dealurile Capitoliu și Palatin. Acolo se țineau adunările poporului, se administra justiția și se tra-

tau afacerile publice. Era încunjurat cu portice în formă de arcade. Roma poseda mai multe piețe care purtau nume de *Forum*, dar cel mai splendid *Forum* era al lui Traian (înălțat de împăratul roman între anii 98 și 117, cuceritor al Daciei (101-106) și învingător al parților (116)).

Porticele formau unul din cele mai frumoase ornamente ale Romei și serveau de loc de primblare. Citeodată ostașii așezau corturile sub bolțile lor. Autorii recitau scrierile lor, filosofii discutau la umbra porticelor, printre coloanele de marmură» (1884).

50. *Lucius Tarquinius Priscus* (656–578 î.e.n.) — cincilea rege al Romei antice; prin războaiele victorioase purtate împotriva sabinilor și etruscilor a mărit considerabil teritoriul și autoritatea Romei în Italia. În timpul domniei lui, Roma a fost, pentru prima oară, împrejmuită cu ziduri de piatră, s-au pus temeliiile templului lui Iupiter Maximus de pe colina Capitoliului și s-a introdus cultul statuilor.

51. *Dealul Palatin* sau *Colina Palatină* sau *Muntele Palatin* — una din cele cinci coline (*Palatinus mons*, *Esquilinus mons*, *Caelius*, *Quirinalis mons* și *Capitolium*) care formau domeniul Romei primitive; pe această colină, cea mai înaltă, și-a clădit cetatea, în legendă, întemeietorul Romulus. Tot aici erau, în timpul Republicii (509–30 î.e.n.), locuințele mai multor familii de patricieni și se-nălțau mărețele temple dedicate lui Iupiter, Victoriei și altor zeități ale pantheonului roman. În timpul principatului lui Augustus, Colina Palatină adăpostea reședința imperială. Augustus a clădit pe Palatin un templu în onoarea zeului Phoebus-Apollo și un portic cu o bibliotecă latină și elenă.

52. «Romanii aveau obiceiul să depună *ex-voturi* în templuri sau în locuri ascunse, cînd se aflau în nevoie sau cînd sperau să se îndeplinească dorința lor. Acei care se obligau să desăvîrșească un act religios se numeau *voli damnati*» (1884).

53. «*Gnida* sau *Cnida* <sau *Cnidos*> — oraș din Caria (provincie în Asia Mică), la intrarea Golfului Ceramic; era consacrat Venerei. Acolo se găsea vestita Venus sculptată de Praxitel» (1884), supranumit «cel Tânăr» (aprox. 90–332 î.e.n.), sculptor genial al antichității elene.

54. *Postumius* fiind numele unui mari familii de patricieni, ai căreia membri apar adeseori în analele Romei antice, probabil că expresia «Postumii zilei» indică, aici, prin metonimie, pe oamenii politici din epoca lui Augustus.

55. *Cîmpii Olimpîi* sînt, aici, o metaforă pentru Cîmpul lui Marte (*Martius Campus*) — loc șes, pe malul stîng al Tibrului, unde patricienii Romei se-ntreceau în jocuri sportive.

56. *Libia* (*Lybia*) — numele vechi, elen, al Africii septentrionale; «cai libîi» — cai din Lybia, din nordul Africii.

57. *Publius Ovidius Naso* — «celebru poet latin, născut la Sulmone, 43 ani înainte de Hristos. Fu în legătură cu notabilitățile literare din timpul său, cu Virgiliu, Horațiu, Tibullus, Propertius, și considerat <= apreciat> de împăratul August. Însă, la anul 9 <azi se știe că în iarna anului 8> după Hristos el fu exilat la Tomis, pe malurile Mării Negre, unde muri după opt ani de suferință. Cauza acestui exil nu e bine cunoscută; să crede că împăratul a depărtat din Roma pe Ovidiu fiindcă el era dat în dragoste cu Iulia, fiica lui August» (1884).

În cealaltă «dramă romană», *Ovidiu*, ca și în ipotezele istoricilor, poetul Ovidius nu e implicat în conflictul dintre Augustus și fiica lui, Iulia (Iulia Prima sau Maior), ci în conflictul dintre Augustus și nepoata sa Iulia (Iulia Secunda sau Minor), fiica Iuliei Prima. Vezi, în volumul de față, și p. 489, nota 31.

Știind că Horatius trăiește între anii 65 și 8 î.e.n. și că Ovidius a fost relegat — nu exilat — la Tomis (Constanța),

pe țărmul Pontului Huxin (Marea Neagră) «la anul 9» e. n. desigur că, în realitatea istorică, Maccenas, care a murit același an cu Horatius, dar înaintea lui, nu i-a putut spunea nimic din codificatorului artei poetice latine:

«Amice, porți jignire în suflet și în minte
Că Caesar se opune la blinda-ți rugămintे
Să ierte pe Ovidiu, ce moare exilat.»

Remarcând anacronismul, criticul Aron Densusianu observa cu documentară pedanterie: «Autorul era dator să deschiză vreo carte sau vreun lexicon ca să se convingă de această colosală eroare comite zicind că Ovidiu a fost exilat la an 9 înainte de Hristos, pe cînd aceasta s-a întîmplat la an 9 după Hristos» (Densusianu, *Cercetări*, p. 224). Nota citată mai sus, după ediția originală «Socec, 1884», face inutilă orice discuție în jurul acuzației lui Aron Densusianu, oferind totodată, tocmai prin nepotrivirea ei cu textul adiacent, o sugestie care justifică, literar, anacronismul: probabil că Alecsandri delătură cu bună-știință datele istorice, preocupat să sugereze, printr-o aluzie și printr-un «trucaj», o relație ideală între Horatius — marele poet latin, Ovidius — poetul latin relegat pe pămîntul patriei noastre, dacă Getta și fiul de «bren puternic din Gallia Comată», Gallus, adică o relație spirituală, de cultură și de sentimente, între Roma (Italia), Gallia (Franța), și Dacia (România). *Cîntecul gintei latine* acompaniază în surdina replicile personajelor principale din acest simbol dramatic. Vezi, pentru un adaos de informații asupra cauzelor relegării lui Ovidius la Tomis, *Fîntîna Blanduziei*, p. 432.

58. «Celebra epistolă *Ad Pisonés* (<Către Pisoni>), cunoscută sub titlul de *Arta poetică*, imitată de autorul francez <Nicolas> Boileau» (1884), care a trăit între anii 1636 și 1711, «legislatorul» clasicismului francez.

59. «Romanii aveau scaune portative numite *sella, gestatoria, portatoria, fertoria*; altele, numite *lectica*, în care ședeau culcați pe perne. Acele erau purtate de sclavi, pentru a circula în orașe și chiar în călătorii» (1884).

60. «Paraziții, foarte numeroși la Roma, trăiau în lenevire, din pomana bogaților și din belșugul mesii lor» (1884).

61. *Persis* (probabil *Persida*) — regiune limitrofă a Golfului Persic. În timpul principatului lui Augustus, Persida era o provincie a Regatului Part, stat constituit în secolul al II-lea î.e.n.

62. *Paros* — insulă în Marea Egee, în arhipelagul Cicladelor, renumită în antichitate prin carierele de marmură albă.

63. *Tyr* — cetate în provincia imperială romană Fenicia, pe coasta răsăriteană a Mării Mediterane, vestită în antichitate pentru industria țesăturilor de purpură.

64. *Indus* — India, ținutul de dincolo de fluvii Indus.

65. *Plutus* sau *Plutos* — «zeul bogățiilor și a băilor <minelor> de metale prețioase. Unul din zeii Iadului. Era reprezentat orb și ținând o pungă în mână» (1884).

66. «Izvoarele fântinilor și ale riurilor erau consacrate dumnezeirilor și întreținute cu religiozitate. Spre a dobândi favoarea acelor divinități, romanii aveau obicei de a arunca monezi în sinul izvoarelor» (1884).

67. «Era oprit de a se scălda în izvoarele fântinilor consacrate, pentru a nu se spurca limpezimea apei lor (Tacit, *Anale*)» (1884).

68. *Mercur* (în mitologia romană) — zeitate protectoare a călătorilor, negustorilor și oratorilor; după identificarea lui cu zeul mitologiei elene Hermes, i s-a atribuit și sarcina de a fi mesagerul lui Iupiter.

69. «Jocul favorit al poporului italian, mai cu seamă napolitan, ce se numește *morra*, era cunoscut de romani sub numele de *murra*» (1884).

70. *Falerum* — numele celui mai bun vin de Campania, tare — «severus» îl numește Horatius (*Od.* I, 27) — și dulce, alb și rubiniu.

71. «Bici cu patru curele împletite, numit *flagellus*» (1884).

72. «La romani, stăpînii aveau un drept nemărginit asupra sclavilor, putînd să-i osindească chiar la moarte. Biciul era pedeapsa cea mai ordinară (=obișnuită). Pentru oarecare fapte criminale sclavii erau însemnați pe frunte cu un fer aprins și purtau la gît o bucată de lemn numită *furca*. Ei erau astfel știgmatizați» (1884).

73. «Mincările de la sfîrșitul mesii se numeau *bellaria*. Erau compuse de fructe și de prăjituri: mere, pere, nuci, smochine, măsline, struguri, fistic, migdale stafide, curmale, ciuperci; dulcețuri (*dulcearia*); aluaturi: *crustula*, *liba*, *cunculus*, *placentae*, *scriblitae* (=turte) și *coptae* cu migdale etc.» (1884.)

74. «Paraziții care întovărășeau pe protectorii lor, la mese străine, purtau numele de *umbrae*» (1884).

75. *Lucius Licinius Lucullus* (109–57 î.e.n.) — «consul, celebru prin luxul său și prin talentele sale militare. Fastul în care a trăit, după ce obținut în Roma onoarea triumfului, a rămas legendar» (1884).

76. «*Lacus Lucrinus*, în Campania, aproape de Napoli, comunicînd cu Marea Tireniană, era celebru prin parcurile sale de stridii. La 30 sept (embrie) 1538, un cutremur de pămînt a secăt lacul și l-a înlocuit prin un munte» (1884).

77. *Tanais* — numele vechi, elen, al Donului.

78. *Lesbos* — numele vechi al insulei Mitilene din Marea Egee.

79. Vinul *Surrentinum* — vin de calitate a treia, după *Coecubum* și *Falernum* — se făcea din viță de Campania; nou, era dulce și, pare-se, tonic, de vreme ce și bolnavilor le era îngăduit să-l bea; vechi (după vreo douăzeci de ani), devenea sec și tare.

80. *Coecubum* este numele unei varietăți celebre de vin italic, multă vreme considerat de băutorii Romei antice superior vinului *Falernum*.

81. *Albanum* — vin din viță de Albanum, regiune deluroasă la vreo cincisprezece kilometri spre sud-est de Roma.

82. Vinul *Massicum* se făcea din struguri recoltați de pe versantul meridional al dealului Massic, din nord-estul Campaniei. Datorită calităților lui era adeseori confundat cu vinul *Falernum*.

83. *Setinum* — vin de Campania, preferat de Octavianus Augustus.

84. *Chium* — varietate de vin licoros, obținută din strugurii recoltați în insula Chios din Marea Egee.

85. *Lesbium* — varietate de vin grecesc, adus la Roma din insula Lesbos.

86. *Bacchus* (în mitologia romană) — zeul viței de vie și al vinului, fiu al lui Iupiter; era supranumit *Liber* sau *Lyaetus*, pentru că vinul are darul de a scăpa pe om de orice grijă. Este reprezentat sub chipul unui tânăr încununat cu frunze de vie și, câteodată, cu coarne pe frunte, de unde i se trage porecla de *Cornifer* (Ovidie, *Ep. XIII*). El ține în mină un tirs (= toiaș de lemn ușor sau băț de trestie, împodobit cu frunze de iederă sau viță de vie, cu un con de pin infipt în vîrf). Carul său e înhămat cu tigri, cu lei sau cu

linxi <= riși> și urmărit de Silen <vezi, în volumul de față, p. 490, nota 34> — institutorul său, < de Bacchante și de Satiri> (1884).

87. *Orfeu* (*Orpheus*) — «după mitologie, era fiul lui Apollon și al muzei Clio, și a trăit cu un secol înainte de războiul Troadei <sec. XIV—XIII î.e.n.>. Cântările lui erau atit de armonioase, că fearele sălbatice veneau să le asculte, și crengile copacilor se mișcau în cadență» (1884). Aici, cu sens figurat: poet, cîntăreț.

88. *Sestertium* (lat.); «monedă de argint, de o valoare de 20 centime. Iară *sesterțiul mare* — monedă de cont <= etalon> — valora una mie de sesterții ordinari, adică 200 franci» (1884).

89. «*Andriena* <*Andria* sau *Fata din Andros*> — cea mai celebră comedie a lui Terențiu» (1884). *Publius Terentius Afer* — poet comic latin, s-a născut în Cartagina (Africa de Nord), 190 î.e.n., și a murit în anul 159 î.e.n.

90. «*Hesperide*, adică *Occidentale*, erau <în mitologia vechilor greci> trei surori: Aegle, Arethusa și Hyperethusa. Ele posedau o minunată grădină cu mere de aur și păzită de un balaur cu una sută capete» (1884).

91. *Danae* — «fiica regelui de Argos <etate în Pelopones>, Acrisius, fu închisă de tatăl ei într-un turn de aramă. Iupiter pătrunse în el sub formă de o ploaie de aur și seduse pe Danae» (1884). Sensul cel mai răspândit al acestei legende mitologice, sens căruia îi dă curs, aici, și Alecsandri, este: ispitei aurului nu-i rezistă nimic, nici chiar dragostea filială.

92. *Glykera* (*Glycera*) — nume de femeie, probabil curtezană romană, menționat de Horatius.

93. *Calais* — zeitate secundară din mitologia vechilor greci, fiu al Orithyei și al «cunplutului» Boreas — personificare a vîntului de miazănoapte.

94. *Adonis* (în miturile Greciei antice) — preafrumosul fiu al regelui Cinyras și al Myrrhei, îndrăgit de iusăși zeița iubirii, Aphrodite, și de zcea Infernului, Persephona. Dragostea acestor două zeițe pentru Adonis este tălmăcită de mitologi ca un simbol al «misterului» vegetației, cuplul Adonis—Persephona exprimând anotimpul rece, cînd natura «zace-n amorțire», sub pămînt, iar cuplul Adonis—Aphrodite, anotimpul cald, al primăverii și al fecundității.

95. «Romanii se abordau cu formula de *salve!* și se despărțeau zicîndu-și *vale!* Iar modul lor de aclamare se exprima prin cuvîntul *evche!*» (1884).

96. «Iloții erau sclavi lacedemoniani. Așa se numeau la început locuitorii orașului Helos, nimicit în anul 1059 înainte de Hristos. În urmă, termenul de iloți s-a aplicat la toți sclavii, fără osebire» (1884).

97. «Existau mai multe moduri de a dezrobi sclavii: *censu*, *vindicta* și *testamentum* etc.

Dezrobirea *per vindictam* se făcea în chipul următor: Stăpînul se prezenta cu sclavul său dinaintea pretorului sau a consulului și-i zicea: „Doresc ca acest om să fie liber după uzul romanilor“. Dacă pretorul consimțea, el lovea cu o vargă capul sclavului, zicînd: „Declar că acest om e liber după uzul poporului roman“; apoi lictorul, sau stăpînul, îi da încet o palmă și îi făcea semn cu mîna că putea să meargă unde-i place. Varga cu care sclavul era lovit se numea *vindicta*» (1884).

Procedura solemnă a dezrobirii *per vindictam* era diferită de aceea pe care o indică nota citată. Nu stăpînul solicita dinaintea pretorului eliberarea sclavului, ci un *adsertor libertatis* (apărător al libertății), care, de acord cu stăpînul sclavului, afirma că sclavul cutare (pe care stăpînul vroia să-l elibereze) este om liber. Conform înțelegerii, stăpînul nu contesta afirmația adsertorului, și pretorul recunoștea libertatea sclavului, atîngîndu-l cu *vindicta*. Acest proces fictiv

de dezrobire căzuse în desuetudine în epoca lui Augustus; în ultimii ani dinaintea erei noastre, dezrobirea se făcea cu mai puțină solemnitate procedurală: între prieteni — *inter amicos* (cam ca în această scenă), după un banchet — *post mensam* (cam ca în scena finală din actul al III-lea), sau printr-o scrisoare — *per epistulam*, — pe care stăpînul o adresa sclavului. (Cf. C. Hamangiu și Matei C. Nicolau, *Dreptul roman*, București, Editura Librăriei Socec & Co., S.A., 1930, p. 197—204.)

98. «După dezrobirea lor, sclavii mergeau să-și taie părul în templul dumnezeirii pădurelor, Feronia; acolo ei primeau o pălărie, ca semn de libertate» (1884).

99. «Din timpul lui Bibul» adică din anul 59 î.e.n., cînd a fost ales consul al Romei Marcus Calpurnius Bibulus, despre care Cicero (106—43 î.e.n.) spunea că nu și-a putut exercita prerogativele din cauza prea puternicei personalități a lui Caius Iulius Caesar... Deci vinul «din timpul lui Bibul» avea, în anul 10 î.e.n., cînd îl comandă, în ficțiune, Scaur, aproape cincizeci de ani...

100. *Grațiile* (în mitologia romană, identificate cu *Harietele* din mitologia vechilor greci) erau zeități secundare ale Olimpului, fiice ale lui Zeus și ale Eurynomei — cea mai frumoasă din Nimfele pe care le purta pe talazuri Oceanul; ele erau întotdeauna prezente la ospetele zeilor, desfătîndu-i cu armonia cîntecelor și dansurilor.

101. La finele ediției originale (1884), Alecsandri indică, pentru scena 12, următoarea variantă reprezentată în «stagiunea 1883—1884», stagiunea premierei:

POSTUM

Acum spre celebrarea acestei mindre zile,
Să bem în sănătatea lui Scaur.

GLUTTO

(aprobând grabnic)

Dar'.

SCAUR

Zoile

S-aducă vin din timpul lui Bibul, și Massic,
Să facem trei libații în modul cel antic
Neerei grațioase, a cărei sorioare,
Trei Grații, sînt modeste...

POSTUM

(zimbînd)

Și fără cingătoare...

(Zoil intră în casă și reiesă urmat de șasă june sclave de diverse naționalități, îmbrăcate în costume bogate din țările lor. Ele aduc tablale de aur cu fructe, cupe de preț, cununi de flori, paste zăhărite etc., și le depun pe masă; apoi se retrag în fund și în dreapta, formînd grupe grațioase. Una din ele ține o liră în mînă.)

POSTUM

A! iată și o liră!... să-nceapă a cînta
Un imn lui Bacchus...

(Ie lira și o prezentă Neerii.)

NEERA

Fie după dorința ta!

(Servitoarele varsă vin în cupe: oaspeții ieu cupele și înconjură pe Neera).

NEERA

(cîntă)

Io^a, Bacchus! fală ție,
Cel mai vesel dintre zei.

^a — *Io!* (lat.): strigăt de bucurie; strigătul bacchantelor în timpul serbărilor orgiace.

Fă din viață-mi o beție
Dulce ca și ochii tăi!

TOȚI

Io, Bacchus!

SCAUR

(încântat)

Necră, ești o zee și ție mă închin.

(Se închină.)

NEERA

Devii poetic, Scaur?

SCAUR

Și cum să nu devin

În față cu Horațiu, ce-l văd în nerăbdare
Spre Țlimp să ne urce cu dulcea lui cîntare.

HORAȚIU

Eu?

POSTUM

Să te văd, amice; recheam-acum din cer
Pe muza ta.

NEERA

Horațiu, dă-mi voie ca să cer
Și eu astă favoare.

HORAȚIU

Favoarea-i pentru mine...

Etc., etc., etc.

(Secna urmează înainte până la intrarea Gettii.)

102. Știind că amfora era, în Roma imperială, un recipient cu o capacitate de cca 26 litri, gesturile pe care trebuie să le facă Getta în această scenă, conform indicațiilor (vine

aducind o amforă de aur», umple cupa lui Horațiu, «se retrage deoparte, cu amfora în mână») ar fi o veritabilă probă athletică, dacă nu am admite că aici (nu și în drama *Ovidiu!*), Alecsandri utilizează termenul «amforă» numai pentru a indica linia grațioasă a vasului — complement cu sugestii de atmosferă antică, al decorului.

103. «La mesele și la petrecerile lor, romanii aveau obiceiul a se încunună cu flori de mirt, de trandafiri, de verbină etc., și a presăra foi parfumate în cupele pline de vin» (1884).

104. *Eughè! (eughè!)*: «cuvint grecesc, sinonim de „vivat!”, și de „bravo!”, întrebuințat de romani drept aclamare de felicitare și de entuziasm» (1884).

105. Reproducem după ediția originală (1884) varianta scenei 13, așa cum a fost reprezentată în stagiunea premierelor 1883—1884:

SCENA 13

Precedenții; Getta (aducând o amforă de aur).

HORAȚIU

(tresărind)

Getta! *(Lui Scaur:)* Îmi dai ce-oi vrea?... Postum
Și tu, Neeră, marturi sînteți de-a lui cuvinte.

NEERA

Dar'!

POSTUM

Dar'; și mai adaog: laș cine se dezmințe.

HORAȚIU

(lui Scaur)

A! tu preținzi în față-mi că a cînta nu pot?
Cînd te-a cîeplit natura, nu te-a sfîrșit detot.

(Scena urmează înainte pînă ce Horațiu sfîrșește de a declara ultima strofă din «Oda la Hebe». — Toți se scoală aplaudînd.)

. POSTUM

(deșertîndu-și cupa)

Eughèl

NEERA

(se apropie de Horațiu și zice încet)

Cunosc acum ascunsa ta giundire.
Te-am urmărit cu ochii...

HORAȚIU

(zîmbind)

Ai darul de ghicire?

SCAUR

Horațiu, n-am ce zice; declar că-s încîntat
De oda ce din parte-mi tu ai improvizat,
Și drept răsplată, darnic, țin mîna mea deschisă.
Alege-acum, poete, răsplata cea promisă.
Vrei aur? vrei palate? vrei stătuie, ce vrei?
(O mică pauză. Toți sînt în așteptare.)

HORAȚIU

Vroiesc pe Getta!

TOȚI

Getta?!

GETTA

(transportată)

Pe mine?! — O! dumnezeii!

SCAUR

(cu dispreț)

Pe Getta numai?

POSTUM

(dizmiardînd bărbia Gettii)

Numai? He, he, răsplata-i bună!

SCAUR

Acum e timp să mergem voioși, toți împreună,
Alăture-n tricliniu... ne-așteaptă un festin^a...

GLUTTO

(în parte)

Hai!

ZOIL

(asemine)

Hail

SCAUR

(lui Zoil)

Ba, tu, afară!

ZOIL

(desperat)

Și... ce... mănînc?

^a — «La început romanii ședeau pe scaune la masă. Obiceiul de a minca întinși pe paturi a fost luat de la națiile orientale, însă acest obicei avea loc numai la supeuri. Sala în care se făceau supeurile purta numele de *coenatio* sau *triclinium*, după dispoziția celor trei paturi așezate împrejurul mesii și pe care mesenii se țineau culcați. Adeseori se puneau trei meseni pe același pat, întinzîndu-și picioarele la spetele unui altui și sprijinindu-și cotul stîng pe perne» (1884).

POSTUM

(rîzînd)

Venit.

(Toți se îndreaptă spre ușă, în vreme ce Zoil se furișează pe după coloane, furios, și iese.)

SCENA 14

Precedenții; Hebro (alergînd din grădina, rupt, cu părul vîlvoi)

HEBRO

Stăpînel!... Scaur!... Oaspeți!... Săriți!... Tîlharit!...
Davii!

SCAUR

Ce este?

HEBRO

Răzvrătire!

TOȚI

Cum?

HEBRO

Au fugit toți sclavii!
Pe mine, ntr-un beci negru, legat m-au aruncat,
Și ce-a fost pentru masă gătit, tot au furat.

SCAUR

Furat?!!

(Rămîne încremenit.)

a — Davus — prenume de sclav întilnit în operele lui Horatius și Terentius. Aici cu sens de nume comun: sclavii.

GLUTTO

Ce?! filomele pe frigarele-ufipte?!
Ceg! grase din Tanàis, trei ferte și trei fripte?!
Tot?! n-a rămas nimică?!
(Se repede în casă.)

HEBRO

Nimic!

TOȚI

A!

GLUTTO

Chiar nimic!

Nici pine, nici merinde!^a... cit despre vin, nici pic!
Sintem perduți, vai mie!

POSTUM

Nici vin măcar, nici pine?
Apoi, bogate oaspe, cu prinzul cum rămîne?

SCAUR

(trezindu-se din buimăceală)

A! unde-s?

POSTUM

Cine?

SCAUR

Sclavii.

POSTUM

— Ce-ai face?

SCAUR

I-aș ucide!

^a — Vezi, în volumul de față, p. 479, nota 106.

GLUTTO

(scîncîndu-se)

Al mie-mi vine-a plînge.

NEERA

(rîzînd)

Şi mie-mi vine-a ride.

POSTUM

(rîzînd)

Frumoasă festă!

SCAUR

(furios)

Rideţi?

HORAŢIU

(rîzînd)

Şi bună de descris...

POSTUM

Dar bine-,acum ce facem, după atîta ris?

HORAŢIU

La prînz la mine-acasă vom merge, de vă place.
Vii, Scaur, împreună?

SCAUR

He!... daţi-mi bună pace.

HORAŢIU

Adio, dar'.

NEERA

(cu dispreţ)

Adio.

POSTUM

(lui Scaur)

Tu, de ți-a fi urit,

Îți spinzură, ilustre, o lingură la gît.

(Ies tustrei prin grădină, rîzînd cu hohot. Getta îi urmează.)

HEBRO

(oprind pe Getta lîngă coloane)

A! scorpie, megeră^a ! tu le-ai făcut pe toate.

GETTA

Sînt sclava lui Horațiu; nu te cunosc.

(Iese.)

HEBRO

Să poate?

A! turb.

(Cade pe un scaun, în fund.)

GLUTTO

A! mor de foame!

(Cade pe un jilț, lîngă masă.)

SCAUR

(cade pe un jilț, în față)

A! sînt dezonorat!

(Cortina se coboară în hohotul oaspeților, care dispar în grădină.)

106. «La început, pe la mijlocul zilei, romanii făceau un prinz (*prandium*), numit *coena* (cina). După ce întinseră domnirea lor pe lume și se introduse luxul între ei, romanii

^a — *Megera* (în mitologia vechilor greci) — una din Furii sau Erinii, simbol al discordiei între oameni. Aici cu funcție adjectivală. Vezi, în volumul de față, și p. 487, nota 11.

luară obicei a dejuna (*jentaculum*) și a face supelu minci mezelicuri (*comissatio*). Unele persoane luau încă ce hrană între dejun și masă (*merenda*)» (1884).

107. «Sclavii întrebuințați la prescrierea operilor numeau *notarii*; unii scriau cu semne de prescurtări, ca stenografia modernă» (1884).

108. «Afară de tăblițele de ceară pe care scriau romanii ei întrebuințau un soi de hîrtie groasă sau *papyrus*, sau per gamentul numit *palim(p)sestus*, și pelca de vițel pregătit (*vellum*)» (1884).

109. *Titus Maccius Plautus* — scriitor latin, născut la Sarsina (provincia Umbria), în anul 254 î.e.n., mort la Roma în anul 185 î.e.n., autor de comedii (*Amfitrion*, *Aulularii*, *Menaechmi*, *Prinșii*, *Soldatul fanfaron* etc.), apreciate de publicul din vechea Romă, dar pe care Horatius «nu le prefăcea haz», cum ar spune Odobescu, de vreme ce în *Arta poetică* (v. 270—274) scrie: «Strămoșii noștri au lăudat și versurile și spiritul lui Plaut; le-au admirat însă cu prea mare îngăduință, ca să nu zic prostește, de știm deosebi un cuvânt grosolan de unul elegant și prinde după ureche sau pe degetul ritmul exact.» (Horațiu, *Satire și epistole*, p. 210.)

110. Acerbul critic al *Fintinei Blânduziei*, Aron Densusianu, observa în articolul mai înainte citat (p. 226), că cilindrul nu puteau fi scrise în ceară cu stilul: «Autorul trebuia să se informeze — scrie Densusianu — că în ceară și cu *stilos* se scria numai pe table cerate (*tabulae ceratae*), iar în formă de cilindre se învăleau manuscriptele pe papirus sau pe per gamenă». Cum din notele ediției originale (1884) reiese că «autorul» era informat asupra modurilor de scriere ale vechilor romani (vezi, mai înainte, notele 15 și 108, și de asemenea nota următoare, 111), se poate presupune că aici avem de-a face, ca și aiurea în «dramele istorice», cu o licență.

documentară, Alecsandri nefiind preocupat, după cum am mai remarcat, de respectarea strictă a adevărului istoric. Un exemplu plin de haz, în acest sens, este permisiunea acordată actorului C.I. Nottara, primul interpret al lui Horațiu, de a-și juca rolul cu fața împodobită de o stufoasă barbă albă și de o mindră păreche de mustăți, care ar fi putut provoca invidia vornicului Moțoc, sub cuvânt că Horațiu, în *Fântîna Blanduziei*, «fiind la țară... n-a avut bărbier la îndemînă, ca să se radă». Dar să lăsăm cuvîntul actorului C.I. Nottara: «Jucasem de vreo cinci ori de-a rîndul pe Horațiu din *Fântîna Blanduziei* cu barbă. Odobescu nu văzuse *Fântîna Blanduziei*. Și-ntr-o seară — asta era prin 1885 — vine la teatru, în loja de pe scenă, și, cînd mă vede, exclamă: «Horațiu cu barbă!... Roman cu barbă!... mai ales Horațiu, cînd toate stampele îl reprezintă ras!» A ieșit din loje, a venit pe scenă, a întrebat de culisa pe unde am să ies din scenă, și, cum am ieșit, Odobescu s-a repezit la mine să-mi smulgă barba, — fiindcă nu putea să conceapă pe Horațiu cu barbă. M-am apărat cu toată puterea, mai ales că asta se petrecea la ieșirea din actul I, și nu puteam să joc două acte fără barbă! Ar fi fost ridicol!

Nu-i intra în cap un asemenea anacronism. I-am explicat că atunci cînd s-a jucat piesa pentru prima oară, îmi lăsasem să crească barba, și Alecsandri a consimțit să-l joc cu barbă, pretextînd că Horațiu, în *Fântîna Blanduziei*, fiind la țară... n-a avut bărbier la îndemînă, ca să se radă. Dar în reprezentațiile următoare l-am jucat pe Horațiu ras, și Odobescu a fost foarte mulțumit.» (*Amintiri din teatru* ale lui Constantin I. Nottara. Publicate și adnotate de Tatiana Nottara și Ioan Massoff. <București>, Editura «Adevărul» S.A., p.92.)

III. «Romanii scriau numai pe o față a hîrtiei sau a pergamentului; apoi foile le lipeau unele cu altele de-a lungul și înfășurau cu ele un cilindru. Acesta atunci se numea *volumen*. Iar cînd scrierea era compusă de mai multe foi așe-

zate una peste alta, în formă de carte, ca în timpii moderni
ei luau numirea de *codex* » (1884).

112. La finele ediției originale (1884) se citește următoarea variantă a scenei I din actul III:

ACTUL III

La ridicarea cortinei se aude în stînga prelud de liră.

Scena I

Getta, Gallus (Îngă fercașta din stînga)

GETTA

Stăpinul nostru, vesel, la umbră, în grădină,
Cu oaspeții lui Scaur rid, cîntă și fac cină.
Ascultă, -acum Neera prelungă-armonios
Să cînte-un imn lui Bacchus.

NEERA

(cîntă între culise)

Io, Bacchus! numai ție
Mă închin, fă dar să mor
Între doi butuci de vie,
Sub un soare-mbătător!

MESENI

Io, Bacchus!

GETTA

Ce glas melodios!

Mă simt pătrunsă, Gallus, de-o veselă uimire.
Ce văd, ce-aud aici, îmi dă rensuflețire

Și cred că visez încă... Din al răstriștei val
Ieșind, respir ca omul ajuns înot la mal...
Etc., etc., etc.

113. *Eros* (în mitologia elenă) — zeul iubirii, iscat din Chaos deodată cu Geeă (Pământul) și cu Uranos (Cerul Înstelat), sau, după altă legendă, ieșit din Oul Primordial (făcut de eterna Noapte) odată cu Geeă (Pământul) și cu Caelus (Cerul Înstelat), — forță fundamentală a lumii, care asigură coeziunea elementelor cosmice și continuitatea speciilor. Aici, diminuat de libidinea lui Postum.

114. «Toate versurile rostite de Postum în această scenă cuprind detaiuri exacte de obiceiurile damelor romane, de luxul viețuirii lor și al tualetelor...» (1884).

115. «Obicei asiatic ce s-a păstrat până astăzi în Orient, și care a existat chiar în țările noastre, introdus de fana-rioși» (1884).

116. «Credința în puterea diochiului e antică: el s-a transmis la italieni, care îl numesc *gettatura*, și la noi, care îl combatem prin descintice și prin pânglice roșii aninate la cap. Romanii purtau la git obiecte mici de petre scumpe, sau de metal, săpate cu inscripții cabalistice, și care se numeau *amulete*» (1884).

117. «Plumetita era o stofă subțire și prevezie, întrebuințată <de curtezanele romane> în zilele verii» (1884).

118. «Damele erau purtate pe *lectice* în formă de baldachini; iar purtătorii <opt la număr>, aleși mai cu seamă pîntre sclavii din Siria, se numeau *octofori*» (1884).

119. *Marcus Tullius Cicero* (106—43 î.e.n.) — celebru orator, scriitor și om politic roman. .

120. «*Caron* (*Portitor*) era vislașul Infernului. El conducea, în barca lui, sufletele morților, trecînd cu ele riurile

infernale, Styxul și Acheronul, și lua drept plată cite o obolă <=veche monedă grecească> de fiecare suflet. Obiceiul de a pune un bănuț în mina morților, care există încă la noi, este o tradiție antică» (1884).

121. «În timpul sărbătorilor numite *Saturnale*, care aveau loc în luna lui decembrie, un obicei antic învoia sclavilor de a adresa mustrări cit de aspre stăpînilor (vezi *satira* 7, libr. II): „*Libertate Decembri usus, herum suum Davus acriter obiurgat* <=„După obiceiul libertății din luna lui decembrie, Davus îl mustră cu asprime pe stăpînul său“>» (1884). Această frază nu corespunde indicației bibliografice din nota citată; Horatius (*Sat.*, II, 7), adresîndu-se, într-un dialog imaginar, sclavului său Davus, îi spune: „*Age libertate decembri, / Quando ita maiores, voluerunt, utere, nara*», adică: «Hai, ia-ți libertatea pe care v-au îngăduit-o strămoșii în luna lui decembrie! Vorbește!»

Saturnalia era una din cele mai vechi sărbători ale itali-cilor, închinată lui Saturn, care, se povestește, venind «pe mare» în Latium, cu multe veacuri înainte de întemeierea Romei (753 î.e.n.), îi învățase pe băștinași «arta agriculturii». «Pe seama lui pun oamenii descoperirea altoiului, creșterea pomilor și toate soiurile de meșteșuguri ale plugariei... Romanii îl numesc și *Sterculus* (<*stercus, stercoris* = bălegar), pentru că el cel dintîi a asigurat, — prin îngrășămintele, — rodnicia pămîntului. Prea fericită a fost, — zice-se, — vremea domniei lui, atît datorită belșugului, cit și faptului că oamenii nu erau încă împărțiți în sclavi și stăpîni: asta se poate lesne înțelege prin aceea că, la *Saturnalii*, sclavilor le este îngăduit orice.» (Macrobius, *Saturnalia*, I, VII.) Deci *Saturnaliile* erau și prilejul comemorării «timpului de aur» al libertății și egalității.

122. «Ușa principală a caselor — *ianua* — da intrare în *atrium* sau *aula* — curte sau sală. Curtea era un quadrat

incunjurat de galerii acoperite și susținute cu coloane de marmură, precum să vede la Pompeia» (1884).

123. Vezi, în volumul de față, p. 463, nota 57.

OVIDIU

1885/1887

1. *Caius Iulius Caesar* -- vezi, în volumul de față, p. 454, nota 10.

2. *Amilcar* sau *Hamilcar* — numele mai multor comandanți militari cartaginezi, dintre care doar *Hamilcar Barcas*, tatăl vestitului strateg *Hannibal*, a intrat în analele Romei, ca participant la primul război punic (264 – 241 î.e.n.).

3. În textul de bază: sternutind.

4. *Publius Ovidius Naso* -- vezi, în volumul de față, p. 463, nota 57.

5. *Arta iubirii* (lat. *Ars amandi*, *Arta de a iubi*) — poem în ale cărui trei cărți *Publius Ovidius Naso* dă sfaturi tinerilor romani asupra artei de a se găti și de a cuceri dragostea femeilor, recomandând iubirea liberă. Seris la numai doi ani după relegarea *Iuliei Prima* (vezi, mai departe, p. 489, nota 31), poemul este considerat de unii comentatori ca o reacție împotriva severelor legi contra adulterelor (*Iuliae de adulteriis*), promulgate de împăratul *Octavianus Augustus* (Mașkin, *Principatul*, p. 505).

6. *Venus* — străveche divinitate latină, protectoare, pare-se, la început, a fertilității cimpurilor și a culturilor legumicole, asimilată, în secolul al II-lea î.e.n., cu zeița mitologiei elene *Aphrodite*, care, aceasta, era, după legenda

theogonică, «zece născută-n marea lină», cum o invocă pe Venus (actul I, scena 7), Ovidiu. Cultul zeiței Venus a atins apogeul în timpul lui Caius Iulius Caesar, care, aparținând gîntei Iulia, se considera descendent din Aeneas, fiu, într-altă legendă, al zeiței, întemeietorul cetății Lavinia din Latium și tată al lui Iulus (Ascanius), fondator, la rîndu-i, al legendarei metropole romane Alba Longa. În virtutea acestei ascendențe divine, Caius Iulius Caesar construisese în Forum Iulium un magnific templu închinat zeiței Venus Genetrix, adică Maicii Venus.

7. *Vulcan* — veche divinitate romană a focului subpămîntean și a făurărilor, identificată cu zeul făurar Hephaestus, din mitologia vechilor greci. După o legendă, el era fiul lui Iupiter și al Iunonei; după altă legendă, ar fi fost zămislit numai de Iunona, ca replică la iscarea Minervei din capul lui Iupiter. Hephaestus fiind soțul Aphroditei, bineînțeles că și Vulcan trebuia să fie soțul Venerei.

8. Aluzie la mitul elen și roman despre dragostea tainică dintre Venus (Aphrodite), zeița frumuseții, iubirii și fecundității, soția lui Vulcanus (Hephaestus), și Marte (Ares) — «crîncenul, biciul orașelor și spulberul lumii», — zeul războiului, mit povestit mai întîi de Homer în *Odissea* (VIII, v. 370—511), repovestit de Ovidius în *Artă iubirii* (v. 561—688) și în *Metamorfoze* (IV, v. 171—189).

9. *Caprea* (azi *Capri*) — insulă vestită prin frumoasa ei așezare în golful Neapole, patria legendară a Ciclopilor; începînd din timpul lui Augustus, reședință preferată a împăraților romani. (Suetonius, *Viețile, Augustus*, XCII, XCVIII, p. 102 — 103, 108.)

10. «Divul împărat» este o versiune aproximativă a titlului luat de Octavianus la 16 ianuarie, anul 27 î.e.n.: *Imperator Caesar Augustus divi filius* — «Imperatorul Caesar Augustus, fiul celui divinizat», adică al lui Caius Iulius Caesar. Această formulă conținînd o sancțiune, a consacrat puterea dictatorială a lui Octavianus, numit, mai tîrziu, la

rindu-i, în documente, «*divus Augustus*» — «zeiescul, divinul Augustus».

11. *Furiile* sau *Eriniile* sau *Eumenidele* — trei surori, Alecto, Tisiphone și Megaera, zămislite, spune Hesiod (*Theogonia*, v. 184—185) din picăturile de sânge care au căzut pe Gea (Pământul) când Cronos l-a mutilat pe tatăl său, Uranos (Cerul Înstelat) — sînt, în mitologia elenă și în mitologia romană, făpturi monstruoase, înaripate, cu capul foșnind de năpîrci; simboluri ale vrajbei, ale răzbunării și ale remușcării. Lăcașul lor este în Infern, la poarta Tartarului (vezi, mai departe, nota 51).

12. *Caius Cilnius Maecenas* — vezi, în volumul de față, p. 455, nota 13.

13. *Caius Iulius Caesar Octavianus Augustus* — vezi, în volumul de față, p. 455, nota 14.

14. *Joe* — vezi, în volumul de față, p. 456, nota 17.

15. *Olimp* — vezi, în volumul de față, p. 458, nota 25.

16. *Cnida* — vezi, în volumul de față, p. 463, nota 53.

17. Aluzie la mitul elen despre dragostea Aphroditei (Venerei) pentru Adonis. Vezi: Ovidiu, *Metamorfoze*, X, v. 520—735 și, de asemenea, în volumul de față, p. 455, nota 11, și p. 469, nota 94.

18. *Eros* — vezi, în volumul de față, p. 483, nota 113.

19. *Empireu* (în unele sisteme cosmogonice ale antichității) — bolta supremă a cerului, locul elementului ignifer. În vorbire figurativă — cer, firmament, lăcașul zeilor.

20. *Publius Vergilius Maro* — vezi, în volumul de față, p. 459, nota 34.

21. *Quintus Horatius Flaccus* (65—8 î.e.n) — poet liric latin, unul din cei mai de seamă scriitori ai antichității.

Opera lui se compune din *Satire*, *Epode* (satire lirice), *Ode* și *Epistole*, între care un loc deosebit îl ocupă *Epistola către Pisoni* sau *Arta poetică*. Horatius este și autorul unui *Cântec secular* — imn religios dedicat împăratului Octavianus Augustus.

22. Iupiter Stator — Iupiter Salvatorul, Iupiter Ocrotitorul, unul din vechile nume sub care era slăvit zeul suprem al pantheonului roman. Pentru originea epitetului *Stator*, vezi Titus Livius, *De la fundarea Romei*, I, XII.

23. Forum al lui Caius Iulius Caesar sau *Forum Iulium* — piață publică și juridică romană, situată în apropiere de vechiul *Forum Romanum*, dominată de un monumental templu închinat zeiței Venus Genetrix; construirea acestui Forum a început în timpul dictaturii lui Caesar și a fost terminată sub principatul lui Augustus.

24. Capitoliul — vezi, în volumul de față, p. 458, nota 28.

25. Apă de Virgo — adică apă din apeductul Virgo, construit în anul 19 î.e.n., pentru alimentarea termelor lui Agrippa (63–12 î.e.n.), unul din cele mai frumoase edificii ale Romei Imperiale. *Aqua Virginis* sau *Aqua Virgo* era vestită în Roma prin răceala și puritatea ei. Poetul Martial (aprox. 40–104) spune că undele apei Virgo erau atât de curate și de transparente, încît, privindu-le, nici prin gînd nu ți-ar fi trecut că sînt lichide, ci o marmoră de Paros strălucind în spațiu (*Martialis Epigrammata* VI, 42).

26. Libia — vezi, în volumul de față, p. 463, nota 56.

27. Chios sau *Chios* — insulă în Marea Egee, cucerită de romani în a doua jumătate a secolului al II-lea î.e.n.

28. Messenia — aici, probabil, regiune în Grecia antică, în sudul peninsulei Pelopones.

29. *Forum Cupedinis* — piață de alimente în vechea Romă.

30. Hercules era, în miturile romane primitive, un semizeu protector al solului și al muncilor agricole. Odată cu pătrunderea elenismului în Roma (îndeosebi din secolul al II-lea î.e.n.), Hercules a fost asimilat eroului Heracles, devenind simbolul forței elementare, pusă în serviciul omului.

31. «Mama sa, ce-n Roma, prin lubrice purtări, /Atras-a pe-al ei nume blastemuri și ocări» este Iulia Prima, fiică a lui Octavianus și a soției lui de-a doua, Scribonia. Iulia Prima s-a născut în anul 39 î.e.n.; la patrusprezece ani a fost căsătorită cu vărul ei, Marcellus, prezumtiv moștenitor al principatului; la șaisprezece ani era văduvă; peste puțin timp fu căsătorită, a doua oară, cu Marcus Vipsanius Agrippa, al doilea succesor al lui Augustus, de la care avu cinci copii, printre care și pe Iulia, prototipul personajului cu același nume din «drama romană» *Ovidiu*; la douăzeci și șapte de ani rămase pentru a doua oară văduvă; după o vreme, fu căsătorită, pentru a treia oară, cu Tiberius, viitorul împărat, după ce, se spune, fusese vorba să se mărite cu un cavaler, Marcus Procleius, cu un fiu al lui Antonius și cu Cotyso «regele» geților (vezi, în volumul de față, p. 500, nota 76). Viața ușuratică pe care o ducea și «toalete luxoase», «alaiurile bătătoare la ochi», orgiile organizate și conduse de ea în Forum, chiar acolo unde se votaseră asprele legi ale lui Augustus cu privire la viața familială, ca și conflictele cu muma ei vitregă, Livia, îl determină pe împărat s-o condamne în fața Senatului, s-o deporteze întâi în insula Pandateria (anul 2. î.e.n.), apoi la Rhegium, și, în fine, s-o dezmoștenească. Iulia muri în anul 14 e.n., puțin timp după moartea lui Augustus (Macrobius, *Saturnalia*, II, V și Mașkin, *Principatul*, p. 469—474).

32. *Iunona* — vezi, în volumul de față, p. 460, nota 41.

33. *Apollo* — vezi, în volumul de față, p. 447, nota 46.

34. *Silenus* este, atît în mitologia elenă cit și în mitologia romană, numele generic al Satirilor bătrîni și totodată numele unui personaj căruia Iupiter (Zeus) i-ar fi dat în grijă pe Bacchus (Dionysos). Cei vechi, ca și artiștii Renașterii, l-au reprezentat ca bărbat vîrstnic, corpulent, sanguin, pintecos, cu fața hidă buhăită de băutură și desfriu, călărind pe deșelate și-ntr-o rină un măgar.

35. *Plutus* — vezi, în volumul de față, p. 465, nota 65. «Te-ai înrudit cu Plutus prin falsa-ți meserie» = te-ai îmbogățit.

36. «*La calende greci*» (lat: *ad calendas graecas*) — adică niciodată, pentru că vechii greci nu au utilizat niciodată «calende» (prima zi a fiecărei luni romane) în cronologie.

37. Aluzie la vechea legendă mitologică elenă despre soarta celor cincizeci de fiice ale regelui Danaos din Lybia, strănepot al lui Zeus. Ducîndu-se vestea despre frumusețea lor fermecătoare, regele țării Nilului, Aegyptus, fratele lui Danaos, le-a peșit pentru cei cincizeci de feciori ai săi. Danaos refuzînd propunerea fratelui său, fiii lui Aegyptus încearcă să-și cucerească sofiile prin luptă. Înfrînt, Danaos construiește o corabie cu cincizeci de visle, — prima de acest fel în amintirea lumii vechi, — și fuge lunecînd pe talazele mării pînă în insula Rhodos. Temîndu-se să nu-l ajungă și aci minia nepoșilor săi, după ce înalță un templu în cîntea zeiței Athena, părăsește insula, lăsîndu-se-n voia lui Zeus, care conduce corabia pînă la țărîmul Argolidei, în Pelopones. Danaos și fetele sale cer ocrotire regelui Pelasgos. Însă fiii lui Aegyptus, urmărind cu tenacitate corabia fugarelor, ajung curînd și ei în Argolida, înfrîng oștile lui Pelasgos și îl obligă pe Danaos să-și dea frumoa-

sele fete de neveste învingătorilor. Dar, în noaptea nunții, ascultind de sfatul lui Danaos, patruzeci și nouă de fete îșiucid logodnicii. Singură Hypermnestra își cruță bărbatul, pe Lyncens. Pentru această faptă zeii o binecuvintară, ridicind pe mai mulți din urmașii ei printre eroi. Celelalte fete fură osindite, după moarte, să-și ispășească în Tartar păcatele, turnind neconținut apă într-un vas fără fund, adică trudind fără nici un folos. Comentind această legendă, geograful grec Strabon (secolul I î.e.n.) o consideră expresia alegorică a fertilizării Argolidei prin canale de irigație.

38. *Tibru* (ital., *Tevere*) — fluviu al Italiei centrale, lung de este 400 km; izvorăște din Munții Apenini, traversează Italia, trece prin Roma și se varsă în Marea Tireniană.

39. *Euripide* (aprox. 480—406 î.e.n.) — «poetul tragic prin excelență» al Greciei antice, autor a nouăzeci și două de piese, cele mai multe tetralogii, din care doar optsprezece au ajuns pînă în zilele noastre: *Alcesta*, *Medeea*, *Hippolyt*, *Heraclizii*, *Heracles*, *Andromaca*, *Hecuba*, *Ion*, *Rugătoarele*, *Ciclopul*, *Troienele*, *Electra*, *Elena*, *Iphigenia în Taurida*, *Fenicienele*, *Oreste*, *Bacchantele* și *Iphigenia în Aulida*.

40. *Marcus Antonius* (83—30 î.e.n.) — unul din cei mai de seamă comandanți de oști din istoria Romei, amic al lui Caius Iulius Caesar. După asasinarea lui Caesar, s-a aliat cu Octavianus și cu Lepidus, formind al doilea triumvirat (43 î.e.n.). A participat la reprimarea singeroasă a inamicilor politici ai lui Caesar (Cicero, Brutus, Cassius) și la distrugerea partidului republican din Roma, contribuind astfel la netezirea drumului spre instaurarea puterii monarhice. Primind, ca triumvir, în administrație partea orientală a Imperiului Roman (Grecia, Asia și Africa), în loc să continue războiul împotriva parților, rămase în Egipt, alături de Cleopatra, ultima regină din stirpea Ptolomeilor. Ajungind în conflict cu Octavianus, a fost învins în lupta de la Actium (31 î.e.n.). Curînd după înfrîngere, fiind ase-

diat de Octavianus în Egipt și părăsit de ostași, s-a sinucis. Octavianus, «crunt triumvir», cum spune undeva în piesă Ovidiu, i-a ucis pe rînd, în cîțiva ani, toate rudele apropiate în linie bărbătească: un frate — Lucius Antonius — care se afla în Spania; un fiu — Marcus Antonius — prins în bătălia de la Actium; un alt fiu — Iulius Antonius — învinundu-l de participare la o conspirație.

41. *Cleopatra* — ultima regină a Egiptului, s-a sinucis, după înfringerea lui Marcus Antonius de către Octavianus (30 î.e.n.), lăsîndu-se mușcată de un șarpe veninos.

42. *Boul Apis* sau *Hapi* — unul din taurii sacri ai mitologiei egiptene, adorat la Memphis, simboliza energia creatoare din natură (*Ftah*).

43. Aluzie la celebrul adagiū vergilian «*Timeo Danaos et dona ferentes*» — «Mă tem de danai și cînd aluc daruri». Spre deosebire de Alexandru Lăpușneanu (vezi, în volumul de față, p. 442, nota 25), e plauzibil ca histriionul Pinax, în anul 8 î.e.n., să fi cunoscut *Eneida*.

44. *Tantal* (în mitologia elenă și în mitologia romană) rege legendar al Lydiei (sau al Phrygiei), fiu al lui Zeus (Iupiter), tatăl Niobei și al lui Pelops, deci strămoș al Atrizilor, eroi ai războiului împotriva Troiei. Mult iubit de zei, i se îngăduise să participe la ospetele olimpice. Fie pentru că a furat din ambrozia și nectarul zeilor, cu gîndul ascuns de a dărui oamenilor tinerețea fără bătrînețe și viața fără de moarte, fie pentru că, îndoindu-se de puterea divinatorie a zeilor, și-a măcelărit fiul și l-a servit bucate zeilor la masă, Zeus l-a aruncat în Tartar. «Tantal renaște-n mine» vrea să zică «cel fără scrupule renaște-n mine».

45. *Mercur* — vezi, în volumul de față, p. 465, nota 68.

46. *Alcidu* (*Alcides*) este unul din supranumele patronimice ale eroului mitologiei elene Heracles (fiu al lui Zeus și al Alcmenei), adoptat de romani sub numele Hercules, strănepot, în legendă, al lui Alcaeus — tatăl lui Amphitryon, soțul Alcmenei. Prin metonimie, numele Alcidiu indică un om puternic, curajos, viteaz.

47. Această aserțiune a lui Pinax-Alecsandri are, ca și observația lui Laski din drama istorică *Despot Vodă* (vezi, în volumul de față, p. 437, nota 2), un grăunte de haz care-i diminuează gravitatea aparentă: «maxima», atribuită evreilor, a fost «potrivită» sentimental de Alecsandri după cuvintele pe care le *va rosti* (față de timpul piesei), în istorie, împăratul Titus Flavius Vespasianus (69—79): «Fiului său Titus, care-i reproșa că a pus impozite și asupra urinei, i-a apropiat de nas un ban din prima percepere a acestui impozit (pe „vespasiane“), întrebându-l dacă simte vreun miros neplăcut, iar Titus spunând că nu, Vespasianus îi răspunse: „Și cu toate acestea, provin din urină“. (Suetonius, *Viețile, Vespasianus*, XXIII, p. 327).

48. *Bacchus Corniferul* — vezi, în volumul de față, p. 467, nota 86.

49. *Parcul Palatin* — grădina palatului imperial din Roma antică. Vezi, în volumul de față, și p. 462, nota 51.

50. *Zoil* — vezi, în volumul de față, p. 460, nota 45.

51. *Tartarul* era, în mitologia romană, o vastă închisoare, deschisă-n adâncul și bezna pământului, la peste patru mii de metri sub Infern, înconjurată, în împărăția lui Pluto, cu trei rinduri de ziduri, străjuite de-o uriașă poartă de fier, ferecată cu drugi de oțel — atât de tare și de grea încât nici zeii n-ar fi putut s-o doboare, — și-ncinsă de repede de riu de flăcări al Phlegethonului. În imaginația celor

vechi, Tartarul era locul de osindă al eroilor mitici care-n-drăzniseră să-nfrunte autoritatea lui Iupiter, să uneltească împotriva tatălui zeilor sau numai să-i provoace într-un fel oarecare minia; cu timpul, Tartarul deveni și locul de ispașă al criminalilor de rind. Vezi descrierea Tartarului în Virgiliu, *Eneida*, VI, v. 548--627.

52. Această «Colonă pompeană» este, probabil, statuia lui Cneius Pompeius (107—48 î.e.n.), colegul de triumvirat al lui Caius Iulius Caesar, statuie pe care Augustus a transportat-o din Senat, de pe locul unde fusese ucis dictatorul, «în bazilica ce ținea de teatrul aceluiași Pompei, sub o arcadă de marmoră» (Suetonius, *Viețile, Augustus*, XXXI, p. 70).

53. Detaliile relative la Augustus, din acest dialog susținut de Ovidiu și de Clevețius (al cărui nume, născocit de un subtil cunoscător al limbii românești, nu credem că poate fi consecința unei confuzii etimologice, cum au afirmat unii comentatori, ci mai curînd o expresie polemică împotriva lui C.A. Rosetti (1816—1885), satirizat și într-un «cintcel comic», *Clevețici Ultrademagogul*): superstiția cerșitului, incendiul locuinței, construirea palatului, topirea statuiilor de argint, fără precizare numerică, ipocrizia principelui — sînt împrumutate, probabil, din Suetonius, *Viețile, Augustus*, LII, LVII și XCI, p. 82, 85, 102.

54. *Titus Livius Patavinus* (59 î.e.n. — 17 e.n.) — celebru retor și literat al epocii lui Augustus, autor al unei monumentale istorii a Romei antice, intitulată *Ab Urbe condita*, în care, așa cum indică titlul, se povestesc evenimentele, legendare și documentare, «de la fundarea Romei» pînă la începutul erei noastre. Capitolele finale din această carte, care cuprindeau istoria Romei pînă în anul 9 e.n., precum și alte lucrări ale lui Titus Livius s-au pierdut.

55. *Aulus Albius Tibulus* — vezi, în volumul de față, p. 459, nota 35.

56. *Diana* (în mitologia romană) — zeița vânătoriei și personificare a lunii, care, solitară și feciorelnică, rătăcește prin codri și pe munți.

57. *Cîmpul lui Marte* (lat.: *Martius Campus*) — loc de exerciții sportive, de adunare a poporului și de pregătire a triumfurilor, situat în nord-vestul Romei antice.

58. *Capenea* (adică *Poarta Capena*) — poartă în zidul de sud-est al cetății Roma, care deschidea drumul spre Capua (*Via Appia*), loc de preumblare al aristocrației romane.

59. *Calca Apiană* (*Via Appia*) — «regina marilor drumuri» ale Italiei, cum a numit-o poetul latin Statius (40—96), a cărei amenajare a început în anul 312 î.e.n., din dispoziția censorului Appius Claudius Caecus, — traversa (în secolul I î.e.n.) peninsula, de la Roma (Poarta Capena) pînă la Brundisium, pe litoralul Golfului Iliric (Marea Adriatică). O porțiune din această arteră — în imediata apropiere a Cetății, mărginită de vile somptuoase și de monumente de artă — era locul de preumblare preferat de aristocrației romani.

60. În aranjarea acestui «cortej» fastuos, care încintă ochiul spectatorului amator de «culoare», și-l delectează și pe cititorul rafinat, cel puțin prin amestecarea moldovenescului «cortel» printre scuturi, spade, lictori, octofori și purpuri imperiale, Alecsandri a uitat, ca de obicei cînd e vorba de amănunte documentare, fie și semnificative, că la Roma era interzis tinerelor nemăritate — cum este Iulia din «dramă» — să se plimbe în lectică; dreptul de a folosi lectica îl aveau numai matroanele și femeile mame, trecute de patruzeci de ani.

61. «Te crezi și tu o gîscă din vechiul Capitol» înseamnă, în vorbire figurativă, «te crezi a fi o ființă deosebit

de importantă» — aluzie la un episod quasi-legendar din primul război al romanilor cu galii (390 sau 387 î.e.n.). Înfrinți de gali, romanii părăsiseră în miinile învingătorilor Roma și se retrăseseră în cetățuia Capitoliului, construită pe abrupta stîncă Tarpeeană. După un asediu de cîteva zile, galii, găsind un loc în care suișul nu era atît de pieptiș, chibzuiră să cucerească cetatea prin surprindere. Într-o noapte, sprijinindu-se unul de altul, cățărindu-se și trăgindu-se în sus unul pe altul, «după cum îi silea terenul», izbutiră să ajungă în vîrfurile stîncii fără a face nici cel mai mic zgomot, așa «încît nimeni n-a băgat nimic de seamă. Nu numai ostașii de strajă n-au simțit nimic, dar nici măcar ciinii, care se știe că latră la cel mai mic zgomot în timpul nopții. În felul acesta a fost înșelată trezia și atenția romanilor. Numai pe giște n-au izbutit galii să le înșele și să nu simtă venirea lor. Cu toate marile lipsuri de provizii, aceste păsări hărăzite Iunonei fuseseră cruțate. Numai această întîmplare a adus salvarea romanilor. Gîgiitul giștelor, precum și bătutul lor din aripi, au trezit din somn pe Marcus Manlius. Acesta a pus repede mîna pe arme, chemîndu-i și pe ceilalți camarazi ai săi», și, împreună, i-au răzbit pe invadatori, aruncîndu-i în prăpastia Tarpeeană. (Titus Livius, *De la fundarea Romei*, V, XLVII.)

62. Un «lustru de domnire» fiind egal cu cinci ani, și Augustus începîndu-și principatul la 16 ianuarie, anul 27 î.e.n., reiese că primele patru acte ale «dramei» ar trebui să se petreacă în anii 12—13 e.n., nu în anul 17, cum scrie Alecsandri în nota de sub lista personajelor. Dar azi se știe că Ovidius a fost deportat la Tomis în iarna anului 8 e.n., deci și anii deduși, 12—13, sînt, ca și anul 17, licențe poetice.

63. *Sciții* — veche populație tribală, răspîndită, în antichitate, spune Herodot, între Istru (Dunăre), Pontul Euxin (Marea Neagră) și Tanais (Don). Cercetările mai recente împing aria de răspîndire a sciților pînă în nordul Mesopo-

taniei. Sciții nu au fost «puși sub jugul Romei», ci doar, prin «regii» Bosforului, erau dependenți de Roma. (Mașkin, *Principatul*, p. 463—468).

64. Cantabri — veche populație iberică, răspindită pe podișul și în munții din apropierea riului Ebru. Ei au luptat vitejește, vreme de mai mulți ani, împotriva legiunilor romane conduse, la începutul războaielor (27 î.e.n.), de însuși Octavianus, dar au fost înfrinți, în anul 19 î.e.n., de oștile romane conduse de ilustrul strateg Marcus Vipsanius Agrippa (63—12 î.e.n.).

65. Suevii — populație tribală germanică, locuind, în antichitatea romană, între Elba și Marea Baltică, numită pe atunci și Marea Suevilor. O parte însemnată a suevilor a căzut sub jugul Romei în anii 10 și 9 î.e.n., înfrinți de legiunile conduse de Tiberius Drusus Nero, nepot adoptiv al lui Augustus.

66. Ilirii — numele unor populații thracice care ocupau teritoriul balcanic dintre Golful Iliric (Marea Adriatică) și Dunăre. După lupte care au durat mulți ani, ilirii au fost învinși de oștile romane conduse de Octavianus, iar teritoriul lor fu proclamat provincie romană sub numele Illyricum (35—33 î.e.n.).

67. Egiptul a fost proclamat provincie romană după înfringerea lui Marcus Antonius la Actium (31 î.e.n.) și sinuciderea Cleopatrei (30 î.e.n.).

68. Dalmații — populație thracică, răspindită, în timpul principatului lui Octavianus, pe coasta răsăriteană a Mării Adriatice. Menționarea lor aici este, probabil, o aluzie la campania de trei ani, condusă de Tiberius Claudius Nero, fiu adoptiv al lui Augustus și viitor imperator, împotriva triburilor dalmate, care, în alianță cu câteva triburi thracice din Panonia, s-au răsculat — vreo 200 000 de oameni — în anul 6 e.n., împotriva stăpînirii romane.

69. Sursa acestei afirmații pare să fie Suetonius, care scrie, înșirînd războaiele lui Octavianus: «Respînse incursi-

unile dacilor și ucise *trei* <subl. G.P.> șefi de ai lor, cu mare mulțime de oameni». (Suetonius, *Viețile, Augustus*, XXI, p. 62). Luptele au avut loc în anii 30, 29 și 28 î.e.n. și s-au terminat cu înfrângerea geto-dacilor — «bastarnilor». Tribul getic al moesilor a fost nimicit; mai târziu, pe teritoriul locuit odinioară de moesi, s-a întemeiat provincia romană Moesia. La succesul romanilor au contribuit și «regii» geți Cotys și Roles.

70. Altă inexactitate documentară: în anul cînd se petrece acest act al «dramei» (anul 8 e.n.), lui Augustus îi mai trăiau încă doi nepoți, afară de Iulia: Agrippina, născută în anul 15 î.e.n., moartă în anul 30 e.n., și Agrippa Postumus, născut în anul 12 î.e.n., ucis în anul 15 e.n., din ordinul crudului Tiberius, urmașul lui Augustus.

71. Dacă, de dragul unui simbol și judecînd împrejurările numai din punct de vedere literar, se poate admite, în *Fîntîna Blanduziei*, ca «iertarea» lui Ovidiu să fie condiționată, cu optsprezece ani înaintea relegării (anul 8 e.n.), de găsirea unui poem pierdut de Horațiu (mort în anul 8 î.e.n.) și, în acest vodevil roman, ca Iulia Secunda, chemată de dragoste și de voința lui Alecsandri, să ajungă pînă la Tomis (deși n-a ieșit pînă la moarte — anul 28 e.n. — din insula de exil Trimerus), numai ca să-i aducă vestea «iertării» și să asiste la agonia apoteotică a poetului, — care se stinge avînd viziunea migrației popoarelor, a spulberării Imperiului Roman, a Romei însăși și proorocînd renașterea spiritului latin în România, — amestecarea onomastică a lui Horatius și a lui Vergilius (decedat în anul 19 î.e.n.) în «drama» *Ovidiu* este nejustificată, inutilă din punct de vedere artistic, după cum nejustificată, inutilă și penibilă este resurrecția lui Maecenas după șaisprezece ani de la moartea lui fizică (anul 9 î.e.n.), numai pentru a potoli «furoarea» lui Augustus, pentru a-l ocroti, — foarte timid pe Ovidiu și a prezenta împăratului un sol anacronic al «regelui Cotizon»,

care o cere în căsătorie pe Iulia Secunda, în loc de Iulia Prima. (Vezi, în volumul de față, p. 489, nota 31 și p. 500, nota 76).

72. Metamorfoze (*Metamorphoscon*) — celebru poem al lui Ovidius, cuprinzând, în cincisprezece cărți, o colecție de peste două sute de legende și mituri ale vechilor greci și romani, despre nașterea și transformarea lumii, a zeilor și a semizeilor.

73. În timpul principatului lui Octavianus (27 î.e.n. — 14 e.n.), Regatul Part era un puternic stat oriental, format dintr-un conglomerat de triburi asiatică, cetăți elenistice și mici principate asiato-elenistice, întins pe un vast teritoriu între Marea Caspică, Golful Persic, Eufrat și Indus. Octavianus, preocupat de extinderea Imperiului Roman spre Apus și de pacificarea acestei regiuni din apropierea Italiei și a Romei, și ținând seama de grelele înfringeri suferite de romani în războaiele lor ofensive împotriva partilor (în anii 53, 40 și 36 î.e.n.), a adoptat în relațiile cu acest puternic vecin îndepărtat, din Orient, tactica piezișă a subminării politice, prin constituirea și sprijinirea grupărilor filoromane din aristocrația partă, prin educarea unor fii de aristocrați și chiar de «regi» la Roma, prin ocrotirea și sprijinirea unor pretendenți la tronul part, prin căsătorirea unor principii parti cu italiote sau chiar cu romane (la această metodă face aluzie, în «dramă», Iulia), sau prin războaie purtate împotriva unor mici principate vecine și neostile Regatului Part. Această politică suplă și subtilă, pe care s-a bazat adeseori Pacea Romană (*Pax Romana*) sau Pacea Augustă (*Pax Augusta*), a dus, după un șir de ani, la o criză a monarhiei parte, ai cărei membri au început să se recunoască «clienți» ai lui Augustus. Apogeul autorității romane în Partia a fost atins în anii 6 — 8 e.n., deci cam în timpul acestui act al «dramei», cînd pe tronul part a fost instalat, de romani, regele Vonones.

74. Geții sau geto-dacii erau, pe timpul lui Octavianus, o populație de neam thracic, locuind de secole pe un vast

teritoriu la nordul Dunării; ajunși pe o înaltă treaptă de dezvoltare politică, geto-dacii au stăvilit mulți ani, sub conducerea unor regi ca Burebista, Dicomēs, Cotys sau Cotiso, Duras-Diurpaneu și Decebal, expansiunea romană în această parte a Europei, ba chiar au intervenit în luptele civile ale Imperiului Roman.

75. *Ifigenia (Iphigenia)* — fiică a Clitemnestrei și a lui Agamemnon, rege al Micenei și mai-marele eroilor achei în războiul troian, jertfită pe altarul Artemidei, pentru a o determina pe zeița lunii și a vânătoriei să dezlege vânturile care să-mpingă pe mare, spre Troia, «negrele corăbii» ale danailor, blocate în portul Aulida din Beoția. (Vezi legenda Iphigeniei în Ovidiu, *Metamorfoze*, XII, v. 30–35). Spunînd: «Nu sînt Ifigenie», Iulia vrea să zică, așadar, «Nu accept să fiu jertfită pentru obște, ca Ifigenia».

76. *Cotyso* sau *Cotiso* sau, cum scrie Alecsandri, *Cotizon* — «rege» al unor triburi dacice, care ocupau, în a doua jumătate a secolului I î.e.n., un teritoriu în stînga Dunării, probabil Oltenia și Banatul de azi, pînă la munți. Cotyso, contemporan cu Octavianus și cu Antonius, participant la războiul civil dintre acești doi romani competitori la putere, a fost, pare-se, la un moment dat, «aliat» al lui Octavianus. Cu toate acestea, el a atacat, în anii 29–28 î.e.n., din motive încă necunoscute, în fruntea unei mari armate de daci și bastarni, posesiunile romane din Thracia sud-dunăreană. Năvala, care a produs panică la Roma, a fost stăvilită în anul 28 î.e.n., prin victoriile repurtate de legiunile din Macedonia și Thracia, aflate sub comanda generalului Marcus Licinius Crassus. După data menționată, numele lui Cotyso dispăre din anale. Cu acest «rege aliat» al Romei, care, dacă ar fi trăit, ar fi avut, în anul 8 e.n., cînd se petrec întîmplările din actul al II-lea al «dramei» *Ovidiu*, vreo șaiszeci de ani, și nu cu «Cotizon cel tînăr» — personaj de fantezie și de culise, inventat de Alecsandri, cu concursul chiar al lui Ovidius (vezi Ovidius, *Scrisori din*

exil, p. 189—191), probabil pentru a salva aparențele cronologiei, — se afirma din sursă antoniană, deci ostilă lui Augustus, că ar fi vrut Octavianus, cîndva, să-și mărite nu *nepoata*, ci *sata*, pe Iulia Prima: «Marcus Antonius scrie că Augustus promisese pe Iulia fiului său Antonius, apoi lui Cotyso, regele geților, în vremea cînd ceruse în schimb în căsătorie pe fiica acestui rege». Suetonius, *Viețile, Augustus*, LXIII, p. 87).

77. Istru — numele vechi, grecesc, al Dunării.

78. Stîncă Tarpeeană — stîncă în partea de sud-vest a Capitoliului, cel mai înalt loc din Roma antică, de pe care, în vremurile mai vechi, erau aruncați trădătorii de patrie. Vezi legenda stîncii Tarpeene în Titus Livius, *De la fundarea Romei*, I, XI. Culmea Capitoliului fiind locul unde culminau triumfurile comandanților militari victorioși în războaie, locuțiunea «Aproape-i Capitoliul de stîncă Tarpeeană» înseamnă: «Aproape-i culmea triumfului, a gloriei, de prăpastia indignității».

79. «Salonul de lux» și «candelabrele» din villa lui Ovidius sînt, ca și «salioanele» din «legenda istorică» *Despot Vodă*, amănunte potrivnice adevărului istoric și veridicității, pe care numai regizorului, nu și editorului, îi este îngăduit a le înlocui.

80. Hebe — vezi, în volumul de față, p. 458, nota 24.

81. Asteria (în mitologia elenă și în mitologia romană) — fiica titanului Coeus și a zeiței Phoebe, soră a Latonei, muna lui Phoebus-Apollo și-a Artemidei (Diana).

82. Aluzie la numeroasele asasinate politice, puse la cale, în taină, de Octavianus, sau săvîrșite chiar de el, în perioada celui de al doilea triumvirat (43—31 î.e.n.) și după victoria de la Actium, asasinate prin care orgoliosul succesor al lui Caius Iulius Caesar și-a curățat de adversari —

reali sau prezumtivi, — cu perfidie sau cu brutalitate, după împrejurări, dar întotdeauna necruțător și singeros, drumul spre puterea supremă în Roma: principatul. (Vezi Suetonius, *Viețile, Augustus*, XI, XVI și XVII, p. 56, 58 și 60).

83. *Vae victis!* (lat. «Vai de cei învinși!») — cu aceste cuvinte «greu de îndurat», spune Titus Livius (*De la fundarea Romei*, V, XLVIII) și aruncînd trufaș propriul său paloș în balanță, a întîmpinat regele Brennus protestul tribunului Q. Sulpicius, care observase că galii învingători cîntăreau cu greutate false cele o mie de livre de aur cu care romanii, învinși și asediați pe Capitoliu (387 î.e.n.), se obligaseră să plătească libertatea lor.

84. Citind versurile: «O singură amforă de vin mai generos / Învinge azi pe-un tînăr și îl răstoarnă jos», clasicistul Anghel Demetrescu (1847—1903) în articolul *Ovidiu* (*Epoca*, IV, nr. 903 și 910, din 28 noiembrie și 5 decembrie 1888) observa: «Dacă autorul pune așa de puțin preț pe cunoștința antichităților romane, personagiile sale par a fi uitat o mulțime de noțiuni familiare italienilor de pe timpul lui August, căci nu ne putem explica altfel... imputarea curtizanei Actea... mai ales cînd Actea înțelege că această cantitate de vin se bea altădată la o singură masă și cînd chiar uriașul împărat Maximin, care speria pe romani cu nîncarea și băutura, abia era în stare să bea într-o zi o amforă de vin.

Mă rog, o amforă nu cuprindea mai puțin de 26 de litruri!»

Eroarea se repetă mai departe, în scena 4 din actul IV, cînd Barrus afirmă, ca pentru a confirma spusele Actei: «Golit-am o amforă / Ce-a pus pe fruntea nopții lucire de-auroră».

85. Aluzie, probabil, la oda horatiană, cunoscută mai mult sub titlul *Horatii et Lydiae dialogus* (lat., *Dialogul lui Horatius și al Lydiei*). Vezi, în volumul de față, p. 454, nota 6.

86. Această scenă între Barrus și «curtizane» parodiază mitul elen despre judecata lui Paris (fiu al lui Priam, regele Troiei). Se spune că pe cînd zeii benchetuiiau la nunta eroului Peleus cu nimfa Thetys, cea mai frumoasă fiică a lui Nereus, Eris, zeița discordiei, minioasă că nimeni n-o poftise la petrecerea nemuritorilor, aruncă, nevăzută, pe masa de nuntă, un măr de aur, luat din grădina Hesperidelor, pe care erau scrise cuvintele: «Celei mai frumoase». Văzînd inscripția, trei zeițe — Hera, Athena și Aphrodite — și-l revendică, pretinzînd fiecare că ea e cea mai frumoasă. Prudent, Zeus ocolește răspunsul așteptat de zeițe și desemnează judecător pe Paris. Acesta tocmai își păștea turmele pe muntele Ida (de lingă Troia), cînd se pomenește în față-i cu vestitorul lui Zeus, Hermes, și apoi cu cele trei zeițe, care, pentru mărul de aur, îi oferă: Hera — domnia asupra Asiei, Athena — biruință în războaie și glorie de erou, Aphrodite — pe cea mai frumoasă dintre muritoare, pe Helena, fiică a lui Zeus și a Ledei. Fără să se gîndească de două ori, — și muritor și tinăr! — Paris întinse mărul de aur Aphroditei, iscînd vrajba între cele trei zeițe și minia Herei și Athenei împotriva Troiei și troienilor, ocrotiți de Aphrodite; de aici, de pe muntele Ida și de la judecata lui Paris, pripită, începea, în imaginația vechilor greci, războiul troian.

87. *Aspazia (din Milet)* — (a doua jumătate a secolului al V-lea î.e.n.) — hetairă celebră prin inteligența, cultura și frumusețea ei, animatoare a vieții artistice atheniene în «secolul lui Pericle» și favorită a ilustrului om politic elen. Prin metonimie, numele Aspaziei indică, în literatură, pe curtezana frumoasă, spirituală, cultă și protectoare a artelor, calități pe care, cu excepția frumuseții, «curtizanele» din această «dramă romană», simple figurante, componente ale decorului, nu le au decît datorită îngăduinței măgulitoare a personajului Ovidiu.

88. *Sirene* (în mitologia elenă și în mitologia romană) — ființe fabuloase, reprezentate fie cu corp de pasăre și chip

de femeie, fie jumătate femeie și jumătate pește, fie, în fine, cu trup de femeie tină, cu mâini și picioare normale, dar cu labele picioarelor palmate. Sirenele erau simboluri ale sufletelor morților, datul lor fiind să dezmiere, cîntînd, auzul călătorilor pe mare, să-i ademenească și să-i piardă (Homer, *Odissea*, XII, v. 54–61).

Sirenele din versul de care acățăm această notă nu au nimic de-a face cu făpturile infernale descrise mai sus, Alecsandri folosind termenul în sensul metaforic general, de «femei încîntătoare», «femei fermecătoare».

89. *Omfala* (*Omphale*) — regină legendară a Lydiei, căreia Zeus (Iupiter) i-a dat în robie, trei ani, pe Heracles (Hercules), condamnat să-și ispășească astfel uciderea lui Iphitus, fiul lui Eurystus, regele Oechaliei.

90. Aluzie la legenda despre meșterul cioplitor Pygmalion, care, îndrăgostit de plămuirea-n marmoră a unui «trup de femeie / Cum n-a născut nicicînd firea așa de frumoasă», s-a rugat de zei să-i dăruiască o femeie la fel de frumoasă ca statuia. Ascultîndu-i ruga, Venus a însuflețit marmora (Vezi: Ovidiu, *Metamorfoze*, X, v. 243–759). În unele variante ale legendei, statuia e numită Galatea, adică «cea albă ca laptele».

91. Romanii numeau Zefir (Zephyrus) pe fiul Aurorei, îndrăgostit de zeița Flora; el personifica vîntul cald și liniștit de la vest, și, uneori, orice vînt prielnic.

92. *Lais* — numele mai multor hetaire, dintre care una a trăit pe la mijlocul secolului al V-lea î.e.n., contemporană cu Aspazia, iar alta în a doua jumătate a secolului al IV-lea î.e.n. Prin metonimie, numele Lais a devenit sinonim cu hetairă, curtezană.

93. *Eughè!* — vezi, în volumul de față, p. 473, nota 104.

94. *Satirii* sînt (în mitologia elenă și în mitologia română) zeiță secundare, simbolizînd energia primară a naturii.

Reprezențați fie ca centauri, fie ca bărbați robuști, cu coarne și picioare de țap, ei urmăresc în cirduri, prin crânguri și cîmpii, Menadele și Nimfele și formează, împreună cu alte personaje simbolice, cortegiul grotesc al lui Dionysos sau Bacchus, zeul viței-de-vie.

95. *Ilot* — vezi, în volumul de față, p. 469, nota 96.

96. Legenda întemeierii Romei spune că Romulus și Remus, fii gemeni ai vestalei Rea Silvia, fiica regelui Numitor, și ai zeului Marte, după ce au reîntronat pe bunicul lor pe tronul uzurpat de Amulius, au hotărît să întemeieze o cetate. Locul ales, indicat de oracole, a fost colina Palatină, în jurul căreia Romulus, conformindu-se prevestirilor, a tras cu plugul o brazdă de hotar, spunînd că-l socotește ca un zid,

«Pe cine-l sare, îl ucid!
Și fratele lui geamăn este scris
Că l-a sărit în ris. Și l-a ucis.»

(Tudor Arghezi, *Noi moștenim*, în *Scrieri*, 2, *Versuri* <București>, Editura Pentru Literatură <1963>, p. 252).

Hotarul cetății a fost tras, credeau romanii, la 21 aprilie 754 sau 772 î.e.n. Versul «Romulus și Remus, ai Romei fondatori» introduce o variantă edulcorată în aspra, bărbăteasca legendă despre întemeierea Romei, variantă care elimină esențialul: fratricidul — simbol al hotărîrii inflexibile de-a apăra patria împotriva oricui încearcă să-i nesocotească hotarele.

97. *Lucius Tarquinius Priscus* — vezi, în volumul de față, p. 462, nota 50.

98. Acest dialog în versuri, al Davei (corespondent onomastic feminin al onomasticului Davus, întilnit și în opera lui Horatius) cu Sarmiza (adică «sarmata», ca și Dava), despre asemănarea Sarmizei cu fiica lui Ovidius, Perilla, personaj pe care ele nu l-au văzut (de altminteri ca și cititorii și spec-

tatorii, care au însă avantajul de a petrece, în imaginație, vreme de patru acte, la Roma...), este unul din trucerile facile de care Alecsandri abuzează în finalul «dramei» *Ovidiu*.

99. *Zamolxis* sau *Zamolxe* — zeul suprem al triburilor geto-dacice.

100. Sensul acestei bătălii, ce se desfășoară, prin aluzii, sub zidurile cetății Tomis, la care participă, sub conducerea romanului Ovidiu, un Sarmis (în casă așteaptă Sarmiza), un Gettor (corespondentul onomastic al Gettei din *Fintina Blandăziei*) și «poporul tomiților», este, probabil, de a prefigura amestecul romanilor cu dacii, proces ce va dura câteva secole, după ocuparea Daciei (107 e.n.). Din păcate, viziunea generală, simplificată și schematică, e neconvingătoare din punct de vedere artistic, iar «datele» literare menite să sugereze procesul romanizării sînt fără «acoperire», documentară cel puțin. Tomis nu era o cetate «sarmatică» sau geto-dacică, cum indică nu numai textul, dar și notița de sub lista personajelor (vezi p. 294), și numele proprii Sarmis, Sarmiza, Dava și Gettor, și invocarea lui Zamolxis, ci o colonie grecească miletică, «aliată» a Romei încă din prima jumătate a secolului I î.e.n., locuită (ne spune chiar Ovidius în *Tristii* și în *Pontice*) de o populație pestriță (geți, sciți, greci) și condusă de greci. Sensul prezenței lui Ovidiu în ipostaza de comandant al tomiților în lupta lor cu «geții» și cu «sciții» este, probabil, acela de a sugera că romanii i-au apărut pe băștinașii Daciei, și înainte de colonizare, de năvălirile sciților și a «fearilor de geți», ceea ce, oricît de frumos ar putea să pară, este o bizarerie, adăugată inutil și piesei, și... istoriei.

101. *Prometeu* (*Prometheus*) — vezi, în volumul de față, p. 461, nota 48.

102. Același aforism, dar cu metafore mitice — «învingător, pe-Olimp; învins, pe Gîlgota!» se citește și în «legenda istorică în versuri» *Despot Vodă*, actul V, scena 13.

103. «Gîngaşa Perillă», «flica iubită» a personajului Ovidiu, aceea care i-a «lipsit din braţe în ora de exil», fiind «înstrăinată departe, lingă Nil», pare a fi o referire la fiica rămasă Fabiei, cea de-a treia soţie a poetului, dintr-o căsătorie anterioară. Numele ei nu este cunoscut; Alecsandri îl împrunută dintr-o elegie adresată de Ovidius, din Tomis, unei poetese romane. Dar chiar dacă n-ar fi fost «înstrăinată departe, lingă Nil», «Perilla» n-ar fi putut să-l îmbrăţişeze pe Ovidiu-personajul, pentru că acesta şi-a petrecut ultima noapte romană (şi penultima scenă din actul al IV-lea) în ultima orgie, contrazicîndu-l astfel pe poetul Ovidius, care, relativ la acelaşi moment, scrie: «Plingeam, plingea soţia şi mă strîngea în braţe, / Şi plînsu-i, ca o ploaie, brăzda al ei obraz... / În casă numai plînsset şi gemete, oriunde / Îţi întorceai privirea, şi bocet ca la mort» (Ovidius, *Scrisori din exil*, I, III, p. 17–26).

104. *Ausonia* — vechi nume al unei regiuni care se întindea din centrul pînă în sudul Peninsulei Italice, locuită de ausoni. Vergilius, îndeosebi, a utilizat numele Ausonia cu sens figurativ, în loc de Italia, ca şi personajul Ovidiu în această elegie.

105. *Tristii* (lat.: *Tristiae*) — elegii scrise de Ovidius în timpul relegării la Tomis.

106. *Baiæ* (nu *Bajes*, cum se citeşte în ediţia originală) — vechi oraş în Campania (azi *Baia*), aproape de Napoli, vestit pentru frumuseţea aşezare, pentru fertilitatea solului şi abundenţa izvoarelor minerale — loc de odihnă şi staţiune balneară vestită în epoca lui Augustus.

107. *Febe* (*Phoebe*) — «Strălucitoarea» — unul din supranumele zeiţei Artemida (în mitologia elenă), sau Diana (în mitologia romană).

108. *Sulmo* (azi *Sulmona*) — oraş al Italiei antice, în Bruttium, locul de naştere al lui Ovidius.

109. Această indicație — «Se pleacă pe mort și strigă» — numai aparent absurdă (Ovidiu *nu moare*, ci *leșină* la finele scenei 7) are, presupunem, rostul de a sugera tuturor interpreților, dar mai cu seamă actorului interpret al lui Ovidiu, o nouă tonalitate și începutul unui nou ritm, adecvat stilului profetic și odei, în contrast cu tonalitatea și ritmul scenelor anterioare, elegiace.

110. Acești «opt ani de exilare, opt ani de lungă jale», pe care-i evocă *Tristele* și *Ponticele*, dar despre care, din păcate, nu ne spune mai nimic «drama», trebuie scăzuți din cei 17 e.n. fixați la începutul piesei ca unic moment al desfășurării întregii acțiuni, pentru a afla timpul istoric aproximativ în care se desfășoară primele patru acte.

GLOSAR

A

abraș: păgubaș.

acadea: bomboană preparată din zahăr topit.

administrator: prefect.

adiafor: indiferent (1875).

aër: bucată de pînă sau de stofă, sfințită, cu care se acoperă vasele liturgice.

aeronast: aeronaut.

afanisi (*a se ~*): a se ucnoroci, a se prăpădi.

aferim! (turcism inv.): bravo! (1875).

afif: falit, tufă de parale (1875); lefter.

afumătoare: vas în care se ardeau mirodenii pentru înmiresmarea aerului dintr-o cameră.

agă (în secolul al XIX-lea): titlu de boierie de rangul întâi, șef al Agiei, al Poliției.

Agie: Poliție.

agitator (lat.: *agitor*, *-is*): cel care mîna caii și vitele de povară (în Roma antică).

alem (turcism inv.): steag mare, verde, însemn de confirmare în domnie, trimis de sultanul Imperiului Otoman principilor din țările vasale Porții.

alivancă: turtă de mălai amestecat cu lapte bătut și cu brînză, coaptă la cuptor.

alivanta!: exclamație (glumeață) cînd cade cineva sau se

răstoarnă ceva; *a cădea alivantă*: a cădea pe spate.
amă! (grecism inv.): vai!; *amă rînduială!*: vai ce rînduială!;
halal rînduială!

amfibie: (fig.) care are un aspect dublu.

anaftemă — vezi *anaftimă*.

anaftimă (grecism inv.): blestemat, afurisit.

animă (latinism livresc): inimă; suflet.

anteriu: haină lungă pînă la glezne, purtată odinioară de
boierii români.

anțărț: acum doi ani; *mai anțărț*: acum vreo doi ani.

apartè: moment scenic în care doi sau mai mulți actori,
vorbind tare — «ca la teatru» — între ei, mimează o
discuție aparte, pe care «nu o aud» celelalte personaje.

apelăpisit (grecism inv.): ștregar (1875); obraznic; ieșit
din fire; nebun.

aport!: strigăt cu care vinătorul îndeamnă ciinele să aducă
vinatul împușcat.

apostazie: dezicere publică de o religie.

arhon (grecism inv.): boier (1875); titlu de politețe fana-
riotă, cu care se adresa cineva unui boier.

armaș: om priceput în mînuirea armelor; *vel-armaș* (în ierar-
hia feudală românească): mare-boier care avea sub
supravegherea lui închisorile și execuțiile.

arme (pl.): emblema figurată pe un scut; blazon; insignă
heraldică.

arșicii (pl.): joc de copii; se joacă folosind *arșicii* sau *arșicele*
— oasele din articulația genunchilor de la picioarele
de dinapoi ale mieilor.

as: veche monedă romană, de mică valoare.

ascendare (livresc): înălțare.

așași: chiar; tocmai.

atrium: curtea interioară a unei case romane, înconjurată
de un portic acoperit.

augur (în antichitatea romană): preot care prevestea viitorul
după zborul, cîntecul și măruntaiele păsărilor.

avan: strașnic; grozav; rău.

- babacă*: tată.
- bacal* — vezi *băcal*.
- bacchantă*: (fig.) femeie de moravuri ușoare; curtezană.
- badana*: bidinea.
- baie*: mină.
- bairac* (turcism inv.): steag (1875).
- bairactar* (turcism inv.): stegar; demnitar al Imperiului Otoman, care prezenta domnitorului unei țări vasale Porții, în numele sultanului, insignele domniei.
- baladin*: bufon; măscărici; saltimbanc; actor.
- baldachin*: litieră cu perdele.
- balercă*: butoi.
- balon*: trăsură veche (de țară), cu fundul rotund, făcută din împletitură de răchită.
- balmuș*: mîncare ordinară (1875); fiertură indesită.
- ban* (în secolul al XIX-lea, în Moldova); titlu onorific de boierie secundară.
- banc*: numele unui joc de cărți.
- barbar*: nume dat, în antichitate, de cetățenii eleni și romani, oricărei persoane care făcea parte dintr-o populație străină.
- bariș*: țesătură de lînă, subțire și fină.
- baronoi* (def., *boronoi*): bulibașă.
- basmă*: batistă.
- bașca*: adaos.
- baș-ciohodar* (turcism inv.): mare-cămăraș, mare-intendent al Curții domnești; (în secolul al XIX-lea) rang de boierie inferioară.
- bate* (a ~) — *a bate cu cineva*: a avea înclinare pentru cineva; a se potrivi cu cineva.
- băcal*: băcan; negustor de articole de băcănie.
- băcălie*: băcănie.
- bănu* (a ~): a se supăra.
- bechi* — *nici bechi*: deloc (1875); nimic.

beileşbei (turcism inv.): guvernator general al unei provincii din Imperiul Otoman.

beltè: peltea.

benghi: mursală (1875): mic semn negru pus pe obraz, aluniţă.

bennuar: lojă la nivelul parterului.

bexbant: bărbat uşuratic; craidon.

berbelic: prosop.

bere — *a se pune pe bere*: a bea mult.

bernevici: pantaloni largi.

besacîd: cutie mică (de lemn), ornamentată, în care se ţineau bijuterii, tutun etc.

bibic: nagîţ.

bifteacă (def. engl., *bifteck*): biftec — friptură de muşchi de vită, în singe.

biv (slavism inv.): fost.

bizunie: vizuină.

blagoveştit (slavism inv.): binecuvîntat.

blanmanjăle (pl., def. fr., *blanc-manger*): carne albă în aspic; cremă albă, preparată din alune, lapte, zahăr şi arome, închegată cu gelatină.

bocealic (turcism inv.): *truson* — hainele şi lenjeria pe care mireasa le aducea ca dar de nuntă în gospodărie.

bohaci: pogace — turtă de mei sau de mălai.

boieresc: muncă agricolă pe care ţăranul era obligat să o presteze în folosul boierului proprietar, în schimbul porţiunii de pământ pe care acesta i-o dădea în folosinţă.

boier-velit: mare-boier; boier de rangul întâi.

bojbăi (a~): a bijbii.

bonetă: scufie cu panglici care se înnodau sub bărbie, la modă pe la mijlocul secolului trecut.

bonjur: bonjurist — nume dat, pe la mijlocul secolului al XIX-lea tinerilor români care studiaseră în străinătate (îndeosebi în Franţa), de unde aduseseră în ţară idei înnoitoare, maniere şi vestimente neobişnuite, şi obiceiul de a saluta cu «bonjour» pe oricine, fie boier «protipendă», fie «ciocoi».

bonton: atitudine de bună-cuviinţă manierată.

boscărie: scamatorie (1875): înşelătorie.

boscovosi (a ~): a descinta, a vrăji.
botină (franțuzism): cizmuliță.
brașovan: negustor de marfă de Brașov.
brașovenie: prăvălie în care se vindea marfă de Brașov.
braș — *pe brațe*!: îmbrățișa-m-ar!
brașea: brățară.
bricicar: brișcar, vizitiu.
buhnă: bufniță.
bulanger (def. fr., *boulangier*): brutar; pitar.
buleandră: haină veche (1875): (pl.) haine de toate zilele.
bushion (def. fr., *bouillon*): fiertură; supă limpede de carne,
 de legume, de zarzavat.
bun: bunice; străbun; strămoș.
bunt: răscoală.
buntaș: conjurat; complotist; zavergiu; răzvrătit.
buratec: brotac.
burcut: apă minerală.
burginien: originar din vechea provincie franceză Bour-
 gogne.
bursuflat (franțuzism): pompos; găunos; lipsit de naturalețe.
burzului (a se ~) — *a-și burzului creasta*: a se grozăvi.
busta: buzna.
buuum: spumă (1875); vin cu buuum: șampanie.

C

cabazlic (turcism inv.): glumă.
caduc: căzut, bătrîn.
caftan: manta albă, lungă și largă, cu fire de aur sau de ar-
 gint în țesătură, pe care o purtau Domnii și înalții
 demnitari; *a dezbrăca* (pe cineva) *de caftan*: a lua (cui-
 va) rangul de domnitor sau de boier, anulîndu-i conco-
 mitent toate privilegiile acordate odată cu căftănirea.
cainic: nenorocit; vrednic de plîns; vrednic de căinat.
calic: sărac
calindroi: berbant bătrîn (1875); ștrengar.
calîf (turcism inv.): toc de imanea.

- cancan*: contradans cu figuri excentrice.
- cantonadă* (franțuzism): culisă; *a grăi în cantonadă* (despre un actor): a vorbi din culise; a începe să spună replica înainte de a intra pe scenă, din culise.
- capamă* (turcism inv.): mîncare turcească de miel (sau de pasăre) cu stafide.
- capcîn*: căpcăun.
- capelă*: pălărie, bonetă.
- capelmaistru*: dirijor al unei orchestre mici.
- capîște*: altar; (fig.) loc de slăvire.
- capitație* (în orinduirea feudală): impozit pe «cap», pe persoană.
- capucin*: călugăr catolic dintr-o ramură a Ordinului Franciscan.
- caraghioz* (turcism inv.): comediant, clown.
- caraul* (turcism inv.) — *a sta la caraul*: a sta la colț (pedeapsă).
- carboanță*: rublă (1875); carboavă — veche monedă rusească (de argint, sau bancnotă).
- carboavă* (rusism inv.) — vezi *carboanță*.
- carcan* — def., vezi *cancan*.
- carnaval*: petrecere populară care avea loc în cișlegile Crăciunului, adică în intervalul de timp dintre postul Crăciunului și postul Bobotezei, cînd creștinii ortodocși mănîncă «de dulce».
- carnaxî!* (turcism inv.): interjecție care exprimă supărarea sau spaima.
- carruca*: «romanii aveau diferite trăsuri, cu două sau patru roți, numite *pilentum*, *carpentum*, *thensa*, *cistum*, *rheda* sau *carruca* — trăsorică ușoară, cu două roți, pentru călătorit la țară; mai aveau încă *essendum*, *carrus*... etc.» (1884).
- catadicsi* (a ~): a se înjosi (1875); a găsi de cuviință; a se îndupleca.
- catagrafie* (grecism inv.): inventar; recensămînt.

catrafuse (pl.): obiecte casnice mărunte; a-și lua *catrafusele*:
 a se pregăti de plecare; a pleca.
calahris (grecism inv.): abuz; abatere de la lege (1875).
catahrismie (grecism inv.): abuz (1875); necuviință.
catartosi (a ~): a parveni (1875); a reuși; a izbuti.
catigorie (grecism inv.): calomnie (1875); defăimare.
căci: de ce.
căftăni (a ~): a boieri; a investi domnitor.
cămară: cameră.
căminar (în secolul al XIX-lea): titlu onorific de boierie secundară.
căpișea: friu (1875).
cărucer: căruțaș.
căuzaș: partizan al unei cauze; revoluționar.
cenușăr: copist prost (1875); scriitor de cancelarie.
cepeleag: peltic (1875).
cergă: pătură de lină; țol; scoarță.
cernit: îndoliat.
celtului (a ~): a lega strins; a lega fedeleș.
cfartal (rusism inv.): mahala (1875); cartier.
chenslevă (def. fr., *quinze lève*): cincisprezece ia (expresie folosită în partidele de stos).
cheramo (grecism inv.): doamna mea (1875).
cherapleș: prostănac.
cheratiță (grecism inv.): cochetă greacă (1875).
cheșchet (turcism inv.): pasquet (1875); supă turcească de griș, cu pastă sau suc de roșii.
chic: pic.
chichirneț: fleac (1875); pipernicit.
chileală: pileală; băătură.
chili (a ~): a pili; a cizela; a fasona; a bea mult.
chindie: horbotă (de zăpadă); chiciură; promotoacă.
chirasă: corsaj.
chisă: vas mic (de sticlă sau de porțelan) în care se servea odinioară dulceața.

chisăliță: talmeș-balmeș; amestec din care nu poți alege nimic.

chit: balenă.

chit a dublu (def. fr., *quitte à double*): fără miză dublă (expresie folosită în partidele de șoș).

chitar: brutar; vezi și *pitâr*.

chiti (*a ~*): a socoti; a judeca; a ochi.

chivernisi (*a se ~*): a agonisi; a se gospodări; a face stare prin mijloace necinstite, prin abuzuri și luări mitelnice.

cibotă — vezi *ciubotă*.

cin: rang (în ierarhia boierească).

cinovnic (rusism inv.): (mic) funcționar.

ciocîrți (*a se ~*): a se ciopîrți.

ciocîrțit: ciopîrțit.

ciocoi: slujbaş; slugă; fecior boieresc.

ciubotă: cizmă.

ciubuc: țevă lungă de pipă orientală; *ciubuc de hîrtie*: țigaretă.

ciuguli (*a se ~*): a se giugiuli.

cîrcioc: șiretlic judecătoresc, tertip (1875), chichiță.

cîșlegi: intervalul de timp dintre două posturi.

cît: încît; îndată ce.

client (în Roma antică): plebeu fără drepturi cetățenești depline, dependent de un patrician.

clucer: chelar; *vel-clucer*: mare-chelar (în secolul al XIX-lea) titlu onorific de înalt demnitar.

coardă — a avea coardă (despre siropul de zahăr): a fi bine legat.

cociug: coș (1875).

coclaură: loc ascuns ((1875).

cocolit: dezmerdat (1875); alintat.

codălghi (*a o ~*): a o păți (1875); *am codălghit-o*: am pățit-o (1875).

codex: cod; ansamblu de reguli privind un domeniu de activitate.

cofeturi (pl.): dulciuri; zaharicale.

cohortă: (fig.) ceată; trupă.

colb: praf.

columbelă (italienism livresc): porumbiță.

comis (în secolul al XIX-lea): titlu onorific de boierie secundară.

comînd: bani și lucruri, strînse pentru înmormîntare.

concerta (a se ~) (franțuzism): a se consulta, a se sfătui.

concină (rusism inv.): sfîrșit; *bată-l concina*: lovi-l-ar moartea.

confia (a ~) (franțuzism): a încredința (ceva) grijii cuiva, supravegherii cuiva.

confuz: încurcat; tulburat.

cont: socoteală; *monedă de cont*: etalon.

contăș: spențer blănit (1875); scurtă blănită.

conșert (def.): corset.

copil — *copil-din (de)-casă* (în orînduirea feudală): fiu de boier care făcea serviciu de paj la Curtea domnitorului (sau a unui boier de rang superior).

cordea: panglică.

corifeu: «Corifeii erau capii corurilor din tragediile antice» (1884).

cornet: ofițer inferior de cavalerie; stegar; portdrapel.

corset: centură cu balene, care se îmbrăca peste cămașă.

cort: acoperiș; înveliș; (fig.) cămin, casă.

cortel: umbrelă.

cortină: draperie.

coșcodan: maimuțoi; (fig.) individ earaghios, care se maimuțărește.

cotiugă: căruță mică; telegă.

cotorosi (a se ~): a scăpa <de cineva> (1875); a se descotorosi.

coșcar: farseur; șmecher; escroc, pungaș.

coșcă: șmecherie (1875); farsă.

crasis (grecism inv.): fel de-a fi; fire; temperament.

crevat: pat.

cucuiet: moțat; moșpan.

culucciu (turcism inv.): paznic de noapte.

curechi: varză murată.

cursă (grețism înv.): pastilă de Serail (1875); pastă aromată, importată din Orient și întrebuințată, în veacul trecut, la prepararea băuturilor, la parfumarea încăperilor etc.

curtezană (în Roma antică): femeie frivolă, care se distingea însă prin lux, gust artistic și cultură.

curtizană — vezi *curtezană*.

custode (în Roma antică): străjer; paznic; apărător.

cusur: lipsă; rămășiță.

cușmă: căciulă; *cușmă jidovească de ascuns mînile iarna*: manșon de blană.

culnie: țesătură de mătase cu bumbac.

cufă: cățel.

cuviincios: cuvenit.

cuvînt: cuvîntare.

D

da (*a ~*) — *a da colb* (fig.): a bate tare, a juca tare, a termina repede; *a da bani pe miere* (fig.): a certa, a dojeni aspru; *a da cu pistolul*: a trage cu pistolul; *a da man-taua* (fig.): a șicana, a înșela.

damă — *damă a Curții*: doamnă de onoare la Curtea domnească; vezi și *jupăneasă*.

damlă: dambla, apoplexie.

daradaică: trăsură veche (1875) și hodorogită.

dascal: preceptor; profesor.

delă: dosar; proces; bucluc, necaz; pricină în judecată.

denie: reprezentație (teatrală) de seară.

descînta (*a ~*) (fig.): a cicăli.

destrămat: sărintoc; neisprăvit.

deșanțat: ciudat; straniu.

diafendefsi (*a se ~*) (fr., *défendre*, grecizat, înv.): a se apăra (1875).

dicanicesc (grețism înv.): judecătoresc (1875).

dică — *la dică*: la nevoie (1875).

dinioare: adineauri.
diregător: dregător; demnitar.
disperat: grozav; extraordinar.
distras: distrat; neatent.
disgruma (a ~): a tăia grumazul.
dîrdală: flecăreală.
dîrdîi (a ~) — a *dîrdîi* din gură: a spune fleacuri (1875);
 a trăncăni; a flecări.
dîrvală — a face de *dîrvală*: a batjocori; a face de două parale
 (pe cineva).
dîrzie: îndrăzneală (1875); obrăznicie.
dîrzo: semeț.
dobru: numele literei А (D) din alfabetul chirilic; a-și
 anina un *dobru*: a-și pune un *d* înaintea numelui, ceea
 ce indica (după obiceiul occidental) apartenența la
 vechea aristocrație feudală.
dominò: costum de bal-mască, format dintr-o manta lungă
 și largă și o glugă.
dorobanț: jandarm.
dovedi (a ~): a birui, a răpune.
drăgaică: horă plină de violciune.
drege (a ~) — a *drege* busuiocul: a îndrepta o situație
 precară.
dres: fard; suliman; cosmetic.
drit: drept.
droșcă: trăsură; *droșcă de birjă*: trăsură de piață.
duh — *duh de baltă*: arătare; diavol.

E

ecrin (franțuzism): casetă de bijuterii.
eforie: instituție administrativă urbană; primărie.
encomion (grecism inv.): cuvîntare de elogiū.
englendisi (a se ~) (grecism inv.): a se distra; a petrece;
 a se amuza.
engolpion (grecism inv.): iconiță lucrată din metal prețios
 sau din zmalț, purtată de arhierci la gît.

engomie (grecism inv.): discurs (1875); vezi și *encomion*.
epistol: subcomisar de poliție.
epitropie: tutelă; îngrijire; supraveghere.
eughenist (grecism inv.): nobil.
exergă: mic spațiu în jurul efigiei (sau sub efigie), pe care se gravează o dată memorabilă, o deviză etc.

F

face (*a ~*) — *a face supă* (franțuzism): a supa; a lua masa de seară, după ieșirea de la un spectacol.
fanjară: uile scurtă și cadențată, executată cu instrumente de suflat și de percuție.
fandaxi (*a ~*): (grecism inv.): a-și face plăcerea (1875); a se fandoni; a-și da importanță.
fante: valet (numele unei cărți de joc).
fasoli (*a se ~*): a face fasoane; a se fandoni; a se alina.
fecior — *fecior boieresc*: slujbaş; servitor boieresc; ciocoi.
ferici (*a se ~*) — *a se ferici cu numele* (cuiva): a face cunoștință cu cineva — (veche formulă de politețe moldovenească).
festin (franțuzism): banchet; ospăț sărbătoresc.
fifirig: mică monedă (austriacă) de argint, de mică valoare.
filomelă: privighetoare.
filotimie (grecism inv.): dărnicie; generozitate; orgoliu; ambiție de a dobândi stima și prețuirea oamenilor.
fiong: fundă (1875).
fir: fir de aur sau de argint, folosit în cusături de podoabă.
firman (turcism): ordin al sultanului prin care erau numiți sau revocați (maziliți) domnitorii sau guvernatorii statelor sau provinciilor vasale Imperiului Otoman.
finar: felinar.
flaimuc nătăflet; neghiob; prostănac.
flustuc: haină ușoară.
foaic: ziar
fora (grecism inv.): ieși (termen folosit în partidele de stos).

*frică*să (def. fr., *fricassée*): mincare preparată din bucăți de carne fiartă, peste care se toarnă un sos alb.
friză: bandă de pînă, nu prea lată, care coboară din plafonul scenei, figurînd cerul.
frînc: franc, francez.
*furor*are: minie; furie.
furtiv (franțuzism): pe furiș.

G

galimatie: vorbire confuză.
gamen (franțuzism): puști; ștrengar.
gangur: grangur.
gălbeață: gălbează — boală de ficat specifică ovinelor, provocată de niște parazîți numiți *Fasciola hepatica*.
 Vezi și vol. I, p. 470, nota 9.
găti (a ~): a pregăti; a prepara.
ghidi! (turcism inv.): ia te uită!; ce mai
ghiduș: poznaș; glumeț.
ghigilie (turcism inv.): scufie (de noapte).
ghilosi (a se ~): a se spilcui (1875); a se ferechezu; a se dichisi.
ghiojghioare (turcism inv.): pe de-ntregul (1875); pe față; la lumina zilei.
ghiorlan: bătăran; mitocan.
ghipean: cal de poștă (1875); mirtoagă.
ghiuș (peior.): om bătrîn (1875); moșueag.
gigîl: vioi; isteț; suplu; athletic.
giubea: haină lungă pînă la glezne, purtată de boierii români de odinioară, pe deasupra anterieului.
giur: înconjur.
gladiator (în Roma antică): bărbat (prizonier, sclav) care, înarmat, lupta în arena circului cu un alt gladiator sau cu fiarele sălbatice.
glanț (germanism): lac.
glod: noroi.

goană: alungare; lăituire; *goană de fante*: ghinion (într-un joc de cărți).

gog: tont (1875); *gogoman*; prostănac.

gologăni (*a ~*): a lua (cuiva) gologanii; a *pungăși* (pe cineva).

griji (*a ~*): a curăți.

grudînap (def. fr., *gros de Naples*): numele unei stofe de lînă.

guleai (rusism înv.): petrecere; chef.

gulerat (peior.): funcționar, ciocoi.

guzgan: șobolan.

H

hailaif (adj., englezism): care aparține înaltei societăți, lumii bune; de elită; monden.

hain: dușman; vinzător (de țară); trădător.

haită: cățea.

haldean: indigen din Chaldea — străvechiul regat al Babilonului.

halimă (fig.): fantasmagorie; poveste; basm; *ca în vremea halimalei*: ca în basme.

hapsîn: hain (1875); ciinos.

harabagiu: căruțaș evren (1875).

haraci (turcism înv.): tribut anual plătit sultanului de domnitorii și guvernatorii ținuturilor supuse Imperiului Otoman.

haram: mirșoagă, gloabă; *de haram*: degeaba, pe nedrept.

hareci! (turcism înv.): strigăt cu care conducătorul unei licitații invita publicul să liciteze sau cu care închidea licitația unui lucru.

hazliu: plăcut, atrăgător.

hăciu — *cît hăciu*: deloc.

hăcui (*a ~*): a tăia în bucăți foarte mici (1875); a sfirteca.

hălădui (*a ~*): a trăi în liniște, în voie.

hăugaș: hogaș.

helbet! (turcism inv.): las' pe mine! (1875); se înțelege!;

fii fără grijă!.

histrion (în Roma antică): actor de comedie; saltimbauc.

hîrzob: coșuleț <de cetină> de brad (1875); *scoborît cu hîrzobul din cer* (iron.): de vișă nobilă.

hîtru: poznaș; șiret; viclean.

hoisa: la stînga (1875).

hojma: neconținut (1875).

holtei: tînăr ajuns la vîrsta însurătoarei; bun de însurat.

horăi (*a ~*): a sforăi (1875).

hrentui (*a ~*): a strica; a sfărîma.

hrisov: act domnesc prin care se acorda, în oriînduirea feudală românească, un rang boieresc sau un drept de proprietate.

hrîstoiție (grecism inv.): evlavie, frică de Dumnezeu (1875); bună-cuviință.

hulub: porumbel.

hurduca (*a ~*): a zdruncina.

hurez: huhurez.

husar: ostaș din cavaleria maghiară sau poloneză.

I

iconom: gospodar; chibzuit.

ienicer: infanterist din unitățile de elită ale armatei Imperiului Otoman, înființate de sultanul Murad I în anul 1362; (fig.) tilhar, nelegiuit.

ietac: odaie de dormit.

ifos: măreție; pompă.

ighemonicon (grecism inv.): demnitate; fast; lux.

ighemonicos (grecism inv.): de neam mare (1875); de neam boieresc.

imamca (turcism inv.): vîrful ciubucului (1875).

ipochimen (grecism inv.): persoană (1875).

ipohondrie: afecțiune nervoasă care îl face pe bolnav bizar, neliniștit, capricios; neurastenie.

irmilic (turcism): icosar (1875); monedă turcească de mică valoare, care a circulat pe vremuri și în țările românești.

ischiușar (turcism inv.): pișicher, berbant (1875); șmecher; dibaci.

iscodire: născocire; scornire.

ispită: experiență, iscusință; *meșter cu ispită*: meșter iscusit.

ispitit: iscusit; experimentat; priceput.

ispravnic: prefect; șef al administrației și poliției dintr-un județ.

istov — *de istov*: detot (1875); complet; cu totul.

iții — *a face iții*: a se juca de-a ascunsu.

iuruș!: năvală!; iama! (1875).

izvod (slavism inv.): listă (1875); registru.

I

împricinat: cel care e implicat într-un conflict, într-un proces.

împușca (a ~) — *împușcă-n lună*: țicnit; sărit; trăsnit.

înahî (în *nahî*) (turcism inv.): în numerar; peșin.

încai: măcar.

închina (a se ~): a se înclina (în semn de salut).

închiorchioșă (a se ~): a se umfla în pene (1875); a se căpă-tui.

încrunțat: singeros.

îndura (a se ~): a fi nemilos; *nu te-ndura*: fie-ți milă.

îngăimat: șovăitor.

îngriji (a se ~): a se îngriji.

îngrijit: îngrijorat.

înîntu: în occidentul Europei.

însași: chiar.

întețare: încăpăținare.

întrulocat: strins la un loc.

învăscut: îmbrăcat; învelit.

învelit: îmbrăcat.

învirtit: prăjitură făcută dintr-o foaie subțire, umplută cu nuci, mere sau brinză.

J

jacas: jăfuitor (1875); exploatator.

jasp: varietate de silice, dură și opacă, viu colorată.

javelină (franțuzism): suliță lungă și subțire.

jărpan: cal slab (1875); mîrtoagă.

jidă (fig.): negustor; prăvăliaș; vezi, în ediția de față, volumul I, p. 431, nota 7.

jigăraie: boală a animalelor, care se manifestă prin inflamația laringelui.

jigît — vezi *gigît*.

jignicer (în secolul al XIX-lea): titlu boieresc onorific, de rangul al treilea (acordat îndeosebi provincialilor).

jupăneasă: soție de boier; doamnă de onoare.

jupîneasă: femeie de serviciu; menajeră; (iron.) cucoană.

L

lagun (turcism inv.): canal subteran.

laiță: bancă.

lampă — *lampă cu apă*: (probabil) lampă cu acetilenă, folosită în secolul trecut la iluminarea caselor boieresti.

lastic: stofă satinată, de lină.

laticlavă: fișie de purpură, care împodobește tunica senatorilor romani.

lectică: litieră; un fel de pat portabil, acoperit, folosit de aristocrații romani ca mijloc de locomoție.

lege: tradiție; obicei; religie.

legion: legiune — mare unitate militară și administrativă romană.

lehn: flecar.

libație (în antichitatea romană): vărsarea citorva picături înainte de a sorbi din băutură, în cinstea zeilor.

libel: scrisoare; răvaș; bilet.

libert (în antichitatea romană): «slavul dezrobît purta numele de libert» (1884).

lictor (în antichitatea romană): însoțitor, în anumite împrejurări, al unui înalt demnitar; lictorul mergea înaintea celui însoțit, purtînd, ca însemne ale autorității, fascii, adică un mănunchi de nuiiele de mestecăn, care avea legată, la partea superioară, o secure.

lier: iederă.

lingoare: febră tifoidă.

lipit — *lipit de țarnă* sau *lipit pămîntului*: iobag; șerb; vecin; țaran sărac care nu avea voie să părăsească pămîntul dat lui în lucru de boierul proprietar.

lipscănie: prăvălie în care se vindea manufactură adusă de la Lipsca (Leipzig).

lipsi (*a ~*) — *a-i lipsi cuiva simbetele*: a nu fi în toate mințile.

lipsit: neîntreg la minte; țicnit.

lișiță: pasăre de baltă (*Fulica atra*).

litopiseț: hronică (1875); (fig.) enumerare monotonă, plictisitoare.

litopisiș — vezi *litopiseț*.

liude — *liude pîntre calarași*: prost; de rînd. Vezi și *prost* și, în volumul I al acestei ediții, p. 467, nota 8.

locmă (turcism inv.): plăcintă grasă (1875).

logofăt (în a doua jumătate a secolului al XIX-lea): titlu onorific de mare boierie.

logofișel: copist, mic funcționar.

lornieta (*a ~*): a privi prin lornietă.

‘ozniță: leasă de nuiiele pe care se usucă sau se afumă fructele.

lușanar: bordel

M

macaronadă: bufonerie.

magazie: magazin.

malacof: crinolină — fustă lungă și largă, în formă de clopot, susținută pe arcuri de oțel, la modă pe la mijlocul veacului al XIX-lea, după războiul Crimeii.

mangosit: ticălos (1875); nătărău.

manină: matahală (1875); namilă.

mantelă: pelerină scurtă pină la genunchi, care se îmbrăca peste rochie.

mantilă — vezi *mantelă*.

marafet: (pl.) fasoane; mofturi; fițe.

mare: foarte.

marghiolie: fandoseală; sclifoseală; (pl.) fasoane (1875).

marșandă-de-modă — vezi *marșan-de-mode*.

marșan-de-mode (def. fr., *marchande de mode*): modistă.

mastic: rășina aromatică a unui arbust asiatic (*Pistacia lentiscus*).

matrapazlărie: pehlivănie (1875); matrapazlic; escrocherie.

matroană (în Roma antică): aristocrată căsătorită.

mazû (rusism înv.): sumă care se adaogă la miza unui joc de cărți.

măcar: oricum (fie); ei și.

megieș: vecin.

merei: mereu.

mertepea (turcism înv.): grad, ordine; *dă (de) la mertepea*: de la roate (1875), de la început; cu rost; cum se cuvine.

meșterie: meșteșug; măiestrie; îndeminare.

metaherisi (a ~) (grecism înv.): a obicinui (1875).

micaton (def. fr., *mi-coton*): numele unei stofe cu țesătură de bumbac.

milă: grație; farmec.

miliord (def. engl., *my lord*: domnul meu): (iron.) faute de salon; domnișor.

minavet: flașnetă mică; *minavet de canari*: flașnetă cu care erau deprinși să cînte canarii.

minle — cu minle: atent; prudent; înțelept.
mișel: om de riud; plebeu; neputincios. Vezi și *prost*.
moachie: proastă (1875).
moroi: strigoi.
moșie: pământ strămoșesc; patrie.
moșnean: ațolhton; băștinaș.
moșpan: berbant; craidon; strengar.
moșpăneasă: doamnă; boieroaică; femeie cochetă și ușuratică.
muşcă — muscă de roi: albină.
mușunachi: miniatură.

N

nacealstvă (rusism inv.): autoritate.
naramză: portocală.
naselă: nacelă.
navalnic: ferigă cu frunze mari, lucioase (*Scolopendrium vulgare*).
nazar (turcism inv.): năzărire; spaimă.
năbădăici (pl.): furie, minie.
năsălie: targă; pat pe care e pus mortul pentru a fi dus la biserică sau la cimitir.
năsălnic: targă de mort; catafalc.
năsele (pl.): pat de mort (1875).
năzui (a ~): a se bizui.
neamț: străin venit din occidentul Europei.
neaoș: de neam; nobil; originar.
nemțesc: străin; occidental; haine nemțești: haine croite după moda occidentală; țara nemțească: nume popular generic, dat oricărui stat din Europa occidentală.
nemuri (a ~): a face nemuritor (pe cineva).
neneacă: mamă.
nimicire: nimicnicie.
nineacă — vezi *neneacă*.

nixis (grecism inv.): supărare (1875).

nubian: originar din Nubia — numele grecesc și latinesc al Etiopiei.

nucșeară: sămînța aromatică a unui arbore tropical, folosită în cosmetică.

nur: grație (1875); farmec feminin; *a fi cu nuri*: a fi atrăgător.

nurlin: drăgălaș (1875); grațios; atrăgător.

O

oarba — *la oarba!*: huidnială; *indemn* ironic la furie oarbă.

oblădvire: stăpînire; conducere; ocrotire; domnie.

oblojit: (fig.) nătărău; mocăit.

oblon: portieră a unei trăsuri închise, a unui cupeu.

obraz — *a da (cuiva) obraz*: a onora (pe cineva) prin prezență; a îngădui (cuiva) prea multe; *a da nas (cuiva)*.

ocă: unitate de măsură variînd între 1260 și 1291 grame.

octofor (în antichitatea romană): purtător de litieră. Vezi în ediția de față, volumul al II-lea, și p. 483, nota 118.

odogaci: un fel de mirodenie (1875); scoarța a doi arbuști exotici, care, prin ardere, răspîndește o aromă plăcută.

ogheal: plapomă (1875).

onix: varietate de agată, fină, cu straturi de diferite culori.

organ: orgă.

orgă: flașnetă mică; minavet.

orizon: orizont.

ostreață: șipcă; *ostreți* (pl.): grilaj (1875), gard de șipci.

ostropăț: ostropel.

otcup (rusism inv.): antrepriză (1875); bun al Statului, luat în arendă de un particular.

otcupcic (rusism inv.): antreprenor (1875); persoană care lua în arendă un *otcup*; arendaș, mandatar.

paharnic (în orinduirea feudală a țărilor românești): înalt dregător însărcinat cu supravegherea viilor și pivnițelor domnești și cu stringerea dărilor în natură de la viticultori; (în secolul al XIX-lea): titlu onorific de boierie mijlocie.

palatin (în evul mediu): nobil din suita unui monarh, curtean.

pală: paloș.

palicar: voinic; viteaz; erou; eterist.

palimpsest: pergament de pe care s-a șters scrierea inițială.

palton: surtuc lung pînă deasupra genunchilor.

pan (polonism înv.): nobil polonez; termen de politețe cu care se adresa cineva unui bărbat.

papalugă: paparudă.

papiliotă: bucată mică de cîrpă sau hîrtie, pe care se înfășura o suviță de păr, ca să stea creată.

papirus: un fel de hîrtie preparată din scoarța elastică a plantei acvatice *cyperus papyrus*, pe care se scria în antichitate: manuscris pe o asemenea hîrtie.

pară: veche monedă divizionară; ban.

paraclis (în ritualul bisericii ortodoxe): slujbă religioasă de invocare și preamărire a unui sfînt.

paraponisire (grecism înv.): supărare, nemulțumire.

parastui (a ~) (grecism înv.): a reprezenta o piesă de teatru.

pardos: leopard.

paraxîn (grecism înv.): straniu (1875); ciudă; necaz; minie.

paroli: termen care indică dublarea mizei într-o partidă de cărți.

paște (a ~) — a paște cu prăjina: a urmări îndeaproape.

patrician (în antichitatea romană): aristocrat, membru al clasei stăpînilor de sclavi, care deținea majoritatea pămînturilor obștești (ogorul public), toate funcțiunile importante, sacerdotale și politice, și se bucura de toate privilegiile.

patron (în Roma antică): patrician considerat în raport cu «clientii» lui. Vezi și *client*, și, în volumul al II-lea al ediției de față, nota 1 de la p 452-453.

păgîn: renegat.

păișor: bețișor cu pământ, folosit la înnegrirea sprâncenelor.

păverre — *la păverre*: aparent.

păsa (*a ~*): a merge; a se duce.

pătruns: emoționat; impresionat; tulburat.

peplum: veștmînt feminin roman, scurt, fără mineci, prins pe umeri cu agrafe, purtat pe deasupra îmbrăcăminții.

peșcheș (turcism inv.): plocon; dar.

pichirisi (*a se ~*): a se supăra (1875).

picîler: pici; puști; ștregar.

pill: strigăt cu care vînătorul asmută ciinele asupra vînătului.

pildă — *în pilda* (*cuiva*): cu aluzie (la cineva).

pitar (în secolul al XIX-lea): titlu onorific de boierie inferioară; brutar.

pîrlea — *du-te pîrlii!*: pleacă!, să nu te mai văd.

pîrtag: belea; capriciu; toană; supărare.

platcă — *a intra platcă*: a pierde (într-o partidă de cărți de joc); *a fi platcă*, *a rămîne platcă*: a păți o mare rușine.

plăieș (în organizarea ostășească a Moldovei feudale): grănicer.

plăti (*a ~*): a valora.

plecare: închinare.

pliroforisi (*a ~*) (grecism inv.): a lămuri (1875).

poclon: cadou (1875); dar.

poftori (*a ~*) (rusism inv.): a reaminti; a repeta.

pohoi: puhoi.

poloboc: butoi.

polițmaistru (germanism): șef de circumscripție de poliție.

pontarisi (*a ~*): a miza o sumă de băni într-un joc de noroc.

pontif (în antichitatea romană): preot din colegiul sacerdotal suprem, însărcinat cu supravegherea cultului religios.

port: fel de a se purta.

portieră (franțuzism): draperie în fața unei uși.

porumbel: porumbar — fructul sferic, de culoare neagră-vineție, cu gust acru, astringent, al arbustului sălbatic din familia rozaceelor, *Prunus spinosa*.

postelnic: ministru al Afacerilor Externe.

postulant: persoană care caută o slujbă; solicitator; aspirant la o slujbă.

poșalion: cal de poșalion; cal bun de goană.

poștă: distanța dintre două stații de diligență (cca 20 kilometri).

potrivi (*a se ~*) — *ce să potrivește!* (formulă de politețe):
vai de mine!, d-apoi cum nu!

pozvolit (rusism inv.): îngăduit; permis.

pravilă: regulă; lege.

prăjină (*prăjină*) — *prăjină de falce*: vechi instrument și unitate moldovenească de măsurat suprafața (6,69 m.).

predmet (rusism inv.): chestiune; în *predmetul*: în privința (1875).

predstavlisi (*a ~*) (rusism inv.): a trimite; a preda.

preferanț: numele unui joc de cărți care se poate juca în trei sau patru persoane.

propuielnic: bănuitor; neîncrezător.

presune (*a ~*): a presupune; a bănuî; a suspecta.

prepus: bănuială, suspiciune.

preștiință: previziune.

pretor (în antichitatea romană): înalt demnitar cu atribuții judecătorești.

prevezin: străveziu.

prezent (franțuzism): dar; cadou.

prezenta (*a ~*) (franțuzism): a dărui; a oferi.

pricină: proces.

prihi (*a se ~*): a se pripi.

pricopsit: bogat, avut.

proclet: scelerat, tiran.

proeres (grecism inv.): intenție; *de bun proeresul meu*: de bună voia mea (formulă testamentară).

profan: pingăritor.

propea: piedică; opritoare.

proslăvi (a se ~): a se simți bine; cum te mai proslăvești?:

cum îți mai merge?, cum te mai simți?.

prost: om din popor; om de rind.

prostire: cearșaf.

pune (a ~) — a pune la dubit: a băga la închisoare; a pune în ochi: a evidenția, a distinge.

punta (a ~): a ponta. Vezi și *pontarisi* (a ~).

pupulcă: grațios.

purces: plecat; a fi gata ca ș-un purces: a fi gata de drum.

purta (a se ~): a merge de colo până colo; a umbla; a circula.

pușchi: ștregar (1875); puști; imberb; berbant.

R

raita! (ungurism inv.): exclamație cu care paznicii de noapte își semnalau prezența.

rast: vătămătură (1875); inflamație a splinei.

rădvan: caleașcă veche (1875); trăsură închisă, montată pe arcuri și trasă de mai mulți cai.

răfui (a se ~): a se socoti.

răpit: vrăjit; fermecat.

răsări (a ~): a tresări.

răstoacă: loc șes și mlăștinos pe firul unei ape curgătoare; mlacă, mostiște.

rătăcanie: loc sălbatec (1875); hirtop; groapă adâncă.

răzor (def. fr., *ressort*): arc mare de trăsură.

rediu: pădure mică și tină; crîng.

renghi: suferință; durere; festă; farsă.

reporta (a se ~) (franțuzism): a-și rememora; a-și aminti; a se duce cu gîndul.

repriză: reluare; reîncepere; refren.

rigă: rege.

ritos: categoric (1875); bine.

rînjitor: gură-cască; prost;

roată — de la roate; de la început; strașnic; grozav.

ronă — în rond (franțuzism): în cerc.

rost: vorbă, grai; cuvînt.

roșior (în vechea organizare a armatei românești): ostaș din cavalerie, îmbrăcat în uniformă de culoare roșie.

rușfet (turcism inv.): mită (1875).

rușfetărie: mituire (1875).

rutea: termin de joc de cărți (1875); *ruteaua norocului*: moment favorabil într-o partidă de cărți de joc.

S

sahan: vas de metal în care se găteau buuc. castron de aramă; farfurie; talger.

sameș: director de isprăvnicie.

samur: zibelină.

sastisi (*a se ~*) (grecism inv.): a se uimi (1875); a se turbura; a se fîstîci.

satintur (def. fr., *satin turc*): numele unei stoffe de mătase lucioasă ca satinul.

satir: (fig.) batjocoritor.

saturnale (pl.) — *poet de saturnale*: poet satiric, batjocoritor, lipsit de bunăcuviință. Vezi, în volumul de față, și p. 484, nota 121.

săftian: piele fină de capră, de oaie sau de vițel, din care se confecționează articole de marochinărie; *a avea urechi de săftian*: a fi tare de ureche, a fi surd.

sălaș: familie (1875); mică așezare de țigani (nomazi).

săpat: incrustat; gravat.

sărdar (în secolul al XIX-lea): boier de rang mijlociu.

sărindar: rugăciune făcută timp de patruzeci de zile în șir, pentru morți, pentru bolnavi etc.; *a da sărindar*: a da bani, a plăti unui preot pentru rugăciunea sărindaru-lui.

săvîrșire: desăvîrșire; perfecțiune.

scară — *a da la scară*, *a întinde la scară*, *a pune la scară*: a bate.

scarp (italienism): pantof (1875).

schimosi (*a ~*): a schimonosi; a (se) strîmba; a deforma.

schiță: spiță.

scit: locuitor al unei populații tribale, răspîdită, în anti-chitate, în sudul teritoriului actual al R.S.S. Ucraina.

scoate (a ~) — *a scoate luleaua de la ciubuc*: a se enerva; a-și ieși din fire.

scule (pl.): giuvaere; bogății.

searbăd: neputincios; anost.

seimean: soldat din corpul de infanterie mercenară, folosit altădată, în Țara Românească și în Moldova, drept corp de gardă al Curții domnești.

setlevă (def. fr., *sept lève*): șapte ia (expresie folosită în par-tidele de stos).

sevas (grecism inv.): respect (1875); considerație.

silfidă (în mitologia popoarelor germanice): corespondentul feminin al *silfului*, spirit ușor, agil, intruchipare a aerului.

simandicos: însemnat (1875); important; respectabil.

simpatie: cu simpatie; cu bună-voință.

sipet: cufăr de lemn, înflorat, lăcuit și ferecat.

simpatriot (grecism inv.): compatriot.

sîi (a se ~): a se sfii.

slujitor: agent de poliție înarmat; *slujitor de barieră* (în seco-lul al XIX-lea): agent de poliție care avea sarcina de a înregistra numele celor ce treceau bariera unui tîrg sau unui oraș.

slutit: mutilat; ciuntit.

smerin: smerit; supus; umil.

sminteală — *a da de sminteală*: a înșela; a minți; a face de rîs.

sofragiu (turcism inv.): om de serviciu care aducea bucatele la masă.

soră: numele celei dintîi trepte în ierarhia călugărească a unei mînăstiri de maici.

sorti — *a lua la oaste cu sorții*: a recruta prin tragere la sorți.

spanchiu: flușturistic; zvăpăiat.

spătar (în secolul al XIX-lea): titlu onorific de boierie se-cundară.

spători (a ~): a speti.

sprafcă (rusism inv.): cercetare (1875) judecătorească; anchetă.

stacoș: rac; *roșie la față ca un stacoș*: roșie la față ca un rac fiert.

stahie: stafie

stemă: diademă.

stenahorie (grecism): plictiseală; stare de nervozitate; astenie.

stînjen: veche măsură de lungime, variind, după epocă și regiune, între 1,96 m și 2,23 m.

stolnic (în orînduirea feudală românească): dregător domnesc, mai-marele bucătarilor, pescarilor și grădinarilor Curții, însărcinat și cu supravegherea pregătirilor pentru masa domnitorului.

slos: numele unui joc de cărți.

strînsură: gloată.

stropitoare: pulverizator.

stropși: a poci; a stilci în bătaie; a sparge.

stropșit: pocit.

strună: ramură genealogică.

sturluiba (a ~): a înnebuni (1875); a se zăpăci.

sucman: zeghe (1875); suman.

sulcină: sulfină.

surguci: mănunchi de pene (de struț), prins de turban, de işlic sau de căciulă, cu o agrafă bătută-n pietre scumpe, purtat de sultan, de înalții demnitari otomani și de principii țărilor europene din sfera de influență politică a Imperiului Otoman; agrafa de pietre scumpe cu care ăra prins panașul.

surugiin: vizitiu care conducea, călare pe unul din caii înhămați, diligențele; poștalioanele și trăsurile boierești.

§

șăfer: sauser; om necinstit.

șigă: glumă.

sandra-mandra (def. fr., *marchande de modes*): modistă.

șarampoi: bulumac; stilp gros de lemn.
șatrav (în secolul al XIX-lea): titlu boieresc onorific, de rangul al treilea.
șăgalnic: glumeț, hazliu; șugubăț.
șip: sticlă.
șoacăță: poreclă dată odinioară străinilor.
șoldan: pui de iepure (pînă la un an).
șonț: poreclă dată odinioară străinilor, îndeosebi germanilor.
șotie: pozna; întimplare neplăcută.
ștaier: valț ordinar (1875); numele unui vals originar din Stiria, la modă în secolul trecut.
ștraf: amendă în bani.
ștreang: șleau, curea groasă, funie sau lanț cu care se leagă calul de crucea căruței sau a trăsurii.
șucadă: (turcism înv.): coșcogea (1875); foarte mare.
șuchet: deșucheat; desfrinat.
șugubăț: poznaș; primejdios.
șugui (a ~): a glumi.
șrab: neamț; străin.

T

tabac: tutun; a *lua tabac*: a priza tutun.
tabiet: manieră; deprindere bună.
tablă: tavă.
talî — vezi *talîm*.
talîm (turcism înv.): plecăciune; reverență.
tandur (turcism înv.): divan (1875); scaun pătrat, acoperit cu covoare (sub care se puneau un vas cu cărbuni ca să-l încălzească pe cel ce ședea).
taraf: clică; gașcă; (depr.) partid politic.
tarhon: plantă erbacee aromatică (*Artemisia dracunculus*).
tălălău: prostănac; zăpăcit; năuc.
teas (turcism înv.): ceașcă (de lut); cupă.
teatru: scenă; decor.
telălîță: samsaroaică.

tenechea: (depr.) decorație.

teptil: în taină; pe ascuns; incognito.

testemel: basmă; turban.

teșmecherie: șmecherie; șarlatanie.

tiș: asemenea (1875).

țirian: supus străin (din germ. *Untertan*) — nume dat, indeosebi în Moldova, evreilor emigrați din Galiția, care, pînă la Congresul de la Berlin (1878), erau considerați, conform legilor țării, cetățeni străini, supuși ai Imperiului Austro-Ungar, «supuși austrieci».

toacă — *pe la toacă*: înainte de răsăritul sau de apusul soarelui.

tocă: pălărie (căciulă) mică, fără boruri, purtată de femei.

tocmai: exact.

topuz: măciucă îmbrăcată-n argint bătut cu nestemate, una din insignele puterii domnitorilor români.

torsadă: motiv decorativ care imită fringhia răsucită.

transport: cesiune a unui drept; *a face transporturi cu cînslea mază*: a face cesiuni garantîndu-le cu onoarea.

trăsură — *trăsură cu fundu la pămînt*: caretă de Viena, joasă, închisă, cu patru roți.

trecere: întîmplare.

triclinium: încăpere în casele romane, unde se servea masa, mesenii stînd așezați pe trei paturi dispuse în trei laturi ale mesei. Vezi, în volumul de față, și p. 475, nota *a*.
tricolici (în mitologia populară): om viu, sau mort, care se prefăce noaptea în fiară (lup); duh rău.

triumvir (în antichitatea romană): fiecare din cei trei membri ai unei magistraturi, cu atribuții administrative, politice etc.

trimite (*a ~*) — *a trimite în rai cu cerga-n cap*: a omori.

trînti (*a ~*) — *a trînti la gros*: a băga la închisoare; a închide.

tut (*a se ~*) : a se tutui; a se scrînti.

tuieș: smintit; țicnit.

tulumbagiu: pompier.

tunică: jachetă de stofă, strinsă pe corp și închisă cu nasturi
până sub bărbie.

turbă: furie, turbare.

turească: carimb; (fig.) retrograd.

turluban: turban.

turniură: perniță sau bucată de stofă pe care femeile o pur-
tau, altădată, la spate, sub rochie, mai jos de talie.

T

țuțuian: țăran de munte (1875); cioban; (fig.) necioplit.

țingău: (peior.) puști; ținc.

ținutaș: provincial.

U

uimire: neliniște; tulburare.

uimit: tulburat; impresionat; emoționat.

umbla (*a ~*) — *a umbla în bobote*: a umbla alandala; a
umbla fără rost.

umfla (*a ~*): a lua; a-l umfla (pe cineva) *Rusaliile*: a-și
pierde mințile.

urduca (*a ~*): a zdruncina.

urgelnic: năpăstuitor; crud.

urmă: alai.

următor — (*luna*) *următoare*: (*luna*) curentă.

V

vadră: veche unitate de măsură, egală cu zece litri.

valon: originar din Valonia — regiune din nord-estul Fran-
ței feudale.

varvar: barbar.

vătăjiță: femeie care conducea gospodăria unei case boie-
rești.

vecin (în orinduirea feudală românească): țăran iobag; clă-
caș; șerb; rumân.

vel (slavism inv.): mare.

celit: de rangul intii; mare (demnitar).
vermilion (def. fr., *vermillon*): chinovar.
viers: cîntec.
vicar: locțiitor.
vilic: sclavul însărcinat cu supravegherea de vătăv a celor-
 lalți sclavi de la țară, purta numele de *villicus* (1884).
vinograd: acritură; (fig.) reacționar.
vipiscă: vipușcă.
vișinap: vișinată.
vîlvă: măreție, grandoare.
vînat: albastru-închis.
vîntoase (pl.): iele.
vîrcă: dungă.
vîrcolic, *vîrgolic*: vîrcolac; duh necurat.
volăvăi — vezi *volovai*.
volovai (def. fr., *vol-au-vent*): pateuri preparate din aluat
 franțuzesc, umplute cu pastă de carne, de pește sau
 de ciuperci.
volintir: eterist; răzvrătit; zurbagiu; complotist; con-
 jurat.
volintirie: răzmeriță; complot, conjurație.
vorbă — <om> cu *vorbă*: <om> deprins cu arta conversației.
vornic (în a doua jumătate a secolului al XIX-lea): titlu
 onorific de înalt demnitar moldovean.

Z

zacuscă: micul dejun (1875); gustare de dimineață.
zaifet: petrecere (1875).
zapciu: agent de poliție; sergent de stradă.
zarnacadea: narcisă; (fig.) frumos.
zaveră: răscoală.
zbîrciog: ciuciulete (1875); nume dat mai multor specii de
 ciuperci comestibile cu pălăria zbircită; (fig.) bătrîn;
 zbîrcit.
zdragon: om zdravăn, înalt și bine legat.
zuliar: gelos; invidios.
zugrăvi (a ~): a picta.
zurbagiu: scandalagiu; răzvrătit, rebel.
zvințurat: aventurier; pribeag.

CUPRINS

DESPOT VODĂ	5
FÎNTÎNA BLANDUZIEI	179
ØVIDIU	293

N o t e

Despot Vodă.....	437
Fîntina Blanduziei	452
Øvidiu	485
G l o s a r	509

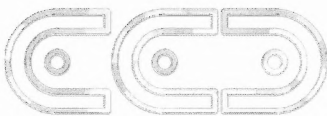
Lector : TIBERIU AVRAMESCU
Tehnoredactor : TRAIAN ARGETOIANU

Tiraj 83 160 ex. Broșate 77 560 ex. Legate $\frac{1}{2}$
5 600 ex. Coli cd. 19,02. Coli tipar 17

Tiparul executat sub comanda nr.
39 113 la Combinatul Poligrafic „Casa
Scintei”, Piața Scintei nr. 1
București
Republica Socialistă România

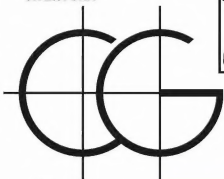
Scanare și prelucrare digitală

EM

de
Anonim

și
CAT Graur

Antwerpen
2025

